

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μηλιούλης Δημοσθένης

Αριθ. Μητρώου: 1119M014

Διπλωματική εργασία ακαδημαϊκού έτους 2020-2021

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

«Ο ΤΥΡΝΑΒΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ»

Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαστράτης Προκόπης

Τριμελής Επιτροπή:

- Σπηλιωτοπούλου Μαρία, Διευθύντρια Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών.
- Μπογιατζής Βασίλειος, Μέλος ΕΔΙΠ Παντείου, Διδάκτωρ ΕΜΠ/ΕΚΠΑ, στην Ιστορία & Φιλοσοφία των Επιστημών και της Τεχνολογίας.
- Προκόπης Παπαστράτης, Ομότιμος καθηγητής Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, Παντείου Πανεπιστημίου, επιβλέπων καθηγητής της διπλωματικής.

Copyright © Δημοσθένης Μηλιούλης, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία θα εξετάσει τα εξής θέματα αναφορικά με την πόλη του Τυρνάβου. Αρχικά πόσο το κοινωνικό-ιστορικό υπόβαθρο της πόλης (εκπαίδευση-πολιτισμός-οικονομία) του 19ου αιώνα συνετέλεσε στο να αποκτήσουν οι πολίτες της, προοδευτικές και ρηξικέλευθες ιδέες που αφορούν **κοινωνικά ζητήματα** κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Παράλληλα, αλλά και σε σύγκριση με τα γεγονότα της εποχής. Κυρίως όμως σε ότι είχε να κάνει με το **εργατικό κίνημα** και τις **διεκδικήσεις** του.

Μεταξύ των άλλων θα καταγράψει τη δράση ανθρώπων οι οποίοι με τη στάση τους, συνετέλεσαν στο επίπεδο της ιδεολογίας, να θεμελιωθούν οι κοινωνικές αναζητήσεις-επιδιώξεις, μεταλαμπαδεύοντας τις ιδέες αυτές στην ευρύτερη κοινωνία, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση της ταξικής συνείδησης. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στο εκλεγμένο **Κοινοτικό Συμβούλιο του 1934**, με τις καινοτόμες ιδέες που προσπάθησε να υλοποιήσει, κόντρα στο πολιτικό «κατεστημένο».

The present diplomatic work will examine the following subjects relative to the city of Tirnavos. Initially, how impactful was the social background of the city (education-culture-economy) for its citizens, at the 19th century, in acquiring progressive and enterprising ideas regarding **social matters** during the examined period, as well as how, at the same time, the previous facts, in comparison with the events of the era, helped bolster the working **movement** and its **claims**.

Among others, it will record the actions of people, who with their attitude, contributed to the level of ideology, the founding of social quests, imparting these ideals to society, thus playing their part in the configuration of the class conscience. Furthermore, emphasis will be given to the elected **Community Council of 1934**, which tried to materialize innovative ideas against the politician establishment.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Φωτογραφία εξωφύλλου: Τύρναβος, 25η Μαρτίου 1944 (Ηρώο-Τούμπα).
Κατάθεση στεφανιού από Τυρναβίτες Επονίτες την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής.
Αρχείο Μηλιούλη Δημοσθένη.

Πρόλογοςσελ. 6	
i) Ιστορικά στοιχεία του Τυρνάβου.....σελ. 8	
ii) Οικονομική πρωτοπορία.....σελ. 9	
iii) Πολιτιστική πρωτοπορία.....σελ. 12	
iv) Εκπαίδευση-Η εκπαιδευτική πρωτοπορία.....σελ. 14	
v) Από την περίοδο μετά τον Βελή, μέχρι το 1881.....σελ. 16	
vi) Η πρώτη οργανωμένη αντίδραση.....σελ. 18	

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1920-1940

i) Τα γεγονότα λίγο πριν το 1920.....σελ. 23	
ii) Πανεργατικός Σύνδεσμος Τυρνάβουσελ.25	
iii) 1920-Σοσιαλιστικός Όμιλος Τυρνάβου-ΣΕΚΕ.....σελ.26	
iv) Ο Τύρναβος στις εκλογές του 1920-Δημοψηφισμα.....σελ. 29	
v) Βουλευτικές εκλογές 1923.....σελ.31	
vi) Έφεδροι Τυρνάβου.....σελ.33	
vii) Εργατο-αγροτικοί αγώνες-Ζήτημα αμβύκων.....σελ. 37	
viii) «Κόκκινος» Αθλητισμός.....σελ. 39	
ix) Εκλογές 1928.....σελ. 42	
x) Πανεργατική Τυρνάβου-Αντικομμουνισμός.....σελ. 44	
xi) Συνεταιρισμοί-Αγωνιστικές διεκδικήσεις.....σελ. 47	
xii) Στρατόπεδο Τυρνάβου.....σελ. 52	
xiii) Οι εκλογές του 1933 και ο “Κόκκινος” Τύρναβος.....σελ. 54	
xiv) Αντίρροπα Αμπελουργικά Συνέδρια.....σελ. 66	
xv) Ο κόκκινος Τύρναβος-Ενέργειες Συμβουλίουσελ. 72	
xvi) Προάγγελοι δικτατορίας-Εκλογές’36.....σελ. 77	
xvii) Η Μεταξική περίοδος.....σελ. 81	

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1940-1949-ΚΑΤΟΧΗ-ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ-ΕΜΦΥΛΙΟΣ

i) ΕΑΜ.....σελ. 84	
ii) Θόδωρος Παρλαπάνος-Πρώτη οργάνωση.....σελ. 85	

iii) ΕΠΟΝ Τυρνάβου- Αντιστασιακός τύπος	σελ. 89
iv) Σαμποτάζ στους κατακτητές και χτυπήματα στους συνεργάτες.....	σελ. 94
v) Η στάση των Άγγλων «σύμμαχων».....	σελ. 97
vi) Η Συμφωνία της Βάρκιζας και οι επιπτώσεις της	σελ. 98
vii) Λευκή τρομοκρατία.....	σελ. 103
viii) Αντικομμουνιστική δράση Πολιτοφυλακής.....	σελ. 105
ix) Οι εκλογές του 1946 και το δημοψήφισμα.....	σελ. 109
x) Εναλλαγή συμμάχων.....	σελ. 112
xi) Ο Κώστας Αρίδας εκτελείται.....	σελ. 115
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ. 121
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ. 123
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	σελ. 130
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	σελ.138

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πόλη του Τυρνάβου σήμερα παρουσιάζει την εικόνα μιας τυπικής επαρχιακής πόλης, με ιδιαιτερότητες, τις τυχόν αγκυλώσεις και προβλήματα, καθημερινές δυσκολίες, αλλά και την αγάπη που έχουν για την πόλη, τόσο αυτοί που ζουν εκεί αλλά και όσοι είναι μακριά της. Η αγάπη αυτή αποπνέει κάτι το μοναδικό, που ξεπερνάει εκείνη που έχει ο καθένας για τον τόπο του, διότι αυτή είναι έντονα συνδεδεμένη με μια σφραγίδα ανεξίτηλη που άφησε στα νεότερα χρόνια-από την οθωμανική περίοδο και μετά-η προοδευτική ανάπτυξη του τόπου δομημένη στο κοινωνικό κίνημα που αναπτύχθηκε στην πόλη και την περιοχή.

Κατά το παρελθόν, υπήρξαν κάποιοι άνθρωποι οι οποίοι με τις ιδέες τους και με τις πράξεις τους αφήσαν βαριά κληρονομιά για την πόλη τούτη. Δυστυχώς, η ιστορική τους μνήμη, δεν τιμήθηκε, όπως ενδεχομένως θα τους άξιζε. Η εργασία αυτή σκοπό έχει να αναδείξει τους ανθρώπους αυτούς αλλά κυρίως τη συλλογική προσπάθεια από ανθρώπους της πόλης, που με τις πράξεις τους έδωσαν ώθηση στην πολιτική, πνευματική και κοινωνική ανάδειξη του Τυρνάβου, βάζοντας το δικό τους λιθαράκι στο Ελληνικό κοινωνικό κίνημα του 20ου αιώνα. Αυτό είχε σαν συνέπεια και οι κάτοικοι, να αποκτήσουν πολιτική και πνευματική συνείδηση η οποία και ατσαλώθηκε μέσα από τους κοινωνικούς αγώνες. Αυτοί οι «πραγματικοί άνθρωποι» θα εξεταστεί αν είχαν πραγματικές σκέψεις και αισθήματα που τους οδήγησαν σε πραγματικές πράξεις τις οποίες μπορούμε, μέχρι ενός σημείου να γνωρίσουμε και να αναπλάσουμε. Οι «μικροϊστορίες» αυτών των ανθρώπων, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι λαμβάνουν μικρό «ιστορικό» χώρο, αλλά εκεί βρίσκεται και το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής ενός τόπου.

Μετά από σύντομους σημειολογικούς σταθμούς της ιστορίας, η διπλωματική έρευνα θα επικεντρωθεί στις απαρχές του 20ου αιώνα μέχρι τα μέσα και συγκεκριμένα μέχρι το τέλος του Εμφυλίου πολέμου, το 1949. Οι αναφορές σε περιόδους προγενέστερες της επικεντρωμένης, γίνονται για να τονιστεί η επήρεια της χρονικής συνέχειας, η οποία προήρθε μέσα από γεγονότα και καταστάσεις που προηγήθηκαν.

Η έρευνα θα «τροχιδορομήσει» μέσα από αρθρογραφία εφημερίδων της εποχής, ιστορικά οικογενειακά ντοκουμέντα, ιστορικά αρχεία, σχετική βιβλιογραφία όπου αναφέρεται η δυναμική «οντότητα» της πόλης. Με τη βοήθεια τέλος συνεντεύξεων από άτομα που έχουν σχέση με τους «πρωταγωνιστές» ή διετέλεσαν

κάποια σημαντική ιστορική ψηφίδα, θα επιχειρηθεί η κατανόηση-διαλεύκανση των παραπάνω στοιχείων. Θα χωριστεί σε δύο κύριες ιστορικές ενότητες.

Η πρώτη θα περιλαμβάνει τις αρχές του 20ου αιώνα και αναλυτικότερα τη χρονική περίοδο της γέννησης του εργατοεργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος. Τότε που συγκροτείται και κάνει την εμφάνισή του το ΣΕΚΕ, έως και την δικτατορία του Μεταξά, μιας περιόδου όπου το κοινωνικό κίνημα ήταν σε διαρκή διωγμό αλλά και ταυτόχρονα έμπαιναν τα θεμέλια της αμφισβήτησης καθώς και των μεγάλων λαϊκών αγώνων. Ιδιαίτερη μνεία θα γίνει για την περίοδο 1934 όπου τα ηνία της πόλης τα ανέλαβε το «Κόκκινο Συμβούλιο». Οι βάσεις είχαν μπει σε προγενέστερη περίοδο ωστόσο το όνειρο δεν κράτησε πολύ διότι τα μέτρα καταστολής από το κράτος αλλά και το φάντασμα του φασισμού που πλανιόνταν στην Γηραιά Ήπειρο, ήταν αρκετά στο να κατασταλούν οι νέες ιδέες.

Η δεύτερη ενότητα θα περιλαμβάνει τη χρονική περίοδο της Κατοχής και κυρίως του Εμφυλίου Πολέμου που ακολούθησε, μέσα από πρωταγωνιστές και γεγονότα που σημάδεψαν την Ελλάδα και κυρίως την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Θα εξεταστεί η συνεισφορά, η αυτοθυσία και η πίστη κατοίκων του Τυρνάβου καθώς και της ευρύτερης επαρχίας στον απελευθερωτικό αγώνα, μια συνεισφορά η οποία άφησε ανεξίτηλη το στίγμα της προκειμένου η πόλη να ακολουθήσει την παραπάνω ιστορική πορεία.

Θα ακολουθηθεί μια χρονολογική συνέχεια μέσω της οποίας θα γίνεται περιγραφή και σχολιασμός των κυριότερων καταγεγραμμένων γεγονότων, προκειμένου να γίνει κατανοητό αν οι αγώνες αυτοί οδήγησαν τελικά στην κοινωνική ανεξαρτησία και την ανεκπλήρωτη των επιδιώξεων για λευτεριά και καλύτερες συνθήκες ζωής.

ι) Ιστορικά στοιχεία του Τυρνάβου

Ο Τύρναβος ήταν πάντοτε αναπτυγμένη και πολυπληθής περιοχή. Στοιχεία ύπαρξης κατοίκησης στη θέση της σημερινής πόλης υπάρχουν από την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Κατά τον 14ο αιώνα πιθανόν ο οικισμός αυτός να συρρικνώθηκε σε μεγάλο βαθμό ή και να εγκαταλείφθηκε για ένα διάστημα, εξαιτίας των αλλεπάλληλων επιδρομών Σέρβων, Αλβανών, Καταλανών και Τούρκων, που σταμάτησαν το 1423 με την οριστική κατάκτηση της Θεσσαλίας από τον Τούρκο στρατηγό Τουραχάν. Η ιστορία της πόλης του Τυρνάβου ξεκινάει από την περίοδο ουσιαστικά της εισβολής του Τουραχάν.

Το όνομα του Τυρνάβου είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορία του. Η παράδοση αναφέρεται στο ψάρι τούρνα το οποίο υπήρχε σε μεγάλες ποσότητες στο ποτάμι της πόλης, Τιταρήσιο ή Ξηριά. Ο E.Everet γράφει ότι, *..το όνομα του Τυρνάβου βγαίνει από ένα ψάρι που αφθονεί στον ποταμό εδώ και που στα ρωμαίικα λέγεται τούρνος¹..* (Σ.Σ. υπάρχει αυτή η εκδοχή και σε άλλα αρχεία, ωστόσο δεν υπάρχουν τεκμηριωμένες αναφορές που να αποδεικνύουν την υπό αφθονία, ύπαρξη του συγκεκριμένου ψαριού στα νερά του Τιταρήσιου ποταμού). Τα ίδια αναφέρει ο Fallmerayer² και ο Ν. Γεωργιάδης. Η δεύτερη εκδοχή έχει να κάνει με την σλαβική προέλευση του τοπωνυμίου Τύρναβος, που σημαίνει αγκαθότοπος. Ακριβή στοιχεία για την ονοματολογία βέβαια δεν υπάρχουν, αλλά οι περισσότερες εκδοχές συγκλείουν και τη κατατάσσουν όσοι ασχολήθηκαν με αυτό, προς μια σλάβικη καταγωγή της λέξης. Την εμφάνιση του οικισμού με άλλο όνομα Παλαιοχώρι, Καλύβια, αναφέρεται, πως ίσως, να πρωτοεμφανίστηκε μετά τον 12ο αι.

Στην πολύ ενδιαφέρουσα διδακτορική εργασία του Μιχάλη Λαφαζάνη αναφέρεται ότι η σλαβική καταγωγή του ονόματος μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο Τύρναβος δημιουργήθηκε κατά τη σλαβική διείσδυση των βυζαντινών χρόνων (8ος και 9ος αι.). Με το ίδιο όνομα Τύρναβος ή Τίρναβο ή Τούρναβος είναι γνωστοί άλλοι τρεις τουλάχιστον τόποι στον ευρύτερο χώρο των Βαλκανίων. Αναφορικά με το Τίρνοβο της Βουλγαρίας έχει να κάνει ότι το αποκαλούσαν Μέγας Τύρναβος (και οι κάτοικοι

¹ Έντουαρντ Έβερετ, Σελίδες Ημερολογίου-1819-Κέρκυρα-Ιωάννινα- Μετέωρα-Τύρναβος-Δελφοί-Αθήνα-Καλάβρυτα-Κωνσταντινούπολη-Βουκουρέστι, Τροχαλία 1996, σ.91.

² Ιάκωβος (Jacob) Φαλμεράιερ (Fallmerayer), Περί καταγωγής των Ελλήνων, Νεφέλη 1984, σ. 59.

Μεγαλοτυρναβίτες) σε αντιδιαστολή με τον θεσσαλικό Τύρναβο που δηλωνόταν ως μικρός Τύρναβος ή Τύρναβος της Θεσσαλίας...³

Για τα προνόμια που απέκτησε αναφέρεται ότι...*Στην αρχή της κατάκτησης οι Τούρκοι, γενικά, καταργούσαν τα δικαιώματα των Βυζαντινών και Φράγκων αρχόντων κι ελευθέρωναν τους αγρότες δουλοπάροικους, γεγονός που διευκόλυνε την κατάκτηση [...]* *Ακόμα οι Τούρκοι άφησαν απ' την αρχή της κατάκτησης στα μεγάλα ορθόδοξα μοναστήρια το μεγαλύτερο μέρος των απέραντων γαιών που κατείχαν...*⁴

Η γεωγραφική θέση του Τυρνάβου και η κομβική θέση πάνω στο χερσαίο οδικό δίκτυο της Ελλάδας, συνέβαλε στο μπόλιασμα και την αφομοίωση των νέων ρευμάτων (με την ανάπτυξη νέων παραγωγικών δυνάμεων) δημιουργώντας αυτό το άθροισμα των προοδευτικών αποτελεσμάτων. *...Από δω περνάει ένας κύριος αμαξιτός από την αρχαιότητα δρόμος που συνδέει την Μακεδονία με την Θεσσαλία. Ερχόμενος από τον νότο στον Τύρναβο διακλαδίζεται, με το ένα σκέλος να συνεχίζει προς την Μελούνα-Τσαριτσάνη-Ελασσόνα και το άλλο ακολουθώντας την κοιλάδα του Τιταρίσιου να φτάνει στην Ελασσόνα. [...] συνδέει αμαξιτός δρόμος με τα χωριά Καζακλάρ, Τσαϊρλί και Τατάρ, έχοντας έτσι δημιουργήσει στον κάμπο του ένα ευρύ λειτουργικό αμαξιτό δίκτυο*⁵.

ii) Οικονομική πρωτοπορία

Είναι γνωστό στους ερευνητές της νεότερης ελληνικής ιστορίας ως ένα από τα πιο πρώιμα ελλαδικά κέντρα στα οποία αναπτύχθηκε εκπαίδευση, η οποία σημειωτέο ξεχώριζε από τα αυστηρά πλαίσια των άλλων περιοχών. Οι ειδικές ευνοϊκές φορολογικές συνθήκες που κατείχε, προέρχονταν από τα σουλτανικά προνόμια που είχαν παραχωρηθεί και έδιναν δυναμική ώθηση στην οικονομία, όπου αναπτύχθηκε μια ανθούσα μανιφακτούρα⁶ (πρόδρομος βιοτεχνίας) που την ακολούθησε αμέσως σχεδόν το προσοδοφόρο εμπόριο. Φορέας και μεσολαβητής αυτών των προνομίων ήταν ο κατακτητής της Θεσσαλίας το 1423, Τουραχάν Βέης, επειδή οι Οθωμανοί εκχωρούσαν στις πόλεις που είχαν υποταχθεί σ' αυτούς χωρίς ένοπλη αντίσταση, πολλά προνόμια. Μάλιστα ο Τύρναβος είναι η μοναδική πεδινή πόλη, που είχε απέκτησε ιδιαίτερα ευεργετικά θρησκευτικά, φορολογικά και στρατιωτικά προνόμια.

³ Μιχάλης Λαφαζάνης «Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), Η Εποχή-Το έργο-Η αλληλογραφία του», Ιωάννινα 2001, σ. 59.

⁴ Νίκος Γ. Σβορώνος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Θεμέλιο 2007, σ. 41.

⁵ Τάκης Μπάρμπας, «Το άγνωστο οδικό δίκτυο της μεταβυζαντινής περιόδου από τα Τέμπη μέχρι τον Τύρναβο», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Πρακτικά Δημερίδας, Τύρναβος 2016, σ.176.

⁶ Μανιφακτούρα ή μανιφατούρα, χειροτεχνικό, οικοτεχνικό προϊόν.

...Οι ξένοι απαλλάσσονταν για δέκα χρόνια από κάθε φορολογική εισφορά. Η πόλη έγινε βακούφι κι έτσι απαλλάχθηκε από τον έλεγχο της τοπικής διοίκησης. Κανένας πασάς δεν επιτρεπόταν να εισέλθει στον Τύρναβο και στα τουρκικά στρατεύματα είχε απαγορευτεί η διέλευσή τους από εδώ. Στους κατοίκους δεν επιβάλλονταν αγγαρείες ή άλλες αναγκαστικές εργασίες και από εισφορές πλήρωναν μόνο τον κεφαλικό φόρο και την δεκάτη⁷...

Για τους κατοίκους εξάλλου των βακουφικών οικισμών γνωρίζουμε ότι η οικονομική τους κατάσταση ήταν πολύ καλύτερη σε σχέση με αυτούς που βίωναν την εξουσία του σπαχή.⁸ Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι...*οι Τυρναβίτες δεν υπήρξαν ποτέ κολίγοι. Ήταν βέβαια ραγιάδες με στοιχειώδη ιδιοκτησία (σπίτι, κήπο)*..⁹ Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της Τουρκοκρατίας 17ος-18ος αιώνας, ...*ο Τύρναβος ήταν μια πλούσια πόλη γεμάτη μεγαλοπρεπή μέγαρα, επαύλεις (κονάκια) και στρατώνες. Ο Εβλιγιά Τσελεμπή που επισκέφτηκε την πόλη το 1668, είδε 3.500 σπίτια απίστων Ρωμιών και ένα μικρό τζαμί στη μουσουλμανική συνοικία*¹⁰... καθώς και το μεγάλο καραβάν σεράι.

Ο Άγγλος αξιωματικός William Martin Leake στις αναφορές που κάνει όταν επισκέφτηκε τον Τύρναβο αναφέρει εκτός των άλλων ότι...*κάθε σπίτι διαθέτει πηγάδι με πόσιμο νερό, το οποίο ακόμα και στα μέσα του καλοκαιριού είναι δροσερό*... Ανάμεσα στους πρώτους περιηγητές που πέρασαν από τον Τύρναβο (1669) ήταν και ο Άγγλος γιατρός Edward Brown που περιγράφει τις τυρναβίτισες πως...*Ήσαν ντυμένες με πλουσιότατες τοπικές ενδυμασίες έχουν μαλλιά σγουρά που κρέμονται στην πλάτη τους, βάφουν τα νύχια τους με ανοιχτό κόκκινο χρώμα, και φορούν ολοπλούμιστα πασούμια*...¹¹ Το καθεστώς που υπήρχε στον Τύρναβο με τα προνόμια ακολούθησε σχεδόν σε ολόκληρη την περίοδο της τουρκοκρατίας. Έτσι ο Τύρναβος είχε γίνει κατά κάποιο τρόπο μια πόλη «άσυλο» από την ασφάλεια (Σουλτανικά προνόμια) και την ασυδοσία στους φόρους και αφού ο πληθυσμός αυξήθηκε κατακόρυφα από τα παραπάνω, ασχολήθηκε εντατικά με τον πλούσιο θεσσαλικό κάμπο το αρχαίο Πελασγικό Άργος, αν πιστέψουμε το δελφικό χρησμό που αναφέρεται περί αυτού:

⁷ Τάκης Μπάρμπας, ό.π. σ.174.

⁸ Αικατερίνη. Σ, Μάρκου, Μνημεία και πολιτισμός των ελληνικών πόλεων κατά την Οθωμανική περίοδο μέσα από τα κείμενα του Michiel Kiel, Ηρόδοτος 2015, σ. 94.

⁹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Θεσσαλία στο οδοιπορικό του Εβλίγια Τσελεμπή (1668), Λαογραφικό Μουσείο Λάρισας 2001, σ.8.

¹⁰ Αλέξανδρος Χ. Γρηγορίου, «Χάνια, πανδοχεία και ξενοδοχεία του Τυρνάβου 1800-1940», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Δήμος Τυρνάβου-Όμιλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας 2018, σ. 69.

¹¹ Βαγγέλης Παναγόπουλος «ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ (I) Τι είδαν στην προεπαναστατική Ελλάδα» στο Ιστορικά Ελευθεροτυπίας τ. 43, 10 Αυγούστου 2000, σ. 44.

«Γαίης μὲν πάσης το Πελασγικόν Ἄργος ἀμεινον»¹² αναφέρεται. Καθώς φαίνεται, η ακμή του Τυρνάβου αρχίζει το 17ο αιώνα, κορυφώνεται στον 18ο και σταματά στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Τη στιγμή που η χάρα είχε πολύ βραδείς ρυθμούς ανάπτυξης του βιομηχανικού κεφαλαίου, ο Τύρναβος μετέτρεψε...το εμπορικόν κεφάλαιον εις βιομηχανικόν...¹³ Κατά τη μακρά αυτή περίοδο, η μεγάλη παραγωγή και ζήτηση των τυρναβίτικων κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων δημιουργούν μία εικόνα ευημερίας, που εντυπωσιάζει τους περιηγητές, οι οποίοι περνούν από την κωμόπολη. Πολλοί μεσίτες έρχονταν για παραγγελίες από τα Ιωάννινα, τη Βοσνία και τη Βλαχία, ενώ τα κόκκινα (βαμμένα με *ριζάρι*) βαμβακονήματα, οι μακριές πετσέτες με τις χρυσοκλωστές, τα σάλια, τα ονομαστά και περιζήτητα αραχνοϋφαντα μεταξωτά, οι πολύτιμες *μουσελίνες*, τα ζουνάρια και οι μαντίλες, τα βαμβακερά πανιά, οι *αλατζάδες*, οι *μπασμάδες*, τα ποικιλόχρωμα *μπουχασιά* και πολλά άλλα είδη, μεταφέρονταν με τα καραβάνια στις εμποροπανηγύρεις της Ρούμελης, στις εμπορικές πόλεις της Αδριατικής, στις αγορές της Ιταλίας, της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Βιέννη, Βουκουρέστι, Κίεβο, Μόσχα), και μέχρι τη Μάλτα. Όσον αφορά την βαφή των κόκκινων νημάτων ο Αργ. Φιλλιπιδης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι Αμπελακιώτες «διδάχτηκαν από τη Λάρισα και Τύρναβο τη δουλειά και κατόπιν αφού είδαν ότι ήταν επικερδής η εργασία, την αξιοποίησαν και στα μέρη τους» ..Ο Τύρναβος πραγματοποιούσε εξαγωγές κόκκινων βαμβακερών νημάτων πολύ πριν από την ανάπτυξη της νηματοπαραγωγής των Αμπελακίων...¹⁴ Την ίδια πληροφορία την συναντούμε και στον Γ. Κορδάτο: ...κάποιοι Δροσινός Χατζή Ιβου και άλλοι μερικοί εδούλευσαν στη Λάρισα και Τούρναβο τα κόκκινα νήματα και βλέποντας ότι ήταν δουλειαίς ήλθαν εις Αμπελάκια την πατρίδα (των) και άνοιξαν εδώ από ολίγον αυτήν την φάμπρικα και στέλνοντας (νήματα) εις την Ευρώπην ευτύχησαν..¹⁵

...Η ευημερία αυτή του Τυρνάβου καταστράφηκε, όταν από τις αρχές του 19ου αι. κ.ε., η βιοτεχνία του άρχισε να παρακμάζει, μετά το πλήγμα που δέχτηκε από την

¹² Δημοσθένης Ανδρεάδης, «Επαρχία Τυρνάβου Α', Ο Τύρναβος στα πρώτα 25 ελεύθερα χρόνια του» (1935), Περιοδικό Θεσσαλικά χρονικά 1881-1931, Institutional Repository-Library & information Centre of Thessaly, Ιστορική Και Λαογραφική Εταιρία των Θεσσαλών, σ. 323.

¹³ Ιωάννης Κ. Κορδάτος, Η Κοινωνική Σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, Γ.Ι. Βασιλείου, Αθήναι 1924, σ. 82.

¹⁴ Μιχάλης Λαφαζάνης «Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), Η Εποχή-Το έργο-Η αλληλογραφία του», Διδακτορική Εργασία, Ιωάννινα 2001, σ. 97.

¹⁵ Γιάννη Κορδάτου, Τ' Αμπελάκια κι ο Μύθος για το Συνεταιρισμό τους, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1973, σ.128.

εμφάνιση των φθηνότερων σε κόστος και ανταγωνιστικών σε ποιότητα αγγλικών βιομηχανικών προϊόντων. Άλλη βασική αιτία ήταν η υπερπαραγωγή που συσσωρεύτηκε αδιάθετη. Άλλοι παράγοντες ήταν η χρεωκοπία σειράς Ευρωπαϊκών (κυρίως Αυστριακών) τραπεζών όπου είχαν τοποθετημένα κεφάλαια. Οι Ναπολέοντιοι πόλεμοι που τάραζαν την Ευρώπη δημιούργησαν αρνητικό κλίμα στις αγορές...¹⁶

Βέβαια υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες δευτερεύοντες, αλλά σημαντικοί, που συνέβαλαν γρηγορότερα στην κατάρρευση. Τέτοιοι ήταν οι αρρώστιες όπως η πανώλη που χτύπησε σκληρά την πόλη, η μανία των πλουτοκρατών στην πολυτέλεια, οι ραδιουργίες των ξένων και η εκμετάλλευση και καταπίεση των λαϊκών μαζών.¹⁷ Τη μεγάλη εμπορική σημασία για τα παραγόμενα προϊόντα αντιλήφθηκαν από νωρίς οι τυρναβίτες, και την μετουσίωσαν σε μεγάλη ετήσια εμποροπανήγυρη που γίνονταν 23 του Απρίλη και το ονόμαζαν Κουμ-παζάρι, επειδή γίνονταν στις αμμόδεις όχθες του Τιταρήσιου, αφού αντίστοιχες τόσο πρώιμες υπήρχαν μόνο τρεις σε όλη την Θεσσαλία (Ελασσόνα, Μοσχολούρι και Τύρναβο).¹⁸ «Η πόλις του Τυρνάβου, αφ' ης ημέρας ήρχισεν η εμποροπανήγυρις, παρουσιάζει μίαν όψιν εντελώς διαφορετικήν...ασφαλώς θα καταλήξωμεν στο συμπέρασμα ότι ο Τύρναβος κατέστη μία πρώτης τάξεως πόλις μη υστερούσα των άλλων εις το τίποτε».¹⁹

iii) Πολιτιστική πρωτοπορία

Ο Τύρναβος εξελίχθηκε σε σημαντική κλωστοϋφαντουργική και εμπορική δύναμη που είχε σαν συνέπεια την ανάγκη πιο μορφωμένου και εξειδικευμένου προσωπικού. Έτσι στήθηκε το 1655 μία από τις πιο παλιές εστίες εκπαίδευσης στην Ελλάδα. ..Το σχολείο αυτό αποτέλεσε μαζί με τα άλλα σχολεία της ΒΑ Θεσσαλίας, Τσαριτσάνης (1690), Αμπελάκια (1734), Ραψάνης (1767), έναν πλούσιο πυρήνα παραγωγής προοδευτικών ιδεών, πολιτιστικών και κοινωνικών δράσεων...²⁰ Πολλοί τυρναβίτες αφού πλούτισαν αποφάσισαν να ιδρύσουν σχολεία και οι πιο πλούσιοι από αυτούς κυρίως έμποροι του μόρφωναν τα παιδιά τους σε πανεπιστήμια του εξωτερικού.

¹⁶ Τάκης Μπάρμπας, «Το άγνωστο οδικό δίκτυο της μεταβυζαντινής περιόδου από τα Τέμπεχλη μέχρι τον Τύρναβο», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Πρακτικά Δημερίδας, Τύρναβος 2016, σ. 198.

¹⁷ Νικόλαος Γεωργιάδης, Θεσσαλία, ΕΛΛΑ, 1995, σ.163.

¹⁸ Τάκης Μπάρμπας, «Η ετήσια εμπορική πανήγυρις της Λαρίσης ή το παζάρι της Λάρισας», ΠΡΑΚΤΙΚΑ 8ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 5-6 Δεκεμβρίου 2014, σ. 213-224.

¹⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας, 27 Απριλίου 1934, σ. 3.

²⁰ Τάκης Μπάρμπας, «Το άγνωστο οδικό δίκτυο της μεταβυζαντινής περιόδου από τα Τέμπεχλη μέχρι τον Τύρναβο», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Πρακτικά Δημερίδας, Τύρναβος 2016, σ. 175.

Προς το τέλος του 18ου αιώνα, έχουμε τις μεγάλες επιρροές του ρεύματος της αστικής διαφώτισης από την Δύση που το φέρνει στον τόπο της μια εκκολαπτόμενη αστική τάξη που κουβαλάει τις φρέσκες για την εποχή της, απελευθερωτικές ιδέες. Έπρεπε να γκρεμίσει το παλιό συντηρητικό ιδεολογικό εποικοδόμημα, που έκφραζε το κοινωνικό-πολιτικό σύστημα της φεουδαρχίας, κτίζοντας το νέο και προοδευτικό για την εποχή του ιδεολογικό πεδίο. Τα νέα σύγχρονα εκκολαπτήρια μόρφωσης, με τα ανάλογα προγράμματα σπουδών, προσαρμοσμένα στις ανάγκες νέων παραγωγικών δυνάμεων, εμφάνισαν νέες παραγωγικές και κατά προέκταση κοινωνικές σχέσεις. Τέτοιες κοιτίδες πολιτιστικές υπήρξαν στον Τύρναβο, την Τσαρίτσανη, στα Αμπελάκια, στη Ραψάνη, στην Αγιά, στο Μέτσοβο, στη Λάρισα κ.ά. Η νέα, υπό διαμόρφωση, ελληνική αστική τάξη φέρνει μαζί με τα εμπορικά караβάνια και τις νέες ιδέες και γνώσεις στο ήδη υπό σήψη, φεουδαρχικό σύστημα (προνόμια του σουλτάνου σε πασάδες, μπέηδες κ.α.).

Στον Τύρναβο εκτός από τους εμπόρους, τους επιστήμονες που σπούδασαν στην Ευρώπη, τους κερατζίδες, αλλά και τους ξένους που επισκέπτονται τον Τύρναβο για οικονομικούς ή άλλους λόγους, πρωτεύοντα ρόλο στη προώθηση και ενίσχυση των νεωτερισμών υπήρξε ο Βαλής της περιοχής, ο Βελή Πασάς. *Αυτό που σίγουρο γνωρίζουμε μέχρι τώρα, από διαφορετικές πηγές, είναι το γεγονός πως το πρώτο πιάνο (κλειδοκύμβαλο ή πγιάν φορτ) που έρχεται στην περιοχή, το φέρνει ο Βελή Πασάς, με τον ερχομό του στη Θεσσαλία και συγκεκριμένα στον Τύρναβο. Πρόθεσή του ήταν να διδαχθούν οι χανούμισσες του χαρεμιού του ευρωπαϊκή μουσική, φέρνοντάς μαζί του και μια μουσικοδασκάλα που αναφέρεται μόνο με το όνομα Ελενίτσα.*²¹ Από το ίδιο κείμενο του Βηλαρά, όπως αναφέρει ο Περραιβός, μαθαίνουμε πως στο παλάτι αυτό παίζονταν και άλλα είδη μουσικής, όπως η «ταραντέλα». Ακόμα, από τον Ιωάννη Λεονάρδο μαθαίνουμε πως στον Τύρναβο, όπου έζησε μόλις τρία χρόνια μετά την περίοδο που ο Βελή Πασάς την είχε για έδρα του, παίχτηκε και θέατρο. Υπηρετούσε εκεί ως γραμματέας του τυρναβίτη προεστού Αλέξ. Σισμανούλη (1822). *«Ιατρός γεννηθείς εν Αμπελακίοις της Λαρίσης νέος ων, καταδιωχθείς υπό των Τούρκων, διέφυγε μεταβάς εις Αυστρίαν, ένθα εσπούδασε την ιατρικήν Επιστήμην»*. Για τον Τύρναβο με κατηγορηματικό τρόπο μας πληροφορεί πως *«πολλάκις επαρασταίνοντο παρά των Ευρωπαϊών θέατρα και κωμωδίαί επί της δεσποτείας του Β[ελή Π[ασά]»*. Ο Βελή πασάς, διοικητής Θεσσαλίας (1804-1807 και 1812-1819) έχτισε, εκτός των άλλων

²¹ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, τοπική καθημερινή εφημερίδα της Λάρισας, 17 Ιουλίου 1983.

έργων, δυο αξιόλογα σαράγια: ένα στο χωριό Δέσιανη (σήμερα Αετολόφος, κοντά στην Αγιά, στους νοτιοδυτικούς πρόποδες του Όρους Όσσα) και ένα δεύτερο στον Τύρναβο. Το σαράι του Τυρνάβου πρέπει να κατασκευάστηκε στην περίοδο 1814-1816, καταστράφηκε από εμπρησμό το έτος 1822, μάλλον στις αρχές του καλοκαιριού, χωρίς να σώζονται σήμερα αρχιτεκτονικά του λείψανα. Ο Βελή Πασάς, όπως φαίνεται από τις παραπάνω επιλογές, επηρεάζεται πολύ από τις Ευρωπαϊκό αστικό διαφωτισμό και στοιχεία του προσπαθεί να εντάξει στο παλάτι του. Ο Henry Holland μας λέει πως είναι ο μόνος Οθωμανός ο οποίος αντιλαμβάνονταν την αξία των αρχαιολογικών γνώσεων και του αρέσαν σε κάποιο βαθμό τα δείγματα τέχνης, τα οποία έφερνε στο φως η αρχαιολογική έρευνα.

iv) Εκπαίδευση-Η εκπαιδευτική πρωτοπορία

Η οικονομική ευρωστία από τη μια και η ανάγκη των νέων δεδομένων, όπως των εξελισσόμενων νέων παραγωγικών σχέσεων, απαιτούσε επιτακτικά την προσαρμογή της εκπαίδευσης στα νέα δεδομένα. Πολύ περισσότερο, η ανάγκη των χριστιανών που είχαν το προνόμιο της διαχείρισης του εμπορίου, της οικονομίας, της διοίκησης στα ανώτερα επίπεδα, όπως δραγουμάνοι, οι καπουδάν, την εκκλησιαστική διοικητική δομή κλπ. λόγω της αδιαφορίας των Οθωμανών που κυρίως ενδιαφέρονταν για τα στρατιωτικά ζητήματα. Έτσι στα σχολεία, από απλά σχολεία για τη μάθηση του ωκτάηχου και το ψαλτήρι και να φθάσουν μέχρι τον Αποστόλο,²² άρχισαν σταδιακά και μέσα από τριβές με τον κλήρο, να εισάγονται και τα «αθεϊστικά» κατά την ηγεσία της εκκλησίας, όπως το πρωτοποριακό έργο πολιτικής και κοινωνικής γεωγραφίας η «Γεωγραφία Νεωτερική» του Γρηγόριου Κωνσταντά. Ο Δημήτριος Αλεξανδρίδης, που κατάγονταν από τον Τύρναβο και ήταν γιατρός στη Βιέννη μετέφρασε την Ιστορία της Ελλάδας του Γκόλντσμινθ και την Γεωγραφία του Άραβα Αμπουλφέδα, ενώ είχε εκδώσει και ένα λεξικό της Τουρκικής και Ρωμαϊκής γλώσσας. Ο Ίωνας Σπαρμιώτης εκδίδει δύο βιβλία μαθηματικών, τα οποία δίδαξε στα Αμπελάκια ο ιατροφιλόσοφος Σπυρίδωνας Ασάνης και διδάσκονται πολλά άλλα από τους πρόδρομους του Ελληνικού Διαφωτισμού, Κ. Κούμα, Ζ. Κάβρα, Δ.Φιλιππίδη, Άνθ. Γαζής, οι τυρναβίτες αδερφοί Στεφ. Δούγκας και Δ. Αλεξανδρίδης, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Δ. Γοβδελάς, οι τυρναβίτες Γ. Ζαχαριάδης

²² Ιωάννης Οικονόμου Λαρισαίος Λογιωτάτου, *Ιστορική τοπογραφία ενός μέρους της Θεσσαλίας-1817*, Επιμέλεια Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Αθήνα 1989, έκδοση Δήμου Λάρισας, σελ. 166.

και ο Ζησ. Δαούτης, ο Ιωάννης Οικονόμου ο Λαρισσαίος ή Λογιώτατος και πολλοί άλλοι, χωρίς να ξεχνάμε τον λόγιο και μάρτυρα, Ρήγα Βελεστινλή ή Φεραίο.

Το σχολείο του Τυρνάβου, λογίζεται σαν ένα από τα παλιότερα στην πατρίδα μας και κατά τον πίνακα του Τρύφωνα Ευαγγελίδη το κατατάσσει με χρονολογία ίδρυσης το 1655. Την μεγάλη ακμή του γνώρισε με την θητεία του Ιωάννη Πέζαρου η οποία άρχισε το 1782 και τελείωσε το 1806, με τον θάνατό του. Αποτέλεσε δε το εκκολαπτήριο πολλών δασκάλων που στελέχωσαν πολλά σχολεία στη Θεσσαλία, σε όλη την οθωμανική επικράτεια και μέχρι τις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Λειτουργούσε αδιάλειπτα από τον 17ο αιώνα και ήταν από τα πιο γνωστά της ελληνικής επικράτειας λόγω και της ευρωστίας του τόπου. Με την παρουσία του Πέζαρου, ανέβηκε η ποιότητά του, και οι μαθητές του δεν πλήρωναν δίδακτρα (μόνο οι οικότροφοι). Μάλιστα πολλοί μαθητές και από άλλα μέρη, λόγω της ποιότητας των μαθημάτων επί των ημερών του, ήρθαν και φοίτησαν εκεί. Η πόλη του Τυρνάβου και γενικότερα η Θεσσαλία, χάρη σε αυτόν γνώρισαν μια περίοδο πνευματικής ευημερίας *..η θητεία του Πέζαρου υπήρξε δημιουργική και γόνιμη για την ανανέωση της παιδείας του καιρού του συμβάλλοντας στην αναγεννητική πορεία των Ελλήνων..*²³

Ο Ι. Πέζαρος εκτός από την πολυσχιδή δραστηριότητα του ενδιαφερόταν άμεσα για τους συμπατριώτες του πέρα από τα διδασκαλικά του καθήκοντα κάτι που σίγουρα τον εντάσσει σε έναν λόγιο με κοινωνική συμπεριφορά. *..Στον Τύρναβο από τη θέση του γραφιά, άκουγε τα προβλήματα των τυρναβιτών, τους συμβούλευε και έγραφε για λογαριασμό τους έγγραφα με δικαιопραξίες, αναφορές, καταγγελίες, ιδιωτικές και κοινοτικές με ποικίλο περιεχόμενο. Δεν ήταν τυχαίο η προτροπή του μητροπολίτη Λάρισσας Μελετίου να μην ασχολείται με παρόμοια ζητήματα...*²⁴ Η σύμπλευσή του στις θέσεις για το ζήτημα της «κίνησης» της γης και με την κατάφασή του στη ηλιοκεντρική θεωρία δείχνει την αποδοκιμασία του στις συντηρητικές θέσεις της εκκλησίας. Το εκπαιδευτικό του έργο αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη του σχολικού δικτύου τόσο στο Θεσσαλικό χώρο, όσο και έξω από αυτόν. Συνέβαλλε να καθιερωθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής το πρόγραμμα των μαθημάτων, το οποίο επικράτησε να διδάσκεται στα σχολεία. Η πολιτική του επίσης θέση είναι σημαντική. Το βλέπουμε σε επιστολή του προς τον Κούμα το 1798, με την οποία καυτηριάζει την αποχώριση των Γάλλων από τα Επτάνησα κάνοντας μάλιστα λογοπαίγνιο τη λέξη

²³ Μιχάλης Λαφαζάνης «Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), Η Εποχή-Το έργο-Η αλληλογραφία του», Διδακτορική Εργασία, Ιωάννινα 2001, σ. 224.

²⁴ ό.π. σ. 218-219.

γάλος (=γαλοπούλα), κατηγορώντας τους ότι είναι θρασύδειλοι. Με την εξέγερση των Σέρβων αργότερα (1804-1807), ο Πέζαρος δείχνει να ικανοποιείται για ότι γίνεται εναντίον του τουρκικού ζυγού. Ωστόσο με ώριμη σκέψη δεν ενθουσιάζεται και οι εκτιμήσεις του δεν είναι αβάσιμες. Εκείνο τον καιρό στην Θεσσαλία είχε υποχωρήσει η «πίεση» των κλεφταρματολών με ταυτόχρονη αύξηση της επιρροής του Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Παρόλο την πικρία του εδώ βλέπει κανείς το πως ο ίδιος πίστευε ότι η απομάκρυνση από τα δεινά της Ελλάδας είναι μόνο η ένοπλη εξέγερση. Ήταν από τους πρώτους που είχε συνειδητοποιήσει αυτό ως λύση για την απελευθέρωση των υπόδουλων Ελλήνων.

ν) Από την περίοδο μετά τον Βελή, μέχρι το 1881

Ο Τύρναβος, όπως ήδη αναφέρθηκε, συνδέθηκε στενά με τον Βελή Πασά, έχοντας ορόσημο την παρουσία του που ταυτίστηκαν με τις οικονομικές επιτυχίες και τις αποτυχίες, την πολιτιστική «άνοιξη» που έδωσε μια αίγλη και ανωτερότητα στον τόπο. Η παιδεία άνθησε, συγκριτικά δε με την Λάρισα, τεράστια η ποιοτική διαφορά στον Τύρναβο, στο επίπεδο των δασκάλων, αλλά και στο πρόγραμμα σπουδών. Η οργάνωση της παραγωγής επεκτάθηκε και δεν ήταν μονοδιάστατη μόνο στα κλωστοϋφαντουργικά. Παρήγαγαν και γεωργικά προϊόντα *«κάθε λογής γεννήματα, και πολύ κρασί, και ιδιαίτερα λαχανικά, οπού τα περισσότερα τα εξοδεύουν στη Λάρισα»*, όπως μας λέει ο Ιωάννης Οικονόμου ο Λαρισσαίος ή Λογιώτατος.

Το 1815 όσοι ελάχιστου έζησαν από την επιδημία, *...αφηρηπάσθησαν από την πανώλην υπέρ τας 15000 άνθρωποι*²⁵..αναφέρει ο Ιωάννης Λεονάρδος που έζησε στον Τύρναβο το 1822, συνιστούσαν έναν πυρήνα από μόλις τετρακόσια άτομα ικανά για εργασία» σε σύνολο τριών χιλιάδων ανθρώπων.

Το διάστημα της επανάστασης του 1821 και αργότερα, μέχρι το 1829, από τις εκστρατείες των οθωμανικών στρατευμάτων κατά των Ελλήνων, υπέφερε ο Τύρναβος σηκώνοντας μεγάλα βάρη και έξοδα, αφού βρίσκεται πάνω στον δρόμο για το θέατρο του πολέμου.²⁶

Τον Ιούνιο του 1858, ο Leon Heuzey που επισκέφθηκε τον Τύρναβο μας περιγράφει πως έχει μια μισο-ανατολίτικη, μισο-αστική πολυτέλεια στο σπίτι που φιλοξενείται. *«Το ζευγάρι της οικογένειας καυχιέται πως ζει με φράγκικες συνήθειες. Στο τραπέζι για φαγητό κάθονται όλοι, άνδρες, γυναίκες. Το ζευγάρι στις γιορτές*

²⁵ Φραγκίσκος Πούκεβιλ, *Ταξίδι στην Ελλάδα, Μακεδονία Θεσσαλία*, Αφοί Τολίδη Αθήνα 1995, σ. 264.

²⁶ Ιωάννης Αν. Λεονάρδος, *Νεώτατη της Θεσσαλίας Χωρογραφία*, Θετταλός Λάρισα 1992, σ. 54.

*αψηφά την κοινή γνώμη κάνοντας χρήση του μπρατσέτου, δηλαδή, πηγαίνουν και οι δυο σύζυγοι περίπατο, προσφέροντας ο σύζυγος το μπράτσο του στη γυναίκα του, πράγμα άπρεπο σύμφωνα με τα παλιά ανατολίτικα έθιμα... Σήμερα, η γεωργία, που περνά αθόρυβα από τους Τούρκους στα χέρια των Ελλήνων, βρίσκεται σε πρόοδο ενώ αντίθετα η βιοτεχνία παρακμάζει».*²⁷ Εντύπωση στον Heuzey κάνει η οργάνωση «των εργατών σε συντεχνίες που η κάθε μια έχει τον πρωτομάστορά της», και πως οι τυρναβίτες τηρούν τα παλιά τους έθιμα ως λαϊκή έκφραση της ελευθερίας την οποία απολαμβάνουν» και περιγράφει ένα έθιμο του «βασιλιά» της Καθαρά Δευτέρας.²⁸

Εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου στις Η.Π.Α. και λίγο αργότερα, η τιμή του βαμβακιού στην Ευρώπη εκτινάχθηκε. Οι τυρναβίτες άδραξαν την ευκαιρία. Καλλιέργησαν μεγάλες ποσότητες βαμβακιού και το ξεσπόριζαν με «μάκενες», δηλαδή με μηχανές, φερμένες από την Αγγλία, κατόρθωσαν να κάνουν μεγάλη εξαγωγή. Στις παραγωγές θα πρέπει να αναφερθούν και τα περίφημα «σταμπωτά» του Τυρνάβου των οποίων η ακμή ήταν μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα.

Με το Συνέδριο του Βερολίνου το 1878 αποφασίστηκε η ένωση της Θεσσαλίας (εκτός της επαρχίας Ελασσόνας) με την Ελλάδα. Η προσάρτηση έγινε με την ελληνοτουρκική συνθήκη της 24 Ιούνη 1881. Η προσάρτηση του Τυρνάβου έγινε την 1 Σεπτέμβρη 1881. Αποτελώντας πια ο Τύρναβος μια μεθοριακή πολιτεία, άρχισε να αποκτάει καινούργια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που μπολιάζονταν με τα παλιά. Εκτός από την μετακίνηση των πληθυσμών, με την σταδιακή αποχώρηση των Οθωμανών προς την Μακεδονία και την Μ. Ασία, αλλά και αστών κυρίως Ελλήνων προς τις άλλες μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας, όπως Αθήνα, Πειραιά, Λάρισα, Θεσσαλονίκη κλπ. Αντίστροφα, άρχισαν να έρχονται και να εγκαθίστανται μόνιμα πολλοί βλάχοι που για χρόνια έρχονταν στην ευρύτερη περιοχή με τα κοπάδια τους, για να ξεχειμωνιάσουν. Επίσης η ένταξη στο νέο Ελλαδικό κράτος με τον νέο καθορισμό συνόρων, έφερε διοικητικούς κρατικούς υπαλλήλους, μεγάλο αριθμό στρατιωτικών και ανθρώπους, που εκμεταλλεύονται συνήθως τέτοιες μεταβατικές συνθήκες. Ωσπου να προσαρμοστεί όλη αυτή η πανσπερμία, ισχυρότατες αναταράξεις δημιούργησε ο «ατυχής» πόλεμος του 1897, που δημιούργησε μια καινούργια πληθυσμιακή ανακατάταξη. Η πόλη βρέθηκε στο επίκεντρο των

²⁷ΛΕΟΝ ΕΖΕ (Leon Heuzey), *Οδοιπορικό στην Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία το 1858*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 42.

²⁸ ό.π., σ. 44.

γεγονότων και αποτέλεσμα της οδυνηρής ήττας (εκτός του διεθνούς οικονομικού ελέγχου Δ.Ο.Ε) ήταν οι εκατοντάδες τυρναβίτες πρόσφυγες σε στερεά Ελλάδα Σποράδες Εύβοια και Αθήνα.

vi) Η πρώτη οργανωμένη αντίδραση

Ένα από τα πρώτα διεκδικητικά συλλαλητήρια στον Τύρναβο, μαθαίνουμε από την τοπική εφημερίδα «Σάλπιγγα» πως έγινε μετά από τον «ατυχή» πόλεμο του 1897. Οι περισσότεροι κάτοικοι λόγω της προσφυγικής μετακίνησής τους σε άλλα μέρη της Ελλάδας μετά την εισβολή των Τούρκων, λείποντας ενάμιση χρόνο περίπου χωρίς δουλειά, καλλιέργειες και εισοδήματα, άρχισαν να αντιμετωπίζουν το βάρβαρο πρόσωπο των τραπεζών λόγω των οφειλόμενων, με τις κατασχέσεις σπιτιών, κλπ. Στο ψήφισμα προς την κυβέρνηση που στάλθηκε ζητήθηκε, όπως: *περί των οφειλομένων από του πολέμου και εντεύθεν κεφαλαίων και τόκων και υποβληθή παρά ταύτης εις την Βουλήν νομοσχέδιον ίνα μη κατάσχονται αι οικίαι, τα έπιπλα, δύο αροτριώντες βόες, είς ίππος και δέκα πρόβατα των γεωργών, και να περιορισθή η προσωπική κράτησις εις 3 μήνας μόνον. Συνέστησε δε προς τούτοις την ταχείαν διανομήν του δανείου.*²⁹ Από τα αιτήματα διαπιστώνουμε το πρώιμο επίπεδο διαμόρφωσης αιτημάτων, που δεν αγγίζουν ούτε το στοιχειώδες ενός πληγωμένου από τον πόλεμο, για ν' ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η πυροδότηση του καταστροφικού ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897 έγινε με την «ευγενική συνεισφορά» της «Εθνικής Εταιρίας» με την εισβολή 3.000 έμμισθων «ανταρτών» της στο τουρκικό έδαφος στις 26/3/1897. *...Δεν θα πρέπει ασφαλώς να αποτελεί τυχαίο γεγονός το ότι αυτήν ακριβώς την περίοδο και εντός ενός μόνο μηνός (τέλη Οκτωβρίου-τέλη Νοεμβρίου 1896) έγιναν μέλη τής Εθνικής Εταιρείας ένας αρχιμανδρίτης (Τυρνάβου), ο ηγούμενος τής Μονής Αγάθωνος Αμβρόσιος, ο Πλαταμώνος, ο Χαλκίδας, ο Ναυπλίου, καθώς και ο Μονεμβασίας και Σπάρτης Θεόκλητος, ο μετέπειτα Μητροπολίτης Αθηνών και Αρχιεπίσκοπος*³⁰...

Η πνευματική παρακαταθήκη που είχε η πόλη φαίνεται και από ένα άλλο όχι και τόσο γνωστό ακόμα και σήμερα, γεγονός. Την ύπαρξη μιας ενδιαφέρουσας τοπικής εφημερίδας με το όνομα ΠΕΛΕΚΥΣ» εν Τυρνάβω, *...άπαξ της εβδομάδος προς τοπαρόν...*³¹ την περίοδο του 1882. Πιθανότατα εκδόθηκε για να “υπηρετήσει” κάποια

²⁹ Εφημερίδα, ΣΑΛΠΙΓΓΕ Λάρισας, 18 Οκτωβρίου 1898.

³⁰ Γιάννης Γιαννουλόπουλος, Η ευγενής μας τύφλωσις., εξωτερική πολιτική και εθνικά θέματα από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή, Βιβλιόραμα 2003, σ. 157.

³¹ Εφημερίδα, ΠΕΛΕΚΥΣ, Εν Τυρνάβω, 9 Οκτωβρίου 1885, σ. 4.

από τα τοπικά συμφέροντα, ωστόσο υπάρχει έντονη δόση σατυρικής ανάλυσης των πολιτικοκοινωνικών πραγμάτων της χώρας και της ευρύτερης περιοχής. Κάτι που για την περίοδο που γράφτηκε θα μπορούσε να το πει κανείς και αρκετά προοδευτικό μιας και οι υπόλοιπες φυλλάδες της περιόδου ήταν σε μεγάλο βαθμό συντηρητικές. Διευθυντής και συντάκτης της ήταν ο Θεόδωρος Μπαφάλης ο οποίος στο φύλλο του Οκτωβρίου 1885 υπογράφει άρθρα του μέσα από τις φυλακές Λάρισας! Τα άρθρα φαίνεται ότι ξεφεύγουν σε μεγάλο βαθμό από το συντηρητισμό και τα στερεότυπα της εποχής, καθώς σε αρκετά εξ' αυτών διακρίνει κανείς «πινελιές» χιούμορ και αυτοσαρκασμού. Για παράδειγμα υπάρχει αγγελία για ενοικιαστήριο σε χειμερινά λιβάδια με σημείωση «*οι βουλόμενοι απευθυνθήτω εις τον Θ. Μπαφάλην, κρατούμενον εν ταις ποινικαίς φυλακαίς Λαρίσσης*». Μια άλλη σοβαρή ενέργεια των φιλοπρόοδων τυρναβιτών ήταν και η ίδρυση της νυχτερινής Λαϊκής Σχολής, το 1899, από τους δημοδιδασκάλους που προσπαθούσαν με ποικίλες ομιλίες να συμβάλουν στην αναβάθμιση της πόλης.³²

Η Θεσσαλία και μαζί της ο Τύρναβος εντάσσονται στην Ελλάδα την περίοδο που η χώρα άρχισε να κινείται με καπιταλιστικούς ρυθμούς. Από τη μια μεριά τα μεγάλα έργα του Τρικούπη, με σοβαρότερο για την Θεσσαλία τον σιδηρόδρομο και από την άλλη την οικονομική κρίση που οδήγησε σε νέες οικονομικές εξαρτήσεις την χώρα μας. Στο ιδεολογικό επίπεδο, η Ελληνική αστική τάξη που ξεκινά να σχηματοποιείται, νοιώθει στενάχωρα στα γεωγραφικά όρια της τότε Ελλάδας, οραματιζόμενη μια χώρα μεγαλύτερη. Διαμορφώνει έτσι το ιδεολόγημα της Μεγάλης Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Από την άλλη μεριά τα λαϊκά στρώματα των κολίγων-αγροτών διαπίστωναν πως η ποθητή απελευθέρωση δεν είχε αντίκρισμα γι' αυτούς, μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις η ζωή τους χειροτέρευε. Οι νέοι τσιφλικάδες ιδιοκτήτες, ήταν στην πλειοψηφία τους αυτοί που πριν συμπορεύονταν με τους κατακτητές, άλλωστε γι' αυτό και είχαν τόσο πλούτο. Οι αδερφοί Στεφάνοβικ Σκυλίτση, ο Ζωγράφος, ο Μαυροκορδάτος, ο Αβέρωφ, ο Ζαρίφης, ο Συγγρός, ο Χαροκόπος, ο Τερτίπης, Μεταξάς, Σκιαδαρέσης και άλλοι. Φυσικά υπήρχαν οι «εθνικές γαίες». Πρώτο αίτημα των κολίγων-ακτημόνων ήταν να μοιραστούν αυτά στους αγρότες που τα δούλευαν και τα δουλεύουν.

Τότε η Κοινότητα Τυρνάβου υπολογίζονταν πως είχε για καλλιέργεια 40.000 στρέμματα (εκτός αμπελώνων, μορεώνων κλπ.) και για βοσκή. Αν εξαιρέσουμε 25

³² Εφημερίδα, *ΜΙΚΡΑ*, Λάρισας, 4 Απριλίου 1899.

ιδιοκτήτες που κατέχουν συνολική έκταση 11.000 στρεμμάτων, τα χωράφια ανήκουν σε 180 κληρούχους με έκταση κλήρου 50-150 στρεμμάτων από τα απαλλοτριωμένα Σουλτανικά και εκκλησιαστικά κτήματα. Ακόμα παραχωρήθηκε κλήρος από 7,5 στρέμματα σε 520 καπνοκαλλιεργητές και από 10 στρέμματα σε 70 μπαχτσεβάνους (κηπουρούς). Όλες αυτές οι απαλλοτριώσεις (έγιναν από το 1920 και μετά) ήταν αποτέλεσμα διεκδικήσεων και αγώνων πολλών χρόνων.

Ένα άλλο φαινόμενο που αντιμετώπιζε η κωμόπολη και η ευρύτερη περιοχή, ήταν των ληστών. Λόγω των συνόρων πηγαινοέρχονταν μετά την δράση τους, από τη μια χώρα στην άλλη και τα σχετικά γεγονότα και οι ειδήσεις ήταν αρκετά πυκνές. Αυτό προκαλούσε και συχνά επεισόδια μεταξύ των μεθοριακών φρουρών. Όπως η σύλληψη των περιβόητων «ληστών» Λεωνίδα Μπαμπάνη και Γεώργιου Τριανταφύλλου που έγινε από την χωροφυλακή Τυρνάβου. Ο Λεωνίδας (Μπαμπάνης) ήταν πρώτος ξάδελφος του περιβόητου «συμμορίτη» Πάντου Μπαμπάνη, ο οποίος σκοτώθηκε μαζί με τον άλλο «λήσταρχο» Φώτη Γιαγκούλα.³³

Τα Βαλκάνια αυτή τη περίοδο βρίσκονται σε αναβρασμό με κύριο στοιχείο της αποσύνθεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την δημιουργία εθνικών κρατών. Αυτό εντείνει την αντιπαράθεση για εδαφικές διεκδικήσεις δημιουργώντας θεωρίες περί εθνικής καταγωγής. Στη Θεσσαλία, που υπάρχει μεγάλος αριθμός βλάχων, έχει προκύψει το «Ρουμούνικο ζήτημα» και λόγω της γειτνίασης με τη Μακεδονία το «Μακεδονικό ζήτημα». Αυτά θα δημιουργούν κατά καιρούς αναστατώσεις. Το ζήτημα με τους «Ρουμανίζοντες» θα αναγνωριστεί από την αστική κυβέρνηση του Βενιζέλου το 1913 με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου, με την αναγνώριση ρουμανικής μειονότητας στην Ελλάδα με εκκλησιαστικά και εκπαιδευτικά δικαιώματα. Το 1917 θα γίνει προσπάθεια ίδρυσης του «Πριγκιπάτου της Πίνδου» στη Ήπειρο από τον Διαμάντη Αλκιβιάδη (Όργανο κυρίως της ιταλικής διπλωματίας) και της «Ένωσης Ρουμανικών Κοινοτήτων», που ιδρύθηκε από τον ίδιο στα Γρεβενά. Αυτήν την προσπάθεια δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους θα την συναντήσουμε και στην κατοχή που θα την συντρίψει οριστικά το ΕΑΜ με τον ΕΛΑΣ. Στη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα, ο Τύρναβος και η περιοχή θα γίνει μια από τις βασικές πύλες εισόδου και εξόδου Ελλαδιτών πρακτόρων, προπαγάνδας, ενίσχυσης οικονομικού και στρατιωτικού εξοπλισμού, είσοδος Ελλαδιτών κομιτατζήδων στη Μακεδονία.

³³ Εφημερίδα, ΣΚΡΙΠ, 11 Φεβρουαρίου 1928, φ.8097, πρωτοσέλιδο.

Το 1907 δολοφονείται ο Μαρίνος Αντύπας που πρόλαβε να ρίξει τον σπόρο του αγώνα της αγροτιάς. Σταδιακά αρχίζουν να οργανώνονται κλάδοι εργαζομένων, πέρα από τις ήδη υπάρχουσες συντεχνίες και παράλληλα να εμφανίζονται σύλλογοι, πολιτιστικοί & μορφωτικοί. Η ανάγκη της ίδιας της ζωής με την αλλαγή των παραγωγικών δυνάμεων, των νέων κοινωνικών σχέσεων, εμφανίζει και στο επίπεδο της ιδεολογίας μια τεράστια ταξική ζύμωση με την επώαση των νέων κοινωνικών δυνάμεων, όπως είναι η εργατική τάξη και η σοσιαλιστική ιδεολογία. Στα πρώτα αυτά βήματα διαπιστώνουμε πως οι περισσότεροι πρωτοπόροι προοδευτικοί, είναι αστικής και μικροαστικής καταγωγής. Σίγουρα δεν θα μπορούσε να γίνει κι αλλιώς, αφού αυτά τα κοινωνικά στρώματα αντιπάλευαν-συγκρούονταν με τα παλιά φεουδαρχικά στοιχεία που αντιδρούσαν σε ότι προωθητικό και προοδευτικό. Αυτό βέβαια κινείται μέσα στα πλαίσια του περιορισμένου αστικού ορθολογισμού χωρίς κάτι άλλο ιδιαίτερο γνώρισμα.

Τέτοια εμφάνιση δυναμική κάνουν και οι πρώτες αστές γυναίκες της Λάρισας (Ελένη Τέτση-Καρακίτη, Αμαλία Παπασταύρου, Μαρία Δεσύπρη, Κική Πιπινοπούλου-Δημητριάδη) μέσα από δημοσιεύσεις στον τύπο ή από την συμμετοχή τους σε συλλογικότητες. Προβάλουν απόψεις διεκδικητικές για την αλλαγή της θέσης της γυναίκας προκαλώντας τις περισσότερες φορές και αντιδράσεις από μάλλον, «σοκαρισμένους ανδροκράτες». Άλλες γυναίκες κινήθηκαν στο πεδίο της λογοτεχνίας στοιχιζόμενες στο προοδευτικό γλωσσικό μετερίζι, καθώς και προσπάθεια να παρουσιάσουν κοινωνικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα, τη θέση της αγρότισσας γυναίκας.

Μια τέτοια περίπτωση είναι και η τυρναβίτισσα Χαρίκλεια Καμβουκίδου, που «τόλμησε» να γράψει στο περιοδικό της Καλλιρόης Παρρέν «Εφημερίς των Κυριών». Το συγκεκριμένο περιοδικό ήταν το πρώτο γυναικείο περιοδικό στην Ελλάδα. Περιοδικό που προκάλεσε τα συντηρητικά πλήθη της εποχής και συγκαταλέγεται στα πρώτα βήματα του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος. Διευθύντρια του εντύπου ήταν η Καλλιρόη Παρρέν, *...μια ακραιφνής Ελληνίδα [...] η γυναίκα που έθεσε επί τάπητος το "γυναικείο ζήτημα" και ανάγκασε την ελληνική κοινωνία να το αναγνωρίσει και να το κουβεντιάσει...*³⁴

³⁴ Μαρία Αναστασοπούλου, Καλλιρόη Παρρέν-Η ζωή και το έργο-Η συνετή απόστολος της γυναικειάς χειραφεσίας, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων 2012, σ. 12.

Η Χαρίκλεια Καμβουκίδου από το 1905 έως και τον άδοξο θάνατό της (δολοφονήθηκε το 1913 στην Αθήνα σε ηλικία 25 ετών, από τη σφαίρα ενός παράφρονος δολοφόνου³⁵) δημοσίευσε δεκαεννιά αυτοτελή κείμενα.³⁶ Το πρώτο σε ηλικία 17 ετών. Παρότι η οικογένειά της είχε μεγάλη κτηματική περιουσία, δεν αδιαφόρησε για τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης των καλλιεργητών του θεσσαλικού κάμπου. Το περιγράφει στα διηγήματά της αναφέροντας τις κακουχίες, τις καταστροφές των καλλιεργειών, τις αγωνίες τους. Αναφέρει συχνά τους κολίγους, τις δυστυχισμένες γυναίκες *..στρέφει το ενδιαφέρον της στη γυναίκα της υπαίθρου, εδώ η γυναίκα είναι το δεξιό χέρι του ανδρός. Χωρίς αυτή δεν εμπορεί να κάμη τίποτε [...] και καταλήγει με τη κατάσταση που επικρατεί στις γυναίκες των πόλεων [...]* Συγκρίνει το ρόλο τους με τη θέση των γυναικών στις πόλεις και παίρνει αφορμή να επιχειρηματολογήσει ότι η χειραφέτηση της γυναίκας δεν διαφθείρει τα χρηστά ήθη, ούτε καταστρέφει την οικογενειακή αρμονία...³⁷ Όπως και για το Αγροτικό ζήτημα που το είχε περιγράψει σε δύο-τρία άρθρα της. Έχει έντονο ενδιαφέρον επίσης, για δύο καίρια ζητήματα της εποχής της. Την υγιεινή και την μόρφωση των γυναικών. Επικρίνει τον τρόπο που λειτουργούσαν τα σχολεία στα χωριά και ζητά την αναβάθμισή τους. Αν αναλογιστεί κανείς πως μια νέα γυναίκα από την επαρχία, μακριά από την Αθήνα, χωρίς να κουβαλάει κάποιο «βαρύ όνομα» στην πλάτη της, άπειρη λογοτεχνικά, δημοσιεύει κείμενά της σε ένα «αιρετικό» περιοδικό, αντιλαμβανόμαστε την γενναιότητα των πράξεων της. Ήταν μια αξιοθαύμαστη γυναίκα που μολονότι η μοίρα της επιφύλαξε ένα άσχημο τέλος, άφησε πίσω της αξιοζήλευτο έργο που αξίζει πραγματικά να μελετηθεί.

Το 1933 ο Τύρναβος είχε πληθυσμιακή σύνθεση κατά 95% αγροτική. Η έλλειψη μεγάλης ενδοχώρας και η γειτνίαση με την γοργά αναπτυσσόμενη Λάρισα δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη πολλών και μεγάλων εμπορικών επιχειρήσεων. Η ομοιογένεια και η επαγγελματική ταύτιση δημιουργούσαν ατμόσφαιρα αρμονικής συμβίωσης. Οι μικροκτηματίες και οι εργάτες γης είχαν κοινές επιδιώξεις και κοινά συμφέροντα, πράγμα που είχε σαν συνέπεια να ζουν σαν μια οικογένεια. Η

³⁵ Ο Αλέξανδρος Γρηγορίου αναφέρει στην εισαγωγή που κάνει στο βιβλίο «Διηγήματα» σ.18, πέρα των προσωπικών της αντικειμένων, στο προσωπικό της σημειωματάριο ήταν γραμμένες λίγες λέξεις στα γαλλικά: «Ο θάνατος είναι εδώ. Ο θάνατος είναι εκεί. Παντού είναι ο θάνατος».

³⁶ «Εφημερίς των Κυριών», του Ίθ Έτους, σελ. 8, «Συνεργάτιδες της Εφημερίδος των Κυριών-Κατά το 19ον έτος»

³⁷ Μιχάλης Λαφαζάνης, Διηγήματα-Χαρίκλεια Καμβουκίδου 1905-1913, Δημοτική Βιβλιοθήκη Τυρνάβου, 2018, σ. 21.

τυρναβίτικη κοινωνία άρχισε να διαφοροποιείται μετά την απελευθέρωση του 1912, όταν μεγάλες μάζες ανθρώπων άρχισαν να κατεβαίνουν από τις ορεινές περιοχές, οι οποίες ήταν άγονες και μέσα στη φτώχεια, για να βρουν απασχόληση στην «φτωχομάνα» όπως τον αποκαλούσαν, Τύρναβο. Το οικονομικό κραχ του 1929 σαφέστατα επηρέασε την οικονομία της πόλης σαν μια χιονοστιβάδα η οποία στο διάβα της δεν άφησε τίποτα όρθιο. Με τις απαλλοτριώσεις που έγιναν από την κυβέρνηση Βενιζέλου, οι μικροκαλλιεργητές αξιοποίησαν τα χωράφια που τους δόθηκαν. Υπήρχαν βέβαια άλλα σημαντικά θέματα (φορολογία, πιέσεις από τους δανειστές, τραπεζίτες) τα οποία δεν ήταν διόλου ασήμαντα. Ωστόσο σε μια εποχή που ο απέραντος Θεσσαλικός κάμπος «φτωχοκάρπιζε» με την μονοκαλλιέργεια του σιταριού, οι τυρναβίτες έδειξαν και εδώ την «προοδευτικότητα» που τους διέκρινε. Έτσι λοιπόν, δημιούργησαν αμπελώνες, οπωρώνες, μπουστάνια με λαχανικά και όσπρια τα οποία τους βοήθησαν να έχουν καλύτερα εισοδήματα από τους αντίστοιχους καλλιεργητές σιταριού *..μια σημαντική παρατήρηση έχει να κάνει μόνο με την πολιτική βούληση για το διάστημα 1927-1936, με την οποία κρατήθηκε η τιμή του σιταριού σε ψηλότερες κατά 8,1% τιμές σε σχέση με τις αντίστοιχες διεθνείς...*³⁸ Για την προπολεμική κοινωνία του Τυρνάβου και τη σύνθεσή της στα μεταγενέστερα χρόνια γράφτηκαν πολλές τέτοιες αναφορές...*υπήρξε ομοιογένεια που επέτρεπε την αρμονική συμβίωση. Οι Τυρναβίτες υπήρξαν και είναι προοδευτικοί και φίλεργοι-πρωτοπορούν στις καλλιέργειες και συνεχώς βελτιώνουν το βιοτικό και το πολιτιστικό επίπεδο της ζωής τους...*³⁹

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1920-1940

ι) Τα γεγονότα λίγο πριν το 1920

Στην Ελλάδα αφθονούν οι συντηρητικοί κύκλοι. Φθάνουν σε σημείο να πολεμούν και τον κοινοβουλευτισμό, αποκαλώντας χαρακτηριστικά το κοινοβούλιο «αφοδευτήριο»! Σε ζητήματα, γλώσσας-θρησκείας (Ευαγγελικά, Σεπτέμβρης 1901-Ορεσטיακά, Νοέμβρης 1903), διαπιστώνουμε έντονα αυτόν τον συντηρητισμό.

Με την εξέγερση στο Κιλελέρ, και πιο πριν με τη δολοφονία του Μαρίνου Αντύπα, είχαν ξεκινήσει ωστόσο με πολύ αργό ρυθμό, ορισμένες απαλλοτριώσεις τσιφλικιών. Ακολούθησαν προοδευτικά μέτρα όπως η εργατική νομοθεσία και το

³⁸ Ραϊμόνδος Αλβανός, «Αναγκαστικός Εκσυγχρονισμός», μέσα στο περιοδικό, *Τα Αιρετικά*-πρόσφυγες στον Ελλαδικό χώρο, τ.11, Δεκέμβρης 2020, σ. 54.

³⁹ Αντώνης Κουκοβίτης, Εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας, 16 Ιουνίου 1982, σ. 2.

δικαίωμα συνδικαλισμού των εργατών, τη ώρα που το εργατικό και σοσιαλιστικό κίνημα έκαναν σημαντικά άλματα. Το αγροτικό ζήτημα ήταν πολύ έντονο στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα ιδιαίτερα στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Αρχίζουν να μπαίνουν οι βάσεις για την ανάπτυξη του κινήματος καθότι η βενιζελική παράταξη, που είχε υποσχεθεί να χτυπήσει τους τσιφλικάδες του κάμπου, στην πορεία συμβιβάστηκε, αφήνοντας έτσι άλυτο το πρόβλημα της γης.

Την περίοδο αυτή υπάρχουν μεγάλα συλλαλητήρια σε Λάρισα, Φάρσαλα Αγυιά και Τύρναβο. Οι συντηρητικές εφημερίδες όπως η εφημερίδα *Ακρόπολη*, αναφερόμενες σε αυτά τα χαρακτηρίζαν με εντελώς άχρωμο τρόπο. Αναφέρουν απλά για κινητοποιήσεις των αγροτών που είχαν γίνει στις παραπάνω πόλεις της Θεσσαλίας. Εφόσον οι αγρότες, αναφέρει η εφημερίδα, μετέφεραν τα αιτήματα στην κυβέρνηση έλαβαν και τη θετική της θέση για αναγκαστική απαλλοτρίωση των τσιφλικιών.⁴⁰ Τα πράγματα ωστόσο δεν ήταν τόσο άχρωμα όπως παρουσιαζόταν. Στην Καρδίτσα τα πράγματα ήταν σοβαρά με την κατάληψη των αγροτών, οι οποίοι σημειωτέο ήταν πάνω από τρεις χιλιάδες, μιας αμαξοστοιχίας. Η επέμβαση της αστυνομίας είχε ως αποτέλεσμα ένας αγρότης να παρασυρθεί από το έφιππο τμήμα της, πέφτοντας νεκρός. Σε αντιδιαστολή λοιπόν, η εφημερίδα *«Αναγέννησις»* των Τρικάλων γράφοντας για τα γεγονότα της Καρδίτσας, αναφέρεται για μεγαλειώδη συλλαλητήριο *«γεωργοί οι περισσότεροι των οποίων οπλισμένοι μάλιστα, και άπαντες πλήρεις θάρρους και ελπίδων, ίνα εξωτερικεύσωσι τον πόνον τον»*.⁴¹

Στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 εξελέγησαν για πρώτη φορά μάλιστα, σοσιαλιστές αλλά και βουλευτές από τον αγροτικό χώρο, καθώς είχαν άμεση σχέση με τις συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις... *Η σημασία του γεγονότος αυτού, στη συγκεκριμένη ελληνική περίπτωση, δεν πρέπει όμως να διογκώνεται.. εκπροσωπούν περισσότερο κάποιες ασαφείς πρωσοσιαλιστικές τάσεις, γι' αυτό και η εκλογή τους θα παραμείνει φαινόμενο χωρίς άμεση συνέχεια...* Το πιο πιθανό να ήταν, με βάση το τότε εκλογικό πλαίσιο, μια μικρή αναλαμπή, η οποία μάλλον δύσκολα θα ήταν ικανή να βάλει σοβαρά θεμέλια για ένα οργανωμένο και πολιτικοποιημένο σχήμα ... *Ακόμη πιο αμφιλεγόμενη είναι η περίπτωση των «γεωργικών» της Θεσσαλίας. Πολλοί από τους θεωρούμενους ως «αγροτικούς» βουλευτές του 1910 ήταν και οι ίδιοι μεγαλοκτηματίες (π.χ. Σλήμαν) ή δικηγόροι τους, και επομένως δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσώπευαν τα*

⁴⁰ Εφημερίδα, *Ακρόπολις*, 2 Μαρτίου 1910 σ.2.

⁴¹ Εφημερίδα, *Αναγέννησις Τρικάλων*, 28 Φεβρουαρίου 1910, φ.991, πρωτοσέλιδο.

συμφέροντα των κολίγων...⁴² Ο νόμος 281 του ίδιου χρόνου, απαγόρευε στους εργοδότες να συμμετέχουν στις εργατικές οργανώσεις, θέτοντας τις βάσεις του συνδικαλισμού στην Ελλάδα. ..το 1917 αγροτικοί συνεταιρισμοί, αγροτικά σχολεία έτσι και το κοινωνικό στοιχείο των μικρομεσαίων γαιοκτητών αυξήθηκε παίζοντας ουσιαστικό πολιτικό ρόλο...⁴³

ii) Πανεργατικός Σύνδεσμος Τυρνάβου

Πριν το 1918 γνωρίζουμε ότι ιδρύθηκε ο ΠΑΝΕΡΓΑΤΙΚΟΣ Σύνδεσμος Τυρνάβου. Με την σύμπραξη πρωτοπόρων τυρναβιτών καπνεργατών, κυρίως αυτών που είχαν επαφές με τις άλλες θεσσαλικές πόλεις. Ισχυρό καπνεργατικό σωματείο είχε δημιουργηθεί και στο Καζακλάρ (Αμπελώνα), το οποίο πρωτοστάτησε στην ανάπτυξη ισχυρού εργατικού κινήματος στην περιοχή. Μαθαίνουμε από τον τύπο πως «δι' αιτήσεώς του προς το υπουργείο της Εθνικής Οικονομίας αιτείται την επέκταση του Νόμου περί Κυριακής Αργίας και διά την πόλιν των».⁴⁴ Το παραπάνω σωματείο των εργατών γνωρίζοντας πως το αίτημα για Κυριακάτικη Αργία άρχισε να εφαρμόζεται σε πολλά μέρη στην χώρας, το προτάσσει στις διεκδικήσεις του. Προχώρησε σε ενέργειες ώστε να εφαρμοσθεί και στον Τύρναβο, ωστόσο οι εργοδότες απέρριψαν την πρόταση του. Κατόπιν απευθύνθηκαν στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, αλλά ως απάντηση έλαβαν πως το υπουργείο δεν μπορεί να εμπλακεί, επειδή η εφαρμογή του νόμου εξαρτιόταν με απόφαση του Κοινοτικού Συμβουλίου Τυρνάβου. Το σωματείο μετά απ' αυτήν την απάντηση, υπέβαλε αίτημα στο Κοινοτικό Συμβούλιο, το οποίο απορρίφθηκε. Αυτό συνέβη γιατί από τους δεκατέσσερεις Κοινοτικούς Συμβούλους οι δέκα (που ήταν και διορισμένοι «παρά της επαναστάσεως») ήταν μπακάληδες. «Και έτσι οι εμποροϋπάλληλοι δεν έχουν μια ημέρα ν' αναπνεύσουν κι' αυτοί σαν άνθρωποι».⁴⁵

Παράλληλα το Σωματείο καταπιάνεται και με καθημερινά προβλήματα που απασχολούν τους τυρναβίτες καταγγέλοντας την αισχροκέρδεια του εργολάβου που

⁴² Ηλίας Νικολακόπουλος, ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΑ ΠΑΘΗ-Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20ου αιώνα, Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη-ΤΟ ΒΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2012, σ.47.

⁴³ Νίκος Σβορώνος, Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, Θεμέλιο 2007, σ. 116, 125.

⁴⁴ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ που ήταν ακόμα «Εφημερίς Δημοκρατικών Αρχών» και ιδιοκτησία του Γ. Πετσόπουλου, 3 Νοεμβρίου 1918.

⁴⁵ ό.π., 4η Φεβρουαρίου 1919, πρωτοσέλιδο.

πουλάει το αλάτι που είναι διατιμημένο λόγω του Μονοπωλίου.⁴⁶ «Εδώ καθώς σ' όλην την Θεσσαλίαν έγινε και γίνεται μια ακατανόητη αισχροκέρδια με το αλάτι. Διότι, ενώ η διατίμησις, εις την οποίαν ο σχετικός εργολάβος οφείλει να πωλεί το αλάτι και επί τη βάσει της οποίας ανέλαβε την εργολαβίαν, είναι 60 λεπτά, αυτός πωλεί, ως λέγει, με δελτίον 60 χωρίς δελτίον 80 λεπτά. Σημειωτέον όμως, ότι με δελτίον σχεδόν κατά κανόνα δεν δίδει. Ο δε πρόεδρος της κοινότητος, προς τον οποίον διευτώθησαν παράπονα, ως μέλος της επιτροπής των τροφίμων, απήντησε-τι είναι 20 λεπτά; ...-Μη χειρότερα. Π.Ν.»⁴⁷ Το ρουσφέτι δεν είναι σημερινό φαινόμενο, ωστόσο εδώ μπορεί να δει κανείς τις πρώτες «συλλογικές» διεκδικήσεις στην πόλη διερευνητικές μεν αλλά όχι άνευ ουσίας.

iii) 1920-Σοσιαλιστικός Όμιλος Τυρνάβου-ΣΕΚΕ

Το νεοσύστατο τότε Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.) με τα αντιπολεμικά του συνθήματα, τις διεκδικήσεις για ψωμί, και ενάντια στην πείνα του λαού που έκανε έντονα την εμφάνιση σ' όλη τη χώρα, άρχισε να βρίσκει έρεισμα σε πλατιές λαϊκές μάζες. Οι αντιπολεμικές απόψεις που γεννήθηκαν στους μακροχρόνιους πολεμιστές (για κάποιους μάλιστα το πολεμικό σκηνικό ξεκίνησε με τους βαλκανικούς πολέμους και ολοκληρώθηκε με τη Μικρασιατική καταστροφή), μπολιάστηκαν με τις σοσιαλιστικές ιδέες και την Οκτωβριανή Επανάσταση. Το ίδιο αγωνιστικό πνεύμα άρχισε να διεισδύει στη νεολαία, ειδικότερα στα πανεπιστήμια, και μεταλαμπαδεύτηκε στους τόπους καταγωγής τους. Παράλληλα θεμελιώθηκε η

⁴⁶ Μετά την συντριβή της Ελλάδας από τον Οθωμανικό στρατό το 1897-επειδή προκάλεσε η Ελλάδα τον πόλεμο-η Οθωμανική κυβέρνηση ζήτησε μεγάλες πολεμικές αποζημιώσεις. Η Ελλάδα επειδή αδυνατούσε να πληρώσει, ακόμα και τα παλιά της χρέη του 1833, συγκροτήθηκε η Δ.Ο.Ε.(Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος) από Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία ως εγγυήτριες δυνάμεις και εκχωρήθηκε εγγυημένο δάνειο 151,3 εκατ. φράγκων, στην Ελλάδα. Το δάνειο δόθηκε προκειμένου να καταβληθούν στην Οθωμανική αυτοκρατορία οι αποζημιώσεις, που υποχρεώθηκε να καταβάλει η Ελλάδα στην Τουρκία συνολικού ύψους 93,9 εκατ. Φράγκων. Για να επιτευχθεί η εξυπηρέτηση του χρέους ο ΔΟΕ υποθήκευσε τακτικές πηγές εσόδων και της αποδίδονταν τα έσοδα των Μονοπωλίων αλατιού, πετρελαίου, σπέρτων, τραπεζοχάρτων, τσιγαροχάρτων, σφυρίδας Νάξου, ο φόρος καπνού, τα τέλη χαρτοσήμου και οι δασμοί του τελωνείου Πειραιά. Η διακίνηση πανελλαδικά, αυτών των προϊόντων, γίνονταν από αποθήκες που είχαν το όνομα Μονοπώλιο, λόγω της μονοπωλιακής τους σχέσης. Η Διεθνής Οικονομική Επιτροπή καταργήθηκε οριστικά το 1978, με κοινή αποδοχή των συμβαλλομένων μερών, όπως προκύπτει από σχετική αλληλογραφία μεταξύ Γαλλίας και Ελλάδας, επειδή τότε αποσβέστηκε το χρέος.

⁴⁷ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 4η Φεβρουαρίου 1919, πρωτοσέλιδο.

πεποίθηση στους εργαζόμενους, πως χωρίς την οργάνωσή τους σε συνδικαλιστικούς, διεκδικητικούς φορείς, δεν μπορεί να αλλάξει τίποτα.

Έξω απ' αυτόν τον κανόνα δεν θα μπορούσε να μείνει ο Τυρνάβος με την πλούσια προοδευτική παράδοση. Ο νεοσύστατος Σοσιαλιστικός Όμιλος συνέχιζε με αργά αλλά σταθερά βήματα τις πρώτες του ενέργειες για την πόλη. Διαβάζουμε στον τοπικό τύπο πως *«Αύριον Κυριακήν εορτάζεται εν Τυρνάβω η επέτειος της ιδρύσεως του σοσιαλιστικού εργατικού κόμματος της Ελλάδος. Θα ομιλήσουν διάφοροι ρήτορες, θα απαγγελθούν ποιήματα και θα ψαλούν εργατικά τραγούδια»*.⁴⁸ Μάλιστα από τα πρακτικά του Παγκρατικού Συμβουλίου φαίνεται ότι στην πόλη του Τυρνάβου μαζί με Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Βόλο, Λάρισα, Μυτιλήνη, Καβάλα, Αργοστόλι, Πύργο Καρδίτσα, Σύρο, η Εργατική πρωτομαγιά γιορτάστηκε κανονικά παρότι δεν υπήρχε οργανωμένος πανελλαδικός συντονισμός.⁴⁹

Οι κάτοικοι του Τυρνάβου την εποχή εκείνη ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία. Οι συνθήκες πάρα πολύ δύσκολες, οι τσιφλικάδες και οι διακινητές των αγαθών συνέχιζαν να εκμεταλλεύονται τους μικροκαλλιεργητές. Οι καπνεργάτες του Τυρνάβου διαμαρτύρονταν διότι οι καπνέμποροι δεν επεξεργάζονταν τα καπνά τους. Αναφέρουν μάλιστα ότι έδεσαν πρόχειρα προς εξαγωγή τη φετινή παραγωγή τους (100 χιλιάδες οκάδες). *«Κάποιοι καπνέμποροι μάλιστα αισχροκέρδησαν κερδίζοντας 30.000 οκάδες ο καπνέμπορος Μουσταφά Τζεμελής από τον Βόλο, 20.000 οκάδες ο Πάντζας Σ. από την Καρδίτσα, 30.000 ο Κλεάνθης Μαραγκός από την Σμύρνη και άλλοι με μικρότερα ποσά»*.⁵⁰

Η δεκαετία του 1920 εξάλλου, ήταν για τους βιομήχανους, τους πλούσιους εργοδότες και μεγαλοκτηματίες, μια «ευκαιρία» πολλαπλασιασμού των κερδών και των επενδύσεών τους. Όλα αυτά βέβαια εις βάρος των φτωχών εργατών και με τη συμπαράσταση των ελληνικών κυβερνήσεων, για το υποτιθέμενο πρόγραμμα ανάπτυξη της χώρας. Οι καταστάσεις φυσικά ήταν με το μέρος του ελληνικού κεφαλαίου. Με την έλευση των προσφύγων (περίπου ενάμισι εκατομμύριο υπολογίζονται) από τη στρατιωτική ήττα του ελληνικού καπιταλισμού στην Μικρασία, τα εργατικά χέρια ήταν τόσο πολλά που σε εφημερίδες του 1923 υπάρχουν αγγελίες ανθρώπων που δεχόταν να εργαστούν με *«οποιοδήποτε»* μισθό. Η εργασία

⁴⁸ Εφημερίδα, «ΜΙΚΡΑ» Λάρισας, 1η Φεβρουαρίου 1920.

⁴⁹ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 15 Ιουνίου 1919, σ. 2.

⁵⁰ ό.π., 14 Νοεμβρίου 1919, πρωτοσέλιδο.

παρέχονταν απλόχερα με ευνοϊκούς όρους για το ελληνικό κεφάλαιο. Σε άρθρο του ο Ιωάννης Δροσόπουλος το 1928 ως υποδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο Έλλην βιομήχανος έχει και άλλους υπέρ αυτού ευνοϊκούς συντελεστές. Η εργασία είναι ευθύνη, διότι αι βιοτικάί ανάγκαι είναι μικραί εν Ελλάδι, όπου το κλίμα καθιστά λιτοδιάτον τον εργάτην. Το εργατικό στοιχείο αφθονεί, ιδία λόγω της αποτόμου αυξήσεως του πληθυσμού της χώρας δια της εισροής των εκ Μικρασίας προσφύγων. Ο Έλλην εργάτης είναι ευφύης και εργατικός».⁵¹ Είναι ο Καπιταλισμός «ανθρωπάκο» θα λέγαμε σήμερα, παραφράζοντας τίτλο βιβλίου του Ν. Μπογιόπουλου.

Τα συνδικάτα και οι απεργίες είχαν ατονήσει, παρόλα αυτά όμως ο κόσμος είχε αρχίσει να καταλαβαίνει ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει. Για αυτό και το πολιτικό κατεστημένο είχε αρχίσει να προετοιμάζεται. Δεν είναι τυχαίο ότι ξεκινά τότε ο «Μέγας αγών κατά του Κομμουνισμού». Αυτό φυσικά συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια όπως διαπιστώνει εύκολα κανείς. ...Την περίοδον ταύτην χαρακτηρίζει ειδικώτερον ή όλως επιτυχής αντιμετώπισις των κομμουνιστικών ανατρεπτικών ενεργειών [...] προς αντιμετώπισιν μιας τρομακτικής καταστάσεως, η οποία εξεδηλώθη από το 1928 με απεργίας και πολλάς οχλοκρατικές εκδηλώσεις, επιθέσεις κατ' αστυνομικών οργάνων και προσπάθειαν διεισδύσεως του κομμουνισμού εις τας δημοσίας υπηρεσίας, Ενόπλους Δυνάμεις και Σώματα Ασφαλείας, εψηφίσθη ο νόμος 4229 της 24/25 Ιουλίου 1929 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών του πολίτου»...⁵²

Το 1920 το ΣΕΚΕ συνδέεται με την Κομμουνιστική Διεθνή και τέσσερα χρόνια αργότερα μετονομάζεται σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, αποσαφηνίζοντας τον πολιτικό και ιδεολογικό του προσανατολισμό. ..το Σοσιαλιστικόν Κόμμα της Ελλάδος, το οποίον, από του τελευταίου εν Αθήναις συνεδρίου του, της 5ης Απριλίου 1920, ονομάσθη και Κομμουνιστικόν, ανήκει εις την Βαλκανικήν Κομμουνιστικήν Ομοσπονδίαν και την Κομμουνιστικήν Διεθνή...⁵³ Τον Σεπτέμβρη του 1920 έγινε στην Αθήνα έκτακτο Εκλογικό Συνέδριο. Στις εργασίες του πήραν μέρος τα μέλη της ΚΕ και της ΚΕΕ, οι βουλευτές του Κόμματος Αριστοτέλης Σίδερης και Αλμπέρτ Κουριέλ και οι παρακάτω

⁵¹<https://www.kar.org.gr/2014/02/16/%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF-1933-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AC%CF%84%CE%B5%CF%82-%CF%83/>

⁵² Χαράλαμπος Σταμάτης, Ιστορία της αστυνομίας πόλεων 1921-1971, ιδιωτική έκδ. 1971, σ. 247-248.

⁵³ Νίκος Δημητράτος, Κομμουνιστική Επιθεώρησις, Μηνιαίον Θεωρητικόν όργανον του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδας, αριθμ. 1, Αθήνα 1921, σ. 17.

εκπρόσωποι: Αβραάμ Μπεναρόγιας [...], Κεραμιάς του ομίλου Τυρνάβου.⁵⁴ Τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα και οι φορείς της εξουσίας δεν αργούν να αντιδράσουν. Οι απεργίες και οι αντιπολεμικές διαδηλώσεις του 1921 αντιμετωπίζονται με καταστολή και οι πρώτοι συνδικαλιστές δεν αργούν να βρεθούν, με διάφορες κατηγορίες, στη φυλακή (ιδίως με την αναθεωρημένη μορφή του Νόμου ΤΟΔ'/1871 «περί καταστολής της ληστείας»).⁵⁵

iv) Ο Τύρναβος στις εκλογές του 1920-Δημοψήφισμα

..Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, οι πρώτες μετά την ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (ΣΕΚΕ), αποτελούν την αφετηρία της εκλογικής ιστορίας του ΚΚΕ...⁵⁶ Αφού καθορίστηκε η ημερομηνία των επικείμενων εκλογών (16-19.9.1920), ευθύς αμέσως το ΣΕΚΕ συγκάλεσε Έκτακτο Εκλογικό Συνέδριο. Στις εργασίες του συνεδρίου (από τον Όμιλο Τυρνάβου εκπρόσωπος ήταν ξανά ο Κεραμιάς), αποφασίστηκε ότι οι νομοί Αττικοβοιωτίας, Θεσσαλονίκης, Λάρισας και Δράμας θα αποτελούσαν τους κύριους νομούς «δια την εκλογική δράσιν» του κόμματος, το οποίο θα είχε επίσης περιορισμένη παρουσία στις περιφέρειες Αχαΐοηλίδας, Εύβοιας και Σερρών. Η καταγραφή ωστόσο της εκλογικής δύναμης του ΣΕΚΕ είναι αμφίβολο αν μπορούσε να προσδιοριστεί. Το εκλογικό σύστημα με τη χρήση σφαιριδίων δεν μπορούσε να αποτυπώσει με ορθότητα, τις εκλογικές προτιμήσεις των πολιτών.⁵⁷

Οι εφημερίδες της εποχής κατέγραφαν τα πολιτικά δρώμενα της εποχής. Οι βενιζελικοί βουλευτές Ν. Λάρισας με επικεφαλής τον κ. Αγγελίδη «του οποίου τα εργατικά σωματεία διαβιβάζουν πολλά παράξενα πράγματα περί της δράσεώς του» έκαναν την «κουταμάρα», να περάσουν από τον Τύρναβο εκεί που το όνομά τους δεν ήταν καθόλου καλό εξαιτίας του σκανδάλου με το αλάτι το οποίο διατιμούσε ο μπακάλης. Ο οποίος «εντελώς συμπτωματικά» ανήκε στο κόμμα κάτι που εξόργισε μέχρι και τον αστυνόμο, ο οποίος τον συνέλαβε. Όμως αντί να δικαστεί ο μπακάλης «για εκμετάλλευση του φτωχού λαού της περιφέρειας» κατόπιν παρεμβάσεων του κόμματος, μετατέθηκε ο αστυνομικός. Ακόμα οι πολίτες δεν είχαν ξεχάσει και το άλλο μεγάλο σκάνδαλο με τους εμβολιασμούς μαθητών σε σχολεία του Τυρνάβου και

⁵⁴ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΚΕ, ΣΧΕΔΙΟ 1918-1949, Μέρος Α, ΚΕ του ΚΚΕ 1988, σ.42.

⁵⁵ Σπύρος Μαρκέτος, «Η ελληνική Αριστερά», στο Χατζηιωσήφ (επ.), *Ιστορία της Ελλάδας τον 20ο αιώνα*, τόμος Β2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004, σελ. 134.

⁵⁶ Ηλίας Νικολακόπουλος, *ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΑ ΠΑΘΗ-Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20ου αιώνα*, Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη-ΤΟ ΒΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2012, σ. 66.

⁵⁷ Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ-Σχέδιο, μέρος Α, 1918-1949, Κ.Ε του ΚΚΕ 1988, σ. 42.

της περιφέρειας. Είχε αποτιμηθεί 2 δραχμές ανά μαθητή, ωστόσο με τις αντιδράσεις τους πέτυχαν να πέσει στη μία δραχμή.⁵⁸ Το βενιζελικό «ρεύμα» φαίνεται να μην έχει και μεγάλη απήχηση στον Τύρναβο. Διαπιστώνει κανείς και τη «μονοπωλιακή» σχέση που είχε ο φερόμενος *τιμολογιτής* του αλατιού (ως διασταύρωση της είδησης).

Σε αντιδιαστολή με την επίσκεψη του Αγγελίδη, η υποδοχή που επιφύλαξαν οι κάτοικοι του Τυρνάβου στους υποψηφίους του Σοσιαλιστικού κόμματος μία μέρα μετά (5 Οκτώβρη), ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη. Οι υποψήφιοι Α. Σίδερης και Γ. Πετσόπουλος έτυχαν μεγαλειώδους υποδοχής από το πλήθος το οποίο κατέκλυσε την πλατεία μπροστά από το Σοσιαλιστικό Κόμμα και τον Πανεργατικό Όμιλο. *«Η συγκέντρωση και ο ενθουσιασμός του Λαού προξένησαν κατάπληξιν εις τα αρχάς, διότι την προηγουμένην αφιχθείς βενιζελικός βουλευτής Τυρνάβου Αγγελίδης εγένετο δεκτός υπό μόλις 3 προσωπικών του φίλων»*. Οι ίδιοι μίλησαν αργότερα και στο διπλανό Καζακλάρ (σημερινό Αργυροπούλι) παρουσία όλων των κατοίκων, *«ο βουλευτής Γκέκος, επισκεφθείς το Καζακλάρ την προηγουμένην και οι βενιζελικοί υποψήφιοι Βλάχος και Ισχόμαχος δώρον μόλις προ της αφίξεως των σοσιαλιστών, εγένετο δεκτοί μόνον υπό των δέντρων και των καθισμάτων της πλατείας»* αναφέρει η εφημερίδα χαρακτηριστικά. Το σύνθημα που ακουγόταν συνεχώς ήταν *«Σφυρί-Δρεπάνι»*, θεωρώντας την επιτυχία του κόμματος βέβαιη.⁵⁹

Από τα γραφόμενα του Ριζοσπάστη διαπιστώνει κανείς με πιο τρόπο οι βενιζελικοί υποψήφιοι «πραγματοποιούσαν» τις προεκλογικές τους ομιλίες. Αρχικά για την Λάρισα, και πως έγινε η αναμενόμενη διαδήλωση στις 30 του μηνός *«τριακόσιοι μεθυσμένοι και ολίγα χαμίνια παρήλασαν μετά φανών και λαμπάδων [...] ο υποψήφιος κ. Βλάχος και ο τοκογλύφος Καλπάκας εμοίραζον τάλιρα»*. Κατόπιν την επομένη στον Τύρναβο ο στρατιωτικός διοικητής Μαστραπάς με συνοδεία διμοιρίας και του τέως βουλευτή Αγγελίδη, απειλούσε τους αντιπάλους με δέσιμο και κρεμάλα και ότι αν αποτύχουν στις εκλογές, *«όχι μόνο δεν θα παραδώσουν τις θέσεις τους τουναντίον θα πολλαπλασιάσουν την.. τρομοκρατία»*.⁶⁰

Στις 22 Νοεμβρίου 1920 διεξήχθη το δημοψήφισμα για την επιστροφή ή όχι του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' (είχε προηγηθεί στις 12 Οκτωβρίου ο θάνατος του

⁵⁸ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 4 Οκτώβρη 1920, σ.4.

⁵⁹ ό.π., 6 Οκτωβρίου 1920, σ.2

⁶⁰ ό.π., 31 Οκτωβρίου 1920, σ.2.

βασιλιά Αλέξανδρου από σηναιμία λόγω δαγκώματος από πίθηκο⁶¹). Το σύνθημα «ελιά ελιά και Κώτσο βασιλιά-αχρείοι Γάλλοι θα τρώμε ψωμί και ελιά αλλά δεν διώχνουμε τον βασιλιά μας» ήταν ακόμα νωπό από τα γεγονότα του 1917 με τον ναυτικό αποκλεισμό των αγγλογάλλων «συμμάχων» ...*Το κλίμα ήταν ήδη πολωμένο από τα δύο κυρίαρχα κόμματα της εποχής και δεν άφηναν καθόλου χώρο στο να αναδειχθούν νέες δυνάμεις και πρόσωπα. Ο Βενιζέλος και το κόμμα του βρισκόταν στο ναδίρ, παρότι με την συνθήκη των Σεβρών στις 28 Ιουλίου 1920, είχε δημιουργήσει την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Οι πολιτικοί του αντίπαλοι όμως είχαν δημιουργήσει ένα ισχυρότατο ρεύμα υπέρ του βασιλιά κάτι που είχε φανεί και από τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου...*⁶² Η κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ καλούσε εξάλλου τους εργάτες να απέχουν από το επερχόμενο δημοψήφισμα, τονίζοντας, ότι η διαμάχη των δύο αστικών κομμάτων για το ζήτημα του βασιλιά είναι για τους ίδιους, παντελώς αδιάφορη.

Αμέσως μετά το δημοψήφισμα, είχε μετέβη στην πρωτεύουσα ως αντιπρόσωπος μαζί με άλλους Θεσσαλούς, ο κ. Μουλούλης από τον Τύρναβο που είχε διατελέσει και δήμαρχος της πόλης, μετά την απελευθέρωση της το 1881. Η εφημερίδα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι θεσσαλοί ήταν σε πάνω από εκατό άμαξες έξω από τα ανάκτορα. Η αντιπροσωπεία μέσω του Κούρτοβικ, του δημοσιογράφου από τον Βόλο, προσφώνησε τον βασιλιά, τον συνεχάρη και τον προσκάλεσε να επισκεφτεί τη Θεσσαλία. Ο βασιλιάς αφού ευχαρίστησε όλο το θεσσαλικό λαό για την καρτερία που έδειξε παρά τις πιέσεις, υποσχέθηκε το συντομότερο να επισκεφθεί τη Θεσσαλία. Με την προτροπή του θερμού πλήθους, βγήκε και τους χαιρέτησε δεχόμενος παρατεταμένες ζητωκραυγές.⁶³

ν) Βουλευτικές εκλογές 1923

Στις βουλευτικές εκλογές που έγιναν στις 16 Δεκεμβρίου 1923, το κόμμα των Φιλελευθέρων κέρδισε την πλειοψηφία των εδρών. Το πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη αναφέρει αίσχη και νοθείες σε όλη την επικράτεια «εκλογαί νόθοι και άκυροι», ενώ γίνεται αναφορά και για τους ψήφους που έλαβαν οι υποψήφιοι της περιφέρειας Τυρνάβου. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Κασσαβέτης Μ. 1412, Ροδόπουλος Γεωρ. 1796,

⁶¹ «Ποτέ άλλοτε το δάγκωμα ενός πιθήκου δεν προκάλεσε το θάνατο 250 χιλιάδων ανθρώπων» θα πει αργότερα ο Ουίνστον Τσόρτσιλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΑ ΠΑΘΗ-Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20ου αιώνα, Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη-ΤΟ ΒΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2012, σ. 65.

⁶² Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τ. πρώτος 1918-1924, σ. 167.

⁶³ Εφημερίδα, ΕΜΠΡΟΣ, 12-Δεκεμβρίου-1920, σ. 2.

Λάμπρου Λαμ. 834.⁶⁴Υπήρξαν ενστάσεις για τα εκλογικά αποτελέσματα στον Τύρναβο, ωστόσο το εκλογοδικείο με απόφασή του τις απέρριψε.⁶⁵ Όσον αφορά τους «Ζαϊμικούς» υποψηφίους, ήταν οι: κ. Ροδόπουλος και Λαμπράκης.⁶⁶ Οι ίδιοι έστειλαν τηλεγράφημα στις 27 Νοεμβρίου προς τον Αλ. Ζαΐμη, υπερτονίζοντας την θερμή ανταπόκριση του κόσμου αλλά και την πεποίθηση ότι το κόμμα θα έχει στην περιφέρεια την πλειοψηφία. Η Λαϊκή Επιτροπή του κόμματος του Ζαΐμη αποτελούνταν από τους: Β. Κατσάλος, Π. Εμμανουήλ, Ν. Μπάφαλης, Σ. Παπαγιάννης, Σταμουλάκης και Δομενικιώτης.⁶⁷

Στα γραφόμενα του *Ριζοσπάστη*, υπάρχει η είδηση για κήρυξη στρατιωτικού νόμου, ενόψει του επερχόμενου δημοψηφίσματος, για τις περιφέρειες Μακεδονίας, Ηπείρου, Λέσβου, Σάμου, Κρήτης και τις επαρχίες Καλαμπάκας, Ελασσόνας και Τυρνάβου.⁶⁸ Λίγες μέρες αργότερα στη συνεδρίαση του Κομμουνιστικού Όμιλου Τυρνάβου στις 20 Απριλίου 1920 με Γραμματέα τον Γ. Σιάτρα, γίνεται καταγγελία για την προδοτική στάση κάποιων μελών του τμήματος Πειραιά, επικροτώντας συνάμα την Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος.⁶⁹ Αφορά τη διασπαστική κίνηση του Παπαναστασίου Ευάγ. που μαζί με άλλους αποσχίστηκαν και ίδρυσαν τη διασπαστική Κομμουνιστική Ένωση.⁷⁰

Στις 25 Μαρτίου 1924 η Βουλή των Ελλήνων κήρυξε ομόφωνα έκπτωτο το βασιλιά μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα. Το δημοψήφισμα της 13ης Απριλίου για την μοναρχία δεν διαψεύδει το δημοκρατικό τόξο με ποσοστό άνω του 70% των ψήφων. Ο συνταγματολόγος από τον Τύρναβο Λάμπρος Λάμπρος, καταγγέλλει με άρθρο του στην εφημερίδα *ΣΚΡΙΠ* τις συκοφαντίες που είχε δεχθεί ότι είχε ταχθεί υπέρ της πτώσεως του Γεωργίου Β' με σκοπό την ίδρυση Δημοκρατίας αναφέροντας: «...ως ανήκων εις την Συνταγματικήν Παράταξιν, ουδέποτε εψήφισα υπέρ εκπτώσεως Δυναστείας...»⁷¹ Καθένας προσπαθούσε να κρατήσει τα προσχήματα, καθώς οι καιροί δεν ευνοούσαν κλυδωνισμούς και απομάκρυνση από το συντηρητικό χώρο.

⁶⁴ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 22 Δεκεμβρίου 1923, πρωτοσέλιδο.

⁶⁵ Εφημερίδα, *ΣΚΡΙΠ*, 22 Φεβρουαρίου 1924, σ. 4.

⁶⁶ Εφημερίδα, *ΕΜΠΡΟΣ*, 17 Οκτωβρίου 1923, σ. 4.

⁶⁷ ό.π., 28 Νοεμβρίου 1923, σ. 4.

⁶⁸ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 4 Απριλίου 1924, σ.4.

⁶⁹ ό.π., 29 Απριλίου 1924, σ. 2.

⁷⁰ *ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα*, τ. πρώτος 1918-1924, σ. 563.

⁷¹ Εφημερίδα, *ΣΚΡΙΠ*, 8 Απριλίου 1924, σ 5.

vi) Έφεδροι Τυρνάβου

Αναφέροντας τους έφεδρους, εννοούμε τους πολεμιστές οι οποίοι είχαν επιστρέψει με την οδυνηρή ήττα του στρατού της Ελλάδας, στην Μικρά Ασία. Οι ίδιοι είχαν σε όλη την Ελλάδα συγκροτήσει σωματεία για την ευόδωση των συμφερόντων τους και αρκετοί συνδέθηκαν με το νεοσύστατο Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ). ...Οι πρώτες οργανώσεις Παλαιών Πολεμιστών παρατηρούνται το Σεπτέμβριο 1922, ενώ μέσα σε δύο χρόνια αριθμούσαν ήδη περί τις 400 [...] Από την αρχή του κινήματος, οι Παλαιοί Πολεμιστές επιδίωξαν τη σύνδεσή τους με τις αγροτικές μάζες...⁷² Κύρια θέση τους ήταν η κατάργηση του ιμπεριαλισμού και της στρατοκρατίας με την εγκαθίδρυση κυβερνήσεων αποτελούμενες από αγρότες και εργάτες. ..Στη διάρκεια της σύντομης ζωής τους, οι Ενώσεις Παλαιών Πολεμιστών, υπερβαίνοντας τις αφετηριακές διεκδικητικές προδιαγραφές τους, επιζήτησαν να γίνουν αγωγός ενός ευρύτερου προτάγματος συνολικής πολιτικής και κοινωνικής αλλαγής, αναπτύσσοντας αγωνιστική δράση τόσο σε τοπικό, όσο και σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο, μέχρι την αποδυνάμωσή τους το 1925.⁷³

Στην εργατοαγροτική ηχώ της εφημερίδας *Ριζοσπάστης*, γίνεται αναφορά στην διαμαρτυρία των εφέδρων του Τυρνάβου. Τα αιτήματα που αναφέρονται από την επιτροπή του συλλαλητηρίου από ολόκληρο τον *εφεδρικό* αγροτικό κόσμο, είναι αξιομνημόνευτα και αρκετά αναφέρονται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.⁷⁴ Ας σημειωθεί ότι το μέσο ημερομίσθιο του εργάτη το 1925-1926 είναι 57,30 δρχ. και το μέσο ημερομίσθιο του βιομηχανικού εργάτη 76,76 δρχ. Το ετήσιο εργατικό εισόδημα τις ίδιες χρονιές κυμαίνεται, ανάλογα με τον αριθμό ημερών που εργάζεται κάποιος, από 16.213 για 283 ημέρες εργασίας, μέχρι και 8.595 δρχ. για 150 ημέρες εργασίας.⁷⁵ Τα αιτήματα απεικονίζουν τα τεράστια προβλήματα της εποχής εκείνης για τους εφέδρους, τους αγρότες, τον λαό γενικότερα. Διάχυτη ήταν η αβεβαιότητα ως προς το

⁷² Σπυρίδων-Εμμανουήλ Λυγκούρης, «Ο ματωμένος αρραβώνας του εργάτη και του χωρικού»: Η αγροτική εξέγερση των Τρικάλων (Φεβρουάριος 1925), μέσα στο Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας, τ.2, Λάρισα 2021, σ. 54.

⁷³ Όλγα Γιούργου, Διπλωματική εργασία, «Οι Ενώσεις Παλαιών Πολεμιστών και το ΣΕΚΕ (1922-1925)», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Πολιτική Επιστήμη & Ιστορία, 2014, σ. 4.

⁷⁴ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 4 Απριλίου 1924, σ. 2.

⁷⁵ Μιχάλης Ρηγίνος, Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα, 1909-1936. Βιομηχανία-Βιοτεχνία, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1987, σ. 149-177, 223-238.

εκκρεμής ακόμη ζήτημα των απαλλοτριώσεων. Οι απαιτήσεις τους ήταν γραμμένες με απλό τόνο αλλά με ουσία και δύναμη «*λαβών υπ' όσιν αθλιοτάτην κατάστασιν εφεδρικού αγροτικού λαού*».

Αξίζει να αναφερθούμε συνοπτικά στα αιτήματα των εφέδρων: Για τη συστηματική δίωξη μέσω των κρατικών οργάνων εναντίων των παλαιών Πολεμιστών και Θυμάτων Στρατού απαιτούσαν την πάταξη όλων των αστυνομικών οργάνων καθώς και των εντεταλμένων δημοσιογράφων, την παροχή επιδομάτων προς τους εφέδρους και τα θύματα Στρατού, την ίδρυση πρατηρίων και σε όσους κλέβουν ή αισχροκερδούν ζητείται η ποινή του θανάτου. Απαλλοτρίωση της αυτοκαλλιεργούμενης γης με ταυτόχρονη ίδρυση Γεωργικής Τράπεζας με διανομή δωρεάν γεωργικών εργαλείων, απαγόρευση εξαγωγής ανεπεξέργαστου καπνού, και κατάργηση έμμεσων φόρων φορολογώντας τους πιο εύπορους, κατάργηση φόρου κίνησης με δωρεάν διανομή της στους άπορους εφέδρους-αγρότες, κατασκευή «υδραυλικών» όπως ονομάζει τα εγγειοβελτιωτικά έργα προς όφελος της γεωργίας, περιορισμός εξοπλιστικών δαπανών, αμνηστία στα στρατιωτικά αδικήματα, διάλυση εθνοσυνέλευσης και προκήρυξη εκλογών με αναλογική ψήφο. *Τέλος να δημιουργηθεί Γυμνάσιο και να ακυρωθεί η διανομή από απαλλοτρίωση των μοναστηριακών και Στρατών, στις τοποθεσίες Καμπύλαγα, Αμάρ.* Διακρίνουμε αιτήματα, που για την εποχή που αξιώθηκαν, είχαν έναν δυναμισμό αξιοπρόσεκτο με αρκετά ουμανιστικά αισθήματα, δίνοντας προτεραιότητα στα φτωχά στρώματα του πληθυσμού.

Το καινούργιο Νομοθετικό διάταγμα για τους αγρότες δεν ικανοποίησε στο ελάχιστο τους αγρότες του Τυρνάβου. Στο τηλεγράφημα που αποστέλλει ο πρόεδρος του Γεωργικού Συνεταιρισμού Καμπύλαγα Αμάρ, κ. Τζούλης, αναφέρεται ότι *στραγγαλίζονται τα δικαιώματα των αγροτών οι οποίοι έχουν ποτίσει με αίμα και ιδρώτα τη γη, και τους ξανακάνει κολίγους απέναντι στους τσιφλικάδες.* Ζητά εξάλλου να οριστικοποιηθούν οι αποφάσεις των πρωτοδικείων συμφωνώντας με το από 11ης Αυγούστου, ψήφισμα του Αγροτικού Συλλόγου Αττικοβοιωτίας.⁷⁶

Την επόμενη μέρα η Γενική Ένωση Ιδιοκτητών με το άρθρο «*ποιοι δολοφόνησαν την γεωργίαν*», ξεσπαθώνει εναντίον της κυβέρνησης επισημαίνοντας χαρακτηριστικά ότι το πολιτικό και ιστορικό παρελθόν του πρωθυπουργού κ. Σοφούλη εγγυάται ότι δεν θα στιγματιστεί από «*τους εξωφρενισμούς τους οποίους εκμαιεύει εις αγροτικούς νόμους μία μπολσεβίκουσα ασήμαντος πλειοψηφία της επί του*

⁷⁶ Εφημερίδα, ΣΚΡΙΠ, 27 Αυγούστου 1924, σ. 4.

αγροτικού, κοινοβουλευτικής επιτροπής της Συνελεύσεως». Δεν υπάρχουν γεωργοί που δεν έχουν αποκατασταθεί αλλά τουναντίον χιλιάδες κληρούχοι «ως ακόπους εισοδηματίας», οι οποίοι από το πουθενά πήραν εκτάσεις τις οποίες είτε τις ενοικιάζουν, είτε αχρηστεύουν εις βάρος της ελληνικής γεωργίας που αντιπροσωπεύουν οι ίδιοι. «Επιβεβλημένη η διατήρησις των αυτοκαλλιεργειών».⁷⁷

Μπορεί εύκολα να καταλάβει κανείς από τη συγκεκριμένη επιστολή προς τον Σοφούλη, ότι η καθεστηκυία τάξη δεν ήθελε να χαθούν σε καμία περίπτωση τα κεκτημένα της. Ανησυχούσε φυσικά με την άνοδο της εργατικής τάξης που έμπαινε σφήνα, σε όλα όσα είχαν αποκτήσει εδώ και χρόνια οι παραπάνω ιδιοκτήτες.

Ο βουλευτής Ροδόπουλος λίγους μήνες μετά διαμαρτύρεται ότι η κυβέρνηση σκοπίμως δεν προχωρά σε απαλλοτριώσεις λόγω πιέσεων βουλευτών (τους οποίους απειλεί ότι θα κατονομάσει στον υπουργό Γεωργίας, κ. Μάρη) από μεγαλοκτηματίες. Αναφέρει ωστόσο τον βουλευτή Μυλωνά ο οποίος «έκανε χάρη σε μεγαλοτσιφλικά».⁷⁸ Διακρίνει κανείς το πολιτικό αλισβερίσι ανάμεσα σε βουλευτές και μικροκαλλιεργητές. Σκοπιμότητες, ψεύτικες υποσχέσεις και ωφελημένους τους μεγαλοκτηματίες. Συνήθως όταν η αντιπολιτευόμενη πλευρά έπαιρνε τα ηνία, ήταν εθιμοτυπικό αμέσως να ξεχάσει όλα εκείνα για τα οποία πριν διαμαρτυρόταν.

Ακολούθησε το μεγάλο αγροτικό συλλαλητήριο στη Λάρισα το Γενάρη του 1925 το οποίο είχε μεγάλο αντίκτυπο στις εξελίξεις της περιοχής του Τυρνάβου. ...Στα μέσα Ιανουαρίου του 1925 στο μεγάλο συλλαλητήριο που έγινε στη Λάρισα από εφέδρους με κύριο αίτημα την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών κατέληξε με την επέμβαση της χωροφυλακής και του στρατού εναντίον των διαδηλωτών...⁷⁹ Σε αρκετά χωριά της περιφέρειας Τυρνάβου, Καζακλάρ (Αμπελώνας) Καρατζόλ (Αργυροπούλι) οπλισμένοι αγρότες κατέβαλαν μοναστηριακά κτήματα. Οι παραπάνω κινητοποιήσεις έγιναν με μεγάλη συμμετοχή και συμβολή των παλαιών πολεμιστών με αποκορύφωμα την μεγάλη παλαιοπολεμιστική-αγροτική κινητοποίηση των Τρικάλων στις 2 Φεβρουαρίου 1925.⁸⁰ ...Την περίοδο 1922-25 το κίνημα των Παλαιών Πολεμιστών γνώρισε μια παράλληλη πορεία με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, οι οποίοι ιδρύθηκαν με διάταγμα της 15ης Φεβρουαρίου 1923. Και οι δύο κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα

⁷⁷ Εφημερίδα, ΣΚΡΙΠ, 28 Αυγούστου 1924, σ. 3.

⁷⁸ ό.π., 26 Νοεμβρίου 1924, σ. 3.

⁷⁹ Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τ. δεύτερος 1925-1928, Σύγχρονη Εποχή 1975 σ. 613.

⁸⁰ Χρήστος Βραχνιάρης, ΚΙΛΕΡΕΡ 1910-ΤΡΙΚΑΛΑ 1925-Ανάμεσα σε δύο εξεγέρσεις, Αλφειός 1985, σ. 84-85.

του κόσμου της υπαίθρου [...] Το Εθνικό Συμβούλιο του Κόμματος (Μάιος 1923) είχε καταθέσει ένα σχέδιο δράσης για το αγροτικό ζήτημα, το οποίο εμπεριείχε την άμεση κατάληψη των τσιφλικιών και των μοναστηριακών ιδιοκτησιών από τους κολίγους...⁸¹

«Τον Μάρτιο του 1925 ο στρατός έλαβε διαταγή να κλείσουν όλες οι Ενώσεις, η δράση των οποίων κρινόταν εξαιρετικά επικίνδυνη. Για τον Άγγλο πρέσβη τα συνδικάτα αυτά αποτελούσαν την πιο σοβαρή κομμουνιστική απειλή».⁸²

...Το καλοκαίρι η δικτατορία του Πάγκαλου, η οποία είχε έρθει στην εξουσία στις 25 Ιουνίου ανατρέποντας την κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου, εξαπολύει ανελέητο κυνηγητό εναντίο δημοκρατικών οργανώσεων με κύριο στόχο το ΚΚΕ. Συλλαμβάνονται ή στέλνονται στην εξορία πάνω από 1000 στελέχη του ΚΚΕ και της ΓΣΕΕ. Στις 18 του Φλεβάρη 1926 έγινε σύσταση έκτακτων στρατοδικείων...⁸³ Στην περίοδο της δικτατορίας είναι φανερό η σύμπτωση των δύο αντίθετων φαινομενικά παρατάξεων (Βενιζελικοί-αντι-Βενιζελικοί) να ρίξουν στην πυρά τον Πάγκαλο, κάτι που έγινε στην πορεία με την ανόητη εισβολή στην Βουλγαρία, ώστε να (ξανα)βγούν κατόπιν αλώβητες από την αφάνεια των προηγούμενων ετών (Οικουμενική Κυβέρνηση 1926). Μια ιστορία που θα την ξαναδούμε αργότερα και με τον Μεταξά, όταν τα «παλαιά» κόμματα και οι ηγέτες τους το είχαν κυριολεκτικά βάλει στα πόδια μπροστά στον επερχόμενο πόλεμο.

Στο μεταξύ ο «αγών κατά του κομμουνισμού» συνεχίζονταν:.. με διάταγμα στις 27 του Γενάρη 1926 είχε καθοριστεί η υποχρεωτική διδασκαλία στα σχολεία κάθε Παρασκευή, ειδικών μαθημάτων για την καταπολέμηση του κόκκινου κινδύνου.. και παρότι ο Πάγκαλος ανατράπηκε με στρατιωτικό κίνημα με επικεφαλής τον Κονδύλη, ούτε η νέα κυβέρνηση, η οποία εκλέχτηκε με το σύστημα της αναλογικής το οποίο είχε προτείνει το ΚΚΕ, άλλαξε κάτι από το παραπάνω.⁸⁴ Στις 31 Μαρτίου της επόμενης χρονιάς το Υπουργείο Παιδείας μάλιστα, καταρτίζει επιτροπή για την καταπολέμηση του κομμουνισμού στα σχολεία και τον Ιούλη με εμπιστευτική εγκύκλιο συστήνει την παρακολούθηση κάθε κομμουνιστικής κίνησης στα Πανεπιστήμια, με προτροπή μάλιστα σε καθηγητές να «διαφωτίζουν τους φοιτητές» περί αυτού. Ένα μεγάλο

⁸¹ Σπυρίδων-Εμμανουήλ Λυγκούρης, «Ο ματωμένος αρραβώνας του εργάτη και του χωρικού»: Η αγροτική εξέγερση των Τρικάλων (Φεβρουάριος 1925), στο Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας, τ.2, Λάρισα 2021, σ. 55.

⁸² Δημήτρης Μπαχάρας, «Μελετώντας τις απαρχές του αντικομμουνισμού: Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920 στην Ελλάδα», στο Περιοδικό Μνήμων, τ. 29, 2008, σ. 178.

⁸³ Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τ. δεύτερος 1925-1928, Σύγχρονη Εποχή 1975 σ. 617.

⁸⁴ ό.π., σ. 619, 621 & 627.

μέρος της πνευματικής διανόησης συντάχτηκε και υπηρέτησε πιστά τις αποφάσεις όλων των δικτατόρων που υπήρξαν στην Ελλάδα. Ο Κώστας Βάρναλης αργότερα κατά τη περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά, έγραψε για αυτούς χαρακτηριστικά: «και συ πρόστυχη πένα και μολύβι του βούρκου λιβανίζετε τη μπόχα».⁸⁵

Το επανέλαβε η κυβέρνηση Βενιζέλου, η οποία συνέχισε το έργο «για την καταπολέμηση του κομμουνισμού. Η κομμουνιστική προπαγάνδα επί της νεολαίας [...] Κατόπιν τούτου το Υπουργείον της Παιδείας δι' εγκυκλίου του προς τους Γενικούς Επιθεωρητάς των σχολείων εντέλεται όπως διαταχθούν οι Διευθυνταί των σχολείων ίνα διαφωτίσουν τους μαθητάς επί του κομμουνιστικού κακού...».⁸⁶

vii) Εργατο-αγροτικοί αγώνες-Ζήτημα αμβύκων

Το εξαιρετικά ενδιαφέρον και επίκαιρο θα λέγαμε σήμερα ζήτημα, σχετικά με την απόσταξη του περίφημου «ούζου» Τυρνάβου. Τα συμφέροντα ήταν και τότε με το μέρος των μεγαλύτερων σε οικονομικά, βιομηχάνων. Το νομοθετικό διάταγμα απαγόρευε απόσταξη σε άμβυκα άνω των 150 χιλιόγραμμων σε πόλεις με πληθυσμό κάτω των δέκα χιλιάδων ανθρώπων. Μάλιστα ο οικονομικός έφορος Τυρνάβου είχε προβεί σε σφράγισμα των καζανιών.⁸⁷

Ωστόσο οι πολίτες της πόλης κατόρθωσαν με κινητοποιήσεις, η πόλη του Τυρνάβου να απαλλαχθεί από το παραπάνω διάταγμα. Οι κινητοποιήσεις είχαν ξεκινήσει στις 8 Σεπτεμβρίου από την πλατεία του Τυρνάβου με μεγάλο συλλαλητήριο. Έκλεισαν όλα τα καταστήματα και από το συγκεντρωμένο πλήθος τέθηκαν και ζητήματα της μη πληρωμής δανείου του 1898, και κυρίως να ισχύσει ο νόμος 3251 περί αμβύκων ώστε «αναστείλει εφαρμογήν νομοθετικών διαταγμάτων...προς όφελος μιας δρακός κεφαλαιοκρατών βιομηχάνων ποτοποιών» της Δ' εθνοσυνέλευσης. Η επιτροπή αποτελούνταν από: Λάμπρο Λάμπρου, πρόεδρο κοινότητας, Ανδρέα Χαράσο πρόεδρο συλλόγου αμπελλοκτημόνων, Γεώργιο Σκρούμπη πρόεδρο Γεωργικού Συλλόγου, Χρ. Τζανάλα πρόεδρο Κηπουρών, Δημήτριο Κακαλιάρδη πρόεδρο Παντοπωλών, Περικλή Λακέρδα πρόεδρο Εμπορικού Συλλόγου, Αναστάσιο... πρόεδρο Γεωργικού Συνεταιρισμού, Ιωάννη Ντανίκα..Σαμαριναίων.⁸⁸

⁸⁵ http://diktiospartakos.blogspot.com/2019/03/blog-post_707.html

⁸⁶ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, 14 Γενάρη 1932, σ. 4.

⁸⁷ Εφημερίδα, *ΣΚΡΙΠ*, 8 Ιανουαρίου 1926, σ.2.

⁸⁸ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 9 Σεπτεμβρίου 1926, σ. 4.

Ένα κείμενο του Επονίτη Στέλιου Μηλιούλη για τα αγροτικά προϊόντα που συντάχτηκε λίγο μετά την Κατοχή, διαφωτίζει την παραπάνω περίοδο ...Το 1931 ή το 1932, η απόσταξη ήταν ελεύθερη αλλά το τελικό προϊόν δεν μπορούσε ο μικρός παραγωγός να το πουλήσει και αναγκάζονταν να το δώσει σε εξευτελιστική τιμή σε μεγαλέμπορους ..το κράτος έριξε τους παραγωγούς στα νύχια των βιομηχάνων οινοπνεύματος και ανάγκασε τους παραγωγούς να γίνουν λαθρέμποροι στο είδος τους... Κάνοντας ένα ιστορικό άλμα το κείμενο καταγράφει όσα ακολούθησαν σε δύο Πανθεσσαλικά συνέδρια σε Λάρισα & Τρίκαλα το 1934, με τα οποία πέτυχαν να πάρουν άδεια οι μικροπαραγωγοί βράζοντας ελεύθερα για μία ημέρα, και το κρασί να μείνει αφορολόγητο έως 600 οκάδες. Γίνεται αναφορά στο ότι μόνο με τους αγώνες κέρδισαν οι παραγωγοί (μείωση φόρου, δημιουργία φυτωρίων και στον Τύρναβο, άτοκα δάνεια έως 5.000/στρέμμα, ενώ άξιο αναφοράς είναι ότι με την έγκριση της ΠΕΕΕΑ σταμάτησε επί Κατοχής το ζημιογόνο για τους παραγωγούς βρέξιμο σταφίδας για τσίπουρο. Μετά την απελευθέρωση όταν στην Αγιά συνεχιζόταν το βρέξιμο της σταφίδας, με συντονισμένες ενέργειες του Συνεταιρισμού Τυρνάβου αυτό καταργήθηκε. Ξεχωριστή σημασία θα πρέπει να δώσει κανείς στον επίλογο του κειμένου. Αφού στις προηγούμενες αναφορές χαρακτηρίζει τους ανθρώπους που ενεργούν για ιδίου όφελος ως *τεταρτοαυγουστιανούς*, κλείνει ως εξής: *..τόρα θα ήθελα οι αμπελουργοί να μη με παρεξηγήσουν που τους λέω φασίστες, αυτούς κάθε άλλο, είναι μια στραβή αντίληψη που δεν κάθισαν κάτω να την μελετήσουν σοβαρά και μόνον ξεκινώντας από το ατομικό τους συμφέρον το λένε αυτό, και πιστεύω ότι με αυτά τα λίγα λόγια όταν καθίσουν και τα μελετήσουν θα δουν πως έχουν άδικο και όχι πάλι να το πάρουν πεισματάρικα και να επιμένουν γιατί ζημιά δικιά τους είναι, δηλώνοντας έτσι το ενωτικό πνεύμα που θα πρέπει να επικρατήσει και όχι η καλλιέργεια διχόνοιας.*⁸⁹

Γνώρισμα της εποχής, είναι η μεγάλη ανάπτυξη, ιδίως μετά το 1929, του απεργιακού κινήματος μαζί με τους αγώνες των αγροτών. Είχε ωριμάσει ο καρπός που είχε σπαρθεί. Πλέον οι πολίτες (εργάτες, πρόσφυγες, αγρότες) αρχίζουν να γίνονται πιο συνειδητοί στις απαιτήσεις τους...*Ο καπιταλισμός δοκιμάζει την σοβαρότερη κυκλική κρίση. Η ανεργία παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις. Η φτώχεια, πείνα και μιζέρια αγκαλιάζει όλα τα στρώματα των εργαζομένων. Η αγανάκτηση στο*

⁸⁹ Στέλιος Μηλιούλης, «Κείμενο για τα αγροτικά προϊόντα», Αρχείο Στέλιου Μηλιούλη (Κατοχή), ΑΣΚΙ, Οκτώβρης 2017, σ. 2.

κατακόρυφο και η ανάγκη της οργάνωσης για πάλη έκδηλη. Άρχισαν οι συγκεντρώσεις, επιτροπές στη νομαρχία για δωρεάν καλαμπόκι, μισό κιλό το άτομο την ημέρα. Παράλληλα αιτήσεις στο πρωτοδικείο Λαρίσης για άδεια σωματείου γης⁹⁰ παράρτημα.ⁱ

Οι συλλογικές διεκδικήσεις άρχισαν σιγά-σιγά να πυκνώνουν. Έτσι και το 1929 υπήρξαν διεκδικήσεις των αμπελουργών του Τυρνάβου από το κράτος, όταν συγκεκριμένα εμφανίστηκε φυλλοξήρα στα αμπέλια «η επέκταση της οποίας οφείλεται σε ανεπαρκή Κρατικά μέτρα... θέτει σε κίνδυνο ολόκληρη την αμπελουργία της Παλαιάς Ελλάδος».⁹¹ Για το συγκεκριμένο θέμα στα επόμενα χρόνια, μιας και το πρόβλημα γινόταν ολοένα και πιο έντονο, έγιναν πολλές αναφορές-ψηφίσματα ιδίως από το «Κόκκινο Συμβούλιο» της πόλης το 1933 με επικεφαλής τον Κώστα Αρίδα. Εκτενές άρθρο υπάρχει και στο πρωτοσέλιδο της Ελευθερίας, στο οποίο τονίζεται ότι πλέον η φυλλοξήρα που κατέστρεψε τα αμπέλια του Τυρνάβου, τώρα απειλεί και αυτά άλλων περιοχών της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας.⁹²

Εξάλλου οι εκλογές πλησίαζαν, οι οποίες πάντα στην περιοχή είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο και ενδιαφέρον. Οι φόροι είχαν προ πολλού πνίξει τους φτωχούς καλλιεργητές και τους εργάτες. Σε ομιλία του βουλευτή Καβάλας κ. Σταυρίδη στην κεντρική πλατεία του Τυρνάβου, δημιουργήθηκε ένταση «σύμφωνα με την εφημερίδα *Ελευθερία*», λόγω της προτροπής του να μην πληρωθούν οι φόροι προς το κράτος. Οι προεκλογικοί του αντίπαλοι οι οποίοι ήταν και πολυπληθέστεροι, τον απείλησαν ευθέως ακούγοντας τις παράλογες προτροπές του, όπως τις χαρακτήρισαν, αποδεικνύοντας ότι πάντα θα υπάρχουν δεκανίκια για τα μεγάλα συμφέροντα.⁹³ Όσον αφορά τους υποψηφίους με το Λαϊκό Συνδυασμό του Τσαλδάρη στην περιφέρεια του Τυρνάβου υποψήφιος ήταν ο Β. Ζησιάδης. Στην ίδια σελίδα εντύπωση προκαλεί ο πηχυαίος τίτλος της συντηρητικής εφημερίδας *ΕΜΠΡΟΣ* για την επίσκεψη του Ελ. Βενιζέλου στην Θεσσαλονίκη «Ο χασματοποιός Βενιζέλος επέδραμε και πάλιν δια να ικανοποιήσει την παθολογικήν εγωπάθειάν του».⁹⁴ Το δίπολο ανάμεσα σε φιλοβενιζελικούς και μη, εξακολουθούσε να υφίσταται.

viii) «Κόκκινος» Αθλητισμός

⁹⁰ Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, αδημοσίευτη.

⁹¹ Εφημερίδα, *Ριζοσπάστης*, 28 Ιουνίου 1929, πρωτοσέλιδο.

⁹² Εφημερίδα, *Ελευθερία* Λάρισας, 6 Μαΐου 1934, πρωτοσέλιδο.

⁹³ Εφημερίδα, *ΣΚΡΙΠ*, 9 Μαρτίου 1927, σ. 5.

⁹⁴ Εφημερίδα, *ΕΜΠΡΟΣ*, 5 Αυγούστου 1928, σ. 8.

Στην πόλη του Τυρνάβου γινόταν προσπάθειες να διαδοθεί ο αθλητισμός στην νεολαία σε συνάρτηση με την εργαζόμενη γενιά. Και φυσικά όχι στα αθλητικά πλαίσια που πρότασε η γερμανική προπαγάνδα του Χίτλερ περί καθαρότητας της φυλής και αργότερα η ενδοχώρα δικτατορία του Μεταξά με την νεολαία της ΕΟΝ.

Με την πτώση της δικτατορίας του Παγκάλου και κυρίως το 1928 ...οργανώσεις εργατικού αθλητισμού υπήρχαν σε 30 περίπου πόλεις της Ελλάδας, ενώ, το 1930, το Α' Συνέδριο εργατοαγροτικού αθλητισμού ίδρυσε την Ομοσπονδία Εργατοαγροτικού αθλητισμού (Ο.Ε.Α.). Ως καθοδηγητής της Ο.Ε.Α. φέρεται ο Τυρναβίτης Κώστας Λουλές. Για το πόση απήχηση είχε ο αθλητισμός στην νεολαία φαίνεται στο γεγονός ότι ..το Εργατοαγροτικό Σπορ (τετρασέλιδη μηνιαία εφημερίδα μικρού σχήματος), πουλούσε πάνω από 3.000 φύλλα τη στιγμή που η «Νεολαία» (το επίσημο έντυπο της Ο.Κ.Ν.Ε) πουλούσε 1.500 με 2.000 φύλλα [...] Στο συγκεκριμένο πλαίσιο εντάσσεται η πλειοψηφία των ποδοσφαιρικών συλλόγων που ιδρύθηκαν εκείνη την εποχή με χαρακτηριστικούς τίτλους: Εργατικός Αστέρας, Αναγέννηση, Πρόοδος, Άτλας, Σπάρτακος κ.α...⁹⁵

Στον «ΚΟΚΚΙΝΟ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ» με έντονους δηλωτικούς τίτλους διαβάζουμε: «ΕΡΓΑΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΕΣ ΑΘΛΗΤΕΣ! ΑΠΑΝΤΩΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ 2ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΣΑΣ ΠΥΚΝΩΣΤΕ ΠΙΟ ΠΟΛΥ ΤΙΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΤΟΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ. ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΑΣ ΑΣ ΤΗ ΘΕΣΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ». Στην συγκεκριμένη στήλη αναφέρεται για πρώτη φορά η ίδρυση ενός αθλητικού ομίλου στον Τύρναβο, αλλά και το ιστορικό της Ομοσπονδίας του Εργατικού Αθλητισμού από το Φλεβάρη του 1926 που δημιουργήθηκε, τα εμπόδια και οι επιμέρους στόχοι της. Ενδεικτικά αναφέρει ότι ο κύριος σκοπός της είναι «να δείχνει και να οδηγεί τους εργάτες και τους αγρότες αθλητές στον ταξικό δρόμο της ακούραστης πάλης ενάντια στην κεφαλαιοκρατία, ενάντια στον αστικό αθλητισμό που φασιστικοποιεί και милитарιστικοποιεί την αθλούμενη νεολαία την οποία προετοιμάζει για τον καινούργιο πόλεμο». Υπάρχει η αναφορά για τη ίδρυση της ομάδας. Ιδρύθηκε το 1930 μια ποδοσφαιρική ομάδα. Ουσιαστικά «ξαναγεννήθηκε» διότι οι αθλητές της αποτελούσαν αρχικά, τον κορμό μιας άλλης ομάδας η οποία ήταν όμως φασιστική. Ιδρύσανε παράταξη και κατόρθωσαν με μεθοδική δουλειά να πάρουν και τη διοίκηση. Η κίνηση αυτή δεν άρεσε στον «τσορμπατζή» Μπίντη καθώς και σε άλλους και αμέσως διέλυσαν με αυταρχισμό την ομάδα. Οι συνειδητοποιημένοι όμως αθλητές μαζί με

⁹⁵ Χρήστος, Ν. Τσιντζιλώνης, Ο.Κ.Ν.Ε. 1922-1943, Σύγχρονη Εποχή 1989, σ.192-193.

την διοίκηση δεν το έβαλαν κάτω και δημιούργησαν μια νέα ομάδα με το όνομα Αναγέννηση...Από τα δέκα μέλη αρχικά σήμερα, Οκτώβρης 1933, να ξεπερνά τα 50... Ως στόχοι αναφέρονται η πρόοδος της ομάδας, τακτικά μαθήματα στα μέλη αυτής και να ενταχθούν στο αθλητικό κίνημα ολοένα και περισσότεροι συντοπίτες αλλά και κάτοικοι των γειτονικών χωριών. Κλείνοντας η στήλη αναφέρει ότι σε ολόκληρη την επικράτεια υπάρχουν ομάδες.. αποτελούμενες κυρίως από εργατόπαιδα και αγροτόπαιδα, που αφού αγόρασαν μια μπάλα και τα άλλα χρειώδη παίζουν ολότελα μακριά από κάθε αστική ή δική μας επιρροή. Και όμως με μια καλή κι επίμονη δουλειά μας είναι δυνατόν όχι μόνον ανεπίσημες ομάδες μα και φασιστικές ακόμα (παράδειγμα η ομάδα του Τυρνάβου) να καταταχθούν και να μουν κάτω από τη δική μας καθοδήγηση.⁹⁶

Για τα αθλητικά δρώμενα του Τυρνάβου της εποχής εκείνης η εξιστόρησή τους από τον Θεόδωρο Παρλαπάνο, έναν από τους ανθρώπους που έβαλαν τα θεμέλια στις κοινωνικές κατακτήσεις της πόλης, αποκτά ιδιαίτερη σημασία.⁹⁷ παράρτημα ⁱⁱ

Η προσπάθεια ενίσχυσης του Εργατικού Αθλητισμού ήταν σε πλήρη εξέλιξη την περίοδο εκείνη ως αντίβαρο της κοινωνικής τάξης πραγμάτων «τις χιλιάδες της εργαζόμενης νεολαίας πρέπει να τις τραβήξουμε στην επαναστατική πάλη, που κάνουμε, ενάντια στην κεφαλαιοκρατία, ενάντια στην πείνα, στην εξαθλίωση και στον φασισμό και τον πόλεμο «αγαθά» που το κεφαλαιοκρατικό καθεστώς μας φορτώνει στη ράχη».⁹⁸ Σκοπός των εργατικών ομάδων ήταν φυσικά η διαπαιδαγώγηση τω νέων εργατών και αγροτών φυσικά για τις διεκδικήσεις που πρέπει κάθε νέος να παλεύει και να επιδιώκει με μια αντιπολεμική ματιά προσέγγισης του αθλητικού γίγνεσθαι.

Βλέπουμε ωστόσο ότι την περίοδο εκείνη σε μεγάλες πόλεις και κυρίως εργατικά κέντρα, η παραπάνω δράση δεν είχε σημειώσει μεγάλη επιτυχία, ως προς τον αριθμό συγκεκριμένα των ατόμων που εντάχθηκαν στον εργατικό αθλητισμό. Σε μικρές όμως κωμοπόλεις και μικρότερα εργατικά κέντρα (Ξάνθη, Κομοτηνή, Κιλκίς) όπως και στον Τύρναβο, τα αποτελέσματα ήταν αντιστρόφως ανάλογα. Τα αίτια της αποτυχίας (αν μπορούμε να την πούμε έτσι) προσέγγισης εντάσσονται στην χρονική περίοδο που διανύουμε. Μια περίοδο τρομοκρατίας και καταδίωξης των νέων ιδεών και αντιλήψεων, με ταυτόχρονη εξάπλωση της πολεμικής προπαγάνδας που ήταν

⁹⁶ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 14 Οκτωβρίου 1933, σ. 3.

⁹⁷ Συνέντευξη Θεόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, αδημοσίευτη.

⁹⁸ Εφημερίδα, *Νεολαία*, 15 Ιουλίου 1932, Συντάκτης Ν. Μούζης. Αρχείο ΑΣΚΙ.

διάχυτη σχεδόν σε όλο τον πλανήτη. Λίγα χρόνια αργότερα (1936) ο Χίτλερ παρουσιάζει την προπαγάνδα του, μέσω της νεολαίας και του Ολυμπισμού, στους Ολυμπιακούς αγώνες του Βερολίνου. Εξάλλου και στην Ελλάδα ένας άλλος δικτάτορας, την νεολαία (ΕΟΝ) την έβλεπε ως μέσο μετάδοσης στους νέους της εθνικής συνείδησης και της θρησκευτικής ευαισθησίας, με σκοπό τη διαμόρφωση φασιστικής νεολαίας.

Από την πόλη του Τυρνάβου είχε περάσει η ολυμπιακή φλόγα (οι προπαγανδιστικές λαμπαδηδρομίες καθιερώθηκαν από την ολυμπιάδα του 1936) για τους επερχόμενους Ολυμπιακούς αγώνες του Βερολίνου, και τα σχόλια ήταν διθυραμβικά: *όλος ο Τύρναβος ήτο σημαιοστόλιστος, άμα δε τη εισόδω του φωτός εις την πόλιν οι κώδωνες των εκκλησιών εκρούοντο χαρμοσύνως, οι δε κάτοικοι συγκεντρωθέντες εις τας οδούς εξητοκραύγαζον τους δρομείς.*⁹⁹

Ο Μεταξάς εξάλλου είχε κάνει δοκιμή των πολιτικών του διώξεων με τα Σώματα Ασφαλείας, τα οποία είχαν εντολή να καταπολεμήσουν τους.. *εσωτερικούς» εχθρούς της χώρας. Ο χαρακτήρας τους ως αντιβενιζελικού και φανατικά αντικομμουνιστικού μηχανισμού είχε αρχίσει να διαμορφώνεται ήδη μετά τις εκκαθαρίσεις των ετών 1933 και 1935...*¹⁰⁰ Πιθανότατα λοιπόν, η νεολαία να είχε προλάβει να «εμβολιαστεί» με πρότυπα που παρέπεμπαν στα παραπάνω αλλά δεν πρέπει να μας διαφεύγει το σημαντικότερο. Η βία εκείνης της εποχής ήταν απaráμιλλη. Οι εκτοπίσεις και εξορίες ήταν σε καθημερινή βάση μιας και το «ιδιώνυμο» ήταν σε πλήρη αφαρμογή. Ωστόσο όλες αυτές οι διώξεις λειτούργησαν ως μαγιά για την μεγάλη εξάπλωση του ΕΑΜικού κινήματος στη δεκαετία του '40. Λίγες μέρες αργότερα (19 Δεκεμβρίου) στα «ψιλά» της εφημερίδας *Νέος Ριζοσπάστης*, διαβάζουμε και για ίδρυση Καλλιτεχνικού ομίλου, αποτελούμενου αρχικά από 15 μέλη. Στις 14 Απριλίου 1934 στο γήπεδο του Καζακλάρ συναντήθηκαν οι ομάδες του Τυρνάβου με την ομάδα του Φαλαναϊκού Ταταρ, παρουσία 500 θεατών. Ο αγώνας έγινε στα πλαίσια της «Σπαρτακιάδας» στην Περιφέρεια Λάρισας.¹⁰¹

ix) Εκλογές 1928

⁹⁹ Εφημερίδα, *Κήρυξ* Λάρισας, 24 Ιουλίου 1936, σ. 3.

¹⁰⁰ Κωνσταντίνος Λούλος, *«Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας δια μέσου των «εκκαθαρίσεων», 1936-1946»*, στο Χάγκεν Φλάισερ, *Η Ελλάδα 36-49-Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης 2003, σ. 292.

¹⁰¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 19 Απριλίου 1934, σ.4.

Στις 19 Αυγούστου 1928 έγιναν εκλογές για νέα Βουλή με πλειοψηφικό σύστημα. Το πλειοψηφικό σύστημα βοήθησε μικρότερα κόμματα και οργανώσεις να βγουν από την πολιτική αφάνεια που ήταν έως τότε εξαιτίας του εκλογικού συστήματος που έως τότε ευνοούσε τα κόμματα του πολιτικού κατεστημένου. Έτσι με την καθιέρωση του δύο χρόνια νωρίτερα το 1926, μπορούσαν πλέον να έχουν επίσημο λόγο στην βουλή κόμματα τα οποία ήταν δομημένα σε ταξική βάση, όπως το Αγροτικό Κόμμα και φυσικά το ΚΚΕ.

Ο Κώστας Λουλές κάνει και την πρώτη πολιτική ομιλία που έγινε από κομμουνιστή στον Τύρναβο. *«Ο Λουλές, νεολαίος κομμουνιστής τότε, μίλησε, ντάλα μεσημέρι, στις 12 η ώρα, στο καφενείο του Παντούλη. Ξεσήκωσε τον ενθουσιασμό σε όλους μας».*¹⁰²παράρτημαⁱⁱⁱ Οι συνθήκες μπορεί θεωρητικά να ενίσχυαν την συνείδηση του μέσου πολίτη αλλά τα κατασταλτικά μέσα του επίσημου αλλά πολύ περισσότερο του ανεπίσημου κράτους είχαν διαφορετική άποψη. Στις εκλογές λοιπόν, το κόμμα των Φιλελευθέρων επικράτησε με 46,94% και κατέλαβε τις 178 από τις 250 βουλευτικές έδρες.¹⁰³

Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής ομιλίας του Κώστα Θέου, υποψήφιου βουλευτή Τυρνάβου με το Ενιαίο Μέτωπο, ο ίδιος δέχθηκε επίθεση από τον υποδιοικητή της χωροφυλακής Χατζηκώστα. Χτυπήθηκε κατά την διάρκεια της προσαγωγής του στο αστυνομικό τμήμα επειδή ο Κώστας Θέος διαμαρτυρήθηκε για την παράνομη απαγόρευση της ομιλίας του *«εντός του αστυνομικού τμήματος με υπέβαλλαν εις ιεράν εξέτασιν, εκβιάζων με να παραιτηθώ της μηνύσεως εναντίον του δια τους βανδαλισμούς του»*. Στο Καζακλάρ μάλιστα αναφέρει ότι ο αστυνομικός σταθμάρχης όρισε ως χρόνο ομιλίας μόλις ένα τέταρτο, απειλώντας τον ότι αν ξεπεράσει το χρόνο αυτό *«θα διαλύση ενόπλιως την συγκέντρωσιν»*.¹⁰⁴ Στις 29 Μαρτίου 1929 εξάλλου, η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου έφερε για ψήφιση από την Βουλή το σχέδιο νόμου «για την υπεράσπιση του κοινωνικού καθεστώτος» το γνωστό ως «ιδιώνυμο». Το ότι απορρίφτηκε η πρόταση του Παπαναστασίου να διώκονται από το «ιδιώνυμο» ταυτόχρονα και οι «φασίστες» μαζί με τους «κομμουνιστές» (με σύμπλευση βενιζελικών και αντι-βενιζελικών βουλευτών), δείχνει ξεκάθαρα τη

¹⁰² Από την ομιλία του Γιώργου Χατζηρεπάνη στην εκδήλωση προς τιμή του Κώστα Λουλέ, Δημοτικό θέατρο Τυρνάβου, Οκτώβρης 2008.

¹⁰³ Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 21 Αυγούστου 1928, σ. 4. *«Αποτελέσματα επαρχίας Τυρνάβου. Επί 4387 έλαβον Γ. Ροδόπουλος 2082, Β. Ζησιάδης 2018, Κ. Θέος»*.

¹⁰⁴ Ο.π., 17 Αυγούστου 1928, πρωτοσέλιδο.

διάθεση του παλαιοκομματισμού να υπερασπίσουν τον φασισμό ως προασιπστή του κοινωνικού καθεστώτος.

Στα γεγονότα της εποχής δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς το μεγάλο «κραχ» του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης στις 24 Οκτωβρίου 1929, με τις μετοχές να σημειώνουν μέσα σε μία μόνο μέρα πτώση έως και 60%. Ακολούθησε ραγδαία άνοδος της ανεργίας με εκατομμύρια εργαζόμενους σε ολόκληρο τον πλανήτη να παρασέρνονται από το «τσουνάμι» της οικονομικής κρίσης ...*Στην Νέα Υόρκη (ανατολικό Μπρόνξ) το βράδυ της 16ης Ιανουαρίου 1930 ο «Κόκκινος Στιβ» ή Στέφανος Κατόβης από τον Τύρναβο, πυροβολήθηκε από τον αστυνομικό Harry Kiritz. Ο ενταγμένος στο κομμουνιστικό κίνημα από το 1921, Κατόβης, πέθανε μια βδομάδα αργότερα στις 24 Ιανουαρίου. [...] Η διδακτική διάσταση της δολοφονίας του πέρασε τα αμερικανικά σύνορα, καθώς η βιογραφία του εκδόθηκε στη Σοβιετική Ένωση το 1931, ως ντοκουμέντο του καθημερινού αγώνα...*¹⁰⁵

χ) Πανεργατική Τυρνάβου-Αντικομμουνισμός

Η ιστορία της Πανεργατικής Τυρνάβου κυρίως έχει σχέση με το «Συνδικάτο Εργατών Γης». Υπήρχαν και γκαρσόνια, τσαγκάρηδες χαμάληδες και άλλα συνάφια, ωστόσο επειδή η πόλη του Τυρνάβου ήταν επί το πλείστο αγροτική, για αυτό και η «Πανεργατική» του Τυρνάβου ελεγχόταν από το Συνδικάτο των Εργατών της Γης. Το σωματείο είχε από το 1931 έως το 1935 πολλαπλή δράση με πρόεδρο τον Σωτήρη Α. Ντάσιο ή Κατσαρό.

Ο Ντάσιος φαινόταν ότι θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στα συνδικαλιστικά δρώμενα του Τυρνάβου. Ωστόσο η δικτατορία του Μεταξά και αργότερα η Κατοχή συνετέλεσαν στο να διαλυθούν τα συνδικάτα στον Τύρναβο. Την πρωτομαγιά του 1944 ανάμεσα στους 200 εκτελεσμένους που τουφέκισαν οι Γερμανοί κατακτητές ως αντίποινα, ήταν και ο αγρότης Σωτήρης Ντάσιος ή Κατσαρός, ο οποίος ήταν κρατούμενος στο κολαστήριο της Ακροναυπλίας καθότι ήταν σημαντικό στέλεχος του συνδικαλιστικού κινήματος.

Η «Πανεργατική» του Τυρνάβου συστάθηκε ξανά το 1944, και μαζί στους συνδικαλιστές που μπήκαν επικεφαλής ήταν και ο αδελφός του Ντάσιου, Ξ. Ντάσιος ή Κατσαρός. Οι υπόλοιποι ήταν οι: Α. Β. Αλεξανδρής, Π. Μουράκας, Α. Δασκαλόπουλος, Κ. Τσιγκελής, Κ. Πρωτοσύγγελος και Κ. Κορδελάς. Η επιτροπή

¹⁰⁵ Κωστής Καρπόζηλος, Κόκκινη Αμερική- Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017, σ. 190 & 192. Σ.Σ. κατόπιν έρευνας ο Στέφανος Κατόβης είχε τελικά καταγωγή όχι από τον Τύρναβο, αλλά από κοντινή περιοχή του Νομού Λάρισας.

είχε τριμελές εκτελεστικό γραφείο υπό των Π. Μουράκα, Α. Β. Αλεξανδρή και τον αδελφό του Ντάσιου, Ξενοφώντα. Ειδικός γραμματέας ήταν ο Ν. Αγγελίδης ο οποίος αργότερα διετέλεσε γραμματέας της Κοινότητας και Γενικός Γραμματέας της Πανεργατικής. Το 1946 τη διοίκηση της Πανεργατικής Ενώσεως Τυρνάβου ανέλαβε ο Νικ. Σπέλλας, οικοδόμος.¹⁰⁶

Η χώρα είχε ουσιαστικά αποδεχτεί την από καιρό εισβολή στη Γηραιά Ήπειρο, του ναζιστικού μορφώματος. Για αυτό εξάλλου πολλές ελληνικές εφημερίδες έγραφαν με θαυμασμό για τον Χίτλερ.. *μια ωραία εικόν από τα τελευταία γυμνάσια του Γερμανικού Στρατού χαρακτηριστική της τελειοποίησής του.. και για την Γερμανική πολεμική μηχανή.*¹⁰⁷ Όλα αυτά βέβαια υπό το άγρυπνο και συνάμα ψύχραιμο βλέμμα της εταίρου αντιπάλου των Γερμανών. Της Μεγάλης Βρετανίας.

Εκτός από τα οικονομικά προβλήματα, καθημερινά ήταν και τα φαινόμενα τρομοκράτησης των πολιτών, αναφέρει ο ανταποκριτής του πυρήνα της νεολαίας. Ιδίως από τον επικεφαλής της αστυνομίας, υπομοίραρχο Βορέα. Κάθε βράδυ καταγράφονταν περιπολίες για ανεύρεση κομμουνιστών στην ύπαιθρο, για τυχόν συνεδριάσεις αλλά και συνεχείς παρακολουθήσεις πολιτών. Παρακολουθήσεις για το που πάνε με ταυτόχρονες απειλές για φυλακή και εξορία. Όλα αυτά έχουν ως σκοπό να κρατηθούν οι μάζες των καταπιεσμένων του Τυρνάβου μακριά από το *Ενιαίο Μέτωπο εργατών και αγροτών, που καθημερινά καταχτά τις συμπάθειές τους.*¹⁰⁸ Στο παλιό κατεστημένο αυτό που πήγαινε να γίνει στην πόλη του Τυρνάβου σίγουρα δεν περνούσε απαρατήρητο. Κάτι έπρεπε να κάνουν ώστε να σταματήσει το δυναμικό ρεύμα που διαφαινόταν. Άλλωστε τα κατάλληλα μέτρα υπήρχαν από καιρό τώρα. Ιδιώνυμο, συλλήψεις, εκτοπίσεις και εξορία όλα ήταν στην φαρέτρα του παλιού πολιτικού σκηνικού, όπως και η αντικομμουνιστική προπαγάνδα προς τους διευθυντές στα σχολεία *«ίνα διαφωτίσουν τους μαθητάς επί του κομμουνιστικού κακού, προφυλάζουν δε αυτούς από αναρχικά σπέρματα, παρακολουθούντες τούτους μετά προσοχής τόσον εις την σχολικήν όσον και εις την εξωσχολικήν των ζωήν».*¹⁰⁹

..Η ένταση των κοινωνικών αγώνων και της κοινωνικής διαμαρτυρίας μετά του 1932, είναι αποτέλεσμα της ιδιόμορφης οικονομικής ύφεσης και ανάπτυξης που σημειώνεται στην

¹⁰⁶ Δαμιανός Αχ. Βουλγαράκης, Το κοινωνικό κίνημα στη Λάρισα-Αυτοί που εργάστηκαν για το συνδικαλισμό, Λάρισα 1975 σ. 153.

¹⁰⁷ Εφημερίδα *ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ*, 1 Φεβρουαρίου 1936, σ. 6.

¹⁰⁸ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 30 Αυγούστου 1932, σ. 3.

¹⁰⁹ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, 14 Ιανουαρίου 1932, σ. 4.

Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '30.¹¹⁰ Η οικονομία κατέρρεε, γεγονός που οδηγούσε τους εξαθλιωμένους πολίτες σε μορφές πάλης και διαμαρτυρίας οι οποίες ήταν πρωτόγνωρες για τους ίδιους. Ωστόσο η ανεργία κάλπαζε συνεχώς από τη μια και από την άλλη η κυβέρνηση δεν έκανε, όπως άλλες χώρες, ενέργειες ώστε να εκτονωθεί η κατάσταση με πολιτικές απασχόλησης. Όλα αυτά είχαν ως συνέπεια τα κατώτερα και καταπιεσμένα στρώματα των πολιτών να αμφισβητήσουν έντονα το πολιτικό σύστημα.

Στις εκλογές της 25ης Σεπτεμβρίου 1932, το Ενιαίο Μέτωπο Αγροτών-Εργατών πραγματοποίησε την προεκλογική εκστρατεία του. Μοιράστηκαν στις 15 Σεπτέμβρη στην πόλη και στα γύρω χωριά προγράμματα και οι προκηρύξεις του κινήματος, σκορπίζοντας ενθουσιασμό στους εργάτες και τα φτωχά λαϊκά στρώματα. Διεξήχθη μάλιστα και έρανος σε χρήματα και παροχή ειδών (Τύρναβος 5.000 δρχ. Δελέρια 1.500 δρχ. Μουσαλάρ 100 οκάδες σιτάρι). Όμως η αστυνομία με επικεφαλής τον αστυνόμο Βορέα, συνέλαβε 8 άτομα και φυλάκισε τους Κ. Αρίδα, Ε. Κούβαρο, Γ. Λουλέ, Κ. Παντούλη και Ι. Ζησιάδη με την κατηγορία παραβίασης του «ιδιώνυμου». Οι συλληφθέντες μέσα από τη φυλακή δεν σταμάτησαν να απευθύνουν εκκλήσεις στους πολίτες για ενίσχυση του Ενιαίου Μετώπου.¹¹¹ Στο μεθεπόμενο φύλλο του *Ριζοσπάστη*, η αναφορά προς τους συλληφθέντες έχει να κάνει με στημένη κατηγορία. Ότι δηλαδή στο κρατητήριο προσηλύτισαν νέο, ο οποίος ήταν μέσα στη φυλακή για χρέη.¹¹²

Οι εκλογές έγιναν στις 25 Σεπτεμβρίου 1932. Το κόμμα των Φιλελευθέρων έλαβε 33,4% των ψήφων, οι Λαϊκοί το 33,8%, οι Προοδευτικοί (Καφαντάρης) το 8,35%, οι Αγροτικοί (Σοφιανόπουλος Μυλωνάς) το 6,2%, το Αγροτοεργατικό κόμμα (Παπαναστασίου) του 5,9%, το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών Αγροτών το 5%, οι Εθνικοριζοσπαστικοί (Κονδύλης) το 4,1% και οι Ελευθερόφρονες (Μεταξάς) το 1.6% των ψήφων. «Τα αποτελέσματα του Ενιαίου Μετώπου στον νομό Λάρισας ήταν ιδιαίτερα υψηλά. Η ευρύτερη περιοχή κατάφερε να βγάλει 2 βουλευτές και έναν Γερουσιαστή, τον Νικόλαο Βαλιανάτο. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τον «Κόκκινο Τύρναβο» όπου το ΕΜΕΑ πήρε το 50% των ψήφων».¹¹³ Ανταπόκριση από τον

¹¹⁰ Θόδωρος Διον. Σακελλαρόπουλος, Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του μεσοπολέμου, Πληροφόρηση 1991, σ. 92.

¹¹¹ Εφημερίδα, Νέος Ριζοσπάστης, 20 Σεπτεμβρίου 1932, σ. 3.

¹¹² ό.π., 22 Σεπτεμβρίου 1932, σ. 3.

¹¹³ ό.π., 27 Σεπτεμβρίου 1932, σ. 4.

Τύρναβο στις 1η του Οκτώβρη (3η σελίδα) αναφέρεται στη μεγάλη συγκέντρωση με μεγάλο ενθουσιασμό που έγινε εκεί στις 25 Σεπτεμβρίου με 600 άτομα μέσα στο χώρο συγκέντρωσης και άλλα 150 έξω ως φύλαξη, καθώς υπήρχε φόβος επίθεσης από τρομοκρατικά στοιχεία.

xi) Συνεταιρισμοί-Αγωνιστικές διεκδικήσεις

Τον Νοέμβριο του 1932 η κυβέρνηση εξυπηρετώντας συμφέροντα των τραπεζών, τοκογλύφων και εταιριών, προσπαθεί να διαγράψει τους φτωχούς αγρότες από τους συνεταιρισμούς...*Οι συνεταιρισμοί χρειάζονται κι είναι καλοί μονάχα μέσα στο σημερινό καθεστώς, για να καταπολεμάμε την αισχροκέρδεια των εμπόρων και των μεσιτών. Για να αγοράζουμε απευθείας τα τρόφιμα...*¹¹⁴ και να κάνει μέσω της Αγροτικής τράπεζας, κατασχέσεις. Το γιατί δεν είναι δύσκολο να το αντιληφθεί κανείς:.. *Ο Συνεταιρισμός δεν είναι μια εταιρία που έχει σκοπό να βγάλει κέρδος από τους πελάτες του γιατί στο Συνεταιρισμό πελάτες και επιχειρηματίες είναι τα ίδια πρόσωπα, όλοι εκείνοι που είναι μέλη στο Συνεταιρισμό. Όταν οι αγρότες ιδρύουν το Συνεταιρισμό κάνουν μια συμφωνία ότι αυτοί θα είναι οι πελάτες του Συνεταιρισμού τους. Δηλαδή αυτοί θα δανείζονται από το Συνεταιρισμό. Αυτοί θα αγοράζουν από το Συνεταιρισμό τα είδη που αυτός προμηθεύεται για λογαριασμό τους. Αυτοί θα προμηθεύουν στο Συνεταιρισμό τα είδη που αυτός θα πουλά σαν έμπορος για λογαριασμό τους. Ο Συνεταιρισμός ώστε δεν συνεργάζεται, δεν έχει πελάτες, παρά μόνο τα μέλη του, τους ίδιους τους συνεταιίρους του. Αυτή είναι η σπουδαία βάση του Συνεταιρισμού, που τον διακρίνει από όλες τις άλλες εταιρίες..*¹¹⁵ Η εφημερίδα *Ριζοσπάστης* στο κύριο άρθρο της κάνει μια σύγκριση των αγροτών σε Ελλάδα και Ρωσία, περιγράφει την απόγνωση που διακατέχει τους αμπελουργούς του Τυρνάβου και του Κορωπίου. Τα τηλεγραφήματα των αμπελουργών Τυρνάβου ανέφεραν πως πέρα από δέκα πλούσιους κτηματίες, οι περισσότεροι στον Σύνδεσμο Αμπελουργών είναι φτωχοί, και δεν ακολουθούν το σωστό δρόμο διότι παρασύρονται από τους πλούσιους του Συνδέσμου, Τούσια Μητσιό κ.α. Ο «αγροτοφασίστας» βουλευτής Χατζηγιάννης που ήρθε στον Τύρναβο, μίλησε *δημοκοπικά* σε καμιά εικοσαριά δικούς του. Μόνο με διαδηλώσεις για ελεύθερη φορολογία από το βράσιμο του τσίπουρου θα έρθει η λύση και αυτό αδιακρίτως και όχι με ταυτόχρονη φορολόγηση εις βάρος των αμπελλοκτηματιών του διπλανού χωριού Καζακλάρ, αναφέρεται

¹¹⁴ Πέτρος Χαλκός (Γιάννης Κορδάτος), Η κατήχηση των χωρικών, Κομμουνιστικός Όμιλος Αλεξάνδρειας 1923-(Ανατύπωση Σύγχρονη Εποχή 2020), σ. 11.

¹¹⁵ Αριστείδης Ν. Κλήμης, Οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί, έκδοση επ' ευκαιρίας του Α' Συνεταιριστικού Συνεδρίου, Μυτιλήνη 1938, σ. 13.

χαρακτηριστικά.¹¹⁶ Έχει δημιουργηθεί όπως βλέπουμε ένα ισχυρό μέτωπο αλληλεγγύης ανάμεσα στους οικονομικά ασθενείς πολίτες. Και όχι μάλιστα εις βάρος της διπλανής κοινότητας.

Δύο μέρες αργότερα υπάρχει αναφορά στον *Ριζοσπάστη* για εργασιακό ζήτημα. Συγκεκριμένα μαθαίνουμε από τον ανταποκριτή *κομμουνιστή* όπως επικαλείται ο ίδιος, για τον ιδιοκτήτη ενός γκαράζ, τον Ευάγγελο Λαμπρόπουλο. Στο συνεργείο δουλεύουν 4 εργάτες 15ωρο με 25 δραχμές μεροκάματο. Ο συγκεκριμένος ιδιοκτήτης φέρεται ότι τρομοκρατούσε τους εργάτες, τους χτυπούσε και πολλές φορές δεν τους άφηνε να φάνε ούτε το μεσημεριανό τους γεύμα. Τον έναν μάλιστα θα τον «σχολάσει» αναφέρει χαρακτηριστικά. «Πρέπει οι τρεις εργάτες να σταθούν αλληλέγγυοι στον συνάδελφό τους, απαιτώντας αύξηση και μείωση ωραρίου και να φτάσουν και σε απεργία αν χρειαστεί».¹¹⁷ Υπάρχει και το παράδειγμα της αντίστασης που προέβαλαν οι 700 εργάτες από τον Τύρναβο και άλλοι 300 από το Καζακλάρ, ως οδηγό αντίστασης σε πρωτοσέλιδο άρθρο του νέου *Ριζοσπάστη*. Οργάνωσαν συγκεντρώσεις με μπροστάρη τον βουλευτή Θεσσαλονίκης του Ενιαίου Μετώπου, Μιχάλη Γκαζέ.. Τα αιτήματα για κατάργηση φορολογίας στους άμβυκες, αποφυλάκιση του βουλευτή του Ε.Μ Απόστολου Κλειδωνιάρη, γενική αμνηστία και καταπολέμηση της ανεργίας, παρουσιαζόταν ως παράδειγμα για αντίσταση. Έφτασε η ώρα οι αγρότες των άλλων περιοχών να αντισταθούν όπως οι Θεσσαλοί συναγωνιστές τους μιας και οι συνθήκες είναι παντού άγριες χωρίς να φαίνεται φως στον ορίζοντα και με μια νέα κυβέρνηση «σφιχταγκαλιασμένη» από όλα τα κόμματα του κεφαλαίου και με «τα πιστά σκυλιά της, τους αρχηγούς του Αγροτικού Κόμματος, Σοφιανόπουλο, Μυλωνά, Τσικλητήρα. Το ψωμί, η λευτεριά δεν πέφτουν μόνες τους από τον ουρανό» αναφέρεται χαρακτηριστικά, «μόνο με τη σκληρή πάλη στους δρόμους θα κατακτηθούν».¹¹⁸

Ο βουλευτής Μ. Γκαζές, δέχτηκε απειλές από τον αστυνομικό διευθυντή την Κυριακή που έγινε η μεγάλη συγκέντρωση, με σκοπό να αναβληθεί. Εξάλλου την προηγούμενη μέρα ο ίδιος αστυνόμος δεν επέτρεψε στον κήρυκα τη γνωστοποίησει, υποχρεώνοντάς τον μάλιστα, να μιλήσει για δήθεν διάλεξη ενός αγρονόμου την ίδια ώρα με τη συγκέντρωση του Ε.Μ.¹¹⁹

¹¹⁶ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 17 Νοεμβρίου 1932, σ. 3.

¹¹⁷ ό.π., 19 Νοεμβρίου 1932, σ. 3.

¹¹⁸ ό.π., 22 Νοεμβρίου 1932, πρωτοσέλιδο.

¹¹⁹ ό.π., 23 Νοεμβρίου 1932, πρωτοσέλιδο.

Έξω από τον Τύρναβο εξάλλου, οι εργάτες της οδοποιίας Μακρή πέτυχαν μια άλλη σημαντική αλλαγή στα εργασιακά τους. Οι συνθήκες ήταν εξοντωτικές σε σημείο που εργάτες όπως ο Αντούρης Γεώργιος, λιποθυμούσαν από την πολλή δουλειά. Για αυτό και ως νίκη, περιγράφεται αυτό που πέτυχαν στο εργοτάξιο έξω από την πόλη. Με την απεργία τους και την παρέμβαση εισαγγελέα, πέτυχαν το δωρο και την δεκαπενθήμερη πληρωμή.¹²⁰ Η εταιρία, τους υποχρέωνε να αγοράζουν προϊόντα από συγκεκριμένα καταστήματα μάλιστα.¹²¹

Στην πόλη εξάλλου είχε δημιουργηθεί και μια επιτροπή αγώνα «φτωχών χωρικών», η οποία έστελνε αρκετά συχνά μηνύματά συμπαράστασης σε αγωνιζόμενους ανθρώπους που είχαν φυλακιστεί, φορείς, κλάδους κλπ. Στις 10 Δεκεμβρίου έκανε έρανο σε σπίτια συναγωνιστών και μαζεύτηκαν συνολικά 429 δραχμές για να διατεθούν στις μητέρες φυλακισμένων και εξόριστων Εργατικής Βοήθειας.¹²² Στη μεθεπόμενη μέρα υπάρχει ψήφισμα καταδίκης της σύλληψης των βουλευτών του Ενιαίου Μετώπου, Σκλάβαινα και Νεφελούδη. Μάλιστα σε κείμενο του *Ριζοσπάστη* της 20ης Δεκεμβρίου, γίνεται αναφορά στο γεγονός της επανειλημμένης άρνησης της αστυνομίας στην επιτροπή, να δοθεί άδεια για συγκέντρωση των εργατών γης. Έτσι γύρω στα 100 άτομα πήγαν όλοι μαζί στην αστυνομία και την Νομαρχία για να πιέσουν στην έκδοση της παραπάνω άδειας, κάτι που τελικά στέφτηκε με απόλυτη επιτυχία. Και η άδεια βγήκε και η συγκέντρωση έγινε.¹²³ Στις 24 του ίδιου μήνα και στην απόφαση για εκτοπισμό των τυρναβιτών Γιάννη Χατζηφόρου και Χριστογιάννη Καρασούλα, ο όμιλος της Εργατικής Βοήθειας μετά τη συνεδρίαση που έγινε, απαιτούσε να ακυρωθεί η απόφαση.

Στο πρωτοσέλιδο της πρωτοχρονιάς, 400 πολίτες με επικεφαλής τον βουλευτή του Ενιαίου Μετώπου Απ. Κλειδωνάρη, ζητούσαν την κατάργηση του φόρου των αμβύκων και να δοθεί δωρεάν σιτάρι καλαμπόκι και επιδόματα στους ανέργους.¹²⁴ Παρόμοια αιτήματα αναγράφονται στον Νέο Ριζοσπάστη ,15-2 -33 «ούτε

¹²⁰ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 4ης Δεκεμβρίου 1932, σ. 4.

¹²¹ Πολύ πιθανόν να είναι η ίδια εταιρία που αναφέρεται σε στήλη του νέου Ριζοσπάστη στις 18 Φεβρουαρίου 1933, σ 4, όπου μιλάει για μια νέα εταιρία που απασχολεί 100 εργάτες και τους υποχρεώνει να ψωνίζουν με «καπέλο» από συγκεκριμένο μπακάλικο με το οποίο έχει κλείσει σύμβαση.

¹²² Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 12 Δεκεμβρίου 1932, σ. 3.

¹²³ ό.π., 25 Δεκεμβρίου 1932, σ. 5.

¹²⁴ ό.π., 1η Ιανουαρίου 1933, πρωτοσέλιδο.

πεντάρα για φόρους από την Αγροτική φτωχολογιά-Σφουγγάρι στα χρέη-Καμμιά κατάσχεση, στάρι και οικονομικές ενισχύσεις δωρεάν-Να μοιραστούν τα πολεμικά κονδύλια και τα ξένα τοκοχρεολύσια στους ανέργους και τους κατεστραμμένους αγρότες. Αντίστοιχη συγκέντρωση έγινε και στις 15 του Γενάρη με ομιλητή τον Βουλευτή Κλειδωνάρη, όπου μοιράστηκαν μανιφέστα της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΕΜΕΑ. Ωστόσο εκεί η αστυνομία δεν έμεινε με σταυρωμένα τα χέρια. Έκανε έρευνα μετά σε όλα τα σπίτια των παρευρισκόμενων και κατόπιν συνέλαβε τους Αρίδα, Χριστογινάκη, Χατζηφόρο, Χατζημήχο και Τσαγκόπουλο. Και δεν έμεινε μόνο εκεί. Το ίδιο βράδυ κλήθηκε ο στρατός, στήθηκαν πολυβόλα, περιπολίες κοινές με την αστυνομία. Ως «συνεργάτη» αναφέρει τον μεγαλέμπορο Μπίντη ως προς τις δικογραφίες εναντίον των συλληφθέντων. Το πρωί όλοι οι εργάτες πήγαν στην αστυνομία παρόλο τα προτεταμένα όπλα που αντίκρυσαν. Οι στρατιώτες είχαν διαταγή από τον υπομοίραρχο να πυροβολήσουν αν τυχόν γινόταν απόπειρα απελευθέρωσης των κρατουμένων. Ο φασίστας Μπαφάλης που ήταν παρών, παρότρυνε τους χωροφύλακες λέγοντας: «Σκοτώστε όλους αυτούς τους τεμπέληδες».¹²⁵

Σίγουρα η πόλη πήγαινε να αλλάξει σελίδα, η τρομοκρατία όμως εξακολουθούσε να υφίσταται. Οι αγρότες βρίσκονταν από καιρό χωρίς δουλειές με την αστική τάξη και τον εκμεταλλευτή Μπίντη, να εξακολουθούν να τους αποκαλούν τεμπέληδες. Υπάρχουν συνάμα εντάλματα σύλληψης, για χρέη προς τις τράπεζες ή τους τοκογλύφους όπως ήταν ο Κόντος. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη τους έδωσε τη χαριστική βολή βάζοντας φόρο στο τσίπουρο. Έτσι δεν μπορούσαν να το πωλούν ελεύθερα, και αναγκάζονταν να το δίνουν σε εξευτελιστικές τιμές στον βιομήχανο Χαρίλαο. Τα ίδια και οι κτηνοτρόφοι που τους κυνηγούν τα εντάλματα για χρέη από ενοικιάσεις κοινοτικών λιβαδιών και φόρους. Οι δε κηπουροί, ζήτημα αν μπορούσαν να κερδίσουν 100 δραχμές την βδομάδα. Ο μεγάλος αριθμός αστέγων είχαν χορτάσει υποσχέσεις από «επαγγελματίες» βουλευτές με τελευταίους τους «Ροδοπουλαίους». «Μόνο κάτω από τη γροθιά του κομμουνιστικού κόμματος και την ένταξή τους σε σωματεία θα μπορέσουν να αισιοδοξούν για το μέλλον».¹²⁶ Οι τσαγκάρηδες του Τυρνάβου καταλαβαίνουν ότι πρέπει και αυτοί να οργανωθούν μιας και οι συνθήκες δουλειάς δεν είναι με το μέρος τους. Οι αναφορές για αυτούς έχουν να κάνουν ότι

¹²⁵ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 19 Ιανουαρίου 1933, σ. 5.

¹²⁶ ό.π., 29 Ιανουαρίου 1933, σ. 5.

δούλευαν κάτω από αφόρητες πιέσεις των εργοδοτών έως τις 10-11 το βράδυ, πληρώνοντας μάλιστα και οι ίδιοι το πετρέλαιο για τις λάμπες. Στη στήλη που υπάρχει για τους εκτοπισμένους στην χώρα, αναφέρεται ότι στον Πειραιά μεταφέρθηκαν για εξορία οι «σ. Κ. Αρίδας και Κ. Παντούλης από τον Τύρναβο κ.ά».¹²⁷

Εν ολίγοις στην πόλη είχε αρχίσει από καιρό να υπάρχουν πολλές μορφές αντίστασης, από τους εργάτες των περισσότερων κλάδων. Οι παλιές «καλές» συνήθειες ωστόσο δεν σταμάτησαν να υπάρχουν. Το φοροκυνηγητό ακόμα και για οφειλές 50, 100 και 150 δραχμών είχε ξεκινήσει στην πόλη. *..τα δάνεια προς τους αγρότες μέσω της νέο ιδρυθείσας Αγροτικής Τράπεζας το 1928, έφτασαν στις 8,8 εκατομμύρια δρχ. το 1931. Πάνω από το 1/4 προερχόταν όμως από ιδιώτες.*¹²⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα του αγρότη Λεμονή που χρωστούσε 170 δραχμές και καταβάλλοντας τις 100, έγινε μεταξύ του ταμιά και του χωροφύλακα λογομαχία για το υπόλοιπο. Τελικά του δόθηκε προθεσμία 8 ημερών για να ξεπληρώσει το χρέος του.¹²⁹

Η καθεστηκυία τάξη δεν είχε τη διάθεση να παραδώσει εύκολα τα όπλα. Αναμενόμενο φυσικά μιας και τόσα χρόνια είχε μάθει να ζει από τους κόπους και τον ιδρώτα των απλών εργατών, με την σύμπραξη του κράτους όπως αναφέρεται στον *Ριζοσπάστη*, στα πλαίσια της υποτιθέμενης ανάπτυξης της χώρας. Κάποιοι κάτοικοι της πόλης, όπως ο καπνοπώλης Δημ. Βαβίδης (σημ: μάλλον Βαφείδης), που εκβίαζε να ψηφίσουν οι πολίτες τον Ροδόπουλο. Ο Βαβίδης εκτός των άλλων αναφερόμενος για τους δολοφονημένους εργάτες της Θεσσαλονίκης από την αστυνομία, φέρεται ότι είπε: *καλά έκαναν.*¹³⁰ (*ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣΦΑΓΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 7 εργάτες σκοτωμένοι, 16 βαρειά πληγωμένοι και 50 ελαφρά, πρωτοσέλιδο Ριζοσπάστη 16 Φεβρουαρίου, ΚΑΤΩ ΟΙ ΣΦΑΓΙΑΣΤΕΣ, ΚΑΤΩ Η ΔΟΛΟΦΟΝΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ BENIZEΛΟΥ*, το πρωτοσέλιδο της 18ης Φεβρουαρίου 1933). *παράρτημα iv*

Στην πόλη, οι απεσταλμένοι των τραπεζών χρησιμοποιούσαν πολιτική προπαγάνδα εις βάρος των εργατών. *Ο γεωπόνος Φόλας, του οποίου η Τράπεζα του είχε αναθέσει να μοιράζει σε αγρότες που καλλιεργούν λαχανόκηπους πατάτες για σπορά, τις διένειμε αλλά μόνο σε όσους θα ψήφιζαν τον Λάμπρου. Ο Ν. Μπαφάλης έλεγε σε εργάτη να ψηφίσει Ροδόπουλο. Όταν ο εργάτης του απάντησε ότι ξύπνησε, ο*

¹²⁷ Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 14 Φεβρουαρίου 1933, σ. 5.

¹²⁸ Heinz Richter, 1936-1946-Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα, τ. α', Εξάντας 1975, σ.36.

¹²⁹ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 17 Φεβρουαρίου 1933, σ. 3.

¹³⁰ ό.π., 28 Φεβρουαρίου 1933, σ. 4.

Μπαφάλης τον έβρισε. Τέλος υπάρχει και ο *χαφιάς* Μπίτης ο οποίος λέει ότι οι κομμουνιστές θέλουν «κόψιμο».¹³¹

Οι εργάτες του Τυρνάβου από την άλλη προσπαθούσαν να αμυνθούν, καλώντας σε συνέλευση. Εκεί τέθηκε το ζήτημα της νομιμοποίησης του σωματείου εργατών γης. Υπήρξαν και «εσωτερικά» ζητήματα με τον οπορτουνισμό ορισμένων μελών, οι οποίοι παραμερίστηκαν. Καθορίστηκαν και οι αντιπρόσωποι που θα τους εκπροσωπήσουν στο Πανελλήνιο Πανεργατικό Συνέδριο στη Λάρισα στις 26 Μαρτίου 1933.¹³²

xii) Στρατόπεδο Τυρνάβου

Οι αναφορές που γίνονταν από στρατιώτες που υπηρετούσαν στους Στρατώνες της πόλης είχαν να κάνουν και με τις κοινωνικές ανακατατάξεις της εποχής εκείνης. Τα στελέχη τους φημίζονταν για τον αντικομμουνισμό τους, με επακόλουθο πολλά καψόνια σε οπλίτες που πιθανότατα είχαν σταλεί για να «συμμορφωθούν» *...ο στρατός, από ταξικός μηχανισμός καταναγκασμού στην υπηρεσία των πολιτικών δυνάμεων της αστικής τάξης, είχε αρχίσει να μετατρέπεται σε πολιτικό όργανο το οποίο συμμετείχε σ' ένα ορισμένο ποσοστό στην άσκηση και τον έλεγχο της εξουσίας.*¹³³

Οι αναφορές από στρατιώτες για σκληρές συνθήκες διαβίωσης ήταν πάρα πολλές. Καψόνια, κάκιστες συνθήκες παραμονής και μιλιταρισμός. Οι φαντάροι του 5ου λόχου καταγγείλανε και τακτικές βασανισμούς *«μας κρατάνε οι σακαράκες με τα γυμνάσια και τις θεωρίες τους ως τη νύχτα»*. Οι φαντάροι αγωνίζονταν για καλύτερο 25δραχμο συσσίτιο και 5δραχμο ημερήσιο επίδομα, σταμάτημα της τρομοκρατίας και του μιλιταρισμού, όπως η περίπτωση της απαλλαγής 13 συντρόφων φαντάρων και ναυτών από το στρατοδικείο Ιωαννίνων.¹³⁴ Όλα αυτά φυσικά δεν άλλαξαν, μιας και στη Β' μοίρα αυτοκινήτων *«δεν είχαν ούτε νερό καν, και μετά τα γυμνάσια να πηγαίνουν σε παρακείμενα πηγάδια για να ικανοποιήσουν τη δίψα τους, βγάζοντας το νερό με τις караβάνες που είχαν δεμένες στις γκέτες»*. Στην παραπάνω ανταπόκριση

¹³¹ Εφημερίδα Νέος Ριζοσπάστης, 8 Μαρτίου 1933 1933, σ. 4.

¹³² ό.π., 21 Μαρτίου 1933, σ. 5.

¹³³ Αγγελος Ελεφάντης, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Θεμέλιο 1999, σ. 187.

¹³⁴ Πιθανότατα πρόκειται για φαντάρους του «περιβόητου» πειθαρχικού ουλαμού Καλπακίου ή αλλιώς «τάφος των ζωντανών». Τη διοίκηση του ανέλαβε το 1933 ο υπολοχαγός Κ. Πάστρας, ο οποίος έστελνε τους «απειθαρχούς» σε Στρατοδικείο για το παραμικρό. Ακόμα και ο συντηρητικές εφημερίδες-ΕΜΠΡΟΣ 17-01-1930-είχαν συγκρίνει τον Πειθαρχικό ουλαμό του Καλπακίου με τα βασανιστήρια αντιφρονούντων στην Σιβηρία.

υπάρχει η αναφορά για μοίρασμα μιας κουραμάνας στις 21 Μαΐου σε οκτώ φαντάρους, ενώ αυτό που ξεπερνά κάθε ανθρώπινο νου, ήταν η απειλή με 3 μήνες φυλάκιση σε στρατιώτη από τον επιλοχία Γανίτη. Ο στρατιώτης είχε χρησιμοποιήσει σφραγισμένο γραμματόσημο λόγω έλλειψης χρημάτων, για να στείλει γράμμα στους ανθρώπους του.¹³⁵ Από την ίδια Μοίρα αυτοκινήτων και τους «πολλούς κόκκινους φαντάρους της», ενημερώνεται κανείς για το άθλιο συσσίτιο με (μπακαλιάρο με σκουλήκια, βρώμικα κρέατα). Οι μάγειροι που κάνουν την θητεία τους την πλήρωναν στο τέλος. Ο λοχαγός Γαλανόπουλος εξάλλου είχε μετατρέψει τους στρατιώτες σε υπηρετικό προσωπικό, όταν και τοποθέτησε φαντάρο στην οικία του για να εκτελεί τις δουλειές του σπιτιού, κάτω από την αυστηρή επίβλεψη της συζύγου του μάλιστα.¹³⁶

Τον Σεπτέμβρη κυρίαρχο θέμα ήταν οι καταναγκαστικές δουλειές. Πολλά καψόνια, συνεχές κουβάλημα πέτρας, παρόλο όπως αναφέρεται οι «σακαράκηδες» τα αυτοκίνητα τα έχουν για τις βόλτες τους στην πόλη. Ωστόσο υπήρξε από φαντάρο μια απρόβλεπτη αντίδραση. Ο φαντάρος δεν ανέχονταν την παραπάνω εξαθλίωση. Το «έσκασε» και πήγε στη Λάρισα αναφέροντας τα συμβάντα στον στρατηγό Μανέτα, νομίζοντας ότι έτσι θα καλυτερέψουν τα πράγματα. Ο Στρατηγός όταν παρουσιάστηκε στον Τύρναβο, έκανε δήθεν υποδείξεις στους αξιωματικούς την ώρα που επέστεφαν οι φαντάροι που κουβαλούσαν πέτρες. Από την στάση των αξιωματικών τις επόμενες μέρες, οι φαντάροι κατάλαβαν το νόημα της επίσκεψής του. Ο στρατηγός «ήρθε είδε και επήλθε». Ο «σακαράκας» Γαλανόπουλος τους τόνισε: *αυτά που πάτε να κάνετε σεις δε γίνεται. Εμείς έχουμε όλα τα μέσα και θα σας τσακίσουμε.* Και για εκδίκηση, εξαντλητικά γυμνάσια παρόλο που είχε παρέλθει το υποχρεωτικό τετράμηνο. Εγερτήριο από τις πεντέμισι το πρωί και τροχάδην, αγγαρείες κτλ. έως και τις 11 το μεσημέρι.¹³⁷

Ωστόσο τα παράπονα προς τον στρατηγό εξόργισαν τους φιλέκδικους αξιωματικούς του στρατοπέδου Τυρνάβου. Απειλήσαν τους φαντάρους να μην τολμήσουν να παραπονεθούν ξανά στον στρατηγό διότι θα υποστούν συνέπειες, όπως γράφουν οι φαντάροι του 5ου Λόχου 4ου Συντάγματος που μεταφέρθηκαν εκεί, την ώρα που τα καψόνια υπήρχαν άφθονα και σε καθημερινή δόση.¹³⁸

¹³⁵ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 28 Μαΐου 1933, σ. 4.

¹³⁶ ό.π., 22 Ιουλίου 1933, σ. 5.

¹³⁷ ό.π., 12 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 4.

¹³⁸ ό.π., 15 Δεκεμβρίου 1933, σ. 3.

Σωστό «Καλπάκι» αποκαλούν το στρατόπεδο οι φαντάροι μιλώντας για καθημερινή αντικομμουνιστική προπαγάνδα, τρομοκρατία μεγάλη, δεκάδες γυμνάσια, ελεεινό φαγητό. Ιδίως από την ημέρα που μαθεύτηκε ότι μοιράστηκαν στους φαντάρους έντυπα του «Κόκκινου Φαντάρου», η κατάσταση έγινε πιο τραγική από τις «σακαράκες» και τα τσιράκια τους. Οι αξιωματικοί μάλιστα του στρατοπέδου τον Απρίλη του 1936, τόνισαν στους φαντάρους τα εξής: *εδώ στον Τύρναβο είναι όλοι κομμουνιστές και δεν ενδιαφέρονται ούτε για την πατρίδα ούτε για τον στρατό. Εμείς πρέπει να τους δείξουμε ότι υπάρχει ένας στρατός με πειθαρχία και ευθυμία και γι' αυτό το βράδυ που θα βγούμε λαμπαδροφορία, όλοι πρέπει να ζητωκραυγάζουμε, να χειροκροτούμε και να τραγουδάμε πατριωτικά τραγούδια..*¹³⁹ Ωστόσο οι στρατιώτες δεν έκαναν τίποτα. Ούτε τραγούδησαν ούτε ζητωκραύγασαν.

xiii) Οι εκλογές του 1933 και ο “Κόκκινος” Τύρναβος

Οι εκλογές ήταν συνεχόμενες εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας. Η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου (αφού είχε προηγηθεί η πτώση της κυβέρνησης Τσαλδάρη) προκήρυξε εκλογές-με πλειοψηφικό σύστημα-για τις 5 του Μάρτη 1933. Οι αντιβενιζελικοί κυριαρχούσαν την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μια περίοδο με έντονο κοινωνικό αναβρασμό και ραγδαία επιδείνωση της οικονομίας.

Στις 2 Μαρτίου στον Τύρναβο, πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του εκλογικού κέντρου του ΕΜΕΑ. Παραβρέθηκαν πάνω από 300 εργάτες, ενώ και πολλοί στρατιώτες περνούσαν και δήλωναν την θερμή τους υποστήριξη.¹⁴⁰ Από τις 5 Μαρτίου που έγιναν οι εκλογές πέρασαν δύο βδομάδες για να αναφέρει η εφημερίδα, ότι μόνο το Ενιαίο Μέτωπο βγήκε κερδισμένο από τις εκλογές.¹⁴¹ Οι υποψήφιοι του, είχαν δεχθεί τρομοκρατικές απειλές από την ασφάλεια Τυρνάβου με τη φυλάκιση του Κλειδωνάρη και τον άγριο ξυλοδαρμό που δέχθηκε ο Καραπίδης στα Δελέρια. Οι πολίτες όμως έδωσαν το δικό τους μήνυμα. Στον Τύρναβο από τους 1550 ψήφους, το Ε.Μ. πήρε 416 και αύξησε σημαντικά τα ποσοστά του στα γύρω χωριά με το Καζακλάρ (Αμπελώνας) σε πάνω από 40%. Όλα αυτά όμως είχαν το τίμημά τους. Σε

¹³⁹ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 10-Απριλίου 1936, σ. 3.

¹⁴⁰ ό.π., 5 Μαρτίου 1933, σ. 5.

¹⁴¹ ό.π., 22 Μαρτίου 1933, σ. 3.

Αμπελώνα και Τύρναβο έγιναν ανακρίσεις πολλών ατόμων με ταυτόχρονες απειλές για εκτόπιση.¹⁴²

Η κυβέρνηση Τσαλδάρη προσπαθούσε να συγκεντρώσει φόρους από τα φτωχά κοινωνικά στρώματα. Ωστόσο στον Τύρναβο η ανεργία κάλπαζε. Οι εργάτες γης και όσοι προσωρινά εργάζονταν, δεν έπαιρναν μεροκάματο πάνω από 30-35 δραχμές. Οι δε κηπουροί λόγω έλλειψης «καταναλωτικής δύναμης» δεν μπορούσαν να πουλήσουν τα προϊόντα τους, βγάζοντας το πολύ 25 δραχμές τη βδομάδα. Έτσι η αναμενόμενη είσπραξη ήταν αδύνατο να ευοδωθεί. Οι τοκογλύφοι δεν σταμάτησαν ωστόσο να ζητούν χρήματα στέλνοντας στις φυλακές ανθρώπους, ακόμα και για οφειλές 50 ή 100 δραχμών.¹⁴³ Επιπλέον διπλασιάστηκε ο κοινοτικός φόρος παρότι δεν υπήρχε ούτε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ο υφιστάμενος γιατρός παρότι πληρωνόταν με κοινοτικούς φόρους, μόνο μετά από διαμαρτυρία κατοίκων έφτασε να περιθάλλει τη γυναίκα ενός φτωχού ανθρώπου.¹⁴⁴

Η πρωτομαγιά ωστόσο δεν πέρασε χωρίς να γιορταστεί στην πόλη του Τυρνάβου. Πήραν μέρος πάνω από 100 εργάτες και φτωχοί αγρότες. Σε κεντρικά σημεία ανήμερα, κυμάτισαν 4 κόκκινες σημαίες ενώ έγινε και μοίρασμα προκηρύξεων. Πήγαν και καμιά τριανταριά στην συγκέντρωση της Λάρισας και θα ήταν και περισσότεροι αν υπήρχαν μεταφορικά μέσα. Η αστυνομία αφού δεν *μόρεσε* να τους συλλάβει, απειλούσε τους κομμουνιστές ότι θα τους σκοτώσει.¹⁴⁵

Φτάνουμε σε ένα κομβικό σημείο για τον Τύρναβο μετά τις Βουλευτικές εκλογές του Μαρτίου. Κομβικό γιατί ακολουθούσαν οι αντίστοιχες Δημοτικές, στις οποίες οι πολίτες της πόλης γύρισαν τις πλάτες στον παλαιοκομματισμό. Η προηγούμενη δημοτική αρχή δεν είχε κάνει πολλά, από ότι φαίνεται, δημοτικά έργα και παροχές προς τους πολίτες. Απεναντίας οι δρόμοι ήταν γεμάτοι λακκούβες και ακαθαρσίες με άμεση συνέπεια στην υγεία των πολιτών. Τριπλασιάστηκαν οι δημοτικοί φόροι διότι δεν δόθηκαν τα χρήματα από τον έρανο για τους ανέργους το Πάσχα. Ο *«κομμουνιστής όπως παρουσιάζεται σήμερα»* Δήμαρχος Λάμπρου *«προβλέποντας το μαύρισμά του»*, καταφεύγει σε δημοκοπίες. Αλλά ενώ δεν δίνει

¹⁴² Στον Νέο Ριζοσπάστη της 4ης Ιουλίου 1933, σ.6, διαβάζουμε ότι στην δίκη του για παράνομη συγκέντρωση το 1932, μειώθηκε η ποινή. Από 4 χρόνια φυλακή και 2 εξορία αποφασίστηκε η μοιρασιά! Δύο έτη φυλάκισης και ένα εξορία στην Αμοργό!

¹⁴³ Εφημερίδα Νέος Ριζοσπάστης, 26 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹⁴⁴ ό.π., 10 Απριλίου 1933, σ. 3.

¹⁴⁵ ό.π., 9 Μαΐου 1933, σ. 4.

πιστοποιητικά απορίας σε «συντρόφους» για το 10δραχμο, στον τοκογλύφο εκατομμυριούχο Μπαφάλη, ο οποίος είναι και κάτοχος αλωνιστικής μηχανής, έδωσε πιστοποιητικό για να νοσηλευτεί η κόρη του δωρεάν στο νοσοκομείο. *«Στις εκλογές ο λαός θα μαυρίσει με πείσμα το ψηφοδέλτιο της κλίκας του και με φανατισμό θα ψηφίσει το κόκκινο ψηφοδέλτιο»*.¹⁴⁶

Λίγες μέρες αργότερα ο νυν δήμαρχος Λάμπρου βλέποντας το δυσοίωνα μέλλον του, δεν θα κατέβει τελικά υποψήφιος αλλά θα υποστηρίξει τον γιατρό Φιλανδριανό ο οποίος πληρωνόταν από τα δημοτικά τέλη χωρίς να κάνει τίποτα. Η ασφάλεια και συγκεκριμένα ο αστυνόμες, υποχρέωσε τους σ. Χατζηφόρο και Χριστογιάννη από το Ενιαίο Μέτωπο, να δίνουν τακτικό παρών με ταυτόχρονη απαγόρευση απομάκρυνσής τους από την πόλη.¹⁴⁷

Στους εργάτες, ιδιαίτερα σε αυτούς που χρωστούσαν, οι ξυλοδαρμοί και οι προσαγωγές ήταν κάτι το σύνηθες. Συνελήφθη ο Μ. Γαζέπης, και επειδή διαμαρτυρήθηκε τον τράβηξαν με κλωτσιές στο τμήμα. Η σύζυγός του κακοποιήθηκε μετά τη διαμαρτυρία της. Ο Στέργιος Κεραμάς πυροβολήθηκε δύο φορές διότι δεν στάθηκε να τον συλλάβουν για εντάλματα. Τετραπλασιάστηκε ο φόρος επιτηδεύματος για τους μικροεπαγγελματίες. Είναι επιτακτική η ανάγκη για ξεσηκωμό, απαιτώντας, αναφέρει ο Ριζοσπάστης, ώστε να ακυρωθούν τα χρέη και να καταργηθούν οι δυσβάστακτοι φόροι. Στον διπλανό Αμπελώνα (Μουσαλάρ), όσο ήταν πρόεδρος ο Χαρ. Σκόδρας από το Ενιαίο Μέτωπο, μόνο τότε έγιναν τρία αρτεσιανά πηγάδια. Η κοινότητα που υπήρχε, με τον *αντιδραστικό* πρόεδρο Ευαγ. Γκόντα, παρότι διέθετε 42.000 δραχμές για γιατρό, δεν μεριμνούσε για να αγοράσουν φάρμακα οι φτωχοί. Όταν κάποιοι φτωχοί άνθρωποι ζήτησαν από τον Γκόντα ψωμί για να φάνε, αυτός τους έβρισε και κάλεσε τον Σταθμάρχη. Υπάρχουν νέοι υποψήφιοι για τον Τύρναβο, όπως ο Ράφτης, τσιφλικάς που εκμεταλλεύεται τους φτωχούς τσοπάνηδες και του βόσκουν δωρεάν τα ζώα του, ο Ιω. Μπαντής, που όπου βρεθεί βρίζει τους εργάτες, ο Ν. Γκόλτσιος, γραμματέας της κοινότητας και χαφιές. Πλησίαζε ο καιρός όπου θα απαλλαγούν οι πολίτες από τους παραπάνω και θα διεκδικήσουν απαλλοτριώσεις τσιφλικιών από τους Ραφταίους και Κοροβέσηδες. Οι δημοτικές εκλογές πλησιάζουν, αναφέρει κλείνοντας το άρθρο.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 11 Μαΐου 1933, σ. 5.

¹⁴⁷ ό.π., 7 Ιουνίου 1933, σ. 3.

¹⁴⁸ ό.π., 15 Ιουνίου 1933, σ. 5.

Τις επόμενες μέρες του Ιούνη στον Τύρναβο ήταν ολοφάνερη η προσπάθεια υπονόμησης του Ενιαίου Μετώπου το οποίο όδευε ολοταχώς προς τη νίκη. Τρομοκρατία, προτάσεις για δήθεν πολιτική συμπόρευση. Η μόνη συμπόρευση που έκανε το παλιό κατεστημένο ήταν με την αστυνομία ώστε να αποκλειστεί το Ε.Μ από τις εκλογές. Ταυτόχρονα η άθλια κατάσταση των δρόμων με την δυσοσμία, αλλά και οι αγροτικοί δρόμοι που είναι απροσπέλαστοι, εξακολουθούν να υφίστανται. Οι κοινοτικοί φόροι ήταν δύο ταχυτήτων και εις βάρος των φτωχών. Παντού παράγκες φορατζήδων, οι οποίοι πωλούσαν τα εισαγμένα προϊόντα εισπράττοντας φόρο από 15-25%, επιβαρύνοντας τους φτωχούς με 750 χιλιάδες δραχμές ετησίως, με «μαύρα» κοινοτικά ενοίκια. Παντελής η απουσία ιατροφαρμακευτικής βοήθειας, σίτισης και επιδομάτων για ανέργους. *Το Ενιαίο Μέτωπο απεναντίας υπόσχεται ότι θα καταργήσει τους φόρους για τους φτωχούς και θα φορολογήσει αυστηρά τους πλούσιους, επισκευή οδοποιίας, ιατρική και φαρμακευτική βοήθεια σε φτωχούς μαζί με επιδόματα και φυσικά.. δουλειές. Γήπεδο στον εργατικό αθλητικό σύλλογο, βιβλία, παπούτσια σε φτωχούς μαθητές και υπόσχεση για καλυτέρευση των συνθηκών ζωής.*¹⁴⁹ Δεν ήταν ανάξια προσοχής όλα τα παραπάνω.

Μια άλλη μερίδα εργατών της πόλης αντιμετώπιζαν προβλήματα. Οι κουκουλοτρόφοι είχαν πάθει τεράστιες ζημιές από το χαλάζι που χτύπησε τα μορεόδεντρα. Οι κόποι τους πήγαν χαμένοι και συνάμα οι έμποροι τους εκμεταλλεύονταν αγοράζοντας με εξευτελιστικές τιμές. Είναι καιρός να οργανωθούν σε σύλλογο για επιδοτήσεις και με τιμές των κουκουλιών που να συμβαδίζουν με τον τιμάρημο, αναφέρει ο *Ριζοσπάστης*.¹⁵⁰ Τα προβλήματά τους παρέμειναν άλυτα και το 1934. Σε σύσκεψη που έγινε, οι γερουσιαστές Χατζηγιάννης και Μαλάκος μαζί με τον πρόεδρο Λάμπρου προσπάθησαν να δημοκοπήσουν τους κουκουλοτρόφους. Ο κουκουλέμπορος Μαλάκος τόνισε για τον φόρο 30% στα εισαγόμενα, και ο «αγροτοφασίστας» Χατζηγιάννης ανέφερε ότι η αιτία όλων είναι η υπερπαραγωγή του τεχνητού μεταξιού. Στον αντίλογο του Κ. Λουλέ ποια είναι τα πρακτικά μέτρα, δεν πήρε απάντηση. Έγινε επίσης συζήτηση και για το τσίπουρο, τα κηπευτικά και τελικά αποδείχθηκε ότι στην ουσία οι παραπάνω καλύπτουν τις αυθαιρεσίες της κυβέρνησης Τσαλδάρη και τίποτε άλλο.¹⁵¹

¹⁴⁹ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 25 Ιουνίου 1933, σ. 4.

¹⁵⁰ ό.π., 28 Ιουνίου 1933, σ. 3.

¹⁵¹ ό.π., 7 Μαρτίου 1934, σ. 3.

Με την έλευση του Ιουλίου αντί να καλυτερεύουν οι δουλειές στην ύπαιθρο, τα μεροκάματα ήταν κολλημένα στις 55-60 δραχμές αλλά παρόλα αυτά οι εργάτες παρέμειναν ανοργάνωτοι. Για να αισιοδοξούν για το μέλλον τονίζει ο ανταποκριτής πρέπει όλοι μαζί να παλέψουν για αυξήσεις, επιδόματα, κοινωνική ασφάλεια.¹⁵²

Στα γειτονικά χωριά Αμπελώνα (Μουσαλάρ) και Αργυροπούλι (Καζακλάρ), το Ενιαίο Μέτωπο βάδιζε σε στέρεες βάσεις για την εκλογική νίκη. Παρά την τρομοκρατία *«η βαμμένη με το αίμα της εργατοαγροτιάς κόκκινη σημαία θα κυματίσει περήφανα στο Κοινοτικό σπίτι του απόμερου και παρατημένου χωριού μας»*. *«Οι υποψήφιοι του Ενιαίου Μετώπου δεν κατεβαίνουν στις εκλογές για να ικανοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους, αλλά για να παλέψουν αποφασιστικά για τα ζητήματα των εργατοαγροτών ενάντια σε όλους τους εκμεταλλευτές και τους διάφορου μάρκας υποστηρικτές τους»*.¹⁵³

Οι «μπράβοι», των αστικών κομμάτων σύμφωνα με τον Ριζοσπάστη, μαζί με την αστυνομία απέκλειαν σιγά-σιγά τις υποψηφιότητες του Ενιαίου Μετώπου. Στον Τύρναβο έγιναν συλλήψεις 7 ατόμων για μοίρασμα προκηρύξεων άσχετα αν την επόμενη ημέρα, αφέθηκαν όλοι ελεύθεροι.¹⁵⁴ Για τον «αρχιχαφιέ» Τέγο της αστυνομίας γίνεται ιδιαίτερη μνεία μιας και ο ίδιος δεν ασχολείται με ληστείες, διαρρήξεις αλλά πως θα γίνει καλύτερος κυνηγός των κομμουνιστών. Η αστυνομία δρα με πολλούς πλάγιους τρόπους, με σκοπό να στοχοποιήσει τους κομμουνιστές.¹⁵⁵ Ο Τέγος σε κείμενο του *«ανταποκριτή 68»*, φαίνεται ότι θέλει να κόψει τις ρίζες του «κακού» από τη μικρή ηλικία. Έτσι στις 19 Ιουλίου συμπεριφέρθηκε με αυταρχικότατο τρόπο σε 14χρονους και 16χρονους. Τους παρέδωσαν οι χαφιέδες σε αυτόν αφού πρώτα τους έδειραν. Ο Τέγος συνέχισε το έργο τους προσπαθώντας να ομολογήσουν τις κομμουνιστικές τους *«προτιμήσεις»*. Όταν μάλιστα τα παιδιά δεν αρνήθηκαν ότι είναι κομμουνιστές τότε αυτός με λύσσα τους χτύπησε όπου έβρισκε, με αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό του σ. Κλέκα. Όλα αυτά βέβαια θα αλλάξουν με τις εκλογές, όπως δείχνει η στάση των παιδιών. Παρότι δέχθηκαν απειλές και βιαιοπραγίες, όταν βγήκαν από την αστυνομία *«είπαν πως κανένα μέσο δεν είναι ικανό να τους κλονίσει και ότι περισσότερο ατσαλώνονται στον αγώνα»*.¹⁵⁶

¹⁵² Εφημερίδα Νέος Ριζοσπάστης, 3 Ιουλίου 1933, σ. 3.

¹⁵³ ό.π., 4 Ιουνίου 1933, σ. 5.

¹⁵⁴ ό.π., 4 Ιουλίου 1933, σ. 6.

¹⁵⁵ ό.π., 21 Ιουλίου 1933, σ. 3.

¹⁵⁶ ό.π., 25 Ιουλίου 1933, σ. 5.

Η κατάσταση, σε παγκόσμιο επίπεδο και ο κίνδυνος για ενδεχόμενο πόλεμο δεν άφησαν ανεπηρέαστες τα μέλη αποτελούμενα από εργάτες και αγρότες στις συσκέψεις που έκαναν στην πόλη (31η Ιουλίου & 1η Αυγούστου). Έγινε συζήτηση για τις πολεμικές προπαρασκευές που γίνονταν, οι οποίες ήταν προάγγελος ενός νέου αιματοκυλίσματος.¹⁵⁷ *..Ο Βενιζέλος είχε βασίσει την τακτική του, μετά το 1928, στην ενίσχυση των προϋποθέσεων για την ανατροπή της εμπλοκής σε μια γενικότερη ένοπλη διένεξη. Η στρατηγική αντίληψη των διάδοχων κυβερνητικών σχημάτων, ιδιαίτερα του Παναγή Τσαλδάρη, αλλά ακόμη και του δικτατορικού καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, δεν θα παρεκκλίνει ριζικά με τη βασική αυτή κατεύθυνση.*¹⁵⁸

Σε γενικό άρθρο της εφημερίδας νέος Ριζοσπάστης στη δεύτερη σελίδα της 12ης Αυγούστου, μαθαίνουμε ότι οι φορατζήδες που ήρθαν να εισπράξουν τους φόρους από το τσίπουρο, με συντονισμένες ενέργειες των κατοίκων διώχθηκαν από την πόλη. Επίσης ιδρύθηκε Ένωση Κληρωτών από τον 2ο Πυρήνα της κομματικής νεολαίας, με σκοπό την ενημέρωση για τα σχέδια της ελληνικής κεφαλαιοκρατίας, και ταυτόχρονα διεξήχθη και έρανος για την ενίσχυση των εξόριστων αγωνιστών.¹⁵⁹ Στο γειτονικό χωριό Δαμάσι Τυρνάβου, στην αλωνιστική μηχανή η οποία ανήκει στον τσιφλικά Παρασκευά, εργάζονταν μόνο 10 άτομα ενώ χρειάζονται διπλάσιοι.¹⁶⁰

Στους φτωχούς αμπελοκαλλιεργητές του Τυρνάβου ήταν η κατάσταση εξίσου απελπιστική. Απαγορεύονταν να πωλούν οι ίδιοι το τσίπουρο ενώ και η παραγωγή τη χρονιά εκείνη ήταν εξαιρετικά μειωμένη με την φυλλοξήρα να έχει ήδη καταστρέψει το 1/3 των αμπελιών με ταχεία εξάπλωσή της και στα υπόλοιπα. Επιπλέον το σταφύλι σταμάτησε να εξάγεται. Οι τοκογλύφοι της Αγροτικής τράπεζας τους κυνηγούσαν. Υπάρχει αδιάθετο τσίπουρο από άλλες χρονιές το οποίο θα αναγκαστούν να το «παραδώσουν» στον βιομήχανο Χαρίλαο για μόλις 8,5 δραχμές την οκά. Το ίδιο και το κρασί για 3,5 έως 4 δραχμές η οκά. Είναι προφανές ότι οι καλλιεργητές πρέπει

¹⁵⁷ Εφημερίδα Νέος Ριζοσπάστης, 6ης Αυγούστου 1933, σ. 4.

¹⁵⁸ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945, βιβλιοπωλείον της Εστίας 1992, σ. 233.

¹⁵⁹ Εφημερίδα, Νέος Ριζοσπάστης, 7ης Σεπτεμβρίου 1933, σ. 4.

¹⁶⁰ ό.π., 22 Αυγούστου 1933, σ. 5. 18 ώρες την ημέρα δουλεύουν οι εργάτες και κάτω μάλιστα από τους «σατραπισμούς» του μηχανικού Κουβάτσου. Όσο για μεροκάματο 90 δραχμές αντί 100 που ήταν συμφωνημένο. Το φαγητό, απλά «νεροζέπλυμα και κρέας που βρομούσε». Ο Κουβάτσος μάλιστα όταν έγινε απεργία, την «έσπασε» με απειλές, απολύοντας και έναν εργάτη.

άμεσα να διαμαρτυρηθούν και να ανατρέψουν πριν είναι αργά την «μαύρη» αυτή κατάσταση.¹⁶¹

Οι εύποροι τυρναβίτες ήταν φιλεύσπλαχνοι για τους φτωχούς και άπορους συμπολίτες τους. Διοργάνωναν και χοροεσπερίδες για οικονομική «ενίσχυση του ταμείου, από το οποίο ως γνωστόν θα εγλυκαίνοντο τα πικραμένα χείλη των απόρων Τυρνάβου». Είναι γνωστό τοις πάσι, ότι οι χοροί και τα γλέντια των ξέγνοιαστων πολιτών ξυπνούν μάλλον τα ουμανιστικά τους αισθήματα. Το συναντούμε συχνά και σήμερα. Η «αξαισίας, εις αλτρουιστικά αισθήματα και σπάνια ψυχικά και φιλόανθρωπα χαρίσματα» επιτροπή αποτελούνταν από την Αλεξάνδρα Τσίκου, Καραάσου, Χύμου και Μητσιοῦ και «τας εριτίμους κυρίας» Ιωαν. Παπαγιάννη και Αθ. Φιλανδριανού. Ο «αμερόληπτος» ανταποκριτής της στήλης Δημ. Βαφείδης αναφέρει και για τον «ακούραστο και λαοφιλέστατο» βουλευτή Τάκη Ροδόπουλο. Είχε τέτοια θερμή υποδοχή από τους κατοίκους του Τυρνάβου, λόγω των προσπαθειών που κατέβαλε για την επίλυση του θέματος με τους άμβυκες, σε σημείο να στεναχωρηθούν όταν έφτασε η ώρα να αναχωρήσει *«Ευτυχώς όμως ότι, ως επληροφορήθημεν, ο κ. Τάκης Ροδόπουλος, θα μας επαναεπισκεφθή εκ νέου την προσεχή Παρασκευήν...»*.¹⁶²

Η επωαζόμενη ωστόσο αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, είχε θορυβήσει το παλιό «κατεστημένο» του Τυρνάβου. Ο συντάκτης της φιλοβενιζελικής εφημερίδας *Ελευθερία*, Δημ. Βαφείδης, ο οποίος φέρεται ως κάτοικος Τυρνάβου, φτάνει στο σημείο να τονίσει τους τεράστιους κινδύνους που διατρέχει η πόλη από τη λαίλαπα των «οπαδών της Γ' Διεθνούς», των οποίων πατρίδα αναφέρει ότι είναι η «Μπολσεβική Ρωσία». Εκλιπαρεί για άμεσα μέτρα, όπως να σταλούν οι αρχηγοί στην Ρωσία την οποία αποκαλούν πατρίδα και μητέρα, και να δημευτούν όλα τα περιουσιακά τους στοιχεία. Πρέπει όλοι να αφήσουν τις μεταξύ τους διαφορές και να καταλάβουν ότι ο μοναδικός εχθρός είναι αυτή τη στιγμή οι «κόκκινοι άρχοντες» οι οποίοι προπαγανδίζουν ότι θα τρώνε όλοι με χρυσά κουτάλια. «Δουλεύουν νυχθημερόν» μάλιστα, εκμεταλλευόμενοι τη φτώχεια και τη δυστυχία των απλών ανθρώπων *«Και η ανεργία είναι δια αυτούς, η χαρά»*. Αν δεν αλλάξει κάτι και συνεχιστεί το «αλληλοφάγομα», *«την 12ην Φεβρουαρίου θα κοκκινίσει από το ένα άκρο έως το άλλο... Και όλοι ημείς οι άλλοι, οι πολλοί, θα τρίβωμεν τα μάτια μας»*.¹⁶³

¹⁶¹ Εφημερίδα Νέος Ριζοσπάστης, 19 Σεπτεμβρίου 1933, σ. 4.

¹⁶² Εφημερίδα, *Ελευθερία Λάρισας*, 9 Ιανουαρίου 1934, σ. 3

¹⁶³ ό.π., 20 Ιανουαρίου 1934, σ. 3.

Σε παρόμοια ανταπόκριση τρεις μέρες αργότερα, επαναλαμβάνει τις ίδιες ανησυχίες. Υπερτονίζει πόσο αρνητική εντύπωση και έκπληξη, όχι μόνο για τους τυρναβίτες, αλλά για ολόκληρη την χώρα, θα προκαλέσει «αν την 12ην επιτύχει ο συνδυασμός του μπολσεβίκικου κόμματος». Ενώ οι «Μπολσεβίκοι» αναφέρει, δουλεύουν προπαγανδιστικά «οι περισσότεροι του Τυρνάβου, κάθονται με εσταυρωμένες τας χείρας και συζητούν περί ανέμων και υδάτων».¹⁶⁴ Από διαδοχικά όμοια άρθρα φαίνεται αυτή η «ανησυχία» του συντάκτη. Σαν η πόλη δεν αντιμετώπιζε κανένα πρόβλημα έως τότε και όλα βαίνανε καλώς. Στις 26 του Γενάρη με έντονη αντικομμουνιστική προπαγάνδα ο Βαφείδης τονίζει ότι όλοι οι κάτοικοι του Τυρνάβου πρέπει να εξεγερθούν ώστε να αποτραπεί ο ερυθρός κίνδυνος, «σαν κακός δαίμονας επωφθαλμιά να καταστρέψει όλην την ορμήν και την πρόοδον της πόλεώς μας».. Διαβεβαιούν ότι εκλεγόμενοι θα μεταφέρουν τον Παράδεισον εκ της Ρωσίας, της μοναδικής των πατρίδος, δια να τον εγκαταστήσουν εις τον Τύρναβον».¹⁶⁵ Αναφερόμενος στους πολυτέκνους και τους αστέγους αναφέρει ότι οι ψήφοι τους θα αποτελέσουν βαρόμετρο για την εκλογική νίκη.

...Ο Γενάρης του 1934 έχει ξεχωριστή σημασία για το ΚΚΕ, γιατί στην 6η Ολομέλεια που γίνεται παίρνεται η απόφαση της αλλαγής της επανάστασης στην Ελλάδα, που οπωσδήποτε ανοίγει καινούργιους ορίζοντες στην ανάπτυξη της πολιτικής επιρροής του ΚΚΕ, και δημιουργεί δυνατότητες εφαρμογής ευρύτερης ταχτικής συσπείρωσης λαϊκών και πολιτικών δυνάμεων στην πάλη ενάντια στον φασισμό, για την αστικοδημοκρατική επανάσταση...¹⁶⁶ Στον Τύρναβο οι Δημοτικές εκλογές ολοένα και πλησίαζαν. Έτσι ανακοινώθηκε 14μελής εκλογική επιτροπή και συνεργασία από την Εργατική Βοήθεια. Στόχος ήταν κάθε μέλος να συγκροτήσει μια νέα εκλογική τριάδα καθώς και να συγκεντρωθούν 3.500 δραχμές. Ένας εξ αυτών θα έγραφε για την «τετράχρονη δράση του προέδρου και του κοινοτικού συμβουλίου». Η προεκλογική συγκέντρωση καθορίστηκε για τις 21 του Γενάρη.¹⁶⁷ Η πλευρά του δημάρχου Λάμπρου αναφέρεται, ότι όσα δεν έκανε σε πέντε χρόνια «προσπαθεί» αλλά χωρίς αντίκρισμα, να τα κάνει προεκλογικά. Έριξε μάλιστα

¹⁶⁴ Εφημερίδα, *Ελευθερία Λάρισας*, 23 Ιανουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁶⁵ ό.π., 26 Ιανουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁶⁶ Ιορδάνης Παυλόσoglou, *Οι αγώνες της Αριστερής Νεολαίας από το 1922 μέχρι το 2008*, Αυτοέκδοση 2008, σ.27.

¹⁶⁷ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 15 Ιανουαρίου 1934, σ. 3.

σε όλους τους δρόμους από ένα κάρο χαλίκια ώστε «φαίνονται σαν να έχει γίνει πετροπόλεμος μεταξύ μικρών παιδιών».¹⁶⁸

Η προεκλογική ομιλία του Ενιαίου Μετώπου πραγματοποιήθηκε τελικά στις 28 Γενάρη με παρουσία περίπου χιλίων ατόμων (*Ο ΤΥΡΝΑΒΟΣ ΔΙΝΕΙ ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΚΑΜΠΟ*). Το πρόγραμμα του συνδυασμού το ανέλυσαν οι Κ. Λουλές αντιπροσωπεύοντας την εκλογική επιτροπή και ο υποψήφιος κόκκινος πρόεδρος Κώστας Αρίδας. Εκ μέρους της Κομμουνιστικής Οργάνωσης ο σ. Έξαρχος και από την Κομματική Νεολαία ο σ. Καζανάς. Από την Εργατική Βοήθεια ο σ. Μαγγελάς. Οι ομιλίες επικεντρώθηκαν στις απειλές που δέχεται το Ε.Μ. από τους «τσορμπατζήδες», ξεσκεπάζοντας τους «Ροδοπουλικούς» και φυσικά στην επερχόμενη νίκη τους η οποία θα φέρει πρόνοια για φτωχούς και αδύναμους πολίτες και όχι φόρους. Τέλος ομόφωνα εγκρίθηκαν οι χαιρετισμοί προς το Πολιτικό Γραφείο του Κόμματος, προς το 17ο Συνέδριο του Κόμματος των Μπολσεβίκων αλλά και ψήφισμα για τον πρωθυπουργό Κονδύλη για να μην μεταφερθούν οι αγωνιστές στην Ακροναυπλία.¹⁶⁹ Ο αστυνόμος Τέγος την επομένη, στις 30 του Γενάρη, συνέλαβε τους ομιλητές της συγκέντρωσης με την κατηγορία της κομμουνιστικής προπαγάνδας. Έτσι οι Αρίδας, Λουλές και Χριστογιάννης οδηγήθηκαν στο εισαγγελέα Λάρισας. Όταν αφέθηκαν ελεύθεροι, στην επιστροφή τους από τη Λάρισα δέχθηκαν θερμή υποδοχή με ζητωκραυγές και συνθήματα.¹⁷⁰

Τα ονόματα του «κόκκινου» συνδυασμού ανακοινώθηκαν μετά από πολυπληθή συγκέντρωση στον περιβάλλοντα χώρο του πανδοχείου Γκολέτσα «πολλοί αστοί μετέβησαν δια να ακούσουν τους λόγους των ερυθρών ρητόρων». Στα γραφόμενα του συντάκτη του άρθρου, διαπιστώνει κανείς την προσπάθεια να ελαττώσει τα αρνητικά σχόλια προς τους κομμουνιστές υποψηφίους. Αυτό βεβαίως γίνεται εκ του ασφαλούς όταν διαπιστώνει ότι οι άλλες παρατάξεις δεν πρόκειται να νικήσουν τους «κόκκινους» υποψηφίους. Πέρα από μια σύντομη αναφορά σε τυχόν ανησυχίες «θα εφαρμόσουν και την πολιτική ή το δόγμα διαίρει και βασίλευε», συνεχίζει με θετικά σχόλια για τον συνδυασμό που φαίνεται ότι θα κερδίσει στις εκλογές «ο συνδυασμός του Κομμουνιστικού Κόμματος.. περιλαμβάνει πρόσωπα απολύτως ικανά και ανήκοντα εις τας πτωχάς και πασχούσας τάξεις».¹⁷¹

¹⁶⁸ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 26 Ιανουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁶⁹ ό.π., 29 Ιανουαρίου 1934, σ. 4.

¹⁷⁰ ό.π., 31 Ιανουαρίου 1934, σ. 4.

¹⁷¹ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 1 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3.

Στο μεταξύ ο συνδυασμός του νυν Δημάρχου κ. Λάμπρου, ο οποίος σημειωτέον θα κατέβαινε ως ανεξάρτητος, παρουσιάζονταν ως το αδιαφιλονίκητο φαβορί των εκλογών. Θα τον ψηφίσουν όλοι, λόγω των «έργων» που έχει προσφέρει επειδή «ουδέποτε απέβλεψεν εις το να εξηγηρετήση τα ατομικά του συμφέροντα». Ως εκλογικοί αντίπαλοι εμφανίζονται οι: Γ. Κοντογιάννης, Β. Μήτσιοι, Αθ. Παπαγιάννης (δικηγόρος) Μιχ. Λουλές και άλλοι επαγγελματίες. Μπορεί να υπάρξει και άλλος συνδυασμός με τους Ιωαν Δανίκα και Δημ. Μπαφάλη κ.α. με την προϋπόθεση να ηγηθεί ο Ανασ. Τζιούλης. Όσο αφορά τους κομμουνιστές, σύμφωνα με δηλώσεις του κ. Λάμπρου «δεν πρόκειται να αποκομίσουν νίκας» διότι ο ίδιος δεν ανήκει σε κανένα κόμμα παρά μόνο «εις τον λαόν του Τυρνάβου», για αυτό και θα τον ψηφίσουν όλοι.¹⁷²

Οι τελικοί συνδυασμοί παρουσιάστηκαν στο φύλλο της *Ελευθερίας* της 4ης Φεβρουαρίου. παράρτημα' «*Ηδη ο λαός του Τυρνάβου καλείται να εκλέξη τους καλύτερους και ικανότερους, εκ των υποψηφίων ώστε να προσδεύση η ωραία πόλις μας*».¹⁷³

Για την εκλογική μάχη δεν μπορούσε να γίνει καμία πρόβλεψη για τον νικητή «ως φαίνεται ο αγών θα είναι τραχύς και πάρα πολύ σκληρός, τούτο δε συνάγεται εκ του γεγονότος ότι πάντες οι υποψήφιοι κοινοτικοί σύμβουλοι είναι ισχυροί παράγοντες και απολαύσουν πλείστων συμπαθειών παρά την κοινωνίαν μας».¹⁷⁴ Η απουσία ικανής πρόβλεψης για το αποτέλεσμα των εκλογών υπάρχει σε διαδοχικά άρθρα για τα «εκλογικά του Τυρνάβου».¹⁷⁵

Αξίζει να μνημονευτεί και το παρακάτω περιστατικό, το οποίο διακρίνει κανείς την κοινωνική διαφοροποίηση που συντελούνταν στην πόλη. «*Ο πατέρας του Κώστα Λουλέ συναγωνιστή στο Ενιαίο Μέτωπο, κατά την προεκλογική περίοδο του Κώστα Αρίδα ως υποψηφίου δημάρχου Τυρνάβου το 1934, πήγαινε και κατέβαζε με την μαγκούρα τις αφίσες του Ενιαίου Μετώπου. Ο ίδιος ήταν εύπορος κτηματίας του Τυρνάβου και οι νέες αυτές πολιτικές προσεγγίσεις πιθανότατα να μην τις έβλεπε με καλό μάτι. Όταν συνέλαβαν τον πατέρα μου Κώστα Αρίδα, κάποιος γείτονας ειδοποίησε την θεία του, Φανή Αρίδα, για το συμβάν. Στο ερώτημά της γιατί τον πιάσανε, πήρε ως*

¹⁷² Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 2 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁷³ ό.π., 4 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁷⁴ ό.π., 11 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3.

¹⁷⁵ ό.π., 8 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3

απάντηση ότι «ο Κωστάκης κύρητε τον λόγο του θεού», με την ίδια να κάνει το σταυρό της θεωρώντας ότι ο Κ. Αρίδας έγινε.. ιερέας».¹⁷⁶

Στα πρώτα αποτελέσματα των εκλογών φαινόταν ότι το ψηφοδέλτιο του Ενιαίου Μετώπου οδεύει για την νίκη «ΣΤΟΝ ΤΥΡΝΑΒΟ ΠΛΕΙΟΨΗΦΕΙ ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΨΗΦΟΔΕΛΤΙΟ».¹⁷⁷ «ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΚΚΙΝΗ ΚΑΒΑΛΑ ΚΙ Ο ΤΥΡΝΑΒΟΣ, ΚΑΖΑΚΛΑΡ, ΡΟΔΟΛΕΙΒΟΣ, ΜΠΕΡΟΒΑ ΚΑΙ ΕΛΑΣΣΩΝΑ ΑΓΓΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΕΚΛΟΓΗΝ ΚΟΚΚΙΝΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ».¹⁷⁸ Από τους 15 συμβούλους το ΕΜΕΑ πήρε τους 10 λαμβάνοντας 650 ψήφους. Τα αποτελέσματα των εκλογών στην Καβάλα, Ξάνθη, Σέρρες, Τύρναβο, Τσαρίτσανη και σ' αυτήν ακόμα την Θεσσαλονίκη κτλ. αποστομώνουν τελειωτικά όλους τους πανικόβλητους οπορτουνιστές... Τα εκλογικά λάθη που έκανε ο συνδυασμός του Ε.Μ., δεν του επέτρεψαν να αποτυπωθούν σε ψήφους, στα ψηφοδέλτια των μεγάλων πόλεων.¹⁷⁹

«Ούτω εξελέγησαν εκ του κομμουνιστικού ψηφοδελτίου οι Κ. Σιάρakas, Αν. Καρασούλας, Δημ. Σιάθης ή Γκίμας, Κ Αρίδας, Δ. Μουκούλης, Αθ. Κάπρας, Ν. Μαντελάς, Β. Χατζημητσοβίτης, Γεδεών Λουλές, Θεοφ. Χατζηρεπάνης και του ψηφοδελτίου του κ. Λάμπρου οι Ι. Κουκουνάς ή Κοκουνός, Δ. Δημουλάς, Λάμπρος Λάμπρου, Ανδρ. Ψαθάς και Ν. Ζαχαρακούλης». Ως εμφανίζεται εκτός των εργαζομένων εις την κάλπη των κομμουνιστών έρριψαν τας ψήφους των και οι πλούσιοι».¹⁸⁰

Μετά τις εκλογές υπήρξαν αναφορές για «ΕΞΑΓΟΡΕΣ ΨΗΦΩΝ, ΑΠΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΚΑΤΣΙΕΣ-ΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΜΕΤΩΠΟ ΣΤΟΝ ΤΥΡΝΑΒΟ ΠΑΛΑΙΨΕ ΚΑΙ ΝΙΚΗΣΕ» με αποτέλεσμα 625-749 ψήφους υπέρ έναντι 510 των υπολοίπων. Για τις παραπάνω εξαγορές ψήφων αναφέρεται ο μπακάλης Ταουσάνης που προσπάθησε να εξαγοράσει με κεράσματα στο μαγαζί του μερικούς εργάτες, για να φωνάζουν υπέρ του Λάμπρου στις 8 Φλεβάρη. Πραγματοποιήθηκε αμέσως αντιδιαδήλωση του Ε.Μ. με παρουσία περίπου 1.000 ατόμων. Εκεί ο σ. Έξαρχος συνελήφθη από τον αστυνόμο Τέγο μετά από επίθεση έφιππων χωροφυλάκων. Οι αστυνόμοι φτάνοντας στο μανάβικο του σ. Κάπρα τον χτύπησαν με γκλόπ στο κεφάλι αφήνοντάς τον αναίσθητο. Πρωταγωνιστής ο Τέγος και μετά την εκλογική νίκη. Αθρόες οι μηνήσεις

¹⁷⁶ Γιώργος Αρίδας, Συνέντευξη 3 Δεκεμβρίου 2020.

¹⁷⁷ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 12 Φεβρουαρίου 1934, σ. 4.

¹⁷⁸ ό.π., 13 Φεβρουαρίου 1934, πρωτοσέλιδο.

¹⁷⁹ ό.π., 14 Φεβρουαρίου 1934, σ. 2.

¹⁸⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 15 Φεβρουαρίου 1934, σ. 3.

του στο σύνολο των νικητών. Το «αδιώνυμο» ήταν σε πλήρη εφαρμογή, και η μετατροπή μιας προεκλογικής συγκέντρωσης σε κομμουνιστική προπαγάνδα υπό των ήχων επαναστατικών τραγουδιών, ήταν αρκετά επιβαρυντικά στοιχεία για τους, Αρίδα, Λουλέ, Έξαρχο, Γκαζώνα, Μουκούλη, Ζησιάδη, Καρασούλα και για άλλους δέκα συντρόφους τους.¹⁸¹

Στις 18 Φεβρουαρίου το παρακάτω «*Ημερολόγιο Επανάστασης*» συγκλονίζει. Με χαρακτηριστικό τρόπο δείχνει από τη μια τον συντηρητισμό της εποχής πλάι στο πολιτικό κατεστημένο, και από την άλλη την ελπίδα των απλών ανθρώπων της υπαίθρου, στο ενδεχόμενο η ζωή τους να καλυτερευτεί.¹⁸² *Παράρτημα* ^{vi}

«*Κοντολογίς από το 1929 έως το 1933 οι αντικειμενικές συνθήκες και ο υποκειμενικός παράγοντας με «σπέρμα» του Κώστα Λουλέ και δύο-τρεις άλλους, βοήθησαν να δημιουργηθούν κομματικές οργανώσεις και οργανώσεις της Ο.Κ.Ν.Ε. μέσα στον Τυρνάβο και στα 13 χωριά που καθοδηγούνταν από την αγτιδική επιτροπή Τυρνάβου με μόνιμη στρουκτούρα την Π.Ε Λαρίσης. Σε αυτή την περίοδο έγιναν και κοινοτικές εκλογές και βγήκε το Κόκκινο Συμβούλιο παίρνοντας 85% των ψήφων. Όλοι οι μαζικοί φορείς είχαν Κόκκινα Συμβούλια όπως το συνδικάτο γης, σύλλογοι αμπελουργών, καπνοπαραγωγών και συνεταιρισμού, ακόμα οργανώθηκε και Κόκκινος αθλητισμός για τους νέους».*¹⁸³ Τον Μάρτη εξάλλου αποφασίστηκε να περιοδεύσει τριμελής επιτροπή σε όλα τα χωριά ώστε να οργανωθούν τοπικοί ανταποκριτές.¹⁸⁴ Η χαρά ήταν απερίγραπτη με δεκάδες συγχαρητήρια «*το συνδικαλιστικού αχτίβ της Λάρισας χαιρετίζει το κόκκινο συμβούλιο του Τυρνάβου που κράτησε ψηλά τη σημαία του Ενιαίου Μετώπου*».¹⁸⁵

Μέχρι και ο ανταποκριτής Δημ. Βαφειδής, ο οποίος είχε ξεσπαθώσει προεκλογικά εναντίον του «Κόκκινου» Συνδυασμού, κατόπιν εορτής βέβαια εύχεται στο εκλεγμένο Κοινοτικό Συμβούλιο κάθε επιτυχία στο έργο του. Αναφέρει ότι πραγματοποιήθηκε η ορκωμοσία του νέου Κοινοτικού Συμβουλίου της 1ης Απριλίου με πλειοψηφική παρουσία και την παράδοση της Αρχής από το παλιό Κοινοτικό Συμβούλιο το απόγευμα της ίδιας μέρας «*προσεχώς θα συνεδριάσει για να εκλέξει*

¹⁸¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 24 Φεβρουαρίου 1934, σ. 5.

¹⁸² ό.π., 18 Φεβρουαρίου 1934, σ. 2,

¹⁸³ Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, αδημοσίευτη.

¹⁸⁴ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 13 Μαρτίου 1934, σ. 2.

¹⁸⁵ ό.π., 18 Μαρτίου 1934, σ. 6.

πρόεδρο και αντιπρόεδρο».¹⁸⁶ Ο Δημ. Βαφείδης σημειωτέο, ήταν μέλος της οργανώσεως «Παύλος Μελάς», η οποία μαζί με τη σύμφωνη γνώμη των προέδρων Π. Λακερδά (Εμπορικού Συλλόγου), Β. Μητσιό (παντοπωλών), Γ. Κατσαρό (σωματείου εργατών γης), Αστέριο Χαλκιά (αστέγων), Γ. Βαρδακώστα (πολυτέκνων), Μ. Λουλέ (γεωργικού συνεταιρισμού), Ν. Παπαδήμα (Σαμαριναίων), Δημ. Χελιδώνη (Πανεπαγγελματικής), Β. Ζαραγκότα (αμαξο-καρραγωγέων), Β. Καρτάση (καπνοκαλλιεργητών) και Απ. Παντούλη (αμπελλοκτημόνων), αποφάσισαν ομόφωνα την κατάργηση του επιβαλλόμενου φόρου εισαγόμενων προϊόντων που είχε επιβάλλει η προηγούμενη Δημοτική Αρχή.

Το παραπάνω ψήφισμα ήταν ιδέα του Κώστα Αρίδα, διότι ήταν εις βάρος των απλών πολιτών *«οι οποίοι πλήρωσαν τα σπασμένα»* και αντιπρότεινε να αντικατασταθεί ο φόρος με έρανο *«να καταβάλει έκαστος των συμπολιτών μας ότι οι οικονομικά δυνάμεις του επιτρέπουν»*. Το ψήφισμα εγκρίθηκε με πλειοψηφία και αποφασίστηκε να σταλεί το ψήφισμα μέσω του Νομάρχη. Ο Νομάρχης τελικά δεν απέστειλε το παραπάνω ψήφισμα στην Κυβέρνηση και αγανακτισμένοι οι κάτοικοι του Τυρνάβου προανήγγειλαν κινητοποιήσεις. Οι φτωχοί πολίτες της πόλης το Πάσχα έλαβαν από το νέο κοινοτικό συμβούλιο και οικονομική βοήθεια η οποία ανερχόταν στο ποσό των 50.000 δραχμών *«το διήλθον όλοι πλούσιοι τε και πένητες εν ευθυμία και χαρά»*.¹⁸⁷

xvi) Αντίρροπα Αμπελουργικά Συνέδρια

Το Αμπελουργικό Συνέδριο που έγινε στον Τύρναβο ήταν προπομπός εκείνου της Λάρισας. Τα θέματα που είχαν να επιλύσουν οι αγρότες ήταν πάρα πολλά, κυρίως για τις θέσεις τους στο επερχόμενο συνέδριο της Θεσσαλονίκης, όπου εκεί τα τοπικά και όχι μόνο προβλήματα, θα συγκρούονταν με το παλιό κατεστημένο. Στη σύσκεψη των αντιπροσώπων του αμπελουργικού κόσμου της Θεσσαλίας που έγινε στον Τύρναβο στις 13 Απριλίου 1934, εξετάστηκε κυρίως το ζήτημα της απόφασης του Ανώτατου Υγειονομικού Συμβουλίου για την κατάργηση των αμβύκων. Εκεί αποδοκιμάστηκαν οι *απρόσκλητοι* βουλευτές Νικολαΐδης και Χατζηγιάννης και διακόπηκαν οι ομιλίες τους. Ψηφίστηκε η ίδρυση τοπικών συνδέσμων για κάθε

¹⁸⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 2 Απριλίου 1934, σ. 3.

¹⁸⁷ *ό.π.*, 22 Μαΐου 1934, σ. 3.

αμπελοφόρο χωριό ενώ αποφασίστηκε ότι οι αντιπρόσωποι που θα προκύπταν θα πήγαιναν στο Πανθεσσαλικό Συνέδριο της Λάρισας.¹⁸⁸

Για το 1ο Αμπελουργικό Συνέδριο της Θεσσαλονίκης της 6ης Μαΐου, η εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας τονίζει ότι εκεί θα επιλυθούν με δημοκρατικές διαδικασίες όλα τα προβλήματα που απασχολούν του αμπελοκαλλιεργητές της Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Θράκης. Εκτενή αναφορά γίνεται φυσικά στο ζήτημα των αμβύκων του Τυρνάβου, «πιστεύομεν απολύτως ότι οι αμπελουργικά οργανώσεις τόσον του Τυρνάβου όσον και της λοιπής περιφέρειας θα υποδείξουν δια το Ιον αμπελουργικόν συνέδριον τα πλέον κατάλληλα πρόδωσα».¹⁸⁹

Ωστόσο το συγκεκριμένο Συνέδριο καταγγέλλεται και ως προς τον τρόπο σύγκλησης των αντιπροσώπων αλλά και για τους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει. Συγκεκριμένα αναφέρεται ως συνέδριο τοπικών αμπελοκτημόνων «οι αγροτοφασίστες σκηνοθετούνε αμπελουργικό συνέδριο Βορείου Ελλάδος για να εξυπηρετήσουν την Εθνική Τράπεζα και τους πλουσιοχωρικούς» της περιοχής με δικαίωμα ψήφου περισσότερων μελών, από ότι περιοχές με πολύ μεγαλύτερο αριθμό αμπελοκτημόνων (αυτό επιβεβαιώνεται στην εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας σε άρθρο της 24ης Απριλίου). Επιπλέον «για να σπείρουν τη σύγχυση και να εξυπηρετήσουν το Κράτος, τους κεφαλαιοκράτες βιομηχάνους, την Εθνική Τράπεζα και τους μεγαλοκτηματίες αμπελουργούς πλουσιοχωρικούς».¹⁹⁰

Στις 13 Μαΐου του 1934 που έγινε το συνέδριο αναφέρεται ότι «οργανώθηκε από τους αγροτοφασίστες και βενιζελικούς μεγαλοκτηματίες». Ακόμα υπάρχουν μέχρι και αναφορές για «μπράβους, χαφιέδες» με σκοπό την τρομοκράτηση συνειδητών αντιπροσώπων. Το προεδρείο έριξε όλες τις ευθύνες στην «φυλλοξήρα» που είχε καταστρέψει τα αμπέλια και στη μικρή απόδοση των αμερικάνικων κλημάτων. Δεν έγινε καμία νύξη για τις ληστρικές μεθόδους των τραπεζών και την εγκατάλειψη της πολιτικής για τους αγρότες από όλες τις κυβερνήσεις. Από τον Τύρναβο μίλησε ο Μανδηλάς, ως διοικητικός Σύμβουλος των αμπελοκτημόνων Τυρνάβου, τονίζοντας τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων «ανάγκη για πάλη ως προς το σβήσιμο των χρεών», ενώ πρότεινε να καταργηθούν οι φόροι, οι δασμοί στα προϊόντα με την ταυτόχρονη απαλλοτρίωση των χωραφιών που καλλιεργούνται με φεουδαρχικές

¹⁸⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας, 16 Απριλίου 1934, σ. 3.

¹⁸⁹ ό.π., 24 Απριλίου 1934, σ. 3.

¹⁹⁰ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 9 Μαΐου 1934, σ.4.

σχέσεις. Τέλος ανέφερε την ανάγκη για οικονομική ενίσχυση στους πληγέντες από τη φυλλοξήρα αγρότες, και για δωρεάν παροχή αμερικάνικων κλημάτων. Το προεδρείο όμως απέρριψε την πρόταση.. κηρύσσοντας την λήξη του συνεδρίου.¹⁹¹

Ένα περίπου μήνα αργότερα, ο Απόστολος Μανδηλάς με επιστολή του, αναφερόταν στο σημαντικό γεγονός του Β΄ Πανθεσσαλικού Αμπελουργικού Συνεδρίου (θα διενεργούνταν στις 10 Ιουνίου, στην αίθουσα του κινηματοθέατρου «Ολύμπια» Λάρισας). Αναφέρει λεπτομερώς τα μεγάλα προβλήματα των αμπελοκαλλιεργητών «..*εργαζόμαστε 15-20 ώρες ημερησίως διατί δυστυχούμεν*»; Οι «*οινοπνευματο-βιομήχανοι τοκογλύφοι*» μαζί με τις τράπεζες με την συνέργεια του Κράτους έχουν κάνει τραστ και με διάφορες εταιρίες εκμεταλλεύονται τους αμπελλουργούς «*σπάζουν και εξευτελίζουν τας τιμάς των προϊόντων του σταφυλίου, του κρασιού και εις βαθμόν που να μην αφήνουν ούτε το ξηρό ψωμί εις τον εργαζόμενον αμπελουργόν*». Χρησιμοποιούν ως «δούρειο ίππο» τον εθνικό σύνδεσμο αμπελλοκτημόνων, αναφέρει το κείμενο, ο οποίος αποτελείται επί το πλείστο από «*διαφόρους αμπελοπατέρας*». Το κράτος αντί να δώσει δωρεάν αμερικάνικα κλήματα (κάτι που οφείλει διότι εισπράττει από το 1914 τον ειδικό φόρο του ταμείου αντιφυλλοξηρικής άμυνας), πουλάει τα φυτώρια με 2.50 δραχμές τώρα που τα αμπέλια έπαθαν μεγάλη ζημιά από τη φυλλοξήρα. Η κατάργηση της απόσταξης από τους άμβυκες θα πλήξει τα μικρομεσαία νοικοκυριά ωφελώντας τις μεγάλες ποτοποιίες. Η αναδρομική φορολόγηση από την Κυβέρνηση Τσαλδάρη της περσυνής παραγωγής σε τσίπουρο έφερε το τελειωτικό χτύπημα, η οποία μόνο για την πόλη του Τυρνάβου θα φτάσει περίπου στις 800.000 δραχμές. Τέλος ο Μανδηλάς ζητά από τους αρμόδιους να μεριμνήσουν ενισχύοντας τους μικροπαραγωγούς και όχι τον οινοποιητικό οργανισμό της Αττικής «*με ένα τοιούτον οργανισμόν και με το πρόσχημα δήθεν της προαγωγής της οινοπαραγωγής θέλουν να πραγματοποιήσουν μίαν ολοκληρωμένην υποδούλωσιν οικονομικήν των εργαζομένων αμπελουργών εις τον τραπεζικόν κεφάλαιον*».¹⁹²

Εξίσου κατατοπιστική σχετικά με το επερχόμενο αμπελουργικό συνέδριο, είναι η επιστολή του προέδρου των Αμπελοκτημόνων Τυρνάβου κ. Γ. Λουλέ. Αυτή ναφέρεται στους νόμους 3416 και 4650 στους οποίους ο μεν 4650 αφορά την κατάργηση της ελεύθερης πώλησης του τσίπουρου προστατεύοντας τους

¹⁹¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 15 Μαΐου 1934, σ.3.

¹⁹² Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 8 Ιουνίου 1934, σ. 3.

οινοπνευματοβιομήχανους, ενώ με τον νόμο 3416 προστατεύονταν οι οικονομικά ανεξάρτητοι ιδιοκτήτες αμβύκων, αγοράζοντας σε εξευτελιστικές τιμές σταφυλοτσίπουρο από μικροκαλλιεργητές. Η κυβέρνηση, έχει «σκανδαλωδώς» υποστηρίζει την οινοπνευματοβιομηχανία «Ο Βάκχος» με τη βοήθεια μάλιστα του ανώτατου υγειονομικού συμβουλίου υποστήριξε ότι «το εγχώριον τσίπουρο είναι επιβλαβές εις την δημόσιαν υγείαν, ενώ τα δηλητηριώδη οινοπνεύματα των οινοπνευματοβιομηχανιών είναι αγνά και.. ευεργετικά».¹⁹³

Υπάρχει ωστόσο αντίλογος, από τον Πρόεδρο του Συνδικάτου Ποτοποιών Μακεδονίας Αριστοφάνη Κατσαρό. Σε επιστολή του επιτίθεται στους προέδρους αμπελοκτημόνων Τυρνάβου και Καζακλαρίου. Ο ίδιος αγωνίζεται για τους επαγγελματίες ποτοποιούς, τις οικογένειές τους. Και υπέρ του Κράτους, το οποίο αναφέρει δεν μπορεί να επενδύσει σε φιλοαγροτικές πολιτικές (φυλλοξήρα, Δημόσιο ταμείο) καθότι δεν εισπράττει τους φόρους που πρέπει από τις αποστάξεις «πολεμούμεν τους δήθεν αμπελουργούς οι οποίοι είναι τα ειδεχθέστερα παράσιτα της υπαίθρου. Εκείνους που δουλεύουν με ξένα χέρια τα αμπέλια και τα προϊόντα ενώ αυτοί κάθονται από το πρωί ως το βράδυ στο καφενείο παίζοντας πρέφαν και σκαμπίλι. Αυτούς που καπηλεύονται τα συνθήματα και τους πόθους και την υπόληψιν του αγροτισμού και έχουν στήσει ολόκληρες βιομηχανίες για τσίπουρο. Αυτούς που αποστάζουν μερόνυχτα ολόκληρα όχι μόνον τα δικά τους στέμφυλα αλλά και κρασιά και άλλα, που στήνουν πρατήρια τσίπουρου όχι μόνον στην περιφέρειάν των αλλά και μακρύτερα που έχουν ολόκληρα συνεργεία διαθέσεως των προϊόντων της εργατιάς των στις μεσογείους και παραλίους πόλεις. Πολεμούμε εκείνους, φίλοι κ. κ. Πρόεδροι Τυρνάβου και Καζακλαρίου οι οποίοι έχουν απλωθεί για να κάμουν τσιφλίκια των όλα τ' αμπέλια της περιοχής σας και τους πραγματικούς αμπελουργούς, δουλοπαροίκους του Θεσσαλικού κάμπου». Οι κυβερνήσεις απεναντίας αναφέρει, έχουν δώσει αρκετά προνόμια έως τώρα για την αμπελουργία «μόνον χαλκοπρόσωποι και αδιάντροποι μπορούν να λένουν το αντίθετον». Επιτίθεται στον πρόεδρο των αμπελοκτημόνων Τυρνάβου ότι δεν πρέπει να μιλά για μεγαλοβιομήχανους αλλά για ποτοποιούς και πολλούς μάλιστα χρεωμένους και σκληρά εργαζόμενους σε καθημερινή βάση έναντι των «αμπελοπροστατευτοπατέρων» οι οποίοι τα 2/3 του έτους κάθονται «οι κοπτόμενοι υπέρ των αμπελουργών δεν κάμνουν τίποτε άλλο παρά να θησαυρίζουν αυτοί και μόνον εις βάρος του συνόλου». Η τεράστια αύξηση των αμβύκων μέσα σε

¹⁹³Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 16 Ιουνίου 1934, σ. 3.

τρία χρόνια (από 8.000 σε 28.000 σε όλη τη χώρα), δείχνει αυτό και μόνο την τεράστια διαρροή σε φόρους. Συναινώντας τέλος για τον νέο νόμο που επιτρέπει τους μικροπαραγωγούς να αποστάζουν για τις ανάγκες τους και να φορολογεί τους μεγαλοπαραγωγούς, τονίζει ότι έτσι πρέπει να γίνει *«οι μικροί δεν είναι το πρόβλημα αλλά οι μεγαλοκαρχαρίες που και δεν φορολογούνται και μπορούν να διακινούν το προϊόν τους σε χαμηλότερες τιμές από ότι οι ίδιοι οι ποτοποιοί»*.¹⁹⁴

Λαμβάνοντας υπόψιν την επιστολή του Κατσαρού, κάποιος που δεν γνωρίζει μπορεί να υποστηρίξει ότι η αδικία υφίσταται εις βάρος του ίδιου αλλά και του κλάδου που αντιπροσώπευε. Ωστόσο διαβάζοντας και την εποχή, αναφερόμαστε καταρχήν για διαφυγόντα κέρδη από φόρους στο κράτος, όπως στο υπόλοιπο κείμενο αναφέρεται, από τους μικρούς αγρότες, τους οποίους το ίδιο το κράτος τους είχε κυριολεκτικά αφήσει στο έλεος των μεγαλοκαρχαριών (μεγαλοακτημόνων, βιομήχανων) ώστε να διαχειρίζονται το τσίπουρο από το στάδιο της παραγωγής του έως και το τελικό στάδιο της διάθεσης του χειραγωγώντας τις τιμές.

Η αναφορά του ότι έτσι το κράτος «δεν μπορεί να «επενδύσει» σε φιλοαγροτικές πολιτικές», μας θυμίζει τους πολιτικούς που όταν δεν μπορούν να ανταπεξέρθουν στις υποχρεώσεις τους, μέμφονται ανθρώπους που αγωνίζονται για τα δίκαια αιτήματά τους. Πάντα εξάλλου θα υπάρχουν επιτήδριοι, οι οποίοι για το κέρδος παρασκευάζουν επικίνδυνα αποστάγματα ως προς την υγεία των πολιτών. Στο κομμάτι λοιπόν της υγείας των πολιτών από επικίνδυνα αποστάγματα, δεν μπορεί να του προσάψει κανείς κάτι μεμπτό. Ακόμα και σήμερα για τη μεγάλη φορολόγηση του κλάδου του, υπεύθυνοι δεν είναι οι μικροπαραγωγοί αλλά το ίδιο το κράτος. Το κράτος πρέπει να αποτρέπει τους επιτήδειους να θησαυρίζουν εις βάρος των υπολοίπων και να εξασφαλίζει ελεύθερα δικαιώματα σε όλους αποστάζουν μέσα σε λογικά φυσικά πλαίσια.

Εν τω μεταξύ, μια απόφαση για τους εργάτες του Τυρνάβου ήταν καινοτόμα για την εποχή εκείνη. Συγκεκριμένα σε σύσκεψη που έγινε, εκτός από θέμα εκπροσώπησης στο αντιφασιστικό συνέδριο, πάρθηκαν αποφάσεις για καθορισμό ακριβούς μεροκάματου ανάλογα με την εργασία, για τριμελή επιτροπή ανά δέκα εργάτες και αναγνώριση στο σωματείο ακόμα και ξένων εργατών με ισότιμα μεροκάματα, κάτι που μέχρι τότε δεν υπήρχε καν.¹⁹⁵ Το Κοινοτικό Συμβούλιο

¹⁹⁴ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 7ης Φεβρουαρίου 1934, σ. 3

¹⁹⁵ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 3 Ιουνίου 1934, σ. 6.

κατήγγησε και τους κοινοτικούς φόρους στους φτωχούς με ταυτόχρονη ερανική απόδοση φόρων από τους πλούσιους. Δόθηκε το ψήφισμα στον νομάρχη για να το εγκρίνει «ο οποίος καθυστερεί να το εγκρίνει για ενόητους λόγους».¹⁹⁶ Ο νομάρχης δεν έδωσε ωστόσο άδεια ούτε για την τέλεση του αμπελουργικού συνεδρίου. Η διαμαρτυρία για την ματαίωση υπογράφηκε από τον Κ. Λουλέ εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής ενώ από το Διοικητικό Συμβούλιο Αμπελοκτημόνων Τυρνάβου, από τον αντιπρόεδρο Δημ. Αγραφιώτη.¹⁹⁷

Το 2ο αμπελουργικό συνέδριο τελικά θα γινόταν στις 17 Ιουνίου. Ωστόσο εκείνο που απασχολούσε τους κατοίκους, ήταν η είδηση παραπομπής σε σκηνοθετημένη δίκη με κατηγορία της εξύβρισης, τεσσάρων συμβούλων του Τυρνάβου, ανάμεσά τους και ο πρόεδρος Κώστας Αρίδας.¹⁹⁸ Και σε αυτό το συνέδριο της Λάρισας, υπήρξαν προσπάθειες από τις αρχές να το παρεμποδίσουν «χαφιέδες και χωροφύλακες με το όπλα παρατεταμένα, απαγορεύσεις εισόδου σε μέλη». Οι ομιλητές Λουlés, Μανδηλάς και Λεβαντής έθεσαν προς ψήφιση όλα τα φλέγοντα ζητήματα και όπως ήταν φυσικό, αυτά υπερψηφίστηκαν από τους 90 αντιπροσώπους του.¹⁹⁹ Μάλιστα ο πρόεδρος της κοινότητας Τυρνάβου και Διοικητικός Σύμβουλος Συνδέσμου Αμπελοκτημόνων Κώστας Αρίδας, στις 14 Ιουνίου συνέταξε μακροσκελές υπόμνημα για τα προβλήματα που απασχολούν τον αγροτικό κόσμο κάνοντας εκτενή αναφορά στην επέκταση του «ληστρικού Οινοποιητικού Οργανισμού Αττικής» στις θεσσαλικές και λοιπές αμπελουργικές περιφέρειες. Με περίσσιο θάρρος και πολιτική αβρότητα ανέφερε συνολικά 16 τρόπους επίλυσης των καίριων ζητημάτων.²⁰⁰

Υπήρξαν και πολλές παρεμβάσεις από την αστυνομία «περί κομμουνιστικού δακτύλου». Αναφορά στην *Ελευθερία* Λάρισας έγινε και για το πως η εφημερίδα «*Κήρυξ*» όλο το παραπάνω διάστημα ακολούθησε μια έντονα αντιλαϊκή αρθρογραφία εις βάρος του συνεδρίου και των δίκαιων αιτημάτων των αμπελουργών.²⁰¹ Ο εκλεγμένος στο συνέδριο, πρόεδρος κ. Μπασιάκος συνέταξε ψήφισμα (το άλλο ψήφισμα του Απ. Λουλέ δεν εγκρίθηκε από την αστυνομία ως κομμουνιστικό) και

¹⁹⁶ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 6 Ιουνίου 1934, σ. 5.

¹⁹⁷ ό.π., 9 Ιουνίου 1934, σ. 4.

¹⁹⁸ ό.π., 16 Ιουνίου 1934, πρωτοσέλιδο.

¹⁹⁹ ό.π., 18 Ιουνίου 1934, σ. 4.

²⁰⁰ ό.π., 16 Ιουνίου 1934, σ. 2.

²⁰¹ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 18 Ιουνίου 1934, σ. 3.

απεστάλη στην κυβέρνηση αναφέροντας τα αιτήματα των αμπελουργών. *παράρτημα*^{vii}
Από την πόλη του Τυρνάβου στο συνέδριο μιλήσαν εκτενώς σε καίρια ζητήματα οι Γ.
Λουλές, Μανδηλάς, Παντούλης και Λεβαντής.²⁰²

Λίγες μέρες αργότερα και εξαιτίας της μεγάλης καταστροφής που υπέστησαν
οι καλλιέργειες στην περιοχή από την σφοδρή χαλαζόπτωση, με ψήφισμα προς τον
νομάρχη από τους Νικόλαο Μανδηλά και Αλέκο Χατζημπάρμπα εκ μέρους των
αμπελοκτημόνων, Πέτρο Κεραμά και Σπύρο Γκούμα εκπρόσωποι των
καπνοκαλλιεργητών και Βασίλειο Αρβανίτη ως εκπρόσωπο των
καρπουζοκαλλιεργητών, ζητούνταν άμεση αποζημίωση για τις καταστροφές. Το
ψήφισμα αναφέρονταν για αυτά που ψηφίστηκαν (και ουδέποτε εφαρμόστηκαν από
το κράτος) στο αμπελουργικό συνέδριο.²⁰³ Στις εκλογές που έγιναν στον Τύρναβο για
την ανάδειξη αντιπροσώπου στο Πανθεσσαλικό Αναγκαστικό Συνεταιρισμό, ο
Κώστας Λουλές εξελέγη με 310 ψήφους σε σύνολο 410.²⁰⁴

χvii) Ο κόκκινος Τύρναβος-Ενέργειες Συμβουλίου

*«ΦΩΤΙΑ ΣΤΟΝ ΛΑΡΙΣΟΚΑΜΠΟ-Γιατί κοκκίνησε απ' άκρη σ' άκρη ο
Τύρναβος; Γιατί σηκώθηκε μεγάλος σαν γίγαντας ο Τύρναβος; Γιατί ανέμισε λεύθερα
την κόκκινη παντιέρα της πάλης καταμεσής στον κάμπο ο Τύρναβος; Γιατί τα τίμια
παιδιά του στάθηκαν πραγματικοί αρχηγοί της θεσσαλικής αγροτιάς; Γιατί ο Τύρναβος
άστραψε κι έλαμψε σαν κόκκινο αστέρι, σα λαχταριστή ελπίδα μιας καλύτερης ζωής
στους σκλάβους του θεσσαλικού κάμπου και χωριού; Μα γι' αυτό η κυβέρνηση
Τσαλδάρη έστειλε τον καλύτερο χαφιέ της Θεσσαλίας, τον Τέγο να ρημάξει τον
Τύρναβο...»*²⁰⁵ Χαρακτηριστικά για τον Τέγο αναφέρει Θ. Παρλαπάνος²⁰⁶

Ωστόσο το Συμβούλιο του Ενιαίου Μετώπου με το που εκλέχτηκε ξεκίνησε
άμεσα ενέργειες με σκοπό την εξυπηρέτηση όλων των φτωχών και *παραγκωνισμένων*
επί χρόνια, εργατών και αγροτών²⁰⁷ και στις 15 και στις 23 Μαρτίου αποστέλλονται

²⁰² Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 20 Ιουνίου 1934, πρωτοσέλιδο.

²⁰³ ό.π., 25 Ιουνίου 1934, σ. 3.

²⁰⁴ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 31 Ιουλίου 1935, σ. 5.

²⁰⁵ ό.π., 25 Ιουνίου 1934, σ. 2.

²⁰⁶ Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, αδημοσίευτη. «Φέρανε διοικητή της
αστυνομίας έναν μοίραρχο με το όνομα Τέγος και ψευδώνυμο “κομμουνιστοφάγος”. Αυτός στην
Κατοχή ήταν διοικητής στην Πύλο και παρέδωσε κομμουνιστές κρατούμενους στους Γερμανούς».

²⁰⁷ Κώστας Βεργόπουλος, Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Εξάντας 1992, σ.183. «*Ηδη στα 1933,
άνω του 83% τω Ελλήνων γεωργών-ιδιοκτητών ήταν βαρύντατα χρεωμένοι. Κατά το 1936 το συνολικό
γεωργικό χρέος ξεπερνούσε τα 13 δισεκατομμύρια δραχμές. Τα καθυστερούμενα του χρέους*

ψηφίσματα για τις αδικίες στην παιδεία που αφορούσαν την επαναπρόσληψη του καθηγητή Τσιμπίδη και για το πρόβλημα της απόσταξης του τσίπουρου.²⁰⁸ Στα τέλη Μαρτίου στον *Ριζοσπάστη* υπάρχει το αναλυτικό κείμενο με τις πρώτες ενέργειες που προτίθεται να κάνει μέσω το Συμβούλιο του Ε.Μ. και μέσω του Σωματείου των αστέγων. Ο Κ. Αρίδας στη συνέλευση που έγινε, υπερασπίστηκε τη λύση της απαλλοτρίωσης κοινοτικών οικοπέδων, *παράρτημα*^{viii} για να δοθούν δωρεάν σε άστεγους, ενώ για την παραπάνω απόφαση ενημερώθηκε και ο δεσπότης για τα αντίστοιχα εκκλησιαστικά οικόπεδα. Στους αμπελουργούς τέθηκε από τους Αρίδα, Λουλέ, Μανδυλά, Κάπρα, και Χατζηρεπάνη, το ζήτημα να εγγραφούν 40 νέα μέλη στο διοικητικό του Σωματείου των αμπελουργών, με απώτερο στόχο να συντονιστούν οι πιέσεις προς το κράτος όσο αναφορά την φορολόγηση του τσίπουρου, καθώς και για δωρεάν παροχή φυτωρίων ώστε να αντιμετωπιστεί η φυλλοξήρα. Οι παλιοί σύμβουλοι ωστόσο δεν θέλησαν να δεχθούν τα νέα μέλη και αντέδρασαν καλώντας την χωροφυλακή η οποία διέλυσε τη συνέλευση. Για τους καπνοπαραγωγούς αναφέρεται στο κείμενο αποφασίστηκε η ένωση του συμβουλίου Τυρνάβου με αυτό του Καζακλάρ για καλύτερο συντονισμό, στέλνοντας και διαμαρτυρία στο υπουργείο για την υποτιθέμενη κατάργηση της καλλιέργειας του καπνού.²⁰⁹ Υπήρχε μέριμνα για ανέργους ώστε να απασχοληθούν σε εργασίες της κοινότητας με μεροκάματο 50 δραχμών για δωρο, και εργασίες σε έργα οδοποιίας.²¹⁰

Το πολιτικό κατεστημένο δεν έμεινε με σταυρωμένα χέρια και στις 28 Μαρτίου επιδόθηκαν οι κλήσεις για τους πρώτους κατηγορούμενους κόκκινους συμβούλους.²¹¹ Κατηγορίες παράνομης αφισκοκόλλησης την νύχτα, παρότι και άδεια προφορική από την κοινότητα υπήρχε, και έγιναν ημέρα κάτω μάλιστα από την επίβλεψη του Τέγου, ο οποίος είναι και ο μάρτυρας κατηγορίας. Οι Ν. Κατσώνας, Β. Λουλέ, Γ και Ν. Μανδηλάς και Β. Έξαρχος συνελήφθησαν από αστυφύλακες της Υποδιοικήσεως Χωροφυλακής Τυρνάβου διότι μοίραζαν προκηρύξεις επαναστατικού

πολλαπλασιάστηκαν. Ήταν πλέον σαφές στα μάτια του γεωργού ότι η υπερεργασία του απορροφούνταν από τους πιστωτές του. Ο αγρότης ήταν ένας ιδιοκτήτης από τυπική άποψη, χωρίς να απολαμβάνει το ουσιαστικό περιεχόμενο της ιδιοκτησίας».

²⁰⁸ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 19 & 25 Μαρτίου 1934, σ. 4 & 5.

²⁰⁹ ό.π., 29 Μαρτίου 1934, σ. 4.

²¹⁰ Σε επόμενη κίνηση του «Κόκκινου» Συμβουλίου στις 2 Απριλίου, Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 02 Απριλίου 1934, σ. 4.

²¹¹ ό.π., 1 Απριλίου 1934, σ. 5.

περιεχομένου, με τις οποίες σύμφωνα με το κατηγορητήριο «εκαλούντο οι κάτοικοι εις στάσιν και ανυπακοήν εις τους νόμους [...] συνελήφθησαν της 2ας πρωϊνής ώραν της παρελθούσης Τρίτης προς την Τετάρτην, μεταφερθέντες δε ενταύτα χθες το απόγευμα παρεδόθησαν εις τον Εισαγγελέα δια τα περαιτέρω».²¹² Ο αγροτοφασίστας Χατζηγιάννης εξάλλου διαμήνυε να χτυπηθούν τα κόκκινα συμβούλια με το να παρθούν μέτρα εναντίον τους. Ο Νομάρχης ο τέως πρόεδρος Λάμπρου ο «αρχιφασίστας» Τέγος, ήθελαν και αυτοί την καταστολή των κόκκινων συμβουλίων, υποστηρίζοντας ότι δεν πρέπει να χωρίσουν οι Λαϊκοί με του Βενιζελικούς.²¹³

Το συμβούλιο του Ενιαίου Μετώπου συνεδρίασε και αποφάσισε να διαμαρτυρηθεί για τις άδικες κατηγορίες και τις στημένες δίκες οι οποίες είχαν σκοπό «την μη παράδοση της κοινότητας στους εκλεκτούς του εργαζόμενου λαού».²¹⁴ Επιτροπή εκλεγμένη από 250 άτομα επισκέφτηκαν και τον Νομάρχη για να ζητήσουν επιδόματα. Επειδή ο Νομάρχης απουσίαζε κατευθύνθηκαν στο Ενωτικό Εργατικό Κέντρο όπου εκεί δέχτηκαν επίθεση ασφαλιτών.²¹⁵ Όλες αυτές οι μορφές πάλης για τα προβλήματα γινόταν με συνελεύσεις, συγκεντρώσεις και επιτροπές προς την Νομαρχία Λαρίσης από όλους τους φορείς με επικεφαλής το Κόκκινο Συμβούλιο. Ο οργανωμένος οργασμός ενθουσίαζε το Λαό του Τυρνάβου και της περιοχής αλλά θορυβούσε τις αρχές του Τυρνάβου και της Λάρισας για αυτό και του χάρισαν το όνομα ο ακανθώδης Κόκκινος Τύρναβος.²¹⁶

Στο πρωτοσέλιδο του νέου Ριζοσπάστη στις 8 Απριλίου 1934 γίνεται αναφορά για τις πολιτικές διώξεις των κόκκινων δημάρχων Καβάλας (Παρτσαλίδη) και Τυρνάβου. Αναφέρεται και η ημερομηνία της δίκης (18 του Απρίλη) για τους συμβούλους του Τυρνάβου.²¹⁷ Το αστήριχτο των κατηγοριών δεν εμπόδισε το δικαστήριο να καταδικάσει σε 15 μέρες φυλακή τον πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου Κ. Αρίδα και τους συμβούλους Λουλέ, Μανδηλά, Κατσαρό και

²¹² Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 19 Απριλίου 1934, σ. 3.

²¹³ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 3 Απριλίου 1934, σ. 3.

²¹⁴ ό.π., 2 Απριλίου 1934, σ. 3.

²¹⁵ ό.π., 3 Απριλίου 1934, σ. 4.

²¹⁶ Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, αδημοσίευτη.

²¹⁷ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 18 Απριλίου 1934, πρωτοσέλιδο: *Η φτωχολογιά και οι επαγγελματίες της πόλης μας είναι ανάστατοι από τη σκηνοθετημένη δίκη που γίνεται την Πέμπτη (αύριο) ενάντια στο κόκκινο συμβούλιο...Τις δίκες αυτές θα τις παρακολουθήσει ομαδικά όλη η φτωχολογιά του χωριού εκδηλώνοντας την εμπιστοσύνη της στο κοινοτικό συμβούλιο. Επίσης οι επαγγελματίες θα κλείσουν τα μαγαζιά τους.*

Καρασούλα. Πολλοί εργαζόμενοι (πάνω από 250) του Τυρνάβου και των γύρω χωριών, οι οποίοι είχαν αφήσει τις δουλειές τους, παραβρέθηκαν στην αίθουσα του δικαστηρίου, ενώ άλλοι 300 ήταν συγκεντρωμένοι έξω από αυτό. Μόλις ανακοινώθηκε η ποινή, αμέσως έγινε έρανος και από το υστέρημα του καθενός μαζεύτηκαν μέσα σε μισή ώρα 3.500 δραχμές, και έτσι εξαγοράστηκε η *άδικη* ποινή.²¹⁸

Μετά από τρεις μήνες το *Κόκκινο Συμβούλιο* του Τυρνάβου «*παλεύοντας μπολσεβίκικα*», κάνει έναν πρώτο απολογισμό της δράσης του, ουδόλως ευκαταφρόνητο: κατάργηση φόρου εισαγωγής προϊόντων, επιδόματα ύψους 50.000 δραχμών σε ανέργους & άπορους καθώς και οικονομικές ενισχύσεις. Αύξηση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε 4.500 δραχμών/μήνα έναντι 2.500. Παιδικές εξοχές για 20 παιδιά και 5 ενήλικες ύψους 20.000. δραχμών. Για τον εργατοαγροτικό αθλητισμό 10.000 δραχμές και διάθεση 7.000 στρεμμάτων σε ακτήμονες. Αρδευτικό έργο των Κηπουρών Καμπίλαγα Αμάρ ύψους 30.000. Κατάργηση φόρου αγροφυλακής, σχολικά έργα και επιδιόρθωση σχολείων ύψους 30.000 δραχμών. Επισκευή της γέφυρας της Τούμπας. Παραμονή των ίδιων κοινοτικών υπαλλήλων χωρίς αλλαγές στους μισθούς τους και με δωρη εργασία. Ψηφίστηκε αποζημίωση αγροτών για καταστροφές από χαλαζοπτώσεις και έγινε προσπάθεια να αντικατασταθεί ο γιατρός ώστε να ωφεληθούν οι φτωχοί κάτοικοι λόγω ότι μέχρι τότε δεν μεριμνούσε για την υγεία τους. Αγωνίστηκε για κατάργηση των διοδίων στους καρραγωγείς. Και όλα αυτά με αντίπαλο τους παλιούς συμβούλους. Αυτοί με στημένες δίκες κατάφεραν να καταδικαστούν 8 κόκκινοι σύμβουλοι και 5 εργάτες σε 28^{1/2} χρόνια φυλακή και εξορία.²¹⁹ Με την στήριξη του συμβουλίου οι κουκουλοπαραγωγοί κατάφεραν να πάρουν αύξηση 15 δραχμών στα κουκούλια, οι οποίοι με επιστολή προς το Υπουργείο Γεωργίας αναφέρει ότι εξαιτίας της παντελούς προστασίας τους από το κράτος, είχαν πέσει «*εις τους γαμψούς όνυχας, των διαφόρων επιτηδείων, οι οποίοι προσπαθούν να εξευτελίσουν την τιμήν των κουκουλίων*».²²⁰

Μελετώντας ιστορικά την περίοδο που έγινε δήμαρχος ο Κώστας Αρίδας, δεν μπορεί να αγνοηθεί η χρονική συγκυρία με ένα ταυτόσημο γεγονός, με την «εργατούπολη» της εποχής, Καβάλα. Εκεί εξελέγη Δήμαρχος ο επίσης υποψήφιος με

²¹⁸ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 20 Απριλίου 1934, σ. 4.

²¹⁹ ό.π., 30 Ιουνίου 1934, σ.2.

²²⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 7 Ιουνίου 1934, σ. 3.

το Ενιαίο Μέτωπο, Γαβριηλίδης Κώστας. Ο αντίκτυπος του εκλογικού αποτελέσματος σίγουρα δεν θα ήταν διαφορετικός με εκείνου του Κ. Αρίδα στον Τύρναβο. Διαβάζουμε από εφημερίδα της Λάρισας, η οποία αναφέρει την κοινωνική κατάσταση στην Καβάλα με ανεργία, διώξεις. Εντούτοις δύο σημαντικές εξελίξεις δείχνουν το στίγμα της εποχής: η πρώτη είναι η «εύλογη ανησυχία» που προκάλεσε η εκλογή «ένα είδος αιφνιδιασμού κατά του αστικού κόσμου. Το ασυνήθιστον του πράγματος, το οποίον δια πρώτην φοράν έλαβε χώραν εις την ιστορίαν των δημοτικών πραγμάτων της χώρας μας, δικαιολογεί εν τίνι μέτρω την εκδηλωθείσαν ανησυχίαν η οποία εις μερικές περιπτώσεις έφτασε μέχρι του σημείου να απωλεσθή και η στοιχειώδη ψυχραιμία». Η δεύτερη φαίνεται στην ανησυχία που προκάλεσε στο ίδιο το κράτος η εκλογή αυτή: «είναι γεγονός ότι και το κράτος δια πρώτην φοράν αντιμετωπίζει ζήτημα Κομμουνιστού Δημάρχου, όπως και οι κομμουνισταί αντιμετωπίζουν διαχειρήσεις Δημοτικής εξουσίας».²²¹

Το «ιδιώνυμο» ήταν σε πλήρη ισχύ με κύριο αντίπαλο τον Κομμουνισμό. Χαρακτηριστικότατο το άρθρο της εφημερίδας «Λαϊκός Παρατηρητής» του Βερολίνου το οποίο δημοσιεύτηκε στον «Κήρυκα» της Λάρισας με τίτλο «Ο Κομμουνισμός εν Ελλάδι». Το κείμενο σε μεταγενέστερη περίοδο και συγκεκριμένα στις βουλευτικές εκλογές της 26ης Ιανουαρίου 1936, όπου οι κομμουνιστές διέδρυναν τις δυνάμεις τους παίρνοντας 15 έδρες. Εκεί επισημαίνει κάτι πολύ χαρακτηριστικό που αφορά και την επαρχία Τυρνάβου, «περί του κομμουνιστικού κινδύνου» μιας και αναφέρεται για «ορισμέναι αγροτικάί περιφέρειαι». Αναφέρει λοιπόν ότι ορισμένες περιοχές, και ιδίως αγροτικές περιφέρειες, στις οποίες ο κομμουνισμός ήταν άγνωστη λέξη, σήμερα αποδεικνύονται από τα αποτελέσματα ως καθαρά κομμουνιστικές. Στην ανάλυση του αναφέρει ότι σε αυτές τις περιφέρειες «απεστάλησαν» κομμουνιστές οι οποίοι είχαν εκτοπιστεί και οι οποίοι «παρέσυραν» με τις ιδέες τους τον πληθυσμό των περιφερειών εκείνων. Κερδίζει συνεχώς έδαφος αλλά αποκρύπτει τις πραγματικές προθέσεις του, που είναι «το οιονδήποτε χάος», βρίσκει γόνιμο έδαφος εκμεταλλευόμενος τις κοινωνικές αναταραχές, την αύξηση της γενικής δυσφορίας με απώτερο σκοπό την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης και των αρχών του κράτους. Επίσης εκθειάζει τον Έλληνα ως «ακατάλληλο» για να συμμετάσχει σε μια παγκόσμια επανάσταση «υπάρχουν όμως εκδηλώσεις τινές

²²¹ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 5 Μαρτίου 1934, Πρωτοσέλιδο.

εμφαίνουσαι ότι ο Βασιλεύς Γεώργιος ο Β' είναι αποφασισμένος ν' αντιμετωπίσει την εξάπλωσιν του κομμουνισμού εν Ελλάδι με τελεσφόρα μέσα».²²²

χviii) Προάγγελοι δικτατορίας-Εκλογές '36

Οι κινήσεις των φιλοβασιλικών ανά την επικράτεια αυξάνονταν. Ο Ι. Μεταξάς έκανε περιοδεία στην Θεσσαλική ύπαιθρο εκφωνώντας λόγους σε Λάρισα, Λαμία, Καζακλάρ και Τύρναβο την ώρα που για το Ενιαίο Μέτωπο οι συγκεντρώσεις απαγορεύονταν με συλλήψεις των υποψηφίων να αποτελούν καθημερινό φαινόμενο.²²³ «Στον Τύρναβο όμως ο υποψήφιος δικτάτωρ φαίνεται ότι δεν κατάφερε να βγάλει λόγο διότι αποδοκιμάστηκε και αποχώρησε».²²⁴ Στις 9 Ιουνίου έγιναν εκλογές μέσα σε κλίμα όχι και τόσο ήρεμο. Απολύθηκαν εκατοντάδες μη αρεστά στην κυβέρνηση άτομα μετά τις εκλογές ...ντόπιες αντιδραστικές δυνάμεις, με επικεφαλής τους Γ. Κονδύλη και Ι. Μεταξά, αρχίζουν να δημιουργούν ζήτημα πολιτειακής μεταβολής, για την κατάργηση του δημοκρατικού πολιτεύματος που υπήρχε και την επαναφορά της Μοναρχίας...²²⁵ Η φιλοβασιλική εφημερίδα «Κήρυξ» της Λάρισας ωστόσο αναφέρει ότι «Ο Τύρναβος πάλλεται εξ' ενθουσιασμού υπέρ της επαναφοράς της βασιλείας. Η χθεσινή ημέραν απέδειξεν ότι ο Τύρναβος ήτο, είναι και θα είναι η ακρόπολις του βασιλισμού και ότι σύσσωμος η πόλις θα ψηφίσει υπέρ της βασιλείας και της επαναφοράς του Βασιλέως Γεωργίου του Β'. Ζήτω ο βασιλεύς-Ζήτω ο Τύρναβος». Στην ανταπόκριση της εφημερίδας αναφέρεται ότι πλέον οι κάτοικοι της πόλης θα ψηφίσουν βασιλιά. Η προηγούμενη «κακή» στάση τους, η ταύτισή τους δηλαδή με τους κομμουνιστές, οφειλόταν επειδή οι προηγούμενες δημοτικές αρχές δεν διαχειρίστηκαν σωστά τα προβλήματα της πόλης. Στους δρόμους του Τυρνάβου, οι φιλοβασιλικοί αντιπρόσωποι δέχθηκαν ενθουσιώδη υποδοχή από τους κατοίκους, με τον αντιπρόσωπο του Τυρνάβου Δ. Μπαφάλη, που ήταν και ο ομιλητής της συγκέντρωσης.²²⁶ «ΕΙΡΗΝΗ ΥΜΙΝ- Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΡΧΕΤΑΙ». Κεντρικό άρθρο της εφημερίδας Κήρυξ (24ης Οκτωβρίου 1935). Σημειωτέο ότι το δημοψήφισμα που έγινε στις 3 του Νοέμβρη του 1935 έμεινε γνωστό ως η μεγαλύτερη καλπονοθεία που έγινε ποτέ στη χώρα μας. Υπέρ της επιστροφής του βασιλιά ψήφισε το 97,89% του λαού και κατά μόλις το 2,12%!

²²² Εφημερίδα, Κήρυξ Λάρισας, 13 Μαρτίου 1936, Πρωτοσέλιδο.

²²³ Εφημερίδα, Νέος Ριζοσπάστης, 26 Μαΐου 1935, σ. 4.

²²⁴ ό.π., 27 Μαΐου 1935, σ. 4.

²²⁵ Ο Ηρωικός Μάης της Θεσσαλονίκης του '36, Σύγχρονη Εποχή 1984, σ. 15-16.

²²⁶ Εφημερίδα, Κήρυξ Λάρισας, 28 Οκτώβρη 1935, σ.3.

Όλα αυτά γινόταν την ώρα που το «Κόκκινο» Συμβούλιο ήταν σε καθεστώς αναστολής από τον Μάρτιο, σύμφωνα και με επίσημη διαταγή από τον Υπουργό Εσωτερικών Γ. Ράλλη, με τη δικαιολογία ότι «διαιρούσε» τους κατοίκους κάνοντας προπαγάνδα εναντίον της κυβέρνησης και του κοινωνικού καθεστώτος. Από τον Φεβρουάριο ο ειρηνοδίκης Τυρνάβου, με έγγραφό του στον εισαγγελέα και τον νομάρχη ζητούσε την τιμωρία του συμβούλου Κ. Καρασούλα, διότι την πρωτοχρονιά δεν αναφώνησε στην εκκλησία «ζήτω το έθνος και ζήτω ο στρατός». Αυτό όμως δεν εμπόδισε τους συμβούλους του Τάσσο Καρασούλα και Κώστα Ζαραγκότα να «κυκλοφορήσουν» στην πόλη ανοιχτά γράμματα, όπου κατέγραφαν τις αυθαιρεσίες του «νέου» συμβουλίου και ιδιαίτερα αυτές του κ. Λάμπρου.²²⁷ Στα τέλη το χρόνου στάλθηκαν και ψηφίσματα για πολιτική αμνηστία και απελευθέρωση όλων των εξοριστών από τους, Α. Μανδηλά πρόεδρο Συνδέσμου Αμπελοκτημόνων, Ι. Γκατζηρούλη πρόεδρο των καπνοκαλλιεργητών, Αλ. Καφέ πρόεδρο συντεχνίας κουρέων, Π. Λακέρδα πρόεδρο εμπορικού Συλλόγου.²²⁸

Η πόλη του Τυρνάβου δοκιμάστηκε σοβαρά από την φονικές πλημμύρες του Δεκεμβρίου του 1935. Η συσταθείσα επιτροπή της «νέας αρχής» με υπόμνημα στις 10 του Δεκεμβρη, ζητά άμεση οικονομική βοήθεια για όλους τους πλημμυροπαθείς²²⁹ Στον αντίποδα, οι βουλευτές του Παλλαϊκού Μετώπου, Σιάντος και Σινάκος ζητούσαν με διάβημα στο Υπουργείο Πρόνοιας να δοθούν οι 110.000 δρχ. που κρατά «παράνομα» ο νομάρχης, ώστε να ανεγερθούν νέες κατοικίες. Για δέκα έτη να απαλλαγούν από φόρους με διαγραφή όσοι έχουν ολοκληρωτική καταστροφή. Στην απόφαση επιτροπής με πρόεδρο τον Σπύρο Παπαγιάννη για την απομάκρυνση 43 οικογενειών από το σχολείο και τη μεταστέγάσή τους στην εκκλησία, οι κάτοικοι αντέδρασαν. Έγινε και «δυναμικό» συλλαλητήριο στις 17 Δεκεμβρίου εναντίον όλων όσων υπόσχονταν απατηλά αντιπλημμυρικά έργα, όπως ο «Κονδυλικός» Ροδόπουλος.²³⁰

Ο Κώστας Λουλές ήταν κεντρικός ομιλητής στην συγκέντρωση του Παλλαϊκού Μετώπου στον Τύρναβο στις 24 Ιανουαρίου 1936 με παρουσία περίπου

²²⁷ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 31 Ιουλίου 1935, σ. 5.

²²⁸ ό.π., 7 Δεκεμβρίου 1935, σ. 4.

²²⁹ Εφημερίδα, *Κήρυξ Λάρισας*, 12 Δεκεμβρίου 1935, σ. 3. Τα ονόματα της επιτροπής: Παπαδάκης Χρόν. Διοικητής μοίρας, βασιλείου Χρ. Ειρηνοδίκης, Παύλος Κρίκης Διοικητής υποδιοικήσεως, Νικ. Ζαχαρίας Πρόεδρος κοινότητας, Ηλ. Μπέικος Οικονομικός έφορος, Δημ Μπαφάλης δικηγόρος.

²³⁰ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 8 Φεβρουαρίου 1936, σ. 5.

1500 ατόμων.²³¹ Οι εκλογές στις 26 Ιανουαρίου 1936 προσφέρουν μια αρκετά πιστή καταγραφή της ευρύτερης πολιτικής επιρροής που είχε διαμορφώσει, ύστερα από 17 χρόνια πολιτικής παρουσίας, το ΚΚΕ και λίγους μήνες πριν από τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου. Ο Γεώργιος Β' συμφώνησε για την αναστολή του Συντάγματος και έδωσε τα ηνία της χώρας στον Μεταξά, με τους περισσότερους πολιτικούς να μένουν απαθείς. *..Είναι χαρακτηριστικό ότι το ΚΚΕ ξεπέρασε το 20% σε όλα τα μεσαία αστικά κέντρα της εποχής με πληθυσμό πάνω από 25.000 κατοίκους, όπως η Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, Λέσβος-με τη μοναδική εξαίρεση της Κομοτηνής. [...] Στις ίδιες γεωγραφικές περιοχές υπάρχουν και όλες οι μικρές πόλεις ή μεγάλες κωμοπόλεις όπου το ΚΚΕ διέθετε συμπαγή και αξιόλογη επιρροή: Στην Καρδίτσα και στον Τύρναβο ξεπέρασε το 30%, στη Σιάτιστα το 25%, στα πρωτοβιομηχανικά κέντρα της Ανατολικής Μακεδονίας (Νιγρίτα, Ροδολίβος, Ελευθερούπολη, Δοξάτο, Προσοτσάνη) τα ποσοστά του ξεπέρασαν το 25%, στο Σουφλί και στο Διδυμότειχο το 20%, ενώ εξίσου υψηλά ποσοστά συγκέντρωσε και στα δύο από τα τρία σημαντικά ημιαστικά κέντρα της Λέσβου στην Αγιάσσο (32%) και στον Πολυχνίτο (25%)».*²³²

Την περίοδο εκείνη υπήρξε και η «συμφωνία» Σοφούλη-Σκλάβαινα, (θα έδινε αμνηστία σε πολιτικούς κρατούμενους, διάλυση των φασιστικών οργανώσεων, καθιέρωση αναλογικής ως μόνιμο εκλογικό σύστημα, ρύθμιση χρεών των αγροτών προς τις τράπεζες με πεντάχρονο χρεοστάσιο δίχως όρους) της οποίας ο αντίκτυπος έφερε σοβαρές αναταράξεις στα εσωτερικά της χώρας.²³³ «*Η συμμορία, η οποία ετοιμάζεται να υποδουλώσει την Ελλάδα, είναι όλη-όλη μιας κλοτσιάς*» αναφέρει με στόμφο η εφημερίδα «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ».²³⁴ Μάλιστα τη μεθεπόμενη ημέρα, οι φωτογραφίες και τα ονόματα των (Σκλάβαινα, Σοφούλη, Γληνού, Σινάκου, Παρτσαλίδη, Μενύχτα και Νεφελούδη) παραπέμπουν σε περιβόητους καταζητούμενους δραπέτες «*ΝΑ ΣΗΜΕΙΩΣΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΑΙΟΙ ΤΗΝ ΔΙΑΠΡΑΧΘΕΙΣΑΝ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ*».²³⁵

«Οι συλληφθέντες Λουλές και Αρίδας πρόκειται να παραπεμφθούν στον εισηγητή του στρατοδικείου» αναφέρει στο πρωτοσέλιδό του ο *Ριζοσπάστης*. Μετά τη

²³¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 25 Ιανουαρίου 1936, σ. 6.

²³² Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951-Συνέχειες και ασυνέχειες», στο Χάγκεν Φλάισερ, *Η ΕΛΛΑΔΑ 36-49*, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο-Τομές και συνέχειες, Καστανιώτης, 2003, σ.227.

²³³ Το σύμφωνο δεν τηρήθηκε με υπαίτιο τον Θ. Σοφούλη που τελικά υποστήριξε τη λύση Δεμερτζή μαζί με το Λαϊκό κόμμα.

²³⁴ Εφημερίδα, *ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ*, 26 Φεβρουαρίου 1936, πρωτοσέλιδο.

²³⁵ ό.π., 28 Φεβρουαρίου 1936, πρωτοσέλιδο.

βάρβαρη επίθεση της χωροφυλακής Τυρνάβου κατά του βουλευτή Μιλ. Πορφυρογένη για να καλύψουν τα λάθη τους παρέπεμψαν στον ανακριτή Λάρισας τους Λουλέ και Αρίδα με την κατηγορία της βιαιοπραγίας εναντίον του ανθυπομοιράρχου και της εξύβρισής του. Εμφανίζονται και ως υπαίτιοι προετοιμασίας ταραχών «Ο διοικητής χωροφυλακής Λάρισας Ραπτοδήμος ενεργεί με τέτοιο τρόπο για να φυλακιστούν και οι τρεις».²³⁶ Ως προς τον Πορφυρογένη μάλιστα αρνούνται ότι τον χτύπησαν σπάζοντάς του τα γυαλιά, παρότι εξετάστηκε από ιατροδικαστή όπου διαπίστωσε τους μώλωπες. Οι δε Λουλές και Αρίδας θα παραπεμφθούν για αντίσταση και επίθεση κατά των αρχών.²³⁷ Τελικά στις 11 Φλεβάρη ο Αρίδας και ο Λουλές αφέθηκαν ελεύθεροι μετά την ανάκρισή τους. Οι κάτοικοι του Τυρνάβου ταυτόχρονα ζήτησαν με υπόμνημά την απομάκρυνση του αστυνομικού ο οποίος σκηνοθέτησε τις στημένες κατηγορίες. Μαζί τους ο βουλευτής του Παλλαϊκού Μετώπου Πορφυρογένης ο οποίος με προκήρυξή προς τους τυρναβίτες ανέλυσε όλη τη σκευωρία του αστυνομικού. Διαμαρτυρία για το επεισόδιο Πορφυρογένη και των δύο τυρναβιτών έκανε και πολυμελής ομάδα δικηγόρων στην Αθήνα προς τον Δικηγορικό τους σύλλογο, ζητώντας την αυστηρή τιμωρία του αστυνομικού.²³⁸ Επίσης αντιπροσωπεία βουλευτών του Παλλαϊκού Μετώπου στις 17 Φεβρουαρίου, αποτελούμενη από τους Σκλάβαινα, Πορφυρογένη, Θέο, Γληνό, Μανωλέα κατευθύνθηκε προς το Υπουργείο Εξωτερικών προκειμένου να συναντήσει τον πρωθυπουργό, θέτοντας του και άλλα καίρια ζητήματα.²³⁹ Την ίδια ώρα που η αστυνομία βλέποντας την ενδεχόμενη νίκη του Παλλαϊκού Μετώπου στις αναπληρωματικές εκλογές του Τυρνάβου άρχισε να καταστρώνει κατασταλτικά μέτρα όπως και εκτοπίσεις πολιτών.²⁴⁰

Οι καπνοκαλλιεργητές του Τυρνάβου με τους Ιωάν Παρλαπάνο, Ι. Σμιξιώτη και Ν. Καραμίτζο, στις 15 Μαρτίου 1936 ζητούσαν την κατάργηση του 4660 νόμου «περί απαγορεύσεως καπνοκαλλιεργείας» (με πρόσχημα την αποφυγή υπερπαραγωγής καπνού, ο νόμος 4660 του 1936, απαγόρευε σε αγρότες να καλλιεργήσουν από 5 έως 10 στρέμματα ενώ επέτρεπε την καλλιέργεια καπνού 100 και 200 στρεμμάτων),

²³⁶ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 11 Φεβρουαρίου 1936, σ. 1 & 4.

²³⁷ Ο βουλευτής Μιλ. Πορφυρογένης το 1936 (νέος Ριζοσπάστης 6 Μαΐου, σ.4), είχε νέο επεισόδιο βιαιοπραγίας. Αυτή τη φορά «πρωταγωνιστής» ήταν ο Ανθυπομοίραρχος Κρίκης.

²³⁸ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 12 Φεβρουαρίου 1936, σ. 6.

²³⁹ ό.π., 18 Φεβρουαρίου 1936, σ. 4.

²⁴⁰ ό.π., 7 Μαρτίου 1936, σ. 6.

ζητώντας επίσης αύξηση δανείων, ελεύθερη καλλιέργεια και οριστική διανομή των τσιφλικιών.²⁴¹ Σε άλλη επιστολή 150 αγρότες της περιοχής με υπογραφές, ζητούν γενική αμνηστία απευθυνόμενη σε Πρωθυπουργό, Υπουργό Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και πρόεδρο της Βουλής.²⁴² Ο Μάης του 1936 είναι συνυφασμένος εξάλλου με τα αιματηρά γεγονότα της Θεσσαλονίκης. Τα γεγονότα της 9ης Μαΐου συγκλόνισαν την Ελλάδα, όταν η κυβέρνηση Μεταξά απάντησε με τα όπλα στη απεργία των καπνεργατών, με πολλούς νεκρούς, ενέργεια που καταδικάστηκε και από τον αστικό τύπο της εποχής εκτός από τον Ριζοσπάστη.²⁴³

Στις 13 Μαΐου ο νεοεκλεγμένος Κ. Αρίδας, και οι Κ. Λουλές, Ι. Αγραφιώτης και Δ. Γκίκας, υπογράφουν επιστολή διαμαρτυρίας για τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης, ζητώντας εκτός της αποδοχής των αιτημάτων, την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων της μεγάλης αιματοχυσίας.²⁴⁴ Την ίδια χρονική περίοδο, ως πρόεδρος του Συνδέσμου Αμπελοκτημόνων, στέλνει επιστολή προς την κυβέρνηση, βουλευτές Λάρισας, εφημερίδες, με την οποία περιγράφονται οι μεγάλες καταστροφές από τον περονόσπορο, με έκκληση για επείγουσα οικονομική βοήθεια προς τους πληγέντες, αυτόχρονη διάθεση δανείων για αγορά αμερικάνικων κλημάτων, αν όχι άτοκα τουλάχιστον με τόκο 4%.²⁴⁵

xix) Η Μεταξική περίοδος

Ενδεικτική της επιρροής που ασκούσε στους κατοίκους της πόλης η Κομμουνιστική/Σοσιαλιστική ιδεολογία είναι η περίπτωση του Κώστα Λουλέ²⁴⁶ που

²⁴¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 16 Μαρτίου 1936, σ. 4.

²⁴² ό.π., 22 Απριλίου 1936, σ. 4.

²⁴³ Εφημερίδα, *ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ*, 10 Μαΐου 1936, φ. 4976, πρωτοσέλιδο. «*Η ΧΘΕΣΙΝΗ ΤΑΡΑΧΩΔΗΣ ΚΑΙ ΑΙΜΑΤΗΡΑ ΗΜΕΡΑ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ-ΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΠΥΡΟΒΟΛΟΥΝΤΑ ΕΠΡΟΚΑΛΕΣΑΝ ΑΓΡΙΟΝ ΑΙΜΑΤΟΚΥΛΙΣΜΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ-ΔΩΔΕΚΑ ΝΕΚΡΟΙ, 32 ΒΑΡΕΩΣ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ ΚΑΙ 250 ΕΛΑΦΡΩΣ ΜΩΛΩΠΙΣΜΕΝΟΙ*».

²⁴⁴ Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης*, 16 Μαΐου 1936, σ. 3.

²⁴⁵ ό.π., 17 Μαΐου 1936, σ. 5.

²⁴⁶ Άννα Χατζησοφιά, *Η UFA FILM και άλλες ιστορίες*, Εύμαρος 2016, σ. 96-97. «Το πλουσιόπαιδο με την γκρανκάσα». Ο Πατέρας του κατά την περίοδο 1924-25 είχε μεγάλη κτηματική περιουσία «*ήταν λερωμένη από τον ιδρώτα και πιθανά και με το αίμα κολίγων*». Το «νεαρό τσιφλικόπουλο» πήγαινε με σοφέρ και με αμάξι από τα λίγα που κυκλοφορούσαν τότε, στην Αθήνα στο Πανεπιστήμιο «*Τότε γοητεύτηκε από τις ιδέες του σοσιαλισμού και οργανώθηκε στην ΟΚΝΕ, πηγαίνοντας κόντρα στα συμφέροντα της τάξης από την οποία προερχόταν*». Έτσι λοιπόν γύρισε πίσω στον Τύρναβο, στη Δημοτική μπάντα, παρότι δεν γνώριζε κανένα όργανο. Θα βαρούσε ταμπούρλο. Εκεί θα μπορούσε να

στο μεταξύ είχε συλληφθεί και υπήρχε αναφορά για εκτόπιση. Έτσι οι κάτοικοι του Τυρνάβου²⁴⁷ με τους: Θ. Λουλέ, Ι. Παπατζηρούλη, Δημ. Γκίμα, Δημ. Μουκούλη και Λ. Καφφέ, στείλανε επιστολή διαμαρτυρίας προς την επιτροπή Ασφάλειας Λάρισας, ζητώντας την άρση της ποινής του. Είχε προηγηθεί και επιστολή της κοινότητας Τυρνάβου και του προέδρου της Κ. Αρίδα. Η επιστολή επικεντρωνόταν στην αγανάκτηση που έφερε η συγκεκριμένη απόφαση στον πληθυσμό, τονίζοντας τις ανησυχίες περί ξεσπάσματος ταραχών. Προέκρινε την άμεση αναστολή της απόφασης περί εκτοπισμού.²⁴⁸

Ο Κ. Λουλές ήταν φυσικά γνωστός για την δράση του εκείνη την περίοδο. Ο Γιάννης Δ. Χατζηδήμου (Γ.Γ. του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης και μέλος της Περιφερειακής επιτροπής της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Θεσσαλονίκης) τον είχε γνωρίσει στη Θεσσαλονίκη και γνώριζε τη δράση του. Γνώριζε επίσης και τον αδελφό του, τον Γεδεών Λουλέ ο οποίος κατά την περίοδο που και ο Χατζηδήμου ήταν φυλακισμένος μαζί του στη Λάρισα το 1937, βοήθησε πολύ με τα τρόφιμα που έστελναν οι δικοί του μιας και ο ίδιος ήταν κρατούμενος *«Ευτυχώς που έχουμε τον Γυδεών Λουλέ, από τον Τύρναβο και κάθε τόσο του φέρνουν καλάθια γεμάτα με τρόφιμα καθώς και φρούτα»*. Αναφέρει το περιστατικό εκείνης της περιόδου στην Κοζάνη, όταν συνέλαβαν τον Κώστα Λουλέ. Ο διοικητής της ασφάλειας ήταν τυρναβίτης, ανθυπομοίραρχος Καρακώστας, και τον ρώτησε αν γνωρίζει τον Κώστα Λουλέ, παίρνοντας αρνητική απάντηση. Ο Καρακώστας συνέχισε: «Αυτός, ο Λουλέ, που είναι στέλεχος του Κ.Κ.Ε., είναι χωριανός μου, από τον Τύρναβο, κι είναι τσιφλικάς. Τα μισά τα κτήματα του Τυρνάβου είναι δικά του και δεν του φτάνουν αυτά που έχει;» δίχως να γνωρίζει ότι παρόλο την τεράστια περιουσία του, έθεσε τον εαυτό του και τα πάντα στον αγώνα της εργατικής τάξης, και των αγροτών.²⁴⁹

Η Μεταξική δικτατορία επέφερε σημαντικές αλλαγές ως προς την αντιμετώπιση των καίριων ζητημάτων της περιοχής. Διαβάζουμε λοιπόν τις ευχαριστίες του προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου, του Συνεταιρισμού αποκατάστασης ακτημόνων καλλιεργητών Καμπύλαγας Τυρνάβου, Νίκου

στρατολογήσει και αρκετούς νεολαίους. ..Το πλουσιόπαιδο πέρασε συνολικά είκοσι οκτώ χρόνια της ζωής του σε φυλακές και εξορίες και η πατρική περιουσία σκόρπισε στους πέντε ανέμους...

²⁴⁷ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 1η Ιουνίου 1936, σ. 3.

²⁴⁸ ό.π., 30 Μαΐου 1936, σ. 3.

²⁴⁹ Γιάννη Δ. Χατζηδήμου, Σημειώσεις Από την ιστορία του εργατικού μας κινήματος-πληρωμένες με αίμα και δάκρυα οι εργατικές κατακτήσεις, Αθήνα Σεπτέμβριος 1990, σ 236 & 241.

Μαρκουλή. Ευχαριστεί τον πρωθυπουργό «εξ ονόματος 100 μελών», για την ψήφιση του πρόσφατου αγροτικού νόμου ο οποίος αποτελεί σταθμό για τη γεωργική και κοινωνική εξέλιξη της χώρας²⁵⁰ Ο νόμος 677/1937 κατήργησε βέβαια τους οφειλόμενους τόκους, παρατάθηκε η εξόφληση των χρεών για μεγαλύτερο διάστημα, έπεσε το επιτόκιο και τέλος καταργούσε το χρέος αν υπερέβαινε το 60% της περιούσιας του αγρότη. Επιχείρησε ο Μεταξάς να στηρίξει την δικτατορία του σε αγροτικά ερείσματα, ωστόσο οι αγροτικές δομές είχαν αρχίσει ήδη να απειλούνται με κατάρρευση από το βάρος των αγροτικών χρεών.²⁵¹

Για τους κομμουνιστές και τις αντιφασιστικές δυνάμεις ήταν μια περίοδος τρομερών διώξεων, φυλακίσεων, βασανιστηρίων και εκτελέσεων. Η εξουσία άπασα περιήλθε με νόμο στον δικτάτορα «*δια ν' αντιμετώπιση τον κίνδυνον του καθεστώτος εκ της κομμουνιστικής δράσεως*».²⁵² Στα κάτεργα της Γενικής και Ειδικής Ασφάλειας εκατοντάδες άτομα βίωσαν άγριους ξυλοδαρμούς, ρετσινόλαδο, φάλαγγα. με τον νόμο «περί διώξεως του κομμουνισμού» καταπολεμήθηκαν οι ιδέες, κόμματα, πνευματικοί άνθρωποι, και κάηκαν χιλιάδες βιβλία «κομμουνιστικού» περιεχομένου. *...Το Μεταξικό καθεστώς είχε όλα τα χαρακτηριστικά μιας δικτατορίας: την πλήρη στρατιωτικοποίηση του κράτους, τη βάρβαρη καταστολή και δίωξη κάθε αντιπολιτευτικής φωνής, ένα λαϊκίστικο εργατικό πρόγραμμα, την αναίσχυντη ιδιοποίηση πρωτοβουλιών που είχαν δρομολογηθεί από προηγούμενες κυβερνήσεις και την παρουσίασή τους ως επιτευγμάτων της δικτατορίας πχ, ο ισχυρισμός ότι ίδρυσε το ΙΚΑ (είχαν ξεκινήσει οι διεργασίες από το 1932)..*²⁵³

Το κολαστήριο της Ακροναυπλίας χρησιμοποιήθηκε στην περίοδο τούτη και συγκεκριμένα τον Φλεβάρη του 1937. Στόχος ήταν να συντριφτεί σωματικά και ψυχικά ο ηγετικός πυρήνας του ΚΚΕ. Όποιος δεν έκανε δήλωση μετάνοιας και δεν αποκήρυττε τον κομμουνισμό, αντιμετώπιζε ποινές εξορίας και φυλακίσεως. *...Αν όμως οι φυλακές και οι εξορίες ήταν τα Πανεπιστήμια του Κομμουνισμού, η Ακροναυπλία ήταν κάτι πολύ παραπάνω: Η «Ακαδημία» του Κομμουνισμού! Δεν είχε άδικο ο ματοβαμμένος επίτροπος του έκτακτου Στρατοδικείου της Αθήνας Θ. Ταμβακάς, ο άνθρωπος που έστειλε εκατοντάδες κομμουνιστές στο εκτελεστικό απόσπασμα, που ονόμασε την Ακροναυπλία*

²⁵⁰ Εφημερίδα, ΣΚΡΙΠ, 25 Μαΐου 1939, σ. 4.

²⁵¹ Κώστας Βεργόπουλος, Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Εξάντας 1992, σ.183.

²⁵² Εφημερίδα, Καθημερινή, 6 Αυγούστου 1936, πρωτοσέλιδο.

²⁵³ Νένη Πανουργιά, Επικίνδυνοι πολίτες, Η Ελληνική Αριστερά και η κρατική τρομοκρατία, Καστανιώτης, 2009, σ. 266.

«Οξφόρδη του Κομμουνισμού»..²⁵⁴ Στην Ακροναυπλία φυλακίστηκε πάνω από το 70% των ανώτατων, ανώτερων και μεσαίων στελεχών του ΚΚΕ. Ανάμεσά τους ο Κ. Αρίδας και Κ. Λουλές.²⁵⁵

Το αποτέλεσμα ήταν να υποχωρήσει η μαζικότητα του λαϊκού κινήματος, όχι όμως η πίστη στις ιδέες, οι «σπόροι» των οποίων ήταν στο χώμα, περιμένοντας την καρποφορία τους.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1940-1949-ΚΑΤΟΧΗ-ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ-ΕΜΦΥΛΙΟΣ

ι) ΕΑΜ

Με την εισβολή των Ιταλών και την γερμανική κατοχή αργότερα, τα πράγματα δεν άλλαξαν καθότι οι κομμουνιστές εξακολουθούσαν να είναι απειλή και για αυτούς. Αναφορικά με τους Έλληνες πολιτικούς κρατούμενους *...υπήρχαν 1.983 φυλακισμένοι αριστεροί ποικίλων αποχρώσεων όταν μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα: 630 βρισκόταν στις φυλακές της Ακροναυπλίας, 500 στην Τρίπολη, 170 στην Αίγινα, 220 στην Ανάφη, 230 στον Αϊ Στράτη, 130 στη Φολέγανδρο, 36 στην Κίμωλο, 17 στο Ασβεστοχώρι και άλλοι 50 στην Ίο, στην Αμοργό και στην Πύλο».*²⁵⁶

Ο Κώστας Αρίδας στην Ακροναυπλία, παρότι διακαώς επιθυμούσε να πολεμήσει στο Αλβανικό Μέτωπο, παρέμενε έγκλειστος στη φυλακή όπως και εκατοντάδες κομμουνιστές. Μαζί του και ο Κώστας Λουλές για τον οποίο υπάρχει η συγκλονιστική απολογία του στο Διαρκές Στρατοδικείο Αθηνών πολλά χρόνια αργότερα. Συγκεκριμένα στις 26 Απριλίου 1960, στη δίκη 42 κομμουνιστών που κατηγορούνταν «επί κατασκοπείας». *παράρτημα*^{ix}

Το πολιτικό κενό που δημιούργησε η ηθελημένη αδράνεια των αστικών πολιτικών δυνάμεων καλύφθηκε από το ΕΑΜ, αρχικά στα μεγάλα αστικά κέντρα, δίνοντας βάρος στον επισιτισμό των πολιτών ο οποίος ήταν άμεσης προτεραιότητας. Αργότερα τον Φεβρουάριο του 1942 δημιούργησε τον ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός). Στις 23 Φεβρουαρίου 1943 ιδρύθηκε και η ΕΠΟΝ (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων), η νεολαία του ΕΑΜ. *..Το ΕΑΜ πρωτοπορούσε*

²⁵⁴ Βασίλη Γ. Μπαρτζιώτας, ΕΞΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗΣ, ΑΘΗΝΑ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ 1986, σ.166.

²⁵⁵ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3683618> Για τον Κώστα Λουλέ αξίζει να αναφερθούν: «28 χρόνια φυλακές και εξορίες. 12 παρανομία και 8 προσφυγιά. Αν τα βγάλουμε αυτά, είμαι 32 χρονών! Είμαι ακόμα νέος. Έτσι εξηγείται ότι τρέχω σαν παιδί ακόμα, ότι "πιλαλάω"». «Ορθοστατών και Ορθοβαδίζω μέχρι το έσχατον γήρας».

²⁵⁶ Νένη Πανουργιά, ό.π., σ. 83.

σε κάτι που όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν παραμελήσει: στη δημιουργία οργανωμένου κράτους στην ορεινή Ελλάδα..²⁵⁷..Στην Αντίσταση οι μάζες θα οικοδομήσουν το δικό τους ιστορικό συγκρότημα και θα κινηθούν σε αντίθεση προς την αστική ιδεολογία, σε αντίθεση ακόμη και με την παλαιότερη, την παραδοσιακή, δική τους συνείδηση, την πριν τον πόλεμο...από τη μια το μπλοκ των εαμικών δυνάμεων με ηγεμονικό στοιχείο το ΚΚΕ, και από την άλλη το μπλοκ των αστικών δυνάμεων με στήριγμα και καθοδηγητή τον αγγλικό ιμπεριαλισμό..²⁵⁸

ii) Θόδωρος Παρλαπάνος-Πρώτη οργάνωση.

Υπήρξαν αρχικά συζητήσεις για Αντίσταση από παράγοντες κομμάτων χωρίς κάτι ουσιαστικό. Τα κόμματα αυτά ήταν από την Μεταξική περίοδο διαλυμένα. Ωστόσο το ΚΚΕ στη Θεσσαλία ακόμα και πριν την Αντίσταση ήταν καλά οργανωμένο. Πολλά εξάλλου ανώτερα στελέχη του, ήταν Θεσσαλοί: Γ. Σιάντος, Κ. Θέος, Μ. Πορφυρογένης, Αφοί Παπαρήγα, Γ. Ιωαννίδης, Νίκος Βαλιανάτος και πολλοί άλλοι. Η δικτατορία του Μεταξά οδήγησε στο να δημιουργηθούν οργανώσεις σε Καρδίτσα, Μαυρομάτι, Ελασσόνα, Βόλο. ..Στις άλλες πόλεις και στην ύπαιθρο υπήρχαν, ασύνδετα, πολλά στελέχη και μέλη του, καθώς και μερικές χιλιάδες δηλωσίες-κάπου χίλιους είχε ο Τύρναβος μόνο. Οι κομμουνιστικές αυτές οργανώσεις έγιναν ορμητήρια για την Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία και καθεμιά τους διαδραμάτισε ρόλο στην ανάπτυξή της. Κάποια Μέλη και φυσικά στελέχη του ΚΚΕ, καθώς και πολλοί από όσους είχαν κάνει δήλωση, επί δικτατορίας Μεταξά, από τον Μάιο του 1941 προσπάθησαν αποκαταστήσουν τις «επικοινωνίες» δημιουργώντας αχτιδικές επιτροπές. Στην πόλη του Τυρνάβου γνωρίζουμε ότι μέλη ήταν οι: αδελφοί Λουλέ, ο Κώστας Αρίδας, ο Νίκος Μανδηλάς και ο Βασίλης Έξαρχος.²⁵⁹

Στην ανασυγκρότηση στον Τύρναβο βοήθησε το στέλεχος με το αγωνιστικό ψευδώνυμο «Περικλής» ...Αρχές Ιουνίου 1941 ο Περικλής πηγαίνει στον Τύρναβο και τον Αμπελώνα, όπου διαπιστώνει τα ίδια: ότι δεν υπάρχει οργάνωση, ενώ την θέλουν όλοι. Αποφασίζει να δράσει και εκεί. Επειδή όμως, υπάρχει ενδεχόμενο να ρωτήσουν ποιος του ανέθεσε να δημιουργήσει οργανώσεις, διαδίδει ότι έχει εντολή από το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ. Σε δύο- τρεις μέρες με τον Μήτσο Γιάτσο συστήνουν τριάδες και πεντάδες στον Τύρναβο,

²⁵⁷ Γιάννης Γιανουλόπουλος, Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963), Παπαζήσης, σ. 199.

²⁵⁸ Άγγελος Ελεφάντης, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Θεμέλιο 1999, σ. 168.

²⁵⁹ Αντώνης Φλούντζης, Στρατόπεδα Λάρισας Τρικάλων 1941-1944-Η γέννηση του Αντάρτικου στη Θεσσαλία, Παπαζήσης 1977, σ. 111.

*Αμπελώννα, Δέντρα και άλλα γύρω χωριά και συγκροτούν Αχτιδική Τυρνάβου με γραμματέα τον Γιάτσο...*²⁶⁰

Στον Τύρναβο, όπως και στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, η Αντίσταση έγινε αρχικά από ανεξάρτητες μονάδες, όμως με την οργανωμένη δράση του ΕΑΜ το οποίο ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1941, αλλά και τη συνδρομή της ΕΠΟΝ, της Ε.Τ.Α. και της Ε.Α.²⁶¹ Αξίζει όμως να σταθούμε στους ανθρώπους οι οποίοι εδραίωσαν το αντιστασιακό κίνημα στον Τύρναβο. Ένας από αυτούς ήταν ο Θόδωρος Παρλαπάνος. Γεννήθηκε (ό.π. συνέντευξη-Τάκης Μπάρμπας) στις 27 Ιανουαρίου 1916 στον Τύρναβο. παράρτημα ^x

Στο βιβλίο του Αρσενίου, αναφέρεται και το όνομα και ενός άλλου τυρναβίτη, του Μάκη Σαμολαδά, ο οποίος αρρώστησε όμως από τύφο. Καταγράφοντας τους αξιωματικούς του ΕΛΑΣ στην περιοχή του Κισσάβου, αναφέρει τον τυρναβίτη υπολοχαγό Γιώργο Αγραφιώτη. τυρναβίτες αντάρτες υπήρχαν και στην περιοχή Φαρκαδώνας Τρικάλων, περιοχή που δεν είχε την περίοδο εκείνη αναπτυχθεί το αντάρτικο κίνημα. Εκεί υπήρχαν τρεις ομάδες ανταρτών, με ομαδάρχες και στις τρεις τυρναβίτες. Ήταν οι: Τζίμης (Μήτσος Αγραφιώτης). Κύρωφ (Γιάννης Γιανώτας) και Κανάρης (Γιώργος Καραλίβανος).²⁶²

Παρότι οι αστυνομικοί της Μεταξικής περιόδου ήταν αμείλικτοι διώκτες των κομμουνιστών, στην Κατοχή κράτησαν παθητική στάση απέναντι στους κατακτητές οι οποίοι δεν τους έδωξαν με απώτερο σκοπό να τους χρησιμοποιήσουν. παράρτημα^{xi}

Ο Θεσσαλικός Ιερός Λόχος Θ.Ι.Λ. ήταν, μαζί με το ΕΑΜΝ,²⁶³ οι προπομποί της οργάνωσης νέων Ε.Π.Ο.Ν. Ήταν μια οργάνωση που δεν έβαζε αυστηρά κομματικά κριτήρια ένταξης, με σκοπό να συμπεριλάβει όλους τους νέους, άσχετα την ιδεολογική καταβολής τους. Στις αρχές του 1942, λίγο μετά τον ερχομό του Γαμβέτα²⁶⁴...*φθάνει στη Λάρισα και ένα άλλο στέλεχος ηγετικό, ο Κυριάκος Τσακίρης ή*

²⁶⁰ Λάζαρος Α. Αρσενίου, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, τ. Πρώτος, Αθήνα 1977, σ.25.

²⁶¹ Χάγκεν Φλάισερ, Στέμμα και σβάστικα, *Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ.Α', Παπαζήσης 1995, σ. 145. Η πρώτη οργάνωση που ιδρύθηκε στις 21 Μαΐου 1941, στόχος της οποίας ήταν η οργάνωση παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας στους πολιτικούς κρατούμενους, στους καταδιωκόμενους και στους συγγενείς αυτών.

²⁶² Λάζαρος Α. Αρσενίου ό.π., σ.124 & 159.

²⁶³ Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Νέων.

²⁶⁴ Ο ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΓΑΜΒΕΤΑΣ (Νίκος ο Ψηλός) γεννήθηκε στη Λίμνη της Εύβοιας το 1908. Έφηβος εντάχθηκε στην ΟΚΝΕ, ασπάστηκε τις κομμουνιστικές ιδέες και σε όλη τη σύντομη ζωή του αγωνίστηκε γι' αυτές. Κλείστηκε στο στρατόπεδο του Καλπακίου, φυλακίστηκε και εξορίστηκε. Ενώ

Κώστας Θεσσαλός όπως θα γίνει αργότερα γνωστός. Ο Τσακίρης, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της «Ομοσπονδίας Κομμουνιστικών Νεολαιών» ΟΚΝΕ, αποστέλλεται από αυτήν ειδικά για την νεολαία και με οδηγίες, να εφαρμόσει την απόφασή της για διάλυση της στη Θεσσαλία και τη συγκρότηση μιας πλατιάς οργανώσεως που να περιλαμβάνει τους νέους. Στον Τύρναβο καθοδηγητικά όργανα ήταν ο γιατρός Μιχάλης Κακογιάννης και ο Χαρίλαος Σισμάνης, Νίκος Καρασούλας, Τάκης Δημουλάς, Ηρακλής Δομενικιώτης και ο Αλέκος Μπάκος....²⁶⁵ Το 1942 στην οργανωτική κατάσταση Θεσσαλίας ο αριθμός των μελών του Θ.Ι.Λ για την περιοχή του Τυρνάβου ανέρχονταν σε 100 άτομα.²⁶⁶

Πολλοί αγωνιστές της Αντίστασης αιχμάλωτοι των Ιταλών²⁶⁷ μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα και φυλακές της Ιταλίας από το 1942 και μετά. Είτε μέσω θαλάσσης ή και με τραίνα δηλ. μέσω Γιουγκοσλαβίας. ...Στις 21 Ιανουαρίου 1943, αιχμάλωτοι από την περιοχή της Λάρισας μεταφέρθηκαν στην Ιταλία μέσω Αδριατικής. Πιάστηκαν αιχμάλωτοι λόγω της σχέσης τους με το ΕΑΜ και οι περισσότεροι από αυτούς είχαν συλληφθεί από τους λεγεωνάριους οι οποίοι είχαν ονειρευτεί το Κράτος της Πίνδου διαπράττοντας την περίοδο εκείνη απερίγραπτα όργια στην Θεσσαλία. Το πλοίο «Πόλις της Γενεύης-Τσιτά ντι Τζένοβα» εκείνη την ημέρα μετέφερε και αγωνιστές από τον Τύρναβο αυτοί ήταν: Ιωάννης Καΐβας δημοδιδάσκαλος και Θεμιστοκλής Τσιμπλούλης ιατρός..²⁶⁸

Για τον Καΐβα αναφέρεται άρθρο της εφημερίδας «Λαϊκή Δράση φ. 1ης Δεκεμβρίου 1943» η οποία ήταν μία από τις τέσσερις που διακινούνταν στην επαρχία

ήταν κρατούμενος στις φυλακές της Πύλου, σε μια μεταφορά του προς την Ακροναυπλία, τον Οκτώβρη του 1941, δραπετεύσε. Εκλέχτηκε μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ και στάλθηκε ως καθοδηγητής στη Λάρισα από τις αρχές του 1942. Τον Φλεβάρη του 1942 ορίζεται από την ΚΕ του ΚΚΕ υπεύθυνος για την συγκρότηση των κομματικών οργανώσεων της Θεσσαλίας και την μεταφορά και υλοποίηση των αποφάσεων της 8ης Ολομέλειας για την έναρξη του ένοπλου αγώνα. Μετέφερε την απόφαση της 8ης ολομέλειας στη Θεσσαλία, αρχές Μάρτη, για το ξεκίνημα του ένοπλου αγώνα Εκεί δημιούργησε δυναμικό λαϊκό κίνημα και έβαλε τα θεμέλια του ΕΛΑΣ. Στις αρχές του 1943 στάλθηκε στο Μοριά, όπου συνέβαλε στην ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος. Πιάστηκε από τους Γερμανούς και εκτελέστηκε στις 23 Φλεβάρη 1944.

²⁶⁵ Λάζαρος Α. Αρσενίου, ό.π., σ.85 & 87.

²⁶⁶ ΑΣΚΙ «Αρχείο ΕΠΟΝ», κωδ, Τεκμ. 004.03.029.00015, σ.1

²⁶⁷ <https://esdodge.gr/san-simera-tin-21-ianouariou...> Συνελήφθησαν στις 8 Δεκεμβρίου 1942 από τους Ιταλούς. Στο πλοίο υπήρχαν και αδειούχοι Ιταλοί στρατιώτες. Ο Καΐβας σύμφωνα με νεότερη αφήγηση, ενώ επιβιβαζόταν στο καμión που θα τον μετέφερε στην Πάτρα, φώναξε «Ζήτω η Ελλάδα», παροτρύνοντας την ίδια στιγμή μία γειτόνισσα του που βρισκόταν εκεί με τους συγγενείς του, να βαπτίσει την 7 μηνών αβάπτιστη κόρη του και να της δώσει το όνομα «Ελλάδα».

²⁶⁸ Αντώνης Φλούντζης, Στρατόπεδα Λάρισας Τρικάλων 1941-1944-Η γέννηση του αντάρτικου στη Θεσσαλία, Παπαζήσης 1974, σ.145.

Τυρνάβου το χειμώνα του 1943-1944. Ο τίτλος του άρθρου χαρακτηριστικός: «*Τους μισούμε*» αναφερόμενος στα δεινά της Κατοχής και στο παραπάνω επεισόδιο που είχε γίνει πριν ένα χρόνο.²⁶⁹ *παράρτημα*^{xii}

Η μεγάλη επιρροή και δύναμη φυσικά που είχε το ΕΑΜ, έφερε γρήγορα έντονους κλυδωνισμούς στο παλιό κατεστημένο το οποίο προσπάθησε, αντάμα με τους δολοπλόκους Βρετανούς, να υποσκελίσουν την αυξανόμενη άνοδό του. Εξάλλου η πολιτική της Αγγλίας ως προς την Ελλάδα και τον στρατηγικό της ρόλο, ήταν ξεκάθαρη σύμφωνα από τα επίσημα έγγραφα της Βρετανικής Κυβέρνησης. Όπως για παράδειγμα το υπόμνημα του Foreign Office από τον βρετανό υπουργό εξωτερικών Eden. Αναφέρει: *...Εάν θέλουμε να διατηρήσουμε την πολιτική μας επιρροή στην Νοτιοανατολική Ευρώπη και κυρίως στην Ανατολική Μεσόγειο μετά τον πόλεμο, είναι απαραίτητο η Ελλάδα να κυβερνάται από κυβέρνηση φιλική προς εμάς..*²⁷⁰ Στο αρχείο Τσουδερού υπάρχουν 2 επιστολές του Γεωργίου Παπανδρέου για την κατάσταση στην Ελλάδα που στάλθηκαν στους Άγγλους. Η 1η τον Ιούλιο του 1943 (στάλθηκε μέσω Τσουδερού) στην οποία ο Παπανδρέου τονίζει τον μεγάλο κίνδυνο που θα υπάρξει αν επικρατήσει το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Και μια 2η επιστολή του Μαρτίου 1944, όπου ο Παπανδρέου αναφέρει χαρακτηριστικά ότι αν δεν επέμβει η Αγγλία άμεσα μετά την Απελευθέρωση, και δεν ελεγχθούν Αθήνα-Πειραιάς, τα πράγματα θα χαθούν από πρώτο χέρι.

Ο Κώστας Λουλές συμμετείχε ενεργά στη απελευθέρωση από το στρατόπεδο της Ακροναυπλίας των κρατουμένων, μεταξύ των οποίων και ο ίδιος, τον Ιούνιο του 1943. Έλαβε εντολή από την κομματική καθοδήγηση των Ακροναυπλιωτών, ότι ο ΕΛΑΣ θα προσπαθήσει να ελευθερώσει τους κρατούμενους. Ωστόσο χρειαζόταν κάποιος να είναι έξω από τη φυλακή για να γίνει η επικοινωνία. Επικαλέστηκε κρίση σκωληκοειδίτιδας και μεταφέρθηκε στην κλινική του Νίκου Ράφτη που βρισκόταν τότε όμηρος στην Ιταλία. Έκανε εγχείρηση αλλά ζήτησε να μην ράψουν την τομή ώστε «σκαλίζοντάς» την να μην επουλώνει. Με αυτόν τον τρόπο περίμενε μέχρις ότου επικοινωνήσει με το Κόμμα. Επειδή η επιχείρηση καθυστέρησε επέστρεψε στο

²⁶⁹ Ιωάννης Γιαννούλας, «*Αντιστασιακός Τύπος Τυρνάβου στην Κατοχή (1943-1944)*», μέσα στο «Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου», Δήμος Τυρνάβου-Ομίλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας 2018, σ. 197.

²⁷⁰ Προκόπης Παπαστράτης, *British policy towards Greece during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, σ. 202.

στρατόπεδο.²⁷¹ Ένας άλλος Τυρνάβιτης, ο Ανθ/γός Αστέριος Μωραΐτης αξιωματικός του ΕΛΑΣ, στις 7 Σεπτέμβρη του 1943 είχε συμμετοχή στην υποδοχή του πρώτου Αμερικάνου Αξιωματικού στην ελεύθερη Ελλάδα και συγκεκριμένα στο αεροδρόμιο Νεραΐδας Περτουλίου. Ο Αμερικάνος αξιωματικός ήταν ο ταγματάρχης ιππικού Έγκορτ, ως αρχηγός της αμερικάνικης αποστολής. Αυτό που είναι άξιο προσοχής σε όσα αναφέρει το κείμενο του Ν. Τζένα είναι ότι ο αξιωματικός των ΗΠΑ, εξεπλάγη βλέποντας τα πολυάριθμα μπλόκα των ανταρτών του ΕΑΜ την ώρα που περνούσαν κατευθυνόμενοι, προς την Πύλη Τρικάλων. Ήταν, αναφέρει *..ολοφάνερο ότι κάποιοι τον παραπληροφορούσαν ότι η κύρια και μοναδική Αντίσταση στην Ελλάδα ήταν ο ΕΛΕΣ...*²⁷²

iv) ΕΠΟΝ Τυρνάβου-Αντιστασιακός τύπος

Στην επαρχία Τυρνάβου κατά την περίοδο της Κατοχής (για τη χρονική περίοδο 1943-1944), διακινούνταν από τις παράνομες αντιστασιακές οργανώσεις 4 εφημερίδες, οι οποίες τυπώνονταν έξω από την πόλη. Οι εφημερίδες αυτές ήταν η *«Λαϊκή Δράση»* της επαρχιακής επιτροπής ΕΑΜ Τυρνάβου, ο *«Αγώνας»* του ΕΑΜ Τυρνάβου, η *«Εξόρμηση»* του συμβουλίου της ΕΠΟΝ Τυρνάβου και ο *«κόκκινος φρουρός»* της περιφερειακής επιτροπής Τυρνάβου του ΚΚΕ. Τα αντίτυπα ήταν ελάχιστα και κατόπιν αντιγράφονταν σε πολλά με το χέρι από καλλιγράφους μαθητές.²⁷³

Η δυναμική αυτή της πόλης απέναντι στους κατακτητές φαίνεται και από την έκκληση με έντονο συναισθηματικό, της επαρχιακής επιτροπής του ΕΑΜ προς τους πολίτες του Τυρνάβου, να συνδράμουν για το *«Δέμα του Αντάρτη» ...Τη σημαία της Εθνικοαπελευθερωτικής μας εκστρατείας που κρατούν στα χέρια τους οι ηρωικοί μας Αντάρτες, δεν πρέπει να την υποστείουν, τώρα που ο κατακτητής πληγωμένος βαρειά από τα χτυπήματα των μεγάλων μας Συμμάχων και το Λαϊκό Στρατό της Ευρώπης, αγκομαχάει προδίδοντας το γρήγορο θάνατό του [...] Βοηθήστε τον Αντάρτη μας. είναι οφειλόμενη και ιερή υποχρέωση σε κείνους που πολεμούν για τη Λευτεριά»*. Τονίζοντας

²⁷¹ Κώστας Μπίρκας, Κάτω από την μπότα της δικτατορίας, Μελισσάς 1966, σ. 609-610.

²⁷² Νίκος Τζένας, *«Ο ΕΓΚΟΡΤ-ΟΙ ΑΓΓΛΟ-ΚΙ ΕΜΕΙΣ»* στο Περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», τ. 76 1992, σ. 65.

²⁷³ Ιωάννης Γιαννούλας, Αντιστασιακός Τύπος Τυρνάβου στην Κατοχή (1943-1944), στο «Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου», Δήμος Τυρνάβου-Όμιλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας 2018, σ. 191.

την ανάγκη για εφόδια ιματισμού.²⁷⁴...Μόνο από τον κάμπο της Λάρισας μέσα σε δεκαπέντε μέρες μεταφέρθηκαν 150.000 οκάδες τρόφιμα και πολλά φορτία βελέντζες και τσίγκοι. Όλο το Εφεδρικό Σύνταγμα Τυρνάβου είχε μεταβληθεί σε μεταφορικό[...]*Οι τυρναβίτες έστειλαν τον Φλεβάρη 5.500 κομμάτια μάλλινα (πουλόβερ, κουκούλες, κάλτσες ή γάντια)*..²⁷⁵

Μετά την Κατοχή τυπώνονταν και μια δεκαπενθήμερη εφημερίδα, η «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ». Γράφει εκτός των άλλων για άμεση ανάγκη «αντιπροσωπευτικής Κυβέρνησης που θα δώσει δουλειά, ψωμί, λευτεριά, θα δημεύσει τις περιουσίες των μαυραγοριτών του πολέμου και θα τις διαθέσει για το καλό του λαού μας». Χαρακτηριστικότατο το άρθρο «ΣΦΥΡΗΛΑΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ», όπου μιλά για τα «μεταδεκεμβριανά καμώματα» ανθρώπων που βγάζουν εντάλματα σύλληψης ακόμα και για τα τραγούδια που λένε τα αετόπουλα. Το άρθρο κλείνει χαρακτηριστικά: «Μεγάλο το κουράγιο μας, η υπομονή μας, και η πειθαρχία. Αλλά ξέρω κι εγώ.. Έι κι αυτό θα περάσει, λίγο υπομονή, λίγη πειθαρχία ακόμα, και η μεγάλη απόφαση του λαού μας θα βγεί.. θα βγεί!...Ε' έχουμε ράμματα για τη γούνα τους». Αναφερόμενη στους ανθρώπους που πεινούσαν, κάνει λόγο για άμεση λήψη μέτρων για προμήθειες της ΟΥΝΡΑ που «σαπίζουν» σε αποθήκες. Το παραπάνω διασταυρώνεται με το Υπόμνημα των Απόρων Τυρνάβου προς τον Νομάρχη και Αντιπροσώπους της ΟΥΝΡΑ και Κ.Ε.Δ.Ε.Σ, το οποίο στάλθηκε τον ίδιο μήνα, στο οποίο κάνει λόγο για ανάγκη ταχείας αποστολής ειδών ιματισμού και φαρμακευτικού υλικού (το 95% των παιδιών των Δημοτικών Σχολείων που εξετάστηκαν από γιατρούς αναφέρονται ως «ασθενικά»).276

Στον Τύρναβο η ΕΠΟΝ εξέδιδε τα εξής έντυπα: «Νεανική εξόρμηση» 1943-«εξόρμηση» 1944.²⁷⁷ Η Ε.Π.Ο.Ν. Θεσσαλίας είχε ως προπομπό τον Θεσσαλικό Ιερό Λόχο (ΘΙΛ) που δημιουργήθηκε στις αρχές του 1942 σύμφωνα με τον Αρσενίου. Από τα πρώτα στελέχη του ΘΙΛ ήταν ο Ηρακλής Δομενικιώτης από τον Τύρναβο²⁷⁸ Το

²⁷⁴ Εφημερίδα, *Λαϊκή Δράση*, Όργανο Επαρχιακής Επιτροπής Τυρνάβου του ΕΑΜ, 6ο φύλλο, 22ας Δεκεμβρίου 1943, πρωτοσέλιδο.

²⁷⁵ Εφημερίδα, *Λενινιστής*, Μάης-Ιούνης 1944, σ. 10.

²⁷⁶ Εφημερίδα, *ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ*, 24 Σεπτεμβρίου 1945, Όργανο Συνασπισμού Κομμάτων της πόλης Τυρνάβου, ΑΣΚΙ, Αρχείο Στέλιου Μηλιούλη, Οκτώβρης 2017, σ. 1-3.

²⁷⁷ *Εφημερίδα των Συντακτών*, Ένθετο αφιέρωμα «75 χρόνια από την ίδρυση της ΕΠΟΝ» 22 Φεβρουαρίου 2018.

²⁷⁸ Πέτρος Ανταίος, Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ, τομ Α, Καστανιώτης 1977, σ. 476.

τριμελές συμβούλιο του τοπικού ΘΙΑ Τυρνάβου αποτέλεσαν οι Νίκος Καρασούλας, Σύλας Λουλές και Θανάσης Ταμπάκης. Στην Ε.Π.Ο.Ν. ανήκουν αγόρια και κορίτσια από δεκάξι έως είκοσι χρονών (πάνω από διακόσιοι νέοι και νέες) που με τον ενθουσιασμό τους, εκδίδουν μία δυναμική εφημερίδα τεσσάρων σελίδων, γεμάτη αγωνιστική δραστηριότητα, την «ΕΞΟΡΜΗΣΗ». Στα μέσα Δεκέμβρη (1943) συνήλθε κάπου στην Επαρχία μας η Α΄ Συνδιάσκεψη του Επαρχιακού μας Συμβουλίου. Σε αυτή πήραν μέρος όλα τα Τμηματικά Συμβούλια, και το Επαρχιακό, αντιπρόσωποι του Νομαρχιακού και Πανθεσσαλικού συμβουλίου καθώς και αντιπρόσωποι αδελφών οργανώσεων και του ενεργού Ε.Λ.Α.Σ. Τα θέματα που θίχθηκαν ήταν τα εξής: 1) Έκθεση δράσης του Ε.Σ. 2) Πολιτική-στρατιωτική ανασκόπηση και καθήκοντα. 3) Ανάλυση του δωδεκάλογου. 4) Εκλογή νέου Επαρχιακού Συμβουλίου. Για το πρώτο θέμα εισηγήθηκε ο συν. Γιάννης, ο οποίος με πνεύμα κριτικής κι αυτοκριτικής εξέθεσε λεπτομερειακά τις επιτυχίες και αδυναμίες, δίνοντας έτσι μια ζωντανή εικόνα της πραγματικής οργανωτικής κατάστασης του Ε.Σ. Ο συναγωνιστής εκθέτοντας τις επιτυχίες των οργανώσεών μας τελείωσε με τα εξής χαρακτηριστικά λόγια. «Όλα αυτά τα κατόρθωσε η οργάνωση η Ε.Π.Ο.Ν. γιατί δεν βγήκε κάτω απ' τη θέληση ενός ή δέκα μεγιστάνων του πλούτου, για τη πραγματοποίηση αντιλαϊκών επιδιώξεων. Αλλά γιατί βγήκε κάτω απ' την ανάγκη της ζωής, της Νέας Γενιάς, γιατί βγήκε κάτω απ' την ιστορική απαίτηση για ν' ανοίξει το δρόμο ενός ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ».²⁷⁹

Στις εκπολιτιστικές δράσεις της ΕΠΟΝ στον Τύρναβο, περιλαμβάνεται η παρουσίαση από Επονίτες της θεατρικής παράστασης του Βασίλη Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής» η οποία «κατενθουσίασε τους πάνω από 700 θεατές που την παρακολούθησαν».²⁸⁰ Είναι γνωστή η σχέση έμπνευσης των αγωνιστών και των ιδανικών του 1821, με το ΕΑΜ. Σε χειρόγραφη επιστολή του τυρναβίτη Στέλιου Μηλιούλη για τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου 1945, διάχυτες είναι οι αναφορές προς τον Ρήγα Βελεστινλή και τη Φιλική Εταιρία. «Όλος ο λαός που τόσο ποθούσε τη λευτεριά οργανώθηκε στη Φιλική Εταιρία όπως τώρα στο ΕΑΜ & στο ΚΚΕ, και αρχίζουν να κάνουν σχέδια για την επανάσταση [...] το δοξασμένο ΕΑΜ και το ηρωικό ΚΚΕ είναι η ίδια η Φιλική Εταιρία του 1821. Ο θρυλικός ΕΛΑΣ είναι οι ίδιοι οι

²⁷⁹ Εφημερίδα, ΕΞΟΡΜΗΣΗ, Όργανο του επαρχιακού συμβουλίου Τυρνάβου της ενιαίας πανελλαδικής οργάνωσης νέων (Ε.Π.Ο.Ν.), Τρίτη 25 Γενάρη 1944, πρωτοσέλιδο, Αρχείο Δημήτρη. Α. Μπάρμπα.

²⁸⁰ Εφημερίδα, Αλήθεια, 20 Απριλίου 1945, σ. 3.

κλέφτες και αμαρτωλοί του 1821 που έγραψε την εποποιΐα στα βουνά, στις πόλεις και στους κάμπους της τετράχρονης σκλαβιάς...».²⁸¹ Εξάλλου δεν είναι τυχαίο, ότι ονόματα αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης, ήταν εμπνευσμένα από τους ήρωες του 1821. Στην περιοχή του Τυρνάβου συναντούμε τα: Κανάρης (Γιώργος Καραλίβανος), Καπετάν Κολοκοτρώνης (Θεόδωρος Παρλαπάνος), κ.α ...Όσο το ΕΑΜ απλώνεται και εκτείνει την δράση του, τόσο εδραιώνεται και η σύνδεσή του με το 1821. Οι εθνικές επετείοι της 25ης Μαρτίου του 1821 το 1942 και 1943 είναι αφορμές για διαδηλώσεις και στεφανώματα αγαλμάτων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η συγκλονιστική «Μεγάλη Εξοδος» του Οδυσσέα Ελύτη στο «Άξιον Εστί» περιγράφει τη διαδήλωση του 1942...²⁸²

Στον Τύρναβο η ΕΠΟΝ κηρύχθηκε από το αστικό κράτος παράνομη το 1947. Η απόφαση της 6ης Νομαρχιακής Συνδιάσκεψης ήταν να ανασυσταθεί εφόσον είχε σχεδόν διαλυθεί.²⁸³ Η εντολή ανασυγκρότησης δόθηκε μεταξύ των άλλων και στον Στέλιο Μηλιούλη ο οποίος ήταν τετραγωνάρχης στον Συνοικισμό Αγίου Ιωάννη. Οι ομάδες της ΕΠΟΝ αποτελούνταν συνήθως από 4-5 άτομα (Σ. Μηλιούλης, Α. Χωματάς, Τ. Ζάρας, Κ. Τσιάκας και Θ. Μπουλούμπας), η συγκεκριμένη ομάδα). Δέχθηκε διαταγές λοιπόν ..*παραμονή της επετείου της ΕΠΟΝ στις 23 Φλεβάρη του 1947, να γεμίσει τους δρόμους, με τρικάκια και προκηρύξεις, παρότι η αστυνομία είχε εκείνη την ημέρα πάρει σκληρά μέτρα.*²⁸⁴ Τα τρικάκια και οι προκηρύξεις ήταν γραμμένα από γραφομηχανή την οποία είχε κρυφά στο σπίτι του ο Σ. Μηλιούλης. Σε χειρόγραφη σελίδα υπάρχει η χειρόγραφη «προεργασία» αυτών που θα γραφόταν στη γραφομηχανή, με εντολή του «Ηρακλή» στο οπισθόφυλλο να «βγούν» οι παραπάνω τρεις ενότητες: ..*«αν μπορείτε, αν όχι να μας ειδοποιήσετε το γρηγορότερο για να τα βγάλουμε εμείς και να σας τα στείλουμε-προσέξτε μην τα παραποιήσετε»*

• 23 Φλεβάρη 1943, ημέρα ενότητας και πάλης της ελληνικής νεολαίας • 23 Φλεβάρη 1947 οι νέοι και οι νέες ορκίζονται να μην προδώσουν τον ηρωικό και περήφανο αγώνα του Λαού • 23 Φλεβάρη 1943 η ΕΠΟΝ πρωτοστατεί στον αγώνα για το διώξιμο των κατακτητών • 23 Φλεβάρη 1947 η ΕΠΟΝ συνεχίζει τον αγώνα για

²⁸¹ Αρχείο Στέλιου Μηλιούλη, ΑΣΚΙ, Οκτώβρης 2017.

²⁸² Κώστας Μιχαλάκης, «ξαναζωντάνεψε τ' αρματολίκι» Η επιρροή του 1821 στο ΕΑΜ και η αξιοποίησή του στην αντίσταση του '41-44», στο Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας, τ.2, Λάρισα 2021, σ. 5.

²⁸³ Αρχείο Στέλιου Μηλιούλη, ΑΣΚΙ, Οκτώβρης 2017. Πολυγραφημένο σημείωμα.

²⁸⁴ Στέλιος Μηλιούλης, Αναμνήσεις Εξορίας, Όστρια 2019, σ. 23-26.

*Λευτεριά, Ανεξαρτησία • Νέοι και Νέες δώστε τα χέρια σας για Λευτεριά Ανεξαρτησία • Πρωτοστατήστε στη συμφιλίωση του Λαού • Διαμαρτυρηθείτε έντονα και ματαιώστε την Βίαιη επιστράτευση των Αγγλόδουλων • Αντισταθείτε στη βίαιη επιστράτευση των Μοναρχικών • Συμφιλιωμένοι και ενωμένοι θα αγωνιστούμε και θα νικήσουμε • Όταν ξεσηκώνονται για την Ανεξαρτησία τους οι Ινδονήσιοι, οι Ινδοί κι οι Αιγύπτιοι εμείς τα ελληνικά νιάτα με τις δοξασμένες παραδόσεις δεν μπορούμε να χάσουμε τον δρόμο μας • Νέοι και Νέες, πυκνώστε τις φάλαγγες της ΕΠΟΝ πάνω στις οποίες θα σπάσει η λύσσα των Νέο-κατακτητών και ντόπιων οργάνων πρώην συνεργατών των Γερμανών • Το αίμα των μεγάλων μας νεκρών μας καλεί να συνεχίσουμε και να βελτιώσουμε τον αγώνα τους. δεν θα τους προδώσουμε • Παρασυρμένοι Νέοι είναι καιρός να συνέλθετε απ' το γκρεμό που σας οδηγούν οι ξένοι και ντόπιοι φασίστες • Δώστε τα χέρια σας για τη σωτηρία του έθνους-συμφιλιωθείτε • Συμφιλιωμένοι και ενωμένοι χέρι μα χέρι παλεύοντας και τραγουδώντας στο μεγάλο χορό του Έθνους θα τραβήξουμε το δρόμο για ένα χαρούμενο μέλλον. ΕΠΟΝ...*²⁸⁵ Η συγκεκριμένη ομάδα των Επονιτών τον Μάρτιο του 1947 συνελήφθη εξαιτίας τυρναβίτη²⁸⁶ που τους κατέδωσε. Στο Έκτακτο Στρατοδικείο που έγινε στη Λάρισα στις 16 Μαΐου, καταδικάστηκαν σε πολυετή φυλάκιση οι περισσότεροι.²⁸⁷

Η ΕΠΟΝ στον Τύρναβο όπως εξάλλου σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας, είχε πραγματοποιήσει στην Κατοχή πολλές δράσεις απαλύνοντας κάπως την ξενική κατοχή. Είχαν ζητήσει από τον Νομάρχη Γκότση Ιωάννη «τη νομιμοποίηση των εκπολιτιστικών ομίλων του Τυρνάβου καθώς και χρηματοδότηση αυτών». Παρότι ο Νομάρχης ήταν όργανο των Γερμανών κέρδισαν αρκετά από τα αιτήματά τους κάτι

²⁸⁵ Αρχείο Στέλιου Μηλιούλη, ΑΣΚΙ, Οκτώβρης 2017.

²⁸⁶ Σκρουμπής Ιωάννης.

²⁸⁷ Εφημερίδα, *ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΝΕΑ*, 17 Μαΐου 1947, Πρωτοσέλιδο, Αρχείο Δημήτρη Μπάρμπα. Αποφάσεις εκτάκτου στρατοδικείου: Το Έκτακτον Στρατοδικείο της πόλεώς μας κατά την χθεσινήν του δικάσιμον εξέδωκε τας κάτωθι αποφάσεις: Κατεδίκασεν τους Στ. Μήλιον εκ Τυρνάβου δια παράβασιν του Ν.5060 περί τύπου εις 5ετή φυλάκισιν και πρόστιμον 2 εκατ δρχ., Κ. Τσάκαν και Δ. Ζάραν εις 20μηνον φυλάκισιν και 1½ εκατ. πρόστιμον έκαστον. Αποστόλου Ελ. του Ιωάννου εξ Ομολίου επι συνεργεία εις παράβασιν του Γ. Ψηφίσματος εις 5ετών φυλάκισιν. Απήλλαξεν τους Β. Σωτηρόπουλον εκ Βόλου δια ληστείαν εκ συστάσεως. Θ. Στάμον εξ Ελευθερίου Λαρίσης, Ι. Αγραφιώτην εκ Ραψάνης, Γ. Δήμου εξ Άνω Κερασσιάς και Α. Μπουλμπάτην και Α. Χωματάν εκ Τυρνάβου.

που δηλώνει το δυναμισμό και το σθένος τους.²⁸⁸ Πέρα το ότι τροφοδοτούσε με την νεολαία της στελέχη για την πρώτη γραμμή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, συνέβαλε στο να ματαιωθεί η επιστράτευση των Γερμανών το 1943. Μοίραζε προκηρύξεις, πραγματοποιούσε εράνους για τον ΕΛΑΣ για όσους δεινοπαθούσαν κατά την Κατοχή,²⁸⁹ πραγματοποιούσε παραστάσεις (θέατρο, χορωδία).

Τέλος με το περίφημο «χωνί» τον τηλεβόα, ενημέρωνε τις συνοικίες του Τυρνάβου για όλες τις νεότερες εξελίξεις. «Δεν μπορεί να λησμονηθεί η γενναία πράξη 14χρονων και 15χρονων ΕΠΟΝιτών την 25η Μαρτίου 1944, όταν και κατέθεσαν στεφάνι στο μνημείο των Ηρώων στον Τύρναβο παρότι οι Γερμανοί δεν είχαν ακόμη αποχωρήσει. Οι ΕΠΟΝίτες Γ. Βαρδιόπουλος, Σ. Μηλιούλης, Ν. Ηλίας μιλήσανε σε εκκλησίες της πόλης για το σημαντικό γεγονός του ξεσηκωμού του 1821 και τη μεγάλη σημασία της αντίδρασης των Ελλήνων εναντίον των Γερμανοιταλών κατακτητών. Ψάλανε κατόπιν τον Εθνικό Ύμνο και κατέθεσαν στεφάνι στο Ηρώο, αψηφώντας τον μεγάλο κίνδυνο που ελλόχευε».²⁹⁰

Σε μια άλλη εφημερίδα από τη Λάρισα, την «ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ» αξιωματημιόεντα είναι περιστατικά συμφιλίωσης πολιτών της επαρχίας Τυρνάβου. Συγκλονιστικές ωστόσο είναι οι αναφορές για δύο σημαντικά γεγονότα: το πρώτο αφορά έρανο που έγινε στη Γαλλία για ενίσχυση του αγωνιζόμενου ελληνικού λαού από την εφημερίδα «Εργατική Ζωή» όργανο των συνδικάτων. Το δεύτερο άξιο αναφοράς συμβάν έχει να κάνει με το φόρο τιμής που απέδωσαν ναύτες Γαλλικού αντιτορπιλικού όταν περνούσε μπροστά τους ιστιοφόρο με 80 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του ΕΛΑΣ οι οποίοι μεταφέρονταν για εξορία.²⁹¹

vi) Σαμποτάζ στους κατακτητές και χτυπήματα στους συνεργάτες

Οι συνεργάτες των Γερμανών και των Ιταλών στην περιοχή δεν έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης από τους εκείνους που αγωνίζονταν για να απελευθερωθούν από

²⁸⁸ Εφημερίδα, *ΕΞΟΡΜΗΣΗ*, ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΤΗΣ ΕΝΙΑΙΑΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΝΕΩΝ (Ε.Π.Ο.Ν.), 25 Ιανουαρίου 1944, σ. 3.

²⁸⁹ Όχι μόνο από τους κατακτητές αλλά και από τους Άγγλους, οι οποίοι με τον ναυτικό αποκλεισμό που επέβαλαν (επέφερε χιλιάδες θύματα από τον λιμό) του 1941, μετρούσαν εντελώς ψυχρά τα υπέρ και τα κατά, χωρίς να τους απασχολούν διόλου τα θύματα του αποκλεισμού.

²⁹⁰ Προσωπικό αρχείο Δημοσθένη Μηλιούλη, Ανέκδοτη πηγή.

²⁹¹ Εφημερίδα. *ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ*, 6 Ιανουαρίου 1947, σ. 3.

τους κατακτητές. *παράρτημα* ^{xiii} Ο πρόεδρος της κοινότητας Τυρνάβου «τσιράκι των κατακτητών βρέθηκε σκοτωμένος», αναφέρει η εφημερίδα.²⁹²

Μία από τις μεγάλες επιτυχίες εφεδροελασιτών του Τυρνάβου, ήταν η ανατίναξη της αποθήκης πυρομαχικών στο «Κασιάνι», λίγο έξω από την πόλη.²⁹³ Η ανατίναξη έγινε την Κυριακή 23 Ιουλίου 1944 και ώρα 7:20. Πρόχειροι υπολογισμοί του οπλισμού και των πυρομαχικών που ανατινάχθηκαν, ανέφεραν περί τους 50.000 τόνους πυρομαχικών σύμφωνα με αφηγήσεις.²⁹⁴ Μέσα στη μεραρχία των Γερμανών υπήρχαν και συλληφθέντες Ιταλοί μετά την κατάρρευση του Μουσολίνι. Όλους τους Ιταλούς τους είχε προσεγγίσει το ΕΑΜ Τυρνάβου και αφαιρούσαν σιγά-σιγά πυρομαχικά από την αποθήκη τα οποία μεταφέρονταν με κατεύθυνση τον Όλυμπο από Τυρναβίτες εφεδροελασίτες. *Με τους Ιταλούς στην οργάνωση Τυρνάβου είχε συνδεθεί ο Λάκης Κατσιμπαρος 18 ετών, ζαχαροπλάστης. Μέσω του εφεδροελασίτη Βούλγαρη ειδοποιήθηκε να ενημερώσει τους Ιταλούς «συνεργούς» του για επίσπηση της ανατίναξης της αποθήκης. Πήγε στο σπίτι του Κώστα Καλαμπούκα όπου έμεναν οι Ιταλοί φρουροί, και να τους ενημερώσει να τοποθετήσουν τα κρυμμένα εκρηκτικά. Οι Ιταλοί μάζεψαν τα όλα τα πράγματά τους στο σπίτι της Φωφώς Γάτσιου, και ετοιμάστηκαν μετά το σαμποτάζ να ανέβουν στο βουνό. Την επομένη του σαμποτάζ οι Γερμανοί συνέλαβαν πολλούς κατοίκους, και αφού πρώτα τους μετέφεραν στο χώρο του σαμποτάζ (για να μαζέψουν κάλυκες) κατόπιν θα τους εκτελούσαν. Ωστόσο στο κρατητήριο που τους μετέφεραν, μέσω του αντάρτη Γιάννη Γιώτη ή Τσελιγκούλη μεταφέρεται στο επισκεπτήριο σημείωμα απόδρασης στον αντάρτη Μπαϊράμη. Ο ίδιος το μετέφερε στους Μαρίνο Νταβάρα και Κώστα Μάτο, της Πανθεσσαλικής Επιτροπής της Ε.Α. με συντονισμένες κινήσεις εξουδετερώθηκαν οι φρουροί, και 100 με 110 κρατούμενοι διέφυγαν.*²⁹⁵

Ο Γ. Γουδέλας, γραμματέας της Β' Αχτιδικής Επιτροπής Τυρνάβου, ο οποίος είχε ενεργό συμμετοχή στο σαμποτάζ αναφέρει ότι η ανατίναξη δεν έγινε από το τμήμα του ενεργού ΕΛΑΣ, ή το τμήμα μηχανικού της 1ης Μεραρχίας, ούτε από το III Τάγμα 4ου Εφεδρικού Συντάγματος του ΕΛΑΣ, αλλά με πολύ λίγα πρόσωπα, μεταξύ

²⁹² Εφημερίδα, *Νέος Ριζοσπάστης* 15 Σεπτεμβρίου 1942, σ.2.

²⁹³ Σ.Σ. Η αποθήκη αυτή δημιουργήθηκε από την επίλεκτη μεραρχία αρμάτων μάχης, SS Γκέρινγκ, η οποία στάλθηκε στην Ελλάδα όταν οι Γερμανοί πείστηκαν ότι θα γίνει απόβαση συμμάχων την άνοιξη του 1943.

²⁹⁴ Αθανάσιος Χωματάς, «Η έκρηξη ήταν τόσο σφοδρή που η πόλη του Τυρνάβου (η οποία απέχει 3-4 χιλιόμετρα από το σημείο) σείστηκε σαν να έγινε μεγάλος σεισμός. Η φωτιά κατάκαιγε για μέρες»- Συνέντευξη, Τύρναβος Μάιος 2020.

²⁹⁵ Λάζαρος Α. Αρσενίου, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, τ. Δεύτερος, Αθήνα 1977, σ.407-408.

των οποίων και ο ίδιος. Ο Γουδέλας στις 23/7/44 ήταν στο χωριό του Αγία Σοφία έξω από τον Τύρναβο όταν τον επισκέφτηκε σύνδεσμος από τον Τύρναβο με κάρο γεμάτο με ωρολογιακά εκρηκτικά και έναν Ιταλό στρατιώτη. Του παρέδωσε ένα μήνυμα από τον Γραμματέα της Αχτιδικής Γιάννη Γιώτη, για επίσπευση της ανατίναξης το ίδιο βράδυ. Με τον υπεύθυνο της διμοιρίας του εφεδρικού ΕΛΑΣ Αγίας Σοφίας Ανδρέα Γκουντελίτσα οδήγησαν το κάρο φορτωμένο με δεμάτια στις αποθήκες μαζί με τον Ιταλό, ώστε να μην υποψιαστούν οι Γερμανοί. Κατόπιν ξεφόρτωσαν τα δεμάτια με τα κρυμμένα εκρηκτικά τα οποία τοποθέτησαν μετά οι Ιταλοί σύνδεσμοι της φρουράς. Οι Ιταλοί στη συνέχεια φυγαδεύτηκαν από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ.²⁹⁶

Στις 10 Σεπτεμβρίου 1944 το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ διέταξε να χτυπηθούν οι εχθρικές φάλαγγες σε ολόκληρη τη χώρα ...*Σε όλη τη διαδρομή Λάρισας-Κοζάνης, μονάδες του μόνιμου και του εφεδρικού ΕΛΑΣ κατάφεραν ισχυρά χτυπήματα στους χιτλερικούς και σε υλικές ζημιές και σε ανθρώπινα θύματα.. «εις την οδόν Λαρίσης-Ελασσόνας κατεστράφησαν τηλεγραφικοί στύλοι, μονωτήρες και αποκόπηκαν τα σύρματα»...*²⁹⁷ Η διασταύρωση του παραπάνω γεγονότος βρίσκεται σε αρχείο του Στυλιανού Μηλιούλη. Συγκεκριμένα στο «σύντομο βιογραφικό συμμετοχής στην Εθνική Αντίσταση στα χρόνια της Κατοχής 1941-1944» ως αποδεικτικό της συμμετοχής του ...*Τον Σεπτέμβριο του 1944 πήρα μέρος με άλλους Επονίτες στην καταστροφή της της τηλεγραφικής γραμμής Τυρνάβου-Μελούνας-Ελασσόνας στα πλαίσια του μεγάλου σαμποτάζ για την παραπλάνηση των κατακτητών ότι η απόβαση των συμμάχων θα γίνει στην Ελλάδα ενώ έγινε στην Ιταλία [...]* Μέσα σε λίγη ώρα κόψαμε όλα τα τηλεγραφόξυλα, μαζέψαμε τα σύρματα και όλα τα εξαρτήματα από τους στύλους και τα μεταφέραμε στον προορισμό τους μακριά από τον τόπο καταστροφής για χρήση του Αντιστασιακού Τμήματος του ΕΛΑΣ, και για να μη τα πάρουν και τα ξαναχρησιμοποιήσουν οι Γερμανοί κατακτητές.. Μάλιστα υπάρχει στην περιγραφή και ένα εύθυμο περιστατικό που συνέβη κατά τη διάρκεια της πολύ δύσκολης επιχείρησης που είχαν οι νεαροί ΕΠΟΝίτες. Ο ηλεκτρολόγος Μάκης Πανταζής την ώρα που έκοβε τα σύρματα παραλίγο να πέσει από τον στύλο διότι ο συνεργάτης του Φίλιππας Μπαζάκας είχε αρχίσει ταυτόχρονα να πριονίζει το

²⁹⁶ Περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», συλλογή 36 Ιούλης 1983-Σαράντα χρόνια ΕΠΟΝ, σ 19.

²⁹⁷ Φιλώ Τόλια, «Η επαρχία Ελασσόνας την περίοδο της Απελευθέρωσης» στο Από την απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά-μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Πρακτικά συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία 2016, σ. 39.

τηλεγραφόξυλο, μια στιγμή που αντιμετωπίστηκε με χιούμορ. *Ήταν μια πολύ εύθυμη στιγμή με τα καλαμπούρια μας στη νυχτερινή αυτή δοκιμασία..*²⁹⁸

Οι δυνάμεις του ΕΑΜ βοήθησαν στο να γίνουν σημαντικά έργα αποκατάστασης στην περιοχή της Θεσσαλίας η οποία είχε πληγεί ανεπανόρθωτα από τις καταστροφές και τις λεηλασίες των Γερμανών. Για τις κατοικίες, υπάρχει η αναφορά για 85 κατεστραμμένες ολοσχερώς από τους Ιταλούς, 59 μερικώς σε σύνολο 1420 οικιών που υπήρχαν το 1940.²⁹⁹ Το μηχανικό Θεσσαλίας του ΕΛΑΣ κατασκεύασε την κατεστραμμένη γέφυρα του Τιταρήσιου (Ξηριά) ποταμού στον Τύρναβο «με 100 εργάτες και 2 μηχανικούς επικεφαλής». Το μισό έργο έγινε με προσωπική εργασία των τυρναβιτών, κάτω από την καθοδήγηση του Επαρχιακού Συμβουλίου Αυτοδιοίκησης αμέσως μετά την απελευθέρωση της πόλης. Το έργο το ολοκλήρωσαν οι Βρετανοί.³⁰⁰ Τα εγκαίνια προσπάθησαν να τα εκμεταλλευθούν κομματικά το διορισμένο φιλοβασιλικό κοινοτικό συμβούλιο με τις οργανώσεις των μπράβων του Γκλύξμπουργκ *..Αύριο στον Τύρναβο θα γίνουν τα εγκαίνια. Στα εγκαίνια θα παραστούν Άγγλος στρατηγός και οι δημοτικές αρχές Λαρίσης και Τυρνάβου*». ³⁰¹

vii) Η στάση των Άγγλων «σύμμαχων»

Παραμονές της Απελευθέρωσης-η οποία σημειωτέο έγινε επίσημα στις 18 Οκτωβρίου 1944-το παλιό κατεστημένο της χώρας παρότι ήταν μειοψηφία σε σχέση με τις δυνάμεις του ΕΑΜ, προσπαθούσε με κάθε τρόπο να τις υποσκελίσει. Η Κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου είχε ήδη από το καλοκαίρι του '44 συμφωνήσει για τον καινούργιο «Εθνικό στρατό» με τους Άγγλους, δεχόμενη να μην «καθαριστούν» τα Τάγματα Ασφαλείας όπως αρχικά είχε αποφασιστεί. Αντιθέτως να ενταχθούν στο νέο σώμα. Ήδη από τον Μάιο, ο Παπανδρέου είχε ενημερώσει το BBC να παύσει τις κατηγορίες εναντίον των Ταγμάτων, παρότι στις 4 Σεπτέμβρη του 1944 στο διάγγελμά του, είχε αναφέρει ότι θα τιμωρηθούν οι υπεύθυνοι των Ταγμάτων παραδειγματικά για τα εγκλήματά τους.

Σύμφωνα με απόφαση της 4ης Ιουλίου 1944 διορίστηκε Διοικητική Επιτροπή Θεσσαλίας με πρόεδρο τον στρατηγό Δ. Ψιάρη και μέλη τον δικαστή Γ. Καραγιάννη

²⁹⁸ Προσωπικό αρχείο Δημοσθένη Μηλιούλη, Ανέκδοτη πηγή.

²⁹⁹ Δημ. Καραδήμας, καταστραφείσαι πόλεις και χωριά συνεπεία του πολέμου 1940-1945, Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας 1946, σ.66.

³⁰⁰ Εφημερίδα, *Αλήθεια*, 25 Νοεμβρίου 1944, πρωτοσέλιδο.

³⁰¹ ό.π., 1 Αυγούστου 1944, σ. 4.

και τον αγρότη Κώστα Αρίδα από τον Τύρναβο.³⁰² Στους διοικητικούς αντιπροσώπους, από τον Τύρναβο είχε παρευρεθεί ο εθνοσύμβουλος Γιώργος Χατζηρεπάνης.³⁰³

Η Εθνική Πολιτοφυλακή³⁰⁴ στην περίοδο της Απελευθέρωσης σε όσα συνέβησαν στη Αθήνα ασκεί το ρόλο της ψύχραιμα. Συγκεκριμένα άτομα από καιροσκοπικούς και μόνο λόγους, εκμεταλλευόμενοι το κύρος του ΕΑΜ και όλων των οργανώσεων, προέβησαν σε λανθασμένες πράξεις. Οι περισσότερες λανθασμένες ενέργειες πατάχθηκαν, από την ηγεσία του κόμματος. Μια εικόνα πως αντιλαμβανόταν τα καθήκοντά της στον Τύρναβο η Ε.Π. βλέπουμε στο βιβλίο του Λ. Α. Αρσενίου: *„Στην Υποδιοίκηση Πολιτοφυλακής Τυρνάβου αγρότες κατάγγειλαν ότι συγγενείς τους απήχθησαν την προηγούμενη νύχτα, από άγνωστους ενόπλους. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι ένοπλοι ενήργησαν με εντολή του γραμματέα της περιφερειακής επιτροπής του ΚΚΕ. Τυρνάβου Τάκη. Ο διοικητής της πολιτοφυλακής Φάνης Χριστούλας καλεί αμέσως τον Τάκη και ζητά να αφεθούν ελεύθεροι οι απαχθέντες, λέγοντας ότι συλλήψεις ενεργεί μόνο η Ε.Π., αλλά και αυτή με εντολή, που στην προκειμένη περίπτωση δεν υπάρχει. Ο γραμματέας αρνείται, επικαλούμενος ότι οι συλλήψεις είναι προληπτικές από σκοπιμότητα για τα Δεκεμβριανά. Τότε ο Χριστούλας φυλακίζει το γραμματέα της περιφερειακής του ΚΚΕ, για αντιποίηση αρχής και παράνομη κράτηση προσώπων και ταυτόχρονα αναφέρει σχετικά στην Ανώτερη Διοίκηση, στη Λάρισα. Εκπρόσωπός της επισκέπτεται το Θεσσαλικό γραφείο του ΚΚΕ και επακολουθεί απόλυση των απαχθέντων και σύσταση ν’ αποφεύγονται τέτοιες ενέργειες..*³⁰⁵

viii) Η Συμφωνία της Βάρκιζας και οι επιπτώσεις της

³⁰² Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης, τόμος δεύτερος, Σύγχρονη Εποχή 1981, σ. 183, 237.

³⁰³ Από τους πιο σεμνούς και ταπεινούς ανθρώπους που αγωνίστηκαν για τα ανθρώπινα ιδανικά, σύμφωνα με τον δικηγόρο Γιώργο Μίγα, ο οποίος κατέγραψε τη δράση του. Διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος Τυρνάβου μεταπολεμικά (1958).

³⁰⁴ Εφημερίδα «Αλήθεια» 19 Οκτώβρη 1944. *Στην πόλη μας τα τμήματα της ΕΠ (Εθνική Πολιτοφυλακή) βρέθηκαν ταυτόχρονα στο πόστο τους με την αποχώρηση των Γερμανών. Ένα κομμάτι του τμήματος Λαϊκής Ασφάλειας βρίσκονταν από μέρες στην πόλη εμποδίζοντας διάφορες λεηλασίες και πλιατσικολογήματα και παρακολουθώντας τις κινήσεις των καταχτητών και προδοτών δίνοντας πολύτιμες πληροφορίες στον ΕΛΑΣ. [...] Η φρούρηση της πόλης είχε περάσει για πολλές εβδομάδες στα χέρια της ΕΠ με αποτέλεσμα ο κάθε Πολιτοφύλακας να εκτελεί υπηρεσία τουλάχιστο 20 ώρες συνέχεια ημερησίως αγόγγυστα και με φιλοτιμία, για τον μοναδικό λόγο ότι εκπληρώνει τα καθήκοντά του απέναντι στην κοινωνία, καταχτώντας έτσι το μεγάλο τίτλο του υπηρέτη του λαού [...] Για όλους αυτούς τους λόγους η Ε.Π. αντάξια κέρδισε τον τιμητικό τίτλο της λαϊκής αστυνομίας, γράφοντας λαμπρές σελίδες στο μεγάλο βιβλίο του μεγάλου και ιστορικού μας αγώνα.*

³⁰⁵ Λάζαρος Α. Αρσενίου, Η Θεσσαλία στην Αντίσταση, τ. Δεύτερος, Αθήνα 1977, σ. 31.

Στην πόλη του Τυρνάβου μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας (ήδη από τον Απρίλη του 45' και πριν ακόμα «στεγνώσει» το μελάνι αυτής), είχαν αρχίσει διώξεις δημοκρατικών πολιτών. Γι' αυτό υπήρξε ψήφισμα στις 8 Απριλίου 1945 του λαού του Τυρνάβου από τα επαγγελματικών σωματείων τους. Αντιπροσώπευαν τις ανησυχίες των πολιτών για την πόλη, και η περί πολιτική αναταραχή που προκαλούσε η δεξιά ώστε να πετύχει την παλινόρθωση του «*λαομίσητου Γλύξμπουργκ*». Με το ψήφισμα αξίωναν από την Α.Μ Αντιβασιλέα Δαμασκηνό να συγκροτήσει αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση που να εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα, την απόλυση όλων των δημοκρατικών πολιτών, τον αφοπλισμό όλων των ενόπλων φασιστικών συμμοριών που λυμαίνονταν την ύπαιθρο και τις πόλεις, με επιστέγασμα τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για «*τίμιο δημοψήφισμα και ανόθευτες εκλογές. Αξιώνουν την ολοκληρωτικήν εφαρμογήν συμφωνιών Γιάλτας και Βάρκιζας εις την Χώραν μας [...] ο λαός του Τυρνάβου θα αντιταχθή δι' όλων των μέσων κατά πάσης βιαίας λύσεως του πολιτειακού προβλήματος της Χώρας*». Το ψήφισμα υπογράφονταν από τους: Γ. Δασκαλόπουλο δικηγόρο, Δ. Γούσιο δικηγόρο, Δ. Οικονόμου κτηματία, Θ. Ξαντούλα έμπορο, Γ. Καρασούλα επαγγελματία, Ι. Κατσανούλα κτηματία, Γ. Δοξάνη γεωργό, Θ. Σκούφα λογιστή, Αν. Κουκοβίτη φαρμακοποιό, Κ. Πρωτοσύγγελο εργάτη, Γ. Χαρισούλη γεωργό, Ι. Λεβέντη αμπελουργό, Ν. Γκόντα έμπορο, Λ. Κώνστα έμπορο, Δ. Μπρέζα ράπτη, Β. Μπελτέ αμπελουργό, Ν. Μουστάκα, σιδηρουργό, Σ. Καρούσο μηχανικό, Α. Δεληχά επαγγελματία και Δ. Κυλλ..νο επαγγελματία.³⁰⁶

Την επόμενη χρονιά εμφανίστηκαν και κατάλογοι με επικηρύξεις από την τοπική χωροφυλακή «*Στον Τίρναβο ανεμίζει κατάλογος προγραφών*». Παρά τις διαβεβαιώσεις των εισαγγελέων Χρ. Πατακιά και Κωβαίου ότι θα ακυρωθούν οι εν λόγω κατάλογοι, ο διοικητής χωροφυλακής Τυρνάβου (Ανθυπασπιστής Δ. Πάντος) εξακολουθούσε να διατηρεί τον κατάλογο σε εμφανή και περίοπτη θέση στην κεντρική πλατεία της κωμόπολης. Η χωροφυλακή Τυρνάβου με την επικήρυξη 50 περίπου πολιτών είχε ως βαθύτερο σκοπό την προπαρασκευή επιθέσεων από μέρους του μοναρχοφασισμού, καθώς πολλά από τα ονόματα αφορούσαν ανυποψίαστους πολίτες. Ήταν ένας έμμεσος τρόπος να εξωθήσει τους τρομοκράτες να σκοτώνουν και να αμείβονται ταυτόχρονα (ενδεικτικά παρόμοιο ΦΕΚ 182-34)473)3α, 15ης Δεκεμβρίου 1945 περί επικηρύξεως ληστών περιφερείας Νομού Λαρίσης.. χρηματικήν αμοιβήν εκ δραχμών μεν διακοσίων χιλιάδων 200.000, δια την σύλληψιν

³⁰⁶ Εφημερίδα, *Ελευθερία Λάρισας*, 11 Απριλίου 1945, σ. 2.

ή τον φόνον εκάστου των ανωτέρω εξ εκατό δε χιλιάδων δραχμών 100.000, δια την αποτελεσματικήν κατάδειξιν εκάστου τούτων). Φυσικά οι φερόμενοι ως ληστές δεν ήταν άλλοι από τους δημοκρατικούς πολίτες της πόλης. Μάλιστα ένας από τους επικηρυγμένους πολίτες, ο Αγησίλαος Λουλές παρουσίασε στην διοίκηση της χωροφυλακής και εισαγγελικό έγγραφο το οποίο αποδεικνύει ότι δεν είχε «καμία δολοφονία με την δικαιοσύνη».³⁰⁷ Το αποκαλυπτικό άρθρο της ίδιας εφημερίδας «*Μ' ΑΥΤΟ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΥΡΗΣΕΩΣ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΜΕ ΟΛΟΙ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΠΙΚΗΡΥΓΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΝΑ ΜΗΝ ΤΟ ΞΕΡΟΥΜΕ, ΚΑΙ ΝΑ ΜΑΣ ΣΚΟΤΩΣΕΙ ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΣΑΝ ΣΚΥΛΙΑ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΧΑΦΙΕΣ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ!*» δηλώνει ξεκάθαρα το μέγεθος της τρομοκράτησης του λαού της περιοχής και όχι μόνο.³⁰⁸

Από τις αρχές Δεκέμβρη του 1942 πολλές περιοχές στη Ελλάδα είχαν αναπτύξει τα πρώτα όργανα λαϊκής αυτοδιοίκησης και δικαιοσύνης. Με επιστέγασμα όλων των λαοκρατικών θεσμών, την Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης το 1944.³⁰⁹ Εως και το 1944, όλες οι απελευθερωμένες περιοχές και πόλεις, δεκάδες χωριά και κωμοπόλεις απέκτησαν με δημοκρατικό τρόπο, όργανα Λαϊκής Εξουσίας.³¹⁰ Ο θεσμός άρχισε να εφαρμόζεται στην περιοχή της Θεσσαλίας με βάση την «υπ' αριθ. 6, της 10 Αυγ. 1943. Απόφαση Κοινού Γενικού Στρατηγείου Εθνικών Ομάδων Ανταρτών». Η απόφαση έλεγε πως «αι εκλογαί αύται δέον να ενεργηθώσι από τούδε [10 Αυγ. 1943] και μέχρι της 30ης Σεπτεμβρίου 1943, το βραδύτερον»...³¹¹ Επισκευάστηκαν δρόμοι, γέφυρες (στον Τύρναβο είχε ανατιναχθεί από τους Γερμανούς), φτιάχτηκαν σχολεία και αναπτύχθηκε πλούσια εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα. Το Επαρχιακό Συμβούλιο Αυτοδιοίκησης Τυρνάβου συνέστη στις 16 Νοεμβρίου 1944 με πρόεδρο τον Αριστείδη Ψύχα και εκλέχτηκε νέα επαρχιακή επιτροπή η οποία και συνεδρίασε την επόμενη μέρα με τα εξής μέλη:

³⁰⁷ Εφημερίδα, *Αλήθεια*, 26 Ιανουαρίου 1946, πρωτοσέλιδο.

³⁰⁸ ό.π., 12 Ιανουαρίου 1946, πρωτοσέλιδο. Αρχείο Τάκη Μπάρμπα.

³⁰⁹ Γιώργος Σαϊτάνης, «Οι θεσμοί της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης και Λαϊκής Δικαιοσύνης στην Ελεύθερη Ελλάδα την περίοδο 1942-1945», στο Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας, τ.1, Λάρισα 2020, σ. 56. «Εντολές για τη Λαϊκή Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη (ή αλλιώς τον Κώδικα Ποσειδώνα) η οποία με την Πράξη 55 και το άρθρο 1 αναφέρει «Η Τοπική λαϊκή εξουσία ασκείται με αιρετούς αντιπροσώπους και απευθείας με τις συνελεύσεις του λαού για τη διοίκηση της πόλης, του χωριού και της επαρχίας».

³¹⁰ Οι θεσμοί Λαϊκής Αυτοδιοίκησης και Λαϊκής Δικαιοσύνης είχαν αναπτυχθεί και στις πέντε επαρχίες του νομού Λάρισας (Τυρνάβου, Αγιάς, Ελασσόνας, Φαρσάλων και Λάρισας).

³¹¹ Γιώργος Σαϊτάνης, ό.π., τ.2, Λάρισα 2021, σ. 63.

*Πρόεδρο Μιχάλη Λουλέ, πρώτο Αντιπρόεδρο τον Αριστείδη Ψύχα, δεύτερο Αντιπρόεδρο τον Αντώνη Χολέβα, Αθανάσιο Κάπρα Γραμματέα και Νίκο Ζήση Ταμία.*³¹²

Το εκλεγμένο συμβούλιο του Τυρνάβου στην περίοδο μετά τη Βάρκιζα, καθαιρέθηκε από τον Νομάρχη Παπανασιάδη. Προηγήθηκαν συνεχόμενες αρνήσεις μελών μιας ανύπαρκτης κοινοτικής αρχής, η οποία ουδέποτε ανάλαβε τα καθήκοντά της. Αυτό όμως που προκαλεί ντροπή, ήταν η απαίτηση του Νομάρχη να δικαστούν τα μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου με κατηγορία της Αντιποίησης Αρχής. Έτσι και παραπέμφθηκαν στον Εισαγγελέα των Πλημμελειοδικών οι: Αθαν. Ταμπάκης, Τιμολ. Κοντογιάννης, Ξενοφ. Σάμπρης, Θεοφ. Δοξάνης, Κων. Κορδελλάς, Θωμάς Αργυρούλης και η Φανή Κεραμά.³¹³ Η εφημερίδα *«Αλήθεια»* σε μακροσκελές άρθρο, καυτηριάζοντας τη στάση του Νομάρχη, αναφέρει ότι οι παραπάνω σύμβουλοι εκλέχτηκαν νόμιμα από τον Λαό. Ο Λαός είχε την εξουσία και διόριζε τις Αρχές και όχι ο Ράλλης ή ο Τσουδερός. Πως θεωρείται αντιποίηση αφού με τον σχηματισμό της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας συγχωνεύτηκαν η ΠΕΕΕΑ με την Κυβέρνηση του Καΐρου. *«Σε άλλα διαμερίσματα του Κράτους οι Νομάρχες ως που να διορίσουν τους νέους συμβούλους συνεργάστηκαν με τα παλιά κοινοτικά συμβούλια και τους εξέφρασαν τις ευχαριστίες τους».*³¹⁴

Η πόλη έμεινε ακέφαλη για πάνω από τρεις μήνες και τα προβλήματα ολοένα και συσσωρεύονταν. Μέχρι και 5μελής επιτροπή από μέλη της κοινότητας του 1936 είχε επισκεφθεί τον Νομάρχη για να αναλάβει τη διαχείρισή της. Με τον Νομάρχη να τους απαντά ότι υπάρχει μεν αυτή η σκέψη αλλά *«ότι τώρα που θα 'ρθει η χωροφυλακή θα δείτε πως παραλαμβάνουν αυτοί που διόρισαν».*³¹⁵ Ωστόσο πολύ σύντομα προέκυψαν διάφορα προβλήματα. Κατά τη διανομή τροφίμων της ΟΥΝΡΑ από δημοσίους υπαλλήλους, πολλοί φτωχοί αγρότες, και άνεργοι δεν έλαβαν τη βοήθεια σε τρόφιμα επειδή δεν ήταν γραμμένοι ως άποροι. Αυτό έγινε εξαιτίας του ότι δεν τους γνώριζαν οι υπάλληλοι της διανομής.³¹⁶

Το δε κοινοτικό γραφείο είχε επιδεικτικά σφραγιστεί από τον διοικητή της εθνοφυλακής, παρότι ο Διευθυντής της Νομαρχίας δέχτηκε να εξετάσει το αίτημα επιτροπής κατοίκων να διοριστούν οι Δ. Γιαννώτας, Α. Γκόγκος, Δ. Καραϊσκος. Η

³¹² Εφημερίδα *Αλήθεια* ΕΑΜ, 21 Νοεμβρίου 1944, σ. 8.

³¹³ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 17 Απριλίου 1945, σ. 2.

³¹⁴ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 20 Απριλίου 1945, σ. 2.

³¹⁵ ό.π., 16 Μαΐου 1945, σ. 3.

³¹⁶ ό.π., 20 Μαΐου 1945, σ. 2.

επιτροπή παρουσίασε τις επόμενες ημέρες στον Διευθυντή της Νομαρχίας, τα τεράστια προβλήματα που δημιουργήθηκαν στην πόλη, η οποία παραμένει «ακέφαλη» (λαϊκή υγεία άποροι, συσσίτια, πυροπαθείς). Δέχτηκε ως απάντηση ότι για όλα τα παραπάνω φταίνει οι κάτοικοι που απειλούν τους διορισθέντες.³¹⁷ Επίσης αναφέρθηκε το ζήτημα της συνεχιζόμενης τρομοκρατίας από τη συμμορία του Σούρλα για ολόκληρη την Περιφέρεια Τυρνάβου.³¹⁸

Ο Νομάρχης τελικά «τοποθέτησε» τους: «Α. Γαλογάβρα ως πρόεδρο, Ν. Γκρόζο αντιπρόεδρο, Ν. Ζαχαρία (Σ.Σ. Ζαχαρακούλη), Αντ. Ζέρβα, Θ. Παπαναστασίου, Ν. Μαρκούλη και Π. Ιωαννίδη ως συμβούλους».³¹⁹ Ο Νομάρχης διόρισε 7 ανθρώπους «τελείως ακατατόπιστους» και αντίθετα με τις διακηρύξεις του περί αχρωμάτιστων διορισμών, οι οποίοι και δεν έχουν την εκτίμηση του λαού της πόλης, έγραφε επικριτικά η εφημερίδα την προηγούμενη μέρα. Ο Ζαχαρακούλης που προορίζεται για πρόεδρος μαζί με τους Θ. Νότα και Αθ. Γαλαγάβρα, αποτελούν «τους μαντρόσκυλλους της Βασιλομεταξικής κλίκας».³²⁰ Η «απόπειρα» αυτή του Νομάρχη να διορίσει παράνομα δημοτικό συμβούλιο της επιλογής του, ξεσήκωσε 2.000 πολίτες. Με υπογεγραμμένο υπόμνημα αξίωναν να διοριστεί 15μελές συμβούλιο με βάση τον Α.Ν. 229/45, με συμβούλους προτεινόμενους από τους ίδιους.³²¹

Στον Νίκο Μαρκούλη (Νικολούλη), δόθηκε από τον Νομάρχη και η προεδρία του Συνεταιρισμού Τυρνάβου, με βάση τον νέο αναγκαστικό νόμο (Α.Ν. 389 της 5/8 Ιουνίου 1945 «περί προσωρινής Διοικήσεως των Γεωργικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, ΦΕΚ 145/1945³²²). Συνεταιρισμός ενιαίος αποτελούμενος από τρεις παραγωγικούς κλάδους. Σιτοπαραγωγών με 180 μέλη, καπνοκαλλιεργητών με 500 μέλη και κηπουρών με 100. Ο συνεταιρισμός αντάλλαξε προϊόντα με την Αθήνα και τα Γιάννενα. Στην Ελασσόνα έκανε κινητοποιήσεις εξασφαλίζοντας υφάσματα και άλλα είδη για τους πυροπαθείς της περιοχής όπως αναφέρει ο Παρμενίωνας Αβδελίδης. Ο Μαρκούλης παρουσιαζόταν ως «μπράβος της 4ης Αυγούστου που οπλοφορεί και απειλεί να καθαρίσει ανθρώπους που πολέμησαν τους Γερμανούς». Ο ίδιος δεν πήρε

³¹⁷ Εφημερίδα, *Αλήθεια*, 4 Μαΐου 1945, πρωτοσέλιδο.

³¹⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας* 3 Μαΐου 1945, σ. 2.

³¹⁹ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 2 Ιουνίου 1945, σ. 3.

³²⁰ ό.π., 1 Ιουνίου 1945, σ. 5.

³²¹ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 5 Ιουνίου 1945, σ. 2.

³²² Ελένη Τσεκουρλούκη, «Η πορεία του συνεταιριστικού κινήματος κατά τον β' παγκόσμιο πόλεμο», ΤΕΙ Μεσολογίου, 1999, σ. 71.

μέρος στην αντίσταση και προσπαθούσε να σαμποτάρει και να διασπάσει την ενότητα. Με υπέρμετρο θράσος δήλωνε ότι από δω και στο εξής θα φροντίζει μόνο τα ζητήματα των σιτοπαραγωγών αδιαφορώντας για τους άλλους δύο κλάδους.³²³

ix) Λευκή τρομοκρατία

Δεν είναι υπερβολή να επισημανθεί ότι η «Λευκή τρομοκρατία» για την πόλη του Τυρνάβου ξεκίνησε με την καθαίρεση του εκλεγμένου από την απελευθέρωση κοινοτικού συμβουλίου. Ο Ζαχαρακούλης ήταν γνωστός Εβενίτης (Σ.Σ. EBEN Ένωσις Βασιλοφρόνων Εθνικιστών Νέων) με περιστατικά επιθέσεων. Και εναντίων ανυπεράσπιστων πολιτών όπως στην οικία της Αλεξάνδρας Χριστοδούλου (μαζί με τον άλλο Εβενίτη Γιάννη Καραμπέλο) κοντά στα μεσάνυχτα της 25ης Ιουλίου 1945.³²⁴ Μάλιστα οι πρόεδροι 13 οργανώσεων από τις 30 Ιουνίου είχαν υποβάλει αίτημα στη Δ/ση χωροφυλακής Τυρνάβου ώστε με τη συνδρομή υπαλλήλων, διανοομένων, να βρεθούν τρόποι που να διασφαλίζουν τις ζωές των πολιτών στα γύρω χωριά της Επαρχίας. Ο Διοικητής της, απέρριψε το παραπάνω αίτημα. Ο ίδιος ωστόσο γνώριζε ότι ο πρόεδρος Γαλαγάβρας μπροστά στα μάτια των εθνοφυλάκων πήρε χειροβομβίδες δίνοντας δύο εξ' αυτών στον σύμβουλο Νότα. Δεκάδες και οι καταγγελίες για οπλισμένους εθνικόφρονες πολίτες, οι οποίοι παίρνουν μέρος σε μπλόκα χωριών και συλλαμβάνουν δημοκρατικούς πολίτες σε συνεργασία με τους εθνοφύλακες.³²⁵ Ο διορισμένος από τον Νομάρχη Αθ. Γαλογάβρας είχε αναφέρει επιδεικτικά ότι μαζί με τον διορισμένο κοινοτικό σύμβουλο Ν. Ζαχαρούλη δέχτηκαν Σουρλικούς στο σπίτι του δεύτερου. Με απειλητικό τόνο τρομοκρατούσε τον κόσμο λέγοντας ότι «θα τους φέρουμε μέσα στον Τύρναβο και τότε θα δείτε».³²⁶

Ο βιομήχανος Γ. Καραμπέλος φαίνεται ότι είχε επωφεληθεί από τα παιδικά συσσίτια (εφ. Λαρισαϊκή 6ης Ιουλίου) που προορίζονταν για φτωχά παιδιά του Τυρνάβου. Τα παιδικά συσσίτια ήταν από τις πρώτες ενέργειες της ΕΠΟΝ στην Θεσσαλία, «πετύχαμε να αποσπάσουμε αρκετά τρόφιμα και φάρμακα. Άνοιξαν σε πολλές πόλεις όπως στην Καρδίτσα... Τύρναβο, παιδικά συσσίτια³²⁷. Κατηγορούσε μάλιστα την επιτροπή τους, ότι καρπώθηκε χρήματα ύστερα από πώληση 15 οκάδων ρυζιού. Η απαντητική επιστολή της 8ης Ιουλίου 1945 του προέδρου της, Παρασκευά

³²³ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 12 Ιουλίου 1945, πρωτοσέλιδο.

³²⁴ ό.π., 1 Αυγούστου 1945, σ. 1. «Τα χωριά μας δεν είναι ελεύθερα-Εξακολουθεί η τρομοκρατία».

³²⁵ ό.π., 12 Ιουλίου 1945, πρωτοσέλιδο.

³²⁶ ό.π., 4 Ιουλίου 1945, σ. 3.

³²⁷ Πέτρος Ανταίος, Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ, том Β', Καστανιώτης 1977, σ. 403.

Τσάμη, ήταν αποστομωτική. Ο Τσάμης ανέφερε, ότι πουλήσανε όχι 15 αλλά 57 οκάδες και όλα τα χρήματα ήταν γραμμένα σε βιβλία. Ακόμα και σε όσα ακουγόταν περί αντικατάστασης της επιτροπής από άτομα του Νομάρχη, χαρακτηριστικά ο Τσάμης τόνισε, ότι θα είναι αρωγοί στην νέα επιτροπή καθώς *«ποτέ δεν θελήσαμε να χρωματίσουμε κομματικά τα φιланθρωπικά ιδρύματα. Αυτά ανήκουν σε όλους τους Έλληνες και για την εξυπηρέτηση όλων»*.³²⁸

Η τρομοκρατία πολιτών του Τυρνάβου είχε ξεκινήσει. Ωστόσο δεν στάθηκε εμπόδιο, έστω και προσωρινά, στον εορτασμό της Εργατικής Πρωτομαγιάς. Έπειτα μάλιστα από οκτώ χρόνια. Μέσα σε πανηγυρικό χαρακτήρα με τη συμμετοχή 1.500 εργατών και εκατοντάδων πολιτών, έγινε συγκέντρωση στο κέντρο Τούμπα.³²⁹ Οι εργαζόμενοι του Τυρνάβου πάντα έδιναν «παρών» σε όλα τα μαζικά προσκλητήρια κρατώντας γερά τις θέσεις που υποστήριζαν οι πρωτοβάθμιες και άλλες οργανώσεις. Κύριος ομιλητής ήταν ο Ξεν. Ντάσιος ή Κατσαρός. Μίλησε για τις αιματοβαμμένες πρωτομαγιές του Σικάγου 1886 & 1889. Για την αιματηρή Πρωτομαγιά στην Ελλάδα του 1924 όπου ο στρατός χτύπησε τους συγκεντρωμένους εργάτες της Αθήνας και του Πειραιά, με αποτέλεσμα το θάνατο ενός διαδηλωτή. Φυσικά έκανε ιδιαίτερη μνεία για την εκτέλεση 200 πατριωτών στην Καισαριανή την Πρωτομαγιά του 1944, μεταξύ των οποίων ήταν και ο αδελφός του. Στο λόγο του κυριάρχησαν τα όσα είχε αναφέρει ο Ναπ. Σουκατζίδης, διερμηνέας των Γερμανών που δεν δέχθηκε να μπει άλλος στη θέση του για να σωθεί. *«Η ζωή μας αξίωσε να δοκιμάσουμε και την ανώτερη χαρά. Να βλέπουμε τον εαυτό μας έτοιμο, ικανό, γερό και πρόθυμο να δώσει και τη ζωή του ακόμα στον αγώνα για την πρόοδο και την ελευθερία της πατρίδας μας. Και αύριο μπροστά στο δήμιο θα δοκιμάσουμε την ηδονή που σπάνια θα την γνωρίσουν οι άνθρωποι, την σιγουριά πως κάμαμε το καθήκον μας»* είχε πει εκτός των άλλων λίγο πριν εκτελεστεί.³³⁰

Μορφή τρομοκρατίας, είναι και ο εκφοβισμός πολιτών. Συγκεκριμένα αυτών που ανήκαν σε εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση (ΕΑΜ) της οποίας τα γραφεία

³²⁸ Εφημερίδα, *Αλήθεια*, 18 Ιουλίου 1945, σ. 5.

³²⁹ ό.π., 18 Μαΐου 1945, πρωτοσέλιδο.

³³⁰ Δαμιανός Αχ. Βουλγαράκης, Το κοινωνικό κίνημα στη Λάρισα-Αυτοί που εργάστηκαν για το συνδικαλισμό, Λάρισα 1975 σ. 154.

δέχτηκαν επίθεση από εθνοφύλακες και εθνικόφρονες πολίτες. Αφού έσπασαν την πόρτα, πήραν αντικείμενα και κατέστρεψαν την ταμπέλα της εισόδου.³³¹

Η στάση των Άγγλων που «επόπτευαν», μέχρι να παραδώσουν τη σκυτάλη στους Αμερικάνους, την όλη κατάσταση ήταν η αναμενόμενη. Όταν αντιπροσωπεία της Επιτροπής κομμάτων του ΕΑΜ Νομού Λάρισας παρουσιάστηκε στον Άγγλο Ταγματάρχη Μύλλερ, όταν κατήγγειλαν το κλίμα τρομοκρατίας και τις συλλήψεις στελεχών της Εθνικής Αντίστασης (Κ. Λουλέ, Γ. Παπαϊωάννου, Φριτζελά, Γ. Γώγου και Δ. Παναγιωτόπουλου), έλαβαν τη χαρακτηριστική απάντηση: «Οι Άγγλοι επιθυμούν να βοηθήσουν τους Έλληνες να εκλέξουν μόνοι τους ελευθέρως και ανεπηρεάστως το πολίτευμα και την Κυβέρνησίν των».³³²

Η δράση των παρακρατικών και των συμμοριών της υπαίθρου ανάγκασε τους εμποροβιοτέχνες της πόλης να προκηρύξουν απεργία στις 29 Ιουλίου λόγω του μηδενικού τζίρου και της επιβαλλόμενης φορολογίας για μηνιαία εισφορά. Έστειλαν τηλεγραφήματα με αποδέκτες τον Αντιβασιλέα, αρχηγούς κομμάτων, εφημερίδες των Αθηνών και Λάρισας.³³³

Η «Λευκή τρομοκρατία» σκέπαζε οποιαδήποτε δημοκρατική φωνή σε ολόκληρη τη χώρα. ...Η έναρξη της «λευκής τρομοκρατίας» τοποθετείται χρονικά το Μάρτιο του 1945, αμέσως μετά τον αποπλισμό και τη διάλυση του ΕΛΑΣ.. [...] το κράτος τοποθέτησε τους αντιστασιακούς Έλληνες στο στρατόπεδο του εχθρού, τους ταπεινώσε, τους έκλεψε, τους βίασε, τους βασάνισε και τους σκότωσε, τους έδιωξε απ' τα σπίτια τους και τους ανάγκασε να κρυφτούν στα βουνά, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις για τον εμφύλιο πόλεμο..³³⁴ Τον Ιούνιο του 1945 οι Θ. Σοφούλης, Ε. Τσουδερός, Γ. Καφαντάρης και Α. Μυλωνάς με κοινή δήλωσή τους είχαν συμφωνήσει ότι όλες οι τρομοκρατικές οργανώσεις της άκρας Δεξιάς όχι μόνο δεν πατάχτηκαν, αλλά σε συνεργασία με οργάνων της τάξης και πολιτικούς, τρομοκρατούν και καταδιώκουν κάθε δημοκρατικό πολίτη.

χ) Αντικομμουνιστική δράση Πολιτοφυλακής

³³¹ Εφημερίδα, *Αλήθεια*, 17 Ιουνίου 1945, πρωτοσέλιδο. «Ο χωροφύλακας μάλιστα που έσπασε την ταμπέλα, λίγες μέρες αργότερα, *Αλήθεια* 9 Αυγούστου σ.2., αναζητούσε για να δείρει τον άνθρωπο που την αντικατέστησε, ενώ με υποδείξεις των Κυριάζου, Σπ. Κοντογιάννη, τα όργανα της τάξεως συλλαμβάνανε ακόμα και παιδιά»

³³² Εφημερίδα *Ελευθερία Λάρισας*, 10 Αυγούστου 1945, πρωτοσέλιδο.

³³³ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 1 Ιουλίου 1945, πρωτοσέλιδο.

³³⁴ Λη Σαράφη, *Η «λευκή τρομοκρατία» Μοχλός σύνθλιψης του φρονήματος*, στο Ο εμφύλιος πόλεμος- Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Θεμέλιο 2002, σ. 165 & 175.

Η εθνοφυλακή του Τυρνάβου και συγκεκριμένα ο διοικητής της Ψιλογιάννης, ήταν *ήρωας* συχνών επεισοδίων. Τη νύχτα της 4ης Απριλίου 1945 πήγε στο σπίτι του Παπασαΐνη. Πυροβόλησε απ' το παράθυρο, έδειρε τον γιό του κι έβρισε τον παπά γιατί στις 25 του Μάρτη δε μνημόνευσε τον βασιλιά.³³⁵ Άλλο ένα επεισόδιο με πρωταγωνιστές την εθνοφυλακή³³⁶ και τους εασαδίτες, Κ. Αλάνη και Αχ. Θεοδοσίου, γνωστούς για φρικαλέα εγκλήματα επί Κατοχής, έγινε στις 18 Μαΐου. Οι δύο εασαδίτες συνέλαβαν τους πολίτες Κόμη και Θ. Μάλλιο στο χωριό Φαλάνη. Οι κάτοικοι ωστόσο του Αμπελώνα και της Φαλάνης πραγματοποίησαν διαδήλωση με 2.000 άτομα. Την επομένη μαζί με τυρναβίτες και κατοίκους από το Αργυροπούλι, απαίτησαν από τον διοικητή της Εθνοφυλακής Τυρνάβου την άμεση απελευθέρωσή των δύο, κάτι το οποίο και κατάφεραν.³³⁷ Το πλήθος φώναζε συνθήματα, ζήτη οι μαχητές της Λευτεριάς, Ζήτω η Δημοκρατία». Παραλίγο μάλιστα να λιντσάρουν τους εασαδίτες Αλάνη, Γουρονόπουλο και Κόμη όταν εμφανίστηκαν κάνοντας χειρονομίες. *«Τα γεγονότα αυτά δείχνουν τη δύναμη που έχει ο λαός όταν είναι ενωμένος και όταν ξέρει να υπερασπίζεται τα δικάια του»*.³³⁸

Οι κατοχικές αμαρτίες αποκαλύπτονταν τώρα που οι καταστάσεις ήταν με το μέρος ανθρώπων οι οποίοι είτε συνεργάστηκαν με τον κατακτητή είτε είχαν αντικομμουνιστική δράση. Υπήρχε και η πιθανότητα της απόδοσης αντιποίνων δήθεν για τα παραπάνω ενώ η πραγματική αιτία να ήταν προσωπικές διαφορές.

Για τον φόνο του εασαδίτη Α. Παπανικολάου που έγινε στην περίοδο της Κατοχής, προσήγαγαν τον Δημ. Κωστούλα ως υπεύθυνο. Το παρελθόν όμως του Παπανικολάου δεν τον δικαίωνε. Ο ίδιος συμμετείχε (ως αρχηγός των ΕΑΣΑΔ Λάρισας μάλιστα, μαζί με τον Αγγελομάτη) κατά τη διάρκεια της Κατοχής σε μπλόκο στο Τύρναβο μαζί με άλλους εασαδίτες. Πριν προλάβει να χτυπήσει τους αντιπάλους του, τον σκότωσε ο Γρηγορίου ή Μπαλιάμας. Τον Μπαλιάμα μερικές μέρες αργότερα

³³⁵ Χρήστος Βραχνιάρης, ΠΟΡΕΙΑ μέσα στη ΝΥΧΤΑ, ΑΛΦΕΙΟΣ 1990, σ. 79.

³³⁶ Πολυμέρης Βόγλης, Η αδύνατη επανάσταση, Αλεξάνδρεια 2016, σ. 121. «Πριν από τα Δεκεμβριανά οι Άγγλοι «φρόντισαν» στο να δημιουργηθούν τάγματα Εθνοφυλακής φυσικά από εθνικόφρονες πολίτες. Στην πράξη η δράση της αποτέλεσε την απαρχή ενός κύματος βίας και πολιτικών διώξεων σε βάρος του ΕΑΜ».

³³⁷ Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 20 Μαΐου 1945, σ. 2.

³³⁸ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 10 Μαΐου 1945, σ. 2.

με υπόδειξη των εασαδιτών τον συνέλαβαν οι Γερμανοί και τον κρέμασαν στην πλατεία.³³⁹

Όσοι πολίτες είχαν το θάρρος να αποποιηθούν την εθνικιστική τους δράση τους περίμεναν απειλές για τη ζωή τους ή και της οικογένειάς τους. Ο Κώστας Τσιγάνης, είχε το θάρρος να αναφέρει και μάλιστα γραπτώς στην χωροφυλακή Τυρνάβου τη συνεργασία του νέου κοινοτικού συμβουλίου (Μαρούλα, Καραμπέλο, Ζαχαρακούλη) με τη συμμορία του Σούρλα. Ανέφερε ότι ο Γιάννης Καραμπέλος του εκμυστηρεύτηκε ότι είχαν προμηθευτεί όπλα από την εθνοφυλακή ενώ πρότεινε να τον χρησιμοποιήσει ως ψευδομάρτυρα εναντίον του Φώτη ή Ζαφείρη Ζαφειρίου. Όταν ο Τσιγάνης ανέφερε στους χωροφύλακες ότι θέλει να παραδώσει τον οπλισμό του, έλαβε ως απάντηση να τον παραδώσει στην οργάνωση της EBEN! Ακολούθησαν απειλές από εβενίτες και χωροφύλακες με τον Νταούκα να εκβιάζει τον πατέρα του Τσιγάνη για να διαψευστεί η δήλωση. Ο Α. Τζωρτζάκης από τη Λάρισα τον απείλησε ότι θα τον σκοτώσει με μπαλτά.³⁴⁰

Ακραία μορφή αυταρχισμού της εθνοφυλακής με τη συνεργία οπλισμένων εβενιτών Ανασ. Παπακωνσταντίνου Β. Ζαχαρακούλη, σημειώθηκε με την μαζική σύλληψη 200 τυρναβιτών που είχαν πάει κυριακάτικη εκδρομή στην τοποθεσία Βρύση Τυρνάβου. Όταν κατέβηκαν από τα φορτηγά που τους μετέφεραν, οι παραπάνω με τη συνεργία και άλλων εβενιτών, χτυπούσαν αλύπητα τους παρευρισκόμενους εκδρομείς με αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό στο κεφάλι από τον υποκόπανο ενός όπλο του Τάκη Δημουλά. Αφού τους συνέλαβαν τους οδήγησαν για ανάκριση στον Τύρναβο διάρκειας 3 ωρών. Κρατήθηκαν συνολικά 25 άτομα. Από τον Τύρναβο οι: Τ. Δημουλάς, Ν. Βαρδακώστας, Ν. Χατζηκρανιώτης, Απ. Κατσαβάκης, Χρ. Καρμονάς, Α. Παπράς, Χ. Κουρμπής και Τ. Βαρβαρπύρος. Αμέσως αντιπροσωπία του ΕΑΜ παρουσιάστηκε και διαμαρτυρήθηκε στον Ανώτερο Διοικητή Χωροφυλακής Θεσσαλίας, ο οποίος παραδέχτηκε τη λάθος στάση της χωροφυλακής Τυρνάβου. Μάλιστα τους πρότεινε να υποβάλουν γραπτή αναφορά προς τον Νομάρχη ώστε να ανακριθεί ο διοικητής του Τυρνάβου. Η εθνοφυλακή λειτουργεί επικουρικά σε σχέση με την χωροφυλακή, τους εξήγησε.³⁴¹ Την επομένη οι παραπάνω τυρναβίτες μαζί με τους αργυροπουλίτες Νήστα, Κ. Καραγκιοζόπουλο, Θ.

³³⁹ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 12 Αυγούστου 1945, σ. 5.

³⁴⁰ ό.π., 8 Αυγούστου 1945, πρωτοσέλιδο.

³⁴¹ ό.π., 24 Ιουλίου 1945, σ. 3.

Ψωφάκα Α. Μογάκο, Δημ. Βάνη, Απ. Φορτούνα, Κ. Χατζή, Κ. Ζέγο, Ι. Τόλιο, Ευαγ. Μίσιο και Κ. Λέτσιο, μεταφέρθηκαν από τον Τύρναβο στον εισαγγελέα Λάρισας, «κατηγορούμενοι επί παρανόμω συγκεντρώσει και δι' αποδοκιμασίας της Εθνοφυλακής και Χωροφυλακής».³⁴² Είχε προηγηθεί και συνάντηση 12μελους επιτροπής κατοίκων του Τυρνάβου και Αργυροπουλίου με τον Άγγλο σύνδεσμο της Στρατιωτικής Διοίκησης, από την οποία έλαβαν υποσχέσεις επίλυσης του θέματος.³⁴³

Στις 8 Αυγούστου συνελήφθη ο Κώστας Λουλές, μέλος του Γρ. Περιοχής του ΚΚΕ, την ώρα που πήγε να δει τον αδελφό του στο τμήμα Ασφαλείας. Μαζί με τον Γ. Καρασούλα, αποτελούσαν στόχο ομάδας «μοναρχικών» της πόλης.³⁴⁴ Με σκηνοθετημένες ενέργειες όπως η δήθεν επίθεση τριών μεθυσμένων εναντίον του Κυριάζου, οι «μοναρχοφασίστες» κρατούσαν κλεισμένους στα σπίτια τους από τις 10:30 το βράδυ 8.000 πολίτες. Την ίδια ώρα που ο πρόεδρος της κοινότητας δήλωνε ότι δεν υπάρχει καμία απαγόρευση. Όταν δάρθηκε ο Νταούτας για προσωπικό του ζήτημα η ευθύνη ρίχτηκε σε δημοκρατικές οργανώσεις. Με προτροπή του Π. Ιωαννίδη, ο εργάτης Ι. Χαραλαμπίδης που συμμετείχε στη σκευωρία, έφυγε από την πόλη ώστε να γίνει και πάλι μήνυση στις οργανώσεις.³⁴⁵

Ταυτόχρονα το «περίφημο οπλοστάσιο του Τυρνάβου» δεν ήταν παρά μια καλά σκηνοθετημένη ενέργεια «της μοναρχοφασιστικής κλίκας Τυρνάβου της σειράς Κυριάζου-Νότα-Ιωαννίδηδων-Νασίκα-Μαρούλα...» Το άρθρο προφητικά αναφέρει ότι η δολοφονική επίθεση εναντίον αγωνιστών, δείχνει «ζεκάθαρα τις προθέσεις των μοναρχοφασιστών για το προετοιμαζόμενο φασιστικό κίνημα που θα σημάνει την εκτέλεση δεκάδων χιλιάδων δημοκρατικών πολιτών». Συνεχίζει αναφέροντας τον δόλιο ρόλο του «κίναιδου» Γιάννη Τζινάλα, στην αυλή του οποίου δήθεν «ανακαλύφθηκε» το οπλοστάσιο του ΕΛΑΣ. Αναφέρει περιστατικά πολιτών, Νότας, Μαντάρας, Ριζόπουλος, Κόμης, που κυκλοφορούν ελεύθεροι με οπλισμό και τρομοκρατούν τους πολίτες, στον Τύρναβο στο Αργυροπούλι και στη Φαλάνη «να ποιοι έχουν τα όπλα να ποιοι οπλοφορούν».³⁴⁶

Την περίοδο του Αυγούστου, δικάστηκαν οι εκλεγμένοι Κοινοτικοί Σύμβουλοι τους οποίους κατηγόρησε για Αντιποίηση Αρχής ο Νομάρχης

³⁴² Εφημερίδα *Αλήθεια*, 25 Ιουλίου 1945, πρωτοσέλιδο.

³⁴³ Εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας, 25 Ιουλίου 1945, σ. 2.

³⁴⁴ Χρήστος Βραχνιάρης, ΠΟΡΕΙΑ μέσα στη ΝΥΧΤΑ, ΑΛΦΕΙΟΣ 1990 σ. 84.

³⁴⁵ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 24 Αυγούστου 1945, σ. 4.

³⁴⁶ ό.π., 6 Ιουλίου 1945, σ. 2.

Παπανασιάδης. Παρότι υπήρχε το ατράνταχτο επιχείρημα ότι «είχαν εκλεγεί νόμιμα κάτω από ένα ντε φάκτο καθεστώς που είχε δημιουργήσει στην ελεύθερη Ελλάδα η ΠΕΕΑ», οι κατηγορούμενοι τιμωρήθηκαν με οκτώ μήνες φυλάκιση και 5.000 δραχμές πρόστιμο έκαστος.³⁴⁷

Σε αντιδιαστολή με τις διώξεις όλων των αριστερών στοιχείων κατά την περίοδο της Λευκής Τρομοκρατίας, οι φιλοκυβερνητικές εφημερίδες και ιδίως οι πιο ακραίες, ανέφεραν ότι στη χώρα αυτή η βία είναι αποκλειστικό προνόμιο των αριστερών. Όπως η αναφορά ότι «η δράσις των αναρχικών έχει ενταθή εις τοιούτον βαθμόν, ώστε απαιτείται άμεσος επέμβασις της Κυβερνήσεως, ώστε να μπορέσει ο κόσμος της περιφέρειας να ζήσει ειρηνικά. Θέτοντας μάλιστα και το ερώτημα «ποιοι τρομοκρατούν τον κόσμον εις τας επαρχίας;», επισημαίνεται τηλεγράφημα που στάλθηκε από τον κοινοτάρχη Τυρνάβου Αθαν. Γαλογούτα (Σ.Σ. Γαλογάβρα), το οποίο αναφερόταν στην δράση των «εαμοκομμουνιστών». Στο τηλεγράφημα γινόταν αναφορά ότι την 1η Ιουλίου ο καπετάνιος του ΕΛΑΣ Δ. Σούκος επιτέθηκε και ξυλοκόπησε με «δολοφονικάς επιθέσεις» τον κοινοτάρχη και δύο «εθνικόφρονες πολίτες», τους Ι. Καράμπελα και Γ. Κυργιάζο.³⁴⁸

Ο πρώην Κόκκινος δήμαρχος Κώστας Αρίδας ήταν εκείνη την περίοδο γραμματέας της περιφερειακής επιτροπής του ΚΚΕ στα Τρίκαλα. Τον Σεπτέμβρη του 1945, έγινε εναντίον του ένοπλη απόπειρα δολοφονίας του. ..Τον Αρίδα παλιό κοινοτάρχη του Τυρνάβου, τον παρακολουθούσαν στενά (εβενίτες³⁴⁹) της πόλης και άλλοι παρακρατικοί της περιοχής...³⁵⁰

χii) Οι εκλογές του 1946 και το δημοψήφισμα

Με διάταγμα της 19ης Ιανουαρίου 1946 προκηρύχθηκαν εκλογές «Εν ονόματι του Βασιλέως Ο Αντιβασιλεύς Δαμασκηνός», για την 31η Μαΐου 1946.³⁵¹ Ήταν οι πρώτες εκλογές μετά τη δικτατορία του Μεταξά. ...Ο Σοφούλης αξίωσε από τον Μπέβιν την προσωρινή αναβολή των εκλογών, αλλά μπροστά στην επιμονή του Βρετανού Υπουργού αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Τα δημοκρατικά κόμματα απείχαν από τις εκλογές και το Λαϊκό

³⁴⁷ Εφημερίδα *Αλήθεια*, 12 Αυγούστου 1945, πρωτοσέλιδο. Μάρτυρας κατηγορίας παρουσιάστηκε ο Β. Μητσός και υπεράσπισης οι Π. Πλάκας και Τούσας.

³⁴⁸ Εφημερίδα, *ΕΜΠΡΟΣ*, 10 Ιουλίου 1945, σ.3.

³⁴⁹ ΕΒΕΝ (Ενωσις Βασιλοφρόνων Εθνικιστών Νέων).

³⁵⁰ Χρήστος Βραχνιάρης, ό.π., σ.63, 66.

³⁵¹ Εφημερίδα, *Το Βήμα*, 22 Ιανουαρίου 1946, πρωτοσέλιδο.

*Κόμμα (βασιλικό) κατάφερε μια «εύκολη» νίκη. Το εσπευσμένο δημοψήφισμα του Σεπτεμβρίου (1946) επέτρεψε την Επάνοδο του βασιλιά...*³⁵²

Η πολιτική στάση του ΚΚΕ είχε αρχίσει να διαφοροποιείται. Η ΕΣΣΔ συνέστησε να οργανώσει αυτοάμυνα με ταυτόχρονη κινητοποίηση των μαζών ...Έτσι εξηγείται η πολιτική απόφαση της 2ης Ολομέλειας της Κ.Ε. του ΚΚΕ, στις 12-15 Φεβρουαρίου 1946, για στρατιωτική δράση, η οποία αρχικά θα είχε αμυντικό και διαπραγματευτικό χαρακτήρα και θα μετεξελισσόταν σε επιθετική μόνο εάν οι ειρηνευτικές προσπάθειες αποτύγχαναν...³⁵³..Στην περίοδο του 1946 αναδιοργανώνεται γενικότερα το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας. Ενισχύεται από σοβαρές δυνάμεις του ΚΚΕ, που πολλά στελέχη του κι όλες σχεδόν οι οργανώσεις του στην ύπαιθρο περνούν στις γραμμές του. Δεν αποκλείεται αυτή η επιλογή να σχετιζόταν σε ένα βαθμό και με την πρόθεσή του να μεταφέρει σε σύμμαχο κόμμα, κομματικά μέλη με πολύ χαμηλή ή και ανύπαρκτη κομμουνιστική συνείδηση.³⁵⁴ Ο Κώστας Λουλές, οργανωτικός γραμματέας ως τότε του ΚΚΕ στη Θεσσαλία, περνά στο πολιτικό γραφείο του ΑΚΕ, που επικεφαλής του είναι ο δοκιμασμένος ηγέτης της αγροτιάς Κώστας Γαβριηλίδης. Από τα γνωστά στελέχη του ΚΚΕ στη Θεσσαλία περνούν στο ΑΚΕ, ο Κώστας Αρίδας, που έγινε γραμματέας του ΑΚΕ στα Τρίκαλα... Η επικύρωση των μεταβολών αυτών γίνεται στην κομματική συνδιάσκεψη Θεσσαλίας του ΚΚΕ, που γίνεται το Μάη του 1946. Στη συνδιάσκεψη αυτή συνοψίζεται όλη η δραστηριότητα των οργανώσεων της Θεσσαλίας, που αγωνίζονται, στη φάση αυτή, με την ανάπτυξη των μαζικών αγώνων και των λαϊκών κινητοποιήσεων ν' αντιδράσουν στην ογκούμενη τρομοκρατία και να εξασφαλίσουν την ομαλή πορεία της Χώρας..³⁵⁵

Στις εκλογές στην πόλη του Τυρνάβου, ψήφισαν 896 σε σύνολο 3766. Τρεις μήνες αργότερα και συγκεκριμένα στην 1η Σεπτέμβρη 1946 στο δημοψήφισμα για την επιστροφή ή όχι της μοναρχίας ..μόνο 90 ψηφοδέλτια υπέρ δημοκρατικών υποψηφίων καταγράφηκαν στον Τύρναβο...³⁵⁶

Στην περίοδο αυτή οι διώξεις εναντίον δημοκρατικών πολιτών εντάθηκαν και ανάγκασαν αρκετούς να καταφύγουν στα βουνά. Έως και η εφημερίδα «Ελευθερία»

³⁵² Νίκος Σβορώνος, Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, Θεμέλιο 2007, σ. 143.

³⁵³ Θανάσης Σφήκας, Η «ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΕΜΗ» ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ: Ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και δυνατότητες συμβιβασμού 1945-1949, στο «Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ-Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949, Θεμέλιο 2002, σ. 79.

³⁵⁴ Δοκίμιο Ιστορία του ΚΚΕ 1939-1949, τ.Β2. Σύγχρονη Εποχή, σ.103.

³⁵⁵ Χρήστος Βραχνιάρης, ό.π., σ.103.

³⁵⁶ Ό.π., σ.130.

όταν αναφέρεται στις ταραχές της υπαίθρου, τονίζει τα λάθη της κυβέρνησης μετά το δημοψήφισμα. Έτσι αντί να μικρύνει ο αριθμός των ανταρτών αυτός αυξήθηκε κατακόρυφα διότι τα αντίποινα του στρατού και της χωροφυλακής έγιναν με βομβαρδισμούς και εκκενώσεις χωριών λεηλασίες σπιτιών, σε συνδυασμό με συλλήψεις και εκτοπίσεις πολιτών. Έγραφε χαρακτηριστικά ότι και πολλές «*γυναίκες δεν έυρον έλεος εμπρός των*». Τα παραπάνω μέτρα όπως ήταν φυσικό προκάλεσαν την οργή του κόσμου ενώ οι κυβερνητικές δυνάμεις στην πρώτη φάση των επιχειρήσεων απέτυχαν, αυτοδιαλυθήκαν οι ένοπλοι της δεξιάς, το ηθικό των εθνικοφρόνων έπεσε, ενώ καταγράφηκαν άνω των 600 κρούσματα «*μη προκαλούντων την εμπιστοσύνην στρατιωτών*». Από την άλλη γινόταν και προσπάθεια «*να καλυφθούν και τα εγκλήματα των εθνικοφρόνων*». Συγκεκριμένα για την δεξιά συμμορία του Καλαμπαλίκη και του δραπετή Α.Τσίλιου, οι οποίοι μέσα σε όργιο εγκλημάτων στην περιοχή της Θεσσαλίας αντί να φυλακιστούν όταν και τους συνέλαβαν τους απελευθέρωσαν για να συνεχίσουν το έργο τους. «*Το δυστύχημα είναι ότι φιλήσυχοι κάτοικοι υποχρεούνται να δίνουν μεροκάματο εις τους οπλισμένους μπράβους του Λαϊκού Κόμματος*». Για τον Τύρναβο αναφέρεται ότι «*ΕΔΩ Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΞΕΠΕΡΑΣΕ ΚΑΙ ΑΥΤΑ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ*». Τα μπλόκα από τους εθνικόφρονες πολιτοφύλακες (8-10 άτομα με επικεφαλής έναν ή δύο μοναρχικούς) είναι τέτοιας μορφής όπου ακόμα και για να δουλέψεις κανείς στα χωράφια του χρειάζεται ειδική άδεια έως τις 6 μμ. Για όσους το κατορθώσουν, μιας και απαγορεύεται ακόμα και να πάνε να σπείρουν. Για έξοδο από την πόλη η άδεια είναι απαραίτητη. Χαρακτηριστικά αν μια γυναίκα πάει να συναντήσει μια άλλη σε γειτονική οικία, αυτομάτως θεωρείται ύποπτη! Ούτε στην Κατοχή οι κάτοικοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να βαδίζουν όχι μόνο σε ομάδες αλλά ούτε καν δύο-δύο, με συνέπεια να επικρατεί στην πόλη η απόλυτη τρομοκρατία.³⁵⁷

Υπήρξαν πολίτες του Τυρνάβου που αγωνίστηκαν ενάντια στις δύσκολες καταστάσεις της εποχής. Αρκετοί από αυτούς του τυρναβίτες πέρασαν στιγμές που στιγμάτισαν τη ζωή τους. Όσοι εξ αυτών επέζησαν! Ο στρατιώτης Ηρακλής Κιτισίδης στις 16 Ιουλίου 1946 συνελήφθη για παράνομη οργάνωση μέσα στον στρατό. Στην Γιούρα, τον βασάνισαν για 20 ημέρες συνεχώς και τον άφηναν μόνο όταν έφερτε σε αφασία. Ήταν τόσο απάνθρωπα τα βασανιστήρια που υπέστη, που ο συγκρατούμενός του

³⁵⁷ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, 3 Νοεμβρίου 1946, σ. 5.

Παπανικολάου Ανδρέας όταν κατάλαβε ότι θα περάσει τα ίδια και βλέποντας τον Κιτσίδα μέσα στα αίματα, πήδηξε από το παράθυρο του κρατητηρίου και σκοτώθηκε!³⁵⁸

Την ίδια περίοδο που η χωροφυλακή Τυρνάβου ως αντίποινα, πυρπόλησε σπίτια όπως αυτό του Δ. Κολοκοτρώνη, συλλαμβάνοντας την οικογένεια, και του Γρ. Κωστούλα, Αθ. Πιτσιμάγκου και Γ. Καρασούλα. Συνέλαβε επίσης και 40 πολίτες. Είχε προηγηθεί η εισβολή την προηγούμενη μέρα «ενόπλων της αριστεράς» οι οποίοι άδειασαν αποθήκη οπλισμού παρότι οι πολιτοφύλακες, Λ. Σκρουμπής και Νικ. Νταούκας, με πυροβολισμούς ειδοποίησαν την χωροφυλακή και την ταξιαρχία που εδρεύει εκεί. Τα παραπάνω όφειλαν την εξήγησή τους, σύμφωνα με την εφημερίδα, στο γεγονός ότι η κυβέρνηση προσπαθούσε με ατομικές προσκλήσεις να επιστρατεύσει πολίτες ενώ ταυτόχρονα υπήρχαν οι υπόνοιες για κατάληψη πόλεων από τους κομμουνιστές.³⁵⁹ Η φιλοβασιλική εφημερίδα «*Ημερήσιος Κήρυξ*» Λάρισας, παρουσίασε τη δική της προσέγγιση: «*Νέον αιματηρό όργιον εξαπέλυσαν οι αναρχικοί εις την περιφέρειαν του νομού Λαρίσης*». Οι «*αναρχικοί*» (150 άτομα με πιθανό αρχηγό τον Ι. Γιώτα ή Τσελιγκούλη), εισέβαλαν στην πόλη από το Β.Δ. τμήμα της, ενώ ένα άλλο τμήμα εξαπέλυε όλμους από το ύψωμα του Προφήτη Ηλία στοχεύοντας το αστυνομικό τμήμα με αποτέλεσμα να λάβει χώρα συμπλοκή και ο *Τύρναβος να ευρεθή επί ώρας υπό το Κράτος του τρόμου*. Οι «*αναρχικοί*» πυρπόλησαν 4 οικίες εθνικοφρόνων και όσον αφορά την αποθήκη οπλισμού, αναφέρεται στο ερειπωμένο από καιρό λόγω εμπρησμού σπίτι του Γιώτα, στο οποίο πιθανότατα υπήρχε κρύπτη με όπλα. Στην δεύτερη σελίδα του *Ημερήσιου Κήρυκα*, υπάρχει και η απόφαση της Πρωτοβάθμιας Επιτροπής Δημόσιας Ασφάλειας, με ονόματα «*ντόπιων αναρχικών*» που θα εκτοπιζόταν σε «*διαφόρους νήσους του Αιγαίου πελάγους, χαρακτηρισθέντες ως επικίνδυνοι δια την δημοσίαν ασφάλειαν και ταξιν*». Στη νήσο Πάτμο για ένα έτος οι: Α. Καταβάς, Α. Παπαλέξης, Π. Παπαμαργαρίτης, Α. Σαμαράς, Κ. Μίχης, Μ. Ζήσης, Β. Κορδελλάς ή Σαμουλαδάς. Για ένα έτος επίσης στην Σέριφο οι: Α. Χαλούλης, Λ. Παναγιώτου και Παν. Παναγιώτου. Ομοίως στη Ζάκυνθο οι: Α. Ρίζος, Δ. Ησαμέος, Δ. Κοϊρέτης, Ε. Νταραβούκας, Α. Καρανίκα και Κ. Ζαναρά ενώ οι Δ. Δαμασιώτης, Γ. Λιάνος Γ. Τσικούρας, Δ. Γερμανίδης Ε. Χαλούλης και Δ. Παπράς στην Φολέγανδρο. Τέλος στην Ίο «*επί εν έτος οι Α. Ευσταθόπουλος και Χ. Ζιάκας*».³⁶⁰

xiii) Εναλλαγή συμμάχων

³⁵⁸ Συλλογικό έργο «ΠΙΟΥΡΑ-Το θανατονήσι», Γνώσεις-ανατύπωση 1975, σ. 500.

³⁵⁹ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, 14 Νοεμβρίου 1946, σ. 4.

³⁶⁰ Εφημερίδα, *Ημερήσιος Κήρυξ Λάρισας*, 12 Νοεμβρίου 1946, σ. 1.

Αρχές Φεβρουαρίου 1947, οι μέχρι εκείνη τη στιγμή «σύμμαχοί» μας Άγγλοι, ανακοινώνουν επίσημα στους Αμερικανούς ότι δεν μπορούσαν πλέον να φροντίζουν για την «τύχη» της Ελλάδας. Το τηλεσίγραφο μάλιστα που αποστέλλουν στους Αμερικανούς θα εξέπνεε σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (31 Μαρτίου). Το παραπάνω διόλου τυχαίο δεν ήταν μιας και οι επόμενοι σε σειρά «σωτήρες» της χώρας, είχαν ήδη από τον Οκτώβρη του 1946 εκδηλώσει το ενδιαφέρον στους Άγγλους να αναμειχθούν στα δρώμενα της χώρας μας. Σημειωτέον ότι ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χ. Τρούμαν, ήδη από τα τέλη του 1946 είχε δηλώσει να μην εγκαταλειφθεί η Ελλάδα. Πολύ σύντομα λοιπόν, αν αναλογιστούμε το τηλεσίγραφο των έτερων συμμάχων Άγγλων, οι Αμερικάνοι ανακοίνωσαν στις 12 του Μάρτη του 1947 το περιβόητο δόγμα Τρούμαν. Η εφημερίδα *Καθημερινή* είχε τον τίτλο: *ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΜΠΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜ. ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ*.³⁶¹

Για να πεισθεί μάλιστα το σκληροπυρηνικό αμερικανικό κογκρέσο για την αναγκαιότητα του επιχειρήματος, υπήρξαν πολλά διπλωματικά παρασκήνια με αποκορύφωμα αυτό του Αμερικανού πρεσβευτή στην Ελλάδα Lincoln Mac Veagh, προσωπικού φίλου του F. Roosevelt. Ο ίδιος εγνώριζε όσο ελάχιστα ξένοι διπλωμάτες στη Ελλάδα, όπου υπηρετούσε από το 1933, και οι μέχρι τότε εκθέσεις του προς το State Department διακρίνονται για την πληρότητα των πληροφοριών, την οξυδέρκεια των παρατηρήσεων και τη μετριοπάθεια των τόνων τους. Προς εξυπηρέτησιν ωστόσο των Προεδρικών επιλογών, ο Mac Veagh δέχθηκε να καταθέσει ότι «οι αντάρτες στην Ελλάδα εξυπηρετούσαν συγκεκριμένο σοβιετικό σχέδιο καταλήψεως της χώρας αυτής», ότι ήταν «ληστές», με την κυριολεκτική σημασία της λέξεως, που έτειναν να συγκροτηθούν σε στρατό ανατροπής του καθεστώτος, και ο αρχηγός τους, ο «Μάρκωφ» (πρόκειται για το Μάρκο Βαφειάδη), είχε φιλοξενηθεί ως «ποινικός κρατούμενος» για μεγάλα χρονικά διαστήματα στις ελληνικές φυλακές.³⁶²... Ο Τζέιμς Μπέκετ επισημαίνει σχετικά με το Δόγμα Τρούμαν «Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα του Παλαιού Κόσμου που βίωσε πλήρως τις επιπτώσεις της *Pax Americana*». Κάθε βοήθεια και σύμβουλοι κατέφταναν: αγρονόμοι, στρατιώτες, δάσκαλοι, κατάσκοποι, επιχειρηματίες, διπλωμάτες. Ο στρατηγός Βαν Φλιτ εξάλλου είχε σχεδόν τον πλήρη έλεγχο των πολεμικών επιχειρήσεων του ελληνικού στρατού, σε βαθμό που ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, δείχνοντάς του τον ελληνικό στρατό, του είπε: «Στρατηγέ, ιδού ο στρατός σας». Πολύ πιο ευθύς στάθηκε και ο Ι.Φ.Μ.Στόουν (I.F.M.Stone) ανταποκριτής των *New York Times*, όταν ανακοίνωσε στους αναγνώστες της εφημερίδας (25 Μαρτίου 1949), ότι η Ελλάδα

³⁶¹ Εφημερίδα, *Καθημερινή*, 13 Μαρτίου 1947, πρωτοσέλιδο.

³⁶² Γιάννης Ν. Γιαννιούπουλος, Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963), Παπαζήσης 1992, σ.82.

αποτελούσε ένα εργαστήριο πολιτικών πειραμάτων των ΗΠΑ, που τα πορίσματά του θα ήταν δυνατό κατόπιν να χρησιμοποιηθούν επωφελώς αλλού..³⁶³

Αρκετά πιο ευθύς ή καλύτερα αποκαλυπτικά «ωμός» όσο αφορά τους συμμάχους της Ελλάδας, ήταν στο τέλος του 1947 ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος από το βήμα της Βουλής. Αφού ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «μέγας υπεύθυνος είναι ο κομμουνισμός» για όσα «πάσχει» ολόκληρη η ανθρωπότητα, μιλώντας για τους συμμάχους της Ελλάδας υπερτονίζει βαρυσήμαντα πράγματα. Από υπαινιγμούς για «λάθη και παραλήψεις» επί Κατοχής-Απελευθέρωση και μετά τη Βάρκιζα, καταλήγει ότι οι Άγγλοι «έδωσαν εις την Ελλάδα ότι διέθετον», ενώ οι Αμερικανοί «μας δίνουν συνεχώς και μελετούν να μας δώσουν ακριβώς τον οπλισμόν εκείνον, ο οποίος προσαρμόζεται ακριβώς εις το Ελληνικόν έδαφος».³⁶⁴ Χαρακτηριστικό της διείσδυσης του αμερικανικού παράγοντα στα ελληνικά πράγματα αποτελεί η δήλωση Κολομβιανού Αντιπροσώπου του ΟΗΕ ως μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ο κ. Ουρούτα στις 16 ή 17 Μαρτίου σε συνάντηση που είχε με τους αντιπροσώπους του ΕΑΜ στο ξενοδοχείο που διέμεναν, αποστομωτικά τους δήλωσε: *..Κύριοι! Μην κουράζεσθε να με πείσετε. Έχω μορφώσει σαφή και ανενδοίαστο γνώμη για το δίκαιό σας. Είμαι και εγώ αντιπρόσωπος μικρής χώρας, που γειτονεύει με μεγάλη και ισχυροτάτη, και κατανοώ περισσότερο από κάθε άλλο την αγωνία σας. ΑΛΛΑ ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΚΑΜΩΜΕΝ; Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΡΟΥΜΑΝ, ΜΕ ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ, ΕΛΥΣΕ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΑΣ, ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΕΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΗΕ!..*³⁶⁵

Η χώρα μας παρέδωσε την «Εθνική» της κυριαρχία με τα τελευταία επαίσχυντα μνημόνια. Είναι όμως έτσι; Η αμερικανική «βοήθεια» δεν δόθηκε επειδή μας συμπάθησαν το 1947 οι νέοι «σύμμαχοί» μας Αμερικανοί ...*Η τοποθέτηση Αμερικανών σε θέσεις-κλειδιά του ελληνικού κυβερνητικού μηχανισμού είχε ήδη προταθεί από την έκθεση Porter ως κατεξοχήν μέσο για να παρακαμφθεί η «δυσκολία» ότι η Ελλάδα ήταν κυρίαρχο κράτος. Γίνεται, έτσι, δυνατό να δοθεί στην πράξη σε Αμερικανούς εκτελεστική εξουσία, πράγμα που δεν μπορούσε να παραχωρηθεί ανοιχτά στην Αποστολή, όσο και αν σχεδόν την είχε σε αρκετούς τομείς*.³⁶⁶

³⁶³ Νένη Πανουργιά, *Επικίνδυνοι πολίτες, Η Ελληνική αριστερά και η κρατική τρομοκρατία*, Καστανιώτης 2013, σ. 61.

³⁶⁴ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, *Αγόρευσις κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ*-Αρχηγού του Ε.Ε.Κ. επι της στρατιωτικής καταστάσεως (Συνεδρίασις Βουλής 19 Δεκεμβρίου 1947), σ. 6-7.

³⁶⁵ Φίλιππος Ηλιού, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος-η εμπλοκή του ΚΚΕ*, Θεμέλιο 2005, σ. 151.

³⁶⁶ Αργύρης Φατούρος, *«Το επίσημο πλαίσιο διείσδυσης των ΗΠΑ»* στο *Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1940-1950-Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, 1984, σ. 435 & 439. «Μεταγενέστερες συμφωνίες

xiv) Ο Κώστας Αρίδας εκτελείται

«Στις 4 Ιουνίου 1945 ο Βελουχιώτης έστειλε επιστολή στον Νίκο Ζαχαριάδη ζητώντας του να τον συναντήσει για να του εξηγήσει τις θέσεις του. Την επιστολή αυτή έχει δημοσιεύσει ο Γρηγόρης Φαράκος στο βιβλίο του *«Άρης Βελουχιώτης-Το χαμένο αρχείο-Άγνωστα κείμενα»* Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1997. Στο αρχείο της Μαρούλας Κλιάφα από τα Τρίκαλα, ο Κώστας Αρίδας φέρεται ως «μεταφορέας» γράμματος προς τον Άρη Βελουχιώτη. Η ίδια αναφέρει ότι εκείνο που ίσως δεν είναι γνωστό στους πολλούς είναι πως τη συγκεκριμένη επιστολή προώθησε στον Ζαχαριάδη ο γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπή Τρικάλων Κώστας Αρίδας. Στον Αρίδα διαβίβασε την επιστολή ο γραμματέας της Αχτιδικής επιτροπής Γοργογυρίου. Η διαβιβαστική αυτή επιστολή- βρέθηκε μαζί με άλλες τρεις επιστολές στο σημείο που είχε αυτοκτονήσει Βελουχιώτης και δημοσιεύθηκε στις 21/6/1945 στην τοπική εφ. *«Αναγέννησις»* «*Σημείωμα προσωπικό για τον σ. Αγρότη γραμματέα αχτίδας Γοργογύρι Αγ. Σ. Σε παρακαλώ το εσώκλειστο γράμμα μου αυστηρά προσωπικό για τον γραμματέα της Π.Ε. Τρικάλων συν. Κ. Αρίδα...*»³⁶⁷

Στη συνεδρίαση του στρατοδικείου με πρόεδρο τον αντισυνταγματάρχη ιππικού Γουγούση, στρατοδίκες τους Σπ. Θύμη, Μπούμα, Λιάση και Δημητρόπουλο και Βασιλικό επίτροπο τον λοχαγό Παντελή Λαγάνη εκδικάστηκαν οι υποθέσεις των Κώστα Αρίδα, Στ. Πλακιά, Παν. Τσόλη και Α. Νάσιο. Ο Κώστας Αρίδας είχε συλληφθεί στις 29 Μαΐου 1947 στο χωριό Κριτσίνι (Ταξιάρχες) από έναν αγροφύλακα. Κατά τη σύλληψή του ο Αρίδας είχε επάνω του 10 χρυσές λίρες και 200.0000 δρχ. Όπως ο ίδιος δήλωσε τα χρήματα αυτά ανήκαν στο Αγροτικό κόμμα Ελλάδας, στο οποίο ήταν μέλος. Ο Κώστας Αρίδας κατηγορείτο για εθνική προδοσία, κατάρτιση ομάδας και πλαστογράφηση ταυτότητας. Ο μάρτυρας κατηγορίας αστυνομικός Ηλίας Νικολάου κατέθεσε ότι ο Αρίδας στην κατοχή ήταν μέλος της τριμελούς επιτροπής ΕΑΜ Θεσσαλίας και ότι επιδίωκε με τις πράξεις του να επικρατήσει στη χώρα το ΚΚΕ. Μετέβη στη Λάρισα, Τύρναβο και Γιάννενα [...] Ο δεύτερος μάρτυρας κατηγορίας Γ. Σταύρου χαρακτήρισε τον Αρίδα ως Ζαχαριάδη της Θεσσαλίας.[...] Ο Βασιλικός Επίτροπος κατά την αγόρευσή του περιέγραψε την προδοσία του ΚΚΕ και χρησιμοποίησε στίχους του Βύρωνα λέγοντας ότι «οι

εξασφαλίζουν παρόμοια προνόμια και ασυλίες σε όλο το αμερικανικό προσωπικό και την αμερικανική ιδιοκτησία στην Ελλάδα, που ανήκαν όχι μόνο στις διαδοχικές Αποστολές βοήθειας, αλλά και στο ΝΑΤΟ και κάθε είδους αμερικανική δραστηριότητα στη χώρα».

³⁶⁷ Επικοινωνία με Μαρούλα Κλιάφα, 7 Δεκεμβρίου 2020.

διάφοροι Αρίδες έφερον την καταστροφής εις την Ελλάδα» [...] Ο Κ. Αρίδας εκτελέστηκε στις 9 Ιουνίου 1947.³⁶⁸

Όταν συνελήφθη για τελευταία φορά μεταφέρθηκε στη Λάρισα όπου εκεί 3-4 άτομα τον χτύπησαν τόσο πολύ που ήταν ετοιμοθάνατος. Για να καλύψουν τα ίχνη μάλιστα, τον πέταξαν στον Πηνειό από τη γέφυρα του Καραβόπουλου, ώστε να αποδοθεί ως αιτία του εγκλήματος ο πνιγμός. Στην μετέπειτα ερώτηση της γυναίκας του πως και δεν πνίγηκε, ο Αρίδας απάντησε χαρακτηριστικά: Στην Ανάφη (που ήταν επί Μεταξά εξορία) μου μάθανε να κολυμπώ...»³⁶⁹

“ΔΙΣ ΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΝ” ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΗΚΕ Ο Κ. ΑΡΙΔΑΣ Αναφέρει η εφημερίδα *ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ*. παράρτημα^{xiv} Για τον Αρίδα (γραμματέα του Γραφ, Περιοχής Θεσσαλίας του ΑΚΕ) ο Χρήστος Βραχνιάρης αναφέρεται ότι ήταν επικεφαλής στην δική του ομάδα αυτοάμυνας τον Μάη του 1947 στα Αντιχάσια. Τον περιγράφει ως εξής: *..Ο Αρίδας ήταν απαραίτητος γιατί ήταν ο μοναδικός εμψυχωτής των διαλυμένων, ο πιο σεβαστός και πειθαρχούσαν κάπως οι διαλυμένοι. Κάποια στιγμή ήρθε εντολή να κατεβεί στα Τρίκαλα [...] Ο Κώστας είχε δουλέψει στα Τρίκαλα παλαιότερα και ήξερε πρόσωπα και πράγματα. Όσο ήξερε. Με χαιρέτησε λοιπόν ένα απόγεμα στη θέση Καρκατσέλι κι έφυγε προς άγνωστη για εμάς, για μένα, κατεύθυνση [...] Ο Αρίδας κατόπιν συνελήφθη. Ένας αγροφύλακας τον συνέλαβε την ώρα που ήταν κρυμμένος και άοπλος για να έρθει στα Τρίκαλα. Ο αγροφύλακας τον παρέδωσε στους μαυροσκούφηδες και αφού πρώτα βασανίστηκε, με γρήγορες διαδικασίες (Στρατοδικείο) οδηγήθηκε στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ο ίδιος ο αγροφύλακας προήχθη κατόπιν σε αρχιφύλακα.*³⁷⁰

*«Συγκλονιστικότατη είναι η αποκάλυψη, ότι μετά τον θάνατο Αρίδα, συλλάβαν και τη σύζυγό του η οποία ήταν 10 ημερών λεχώνα. Επειδή δεν μπορούσαν να βρουν κάποια να θηλάσει τον γιό του, παρότι βρέφος φυλακίστηκε μαζί με τη μητέρα του στο μεταγωγών της Αθήνας.*³⁷¹ Το «επίσημο» κράτος είχε σκοπό να προστατεύσει τη χώρα από «εκκολαπτόμενα αναρχικά στοιχεία,» θα έλεγε κανείς. παράρτημα^{xv}

³⁶⁸ Εφημερίδα, *Αναγέννησις Τρικάλων*, 6 Ιουνίου 1947, Πρωτοσέλιδο.

³⁶⁹ Γιώργος Αρίδας, Συνέντευξη 3 Δεκεμβρίου 2020. «Στην συνέντευξη ιδιαίτερο ενδιαφέρον (αν υπήρχαν και τα αντίστοιχα ντοκουμέντα) παρουσιάζει η εξιστόρηση του ότι λίγο μετά τον θάνατο του Άρη Βελουχιώτη, με τον οποίο σημειωτέο ο Κ. Αρίδας είχε άριστες σχέσεις, το βράδυ αργά στα Τρίκαλα (Μπάρα-Μαχαλά η συνοικία), ήρθε ένα Επονιτόπουλο και παρέδωσε στην σύζυγο του Αρίδα ένα μέρος του Αρχείου του Άρη που διασώθηκε βρίσκοντας το άλογό του. Πολύ αργότερα το αρχείο αυτό παραδόθηκε στο ΚΚΕ».

³⁷⁰ Χρήστος Βραχνιάρης, ό.π., σ. 242, 357.

³⁷¹ Γιώργος Αρίδας, Συνέντευξη 3 Δεκεμβρίου 2020.

Μια μέρα πριν από την δήλωση του Πορφυρογένη, η οποία προκάλεσε εσωτερικές αναταράξεις στην χώρα, καθότι αναφερόταν για «δημιουργία μιας Λεύτερης Δημοκρατικής Ελλάδας με δική της ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ και δική της κρατική υπόσταση». Η αντίδραση του πολιτικού συστήματος φάνηκε με την καταγγελία υπομνήματος του ΕΑΜ προς τον ΟΗΕ, το οποίο χαρακτηριζόταν, *θρασύτατο*. Στο 20σέλιδο υπόμνημα υπόμνημα του ΕΑΜ γινόταν λόγος και για τον Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος στα Τρίκαλα, Κώστα Αρίδα, ο οποίος είχε πρόσφατα εκτελεστεί.³⁷²

Το αντάρτικο της Θεσσαλίας την περίοδο 1948 κατέλαβε διάφορες πόλεις όπως τον Τύρναβο, που φαίνεται ως «*παραδοσιακή*» αριστερή κωμόπολη της Θεσσαλίας (καταλήφθηκε στις 5-6 Σεπτεμβρίου 1948). Βεβαίως για πολύ λίγο χρονικό διάστημα διότι στην περιοχή του Τυρνάβου έδρευε πολύ μεγάλη δύναμη του Εθνικού Στρατού.³⁷³

Το παραπάνω συμβάν μπορούμε να εξετάσουμε από τον τρόπο που παρουσιάζεται από εφημερίδες με διαφορετική προσέγγιση. Ο Δημοκρατικός Στρατός είχε την περίοδο εκείνη, άμεση ανάγκη στρατολόγησης νέων οπλιτών και το να εισβάλει σε μια άκρως στρατοκρατούμενη περιοχή και να πάρει 70 άνδρες (100 κατά τον Ημερήσιο Κήρυκα) δεν ήταν και πολύ εύκολο. Η εφημερίδα «*ΕΜΠΡΟΣ*» αναφέρεται στην εισβολή του «*συμμοριακού συγκροτήματος*» υπό την αρχηγία του Μπαντέκου που κύκλωσε τους στρατώνες των υποψήφιων βαθμοφόρων του Β' σώματος, και πυρπόλησε την εφορία, το ταμείο, το εργοστάσιο υφαντουργίας Καραμπέλου και οικίες. Υπερτονίζει τα συχνά παρόμοια επεισόδια στην επαρχία λέγοντας ότι η κατάσταση έχει γίνει «*παντού βαρεία*» και είναι αδικαιολόγητη αν σκεφτεί κανείς ότι ένα χρόνο νωρίτερα «*εφωανάξαμεν γοερώς προς τους ξένους-Δώστε μας όπλα, προς Θεού, όπλα*». Εκθειάζει την αμερικάνικη βοήθεια με χαρακτηριστικό τρόπο «*χάριν εις τον έξοχον εκείνον στρατιώτην και τίμιον φιλέλληνα στρατηγό Λήβσαν, ισάξιον προκάτοχον του ηφαιστειακού Βάν Φλήτ*», προσπαθώντας έτσι με αυτό τον τρόπο να δικαιολογήσει ότι η εισβολή των Αμερικανών στα εσωτερικά της χώρας, ήταν σωτήρια. Στην 6η σελίδα η ίδια εφημερίδα αναφέρει και την απαγωγή του προέδρου της κοινότητας Δ. Χασιώτη από αντάρτες.³⁷⁴ Η εφημερίδα *Ημερήσιος*

³⁷² Εφημερίδα, *ΕΜΠΡΟΣ*, 26 Ιουνίου 1947, σ. 4.

³⁷³ Τάσος Βουρνάς, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ*. Αφοι Τολίδη Ο.Ε, (1981) σ. 261.

³⁷⁴ Εφημερίδα *ΕΜΠΡΟΣ*, 7 Σεπτεμβρίου 1948, αρ. 1088, πρωτοσέλιδο.

Κήρυξ Λάρισας, καθότι φιλοκυβερνητική, έχει περισσότερες αναφορές και ονόματα απαχθέντων από τους «συμμορίτες» τονίζοντας «*ΝΕΑ ΠΛΗΓΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΜΜΟΡΙΤΙΣΜΟΥ*». Ως «*βίαια στρατολογημένους*» χαρακτηρίζει τους Κων. Ζέρμα με τις αδελφές του Μαρία και Αριάδνη, Μεν. Και Δημ Στατήρη, Μαρ. Μαρκούλη, Γ. Μπαγιάφα, Αθαν. Κουπατσιάρη, Βασιλική Ζιάγκα, Θ. Βογιατζή, Σπ. Υφούλη, Μαρία, Τασία και Άννα Δερβένη και Ευδοξία Δημητρίου και Γ. Δομενικιώτη. Τελευταίο αναφέρει τον πρόεδρο της κοινότητας Βασίλειο Χασιώτη ή Μπλάνα. Κάψανε τα σπίτια των Δ. Πλάκα, Ν. Μαρκούλη, αδελφών Κοντογιάννη και Γ. Κυριαζή. Αναφέρεται ότι η επίθεση έγινε από την ταξιαρχία Μπαντέκου, Παλαιολόγου και Κούρτη ο οποίος σκοτώθηκε κατά τη συμπλοκή μαζί με άλλους αντάρτες. Σκοτώθηκε επίσης ο ΜΑΔ Ευθ. Μπάτσιος και από τον άμαχο πληθυσμό οι Γ. Τρικούπης και Ελένη Γκουζέπη.³⁷⁵ Η εφημερίδα *Ελευθερία*, που καλύπτει και αυτή το συμβάν, αναφέρει ότι ισχυρή «συμμοριακή» ομάδα προσπάθησε για πρώτη φορά να καταλάβει τον Τύρναβο και μετά από σκληρές μάχες αποκρούστηκε από τον διοικητή της εθνοφρουράς Θεσσαλίας Σπυρόπουλο, ενώ σκοτώθηκαν 14 «συμμορίτες» μεταξύ των οποίων ο «αρχισυμμορίτης» Κούρτης του οποίου βρέθηκε και το προσωπικό αρχείο.³⁷⁶

...Στις 20 Απριλίου 1949, η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση απηύθυνε έκκληση στον ΟΗΕ για τον τερματισμό του Εμφυλίου, διαβεβαιώνοντας ότι οι Έλληνες κομμουνιστές ήταν έτοιμοι να κάνουν τις πιο μεγάλες υποχωρήσεις. Η ελληνική κυβέρνηση αδιαφόρησε, δηλώνοντας ότι ο ΔΣΕ έπρεπε πρώτα να καταθέσει τα όπλα του. Το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών συμφώνησε, επισημαίνοντας παράλληλα ότι αυτή ήταν η εικοστή πρώτη ειρηνευτική πρόταση του ΚΚΕ από το 1946 (foreign Relations of the United States FRUS-1949, τομ. 6. GPO. Ουάσιγκτον 1977. Σ. 305, σημ. 3)..³⁷⁷

Στα τέλη του 1949 ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος είχε θεωρητικά τελειώσει παρόλο που, «*κανείς δεν μπορεί να σηκωθεί, να τινάξει τη σκόνη απ' τα ρούχα του και να σφίξει τα χέρια με τον πρώην αντίπαλο*», όπως αναφέρει η Νένη Πανουργιά στο «*Επικίνδυνοι πολίτες*». Το 1950 ο κυβερνητικός στρατός είχε πλήρως κυριαρχήσει.

³⁷⁵ Εφημερίδα, *Ημερήσιος Κήρυξ Λάρισας*. 7 Σεπτεμβρίου 1948, σ. 2.

³⁷⁶ Εφημερίδα, *Ελευθερία*, 7 Σεπτεμβρίου 1948, σ. 4α.

³⁷⁷ Θανάσης Σφήκας, Η «ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΕΜΗ» ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ: Ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και δυνατότητες συμβιβασμού 1945-1949, στο «Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ-Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949, Θεμέλιο 2002, σ. 75.

Είχε τελειώσει επίσημα όμως; Η Μακρόνησος η Γιούρα παρέμειναν όπως και οι φυλακισμένοι-εκτοπισμένοι σε ολόκληρη την επικράτεια ...Οι διώξεις, οι αντεκδικήσεις και τα καταπιεστικά μέτρα εναντίον των ηττημένων, η νευρωτικής φύσεως (και πολιτικής χρήσεως) εμμονή στην μοναδικότητα των ορισμών του «εθνικού», η γενικότερη έλλειψη ανοχής απέναντι σε κάθε είδους κριτική και κυρίως η διαπίδυση του περιρρέοντος αυταρχισμού στις πρακτικές του κράτους και των οργάνων του, αποτελούν φυσικό επακόλουθο όλων των εμφυλίων πολέμων.³⁷⁸ Έτσι οι φιλοκυβερνητικές εφημερίδες αναφέρουν συχνά αντικομμουνιστικά γεγονότα. Κάποια από τα παραπάνω «κατάλοιπα», παρέμειναν δυστυχώς στην Ελλάδα για δεκαετίες. «Οι Μακρονησιώται αποκηρύσσουν το ΚΚΕ και την Ανταρσίαν». Από την πόλη του Τυρνάβου αναφέρεται το όνομα του στρατιώτη Ιωάννη Χριστοδούλου από το Γ' τάγμα που ανένηψε. «Και είναι έτοιμοι να πολεμήσουν για την μητέρα Ελλάδα», αναφέρει το φιλοκυβερνητικό έντυπο.³⁷⁹ Μάλιστα ένα μήνα νωρίτερα στην ευρύτερη περιοχή του Τυρνάβου είχε ξεκινήσει ο «επαναπατρισμός των συμμοριόπληκτων». Ο αρμόδιος υπουργός Πρόνοιας Κ. Καραμανλής μεταβαίνει σε Ελασσόνα και Τύρναβο, για να συντονίσει μαζί με τους υπευθύνους την επιστροφή στον Ν. Λάρισα 38.000 ατόμων.³⁸⁰ Το σχέδιο του κυβερνητικού στρατού να τους χρησιμοποιήσει από την άνοιξη του 1947, όταν είχαν δια της βίας απομακρύνθηκαν από τα χωριά τους, είχε αποδώσει. Οι αντάρτες πράγματι στερήθηκαν έτσι νέους μαχητές,

Με τη λήξη του Εμφυλίου το σκοτεινό παρελθόν της Κατοχής έπρεπε να ξεχαστεί. Η Ελλάδα ξεκινούσε μια νέα προσπάθεια «ανάπτυξης, και τα στελέχη του πολιτικού και ένοπλου δωσιλογισμού αφομοιώθηκαν και ενσωματώθηκαν σχετικά γρήγορα από το μετεμφυλιακό «κράτος των εθνικοφρόνων», περίπου με τον ίδιο τρόπο οι οικονομικοί δωσίλογοι αφομοιώθηκαν στην οικονομική ζωή του τόπου. Έτσι και η πόλη του Τυρνάβου με σκυμμένο το κεφάλι προχώρησε προς αυτή την κατεύθυνση. Τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων σε όλη τη χώρα και για τον Τύρναβο ήταν απαραίτητα για πολλά χρόνια, για να δείξει κάποιος ότι έσφαλε στον Εμφύλιο όταν και αγωνιζόταν για ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια!

Αξίζει να δούμε για τις πρώτες βουλευτικές εκλογές μετά τον Εμφύλιο το 1951, τις «προτιμήσεις» των πολιτών του Τυρνάβου «αμερόληπτος σφυγμομέτρησις

³⁷⁸ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963), Παπαζήσης 1992, σ. 277.

³⁷⁹ Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, 29 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

³⁸⁰ ό.π., 2 Νοεμβρίου 1949, σ. 4.

των προτιμήσεων του Ελληνικού λαού». Γεώργ. Δόκος, κτηνοτρόφος: Θα ψηφίσω Παπάγον δια να λείψει η σαπίλα και οι φόροι. Βασ. Λέντζας, βιομήχανος: εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον, δια να εφαρμόσει εις την πολιτικήν όπως και εις τον στρατόν ηθικήν και δυναμικήν διακυβέρνησιν. Ευαγ. Αθανασιάδης, εργάτης: Θα ψηφίσω Παπάγον διότι αναμένω βελτίωσιν της καταστάσεως και μόνο ο Παπάγος θα θρέψει τους φτωχούς εργάτες. Αποστ. Τζουμέρκας, γενικός Γραμματεύς της Πανεργατικής Τυρνάβου: εψήφισα Ζέρβαν. Θα ψηφίσω Παπάγον διότι μόνο αυτός θα υποστηρίξει την εργατικήν τάξιν και θα καλυτερεύσει τους όρους ζωής. Βασ. Κονιτσιώτης, αρτοποιός: Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον διότι είμαι οπαδός του Ροδόπουλου. Αστρ. Ρωμηός, γαλακτοζαχαροπλάστης: Εψήφισα Λαϊκόν, θα ψηφίσω πάλι Λαϊκόν, διότι είμαι από ετών οπαδός του κόμματος. Θεοδ. Παπαναστασίου, πρόεδρος καφεπωλών-καταστηματάρχης: εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον δια να γνωρίσει ο τόπος ησυχίαν. Γεωρ. Παληός, επιχειρηματίας: Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον διότι επιθυμώ ησυχίαν, δια να επιδοθεί ο κόσμος στις δουλειές του. Δημ. Σαφαρίκας, έμπορος: Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον, διατί θεωρώ τον Παπάγον ειλικρινέστερον και ικανότερον των άλλων. Γεωρ. Καραφέριας, ιδιοκτήτης καφενεύου: Δεν ηθέλησε να απαντήσει. Κων. Μανδηλάς, αμπελουργός: Εψήφισα ΕΠΕΚ. Θα ψηφίσω πάλι ΕΠΕΚ, διότι θεωρώ τον Πλαστήραν ως τον πλέον ηθικόν. Νικ. Ρίζος, σερβιτόρος: Εψήφισα Παπανδρέου. Θα ψηφίσω πάλιν Παπανδρέου, διότι παραμένω οπαδός του. Δημ. Σκουμπής, κτηματίας: : Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον διότι απλούστατα οι παλαιοί αφάνησαν ανίκανοι. Σπυρ. Γκούμας, γεωργοκτηματίας: Εψήφισα Δημοκρατικήν Παράταξιν. Θα ψηφίσω πάλιν Δημ. Παράταξιν, διότι «έτσι μου αρέσει». Ιωαν Κατσαρός, εργοστασιάρχης ποτοποιίας: Εψήφισα Εθνικόφρονα Παράταξιν, θα ψηφίσω πάλιν Εθνικόφρονα Παράταξιν, διότι μόνο οι εθνικόφρονες δίδουν την εγγύησιν ότι η Ελλάς θα μείνει Ελλάς. Αθαν Ιωαννίδης, παντοπώλης: Εψήφισα Λαϊκόν. Δεν ήθέλησε να απαντήσει τι θα ψηφίσει. Γεωρ. Κοκώνης, εργατικός: Εψήφισα ΕΠΕΚ. Θα ψηφίσω πάλιν ΕΠΕΚ διότι ο Πλαστήρας είναι ο καλύτερος. Θεοφ. Χατζηρεπάνης, κτηματίας: Εψήφισα ΕΠΕΚ. Θα ψηφίσω πάλιν ΕΠΕΚ, διότι ο Πλαστήρας είναι ηθικώτερος και θα λύση τιμίως όλα τα ζητήματα των αγροτών. Κων Τσίτσας, άνεργος: Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον, δια να σώσει την Ελλάδα. Πέτρος Βασιλείου, ιδιωτ. Υπάλληλος: Εψήφισα Λαϊκόν. Θα ψηφίσω Παπάγον, διότι του έχω εμπιστοσύνην και εκτίμησιν. Δημ. Γαβράς, αγρότης: Εψήφισα ΕΠΕΚ. Θα ψηφίσω πάλιν ΕΠΕΚ, διότι ο στρατηγός είναι ο τιμιώτερος και ο καλύτερος. Ιωαν Κούβαρος, κτηματίας: Εψήφισα Ζέρβαν. Θα ψηφίσω

Παπάγον διότι ο Παπάγος είναι ο σωτήρ της Ελλάδος. Οι άλλοι απεδείχθησαν κίβδηλοι. Ιωαν Μανδηλάς, αμπελουργός: *Εψήφισα Λαϊκόν. Δεν καταστάλαξα γνώμην τι θα ψηφίσω. Γεωρ. Χατζηπούλιος, κτηματίας: Εψήφισα Παπανδρέου. Θα ψηφίσω Παπάγον*, διότι δεν μας ικανοποίησαν τα παλαιάν κόμματα.³⁸¹ Το συμπέρασμα: Τι Πλαστήρας, τι Παπάγος;³⁸²

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν μπορούμε να πούμε ότι μια πόλη, με τους κατοίκους και την ιστορία της περιοχής μπορούν να συντελέσουν, αφού πρώτα δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες μέσα από κοινωνικούς αγώνες, να αναπτυχθεί μια ταξική συνείδηση των πραγμάτων, τότε απερίφραστα μπορούμε να απαντήσουμε ότι ναι, ο Τύρναβος είχε τα παραπάνω χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

Την περίοδο του 1920-1949, η πόλη του Τυρνάβου αξιοποίησε τις πνευματικές, πολιτιστικές, κοινωνικές παρακαταθήκες του ένδοξου παρελθόντος της, με την προσφορά ανθρώπων οι οποίοι αγωνίστηκαν και για την κοινωνική-πολιτιστική πρόοδο της περιοχής ώστε να μουν οι βάσεις για μια κοινωνία που να σέβεται τους πολίτες της, ανεξάρτητα από την κοινωνική προέλευσή τους.

Στο τέλος της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου μπορεί να ανατράπηκαν πολλά από τα παραπάνω κοινωνικά γνωρίσματα. Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι αυτή έγινε με την επιβολή των «νικητών» του αιματηρού εμφυλίου πολέμου στη χώρα μας μέσω των ξένων συμμάχων, η συνέργεια των οποίων συνετέλεσε στο να αλλάξουν όλα όσα οικοδομήθηκαν με πολύ κόπο και θυσίες. Ο συντηρητισμός επικράτησε τελικά μετά από μια δεκαετία σχεδόν στην οποία η πόλη του Τυρνάβου αν αξιοποιούσε το προοδευτικό παρελθόν της και μόνο, με τους αγώνες των κατοίκων της, τις προοδευτικές για τα δεδομένα της εποχής ιδέες, του Κόκκινου Συμβουλίου 1934, σίγουρα η πόλη δεν θα καρκινοβατούσε πάνω στη μίζερη και άδικη για τους δημοκρατικούς πολίτες, κατάσταση που επικράτησε.

Αξίζει λοιπόν να επισημανθεί τη δράση του «Κόκκινου Συμβουλίου» του 1934. Ο Τύρναβος ήταν μία από τις ελάχιστες πόλεις της περιόδου εκείνης όπου εξελέγησαν Κομμουνιστικά Κοινοτικά Συμβούλια. Οι ιδέες των ανθρώπων εκείνων, οι πράξεις τους, αφήσαν βαριά κληρονομιά για τα επόμενα χρόνια στους κατοίκους. Οι κάτοικοι, απέκτησαν πολιτική και πνευματική συνείδηση η οποία και ατσαλώθηκε

³⁸¹ Εφημερίδα *ΕΜΠΡΟΣ*, 6 Σεπτεμβρίου 1951, σ. 4.

³⁸² Τη φράση την είπαν δύο πολιτικά πρόσωπα, πριν από τις εκλογές του 1952. Ο Γ. Παπανδρέου και ο Νίκος Ζαχαριάδης που πρόσθεσε «άσπρος σκύλος, μαύρος σκύλος, μια γενιά».

μέσα από τους κοινωνικούς αγώνες. Οι σκέψεις τους, σε συνδυασμό με τη δράση και τα θέλω τους, είναι βέβαιο ότι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και αναδιοργάνωση του «κομμουνιστικού» εργατικού κινήματος στην περιοχή. Αυτά όμως δεν έγιναν από τη μια στιγμή στην άλλη. Ήδη πριν από το 1918 είχε ιδρυθεί ο ΠΑΝΕΡΓΑΤΙΚΟΣ Σύνδεσμος Τυρνάβου. Για την περίοδο εκείνη η αναφορά και μόνο σε αίτημα Κυριακάτικης αργίας φάνταζε ουτοπική. Ζητήθηκε και απαιτήθηκε ωστόσο από πρωτοπόρους Τυρναβίτες καπνεργάτες, κυρίως αυτούς που είχαν επαφή με άλλες θεσσαλικές πόλεις. Ήταν η απαρχή μιας σειράς συλλογικών διεκδικήσεων με αποκορύφωμα αυτή του Κόκκινου συμβουλίου του 1934. Βέβαια και αργότερα αλλά οι δράσεις του Κομμουνιστή Δημάρχου Κώστα Αρίδα, με την σύμπλευση των ιδεών του Κώστα Λουλέ και άλλων πολιτών που έδρασαν τη δεκαετία του '30, έμειναν ανεξίτηλες. Και αυτό γιατί ήταν και πρωτοποριακές για μια χώρα συντηρητική όπως η Ελλάδα, αλλά κυρίως γιατί συντελέστηκαν σε περιόδους έντονης αντικομμουνιστικής δραστηριότητας, με διώξεις, φυλακίσεις, εξορίες και εκτελέσεις μελών του αρχικού ΣΕΚΕ και μετέπειτα ΚΚΕ. Κι όμως αυτοί οι άνθρωποι παρότι είχαν κάνει το κελί της φυλακής δεύτερο σπίτι τους, δεν σταμάτησαν ποτέ να αγωνίζονται για το κοινό καλό του τόπου και της πατρίδας τους, πρεσβεύοντας ιδέες ουμανιστικές, ενώ πολλοί εξ 'αυτών εκτελέστηκαν από τους ιδεολογικούς αντιπάλους τους με την σύμπραξη των ξένων κατακτητών.

Οι αξιώσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου για καλύτερευση των συνθηκών εργασίας, αύξηση ημερομίσθιων, κοινωνική πολιτική (υγεία-παιδεία), πολιτιστικά δρώμενα, αντιπολεμικά ψηφίσματα ήταν ορισμένες από τις βασικές επιδιώξεις αλλά και κατακτήσεις του. Ιδίως σε αγροτικά θέματα, επειδή η περιοχή ήταν επί το πλείστο αγροτική, οι ιδέες του Μαρίνου Αντύπα, το Κιλερέρ δεν ξεχάστηκαν ποτέ, και συνεχίστηκαν. Όπως στο Πανθεσσαλικό συνέδριο, στο ζήτημα με της φορολογίας στο τσίπουρο, στην ενίσχυση του φτωχού αγροτικού κλήρου κ.α. Αρκετοί λοιπόν άνθρωποι της περιοχής είχαν ουσιαστικές σκέψεις και αισθήματα που τους οδήγησαν σε εξίσου ουσιαστικές πράξεις και η «μικροιστορία» τους φωτίζει την ιστορική αιτιότητα στο επίπεδο των μικρών ομάδων, όπου πραγματώνεται και το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής.

Η προσπάθεια των ανθρώπων να μορφώσουν το φτωχό σε σύνολο ποσοστό των κατοίκων της πόλης είτε με εκπολιτιστικές εκδηλώσεις, με ομιλίες, αθλητικά δρώμενα σε συνδυασμό με την καλύτερευση των συνθηκών εργασίας, φανερώνει το πόθο για καλύτερευση του βιοτικού επιπέδου μιας περιοχής.

Μπορεί στο τέλος και με τη λήξη του Εμφυλίου οι νικητές να σβήσανε από τη μνήμη τους το σκοτεινό τους παρελθόν της Κατοχής με καιροσκοπικές βλέψεις. Με την οικονομική ισχύ που απέκτησαν μέσα στις στάχτες της Κατοχής διεκδικούσαν μερίδιο και ρόλο από το κράτος που εξαργύρωνε τώρα τις σκοτεινές τους υπηρεσίες. Μπορεί τα στελέχη του πολιτικού και ένοπλου δωσιλογισμού να αφομοιώθηκαν και ενσωματώθηκαν σχετικά γρήγορα από το μετεμφυλιακό «κράτος των εθνικοφρόνων», περίπου με τον ίδιο τρόπο οι οικονομικοί δωσίλογοι αφομοιώθηκαν στην οικονομική ζωή του τόπου. Ωστόσο κανείς δεν πρέπει να παραβλέψει τους ανθρώπους εκείνους που με προσωπικό κόστος ακόμα και με την θυσία τους για τους αγώνες, προσπάθησαν και σε πολλές περιπτώσεις, παρότι οι συγκυρίες δεν ήταν με το μέρος τους, κατάφεραν να μεταλαμπαδέψουν τις πρωτοποριακές ιδέες τους στις επόμενες γενιές.

Έτσι η πόλη του Τυρνάβου για πολλά χρόνια είχε αναμμένη τη φλόγα των ηρωικών εκείνων ανθρώπων η οποία παρέμεινε άσβηστη στις συνειδήσεις των πολιτών που αγωνίστηκαν στις επόμενες γενιές με απώτερο σκοπό την κοινωνική και πολιτιστική ευμάρεια του Τυρνάβου. Η ταξική συνείδηση των δημοκρατικών ανθρώπων της πόλης, όπως φάνηκε και στα μετέπειτα χρόνια παρέμεινε άσβηστη, παρόλο τις διώξεις τους εξευτελισμούς που δέχτηκαν από συμπολίτες που «βρέθηκαν» στην πλευρά των νικητών για τους προαναφερθέντες λόγους.

ΑΡΧΕΙΑ

- Αρχείο *Μηλιούλη Στέλιου*, ΑΣΚΙ, Οκτώβρης 2017.
- ΑΣΚΙ «*Αρχείο ΕΠΟΝ*», κωδ, Τεκμ. 004.03.029.00015.
- Εφημερίδα, «*Νεολαία*», Συντάκτης Ν. Μούζης. ΑΣΚΙ 15 Ιουλίου 1932.
- Κανελλόπουλος Παναγιώτης, Αγόρευσις κ. Παναγιώτη Κανελλόπουλου-αρχηγού του Ε.Ε.Κ ενώ της στρατιωτικής καταστάσεως, Συνεδρίασις Βουλής 19 Δεκεμβρίου 1947.
- Αρχείο *Μηλιούλη Δημοσθένη*.
- Χατζηρεπάνης Γιώργος, ομιλία Δημοτικό θέατρο Τυρνάβου, Οκτώβρης 2008.

Ι: ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΙ ΤΟΜΟΙ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Αλβανός Ραϋμόνδος, «*Αναγκαστικός Εκσυγχρονισμός*», περιοδικό Τα Αιρετικά-πρόσφυγες στον Ελλαδικό χώρο, τ.11, Δεκέμβρης 2020.
- Ανδρεάδης Δημοσθένης, «*Επαρχία Τυρνάβου Α', Ο Τύρναβος στα πρώτα 25 ελεύθερα χρόνια του*» (1935), Περιοδικό Θεσσαλικά χρονικά 1881-1931, Institutional

Repository-Library & information Centre of Thessaly, Ιστορική Και Λαογραφική Εταιρία των Θεσσαλών.

- Γεωργιάδης Νικόλαος, «Θεσσαλία», ΕΛΛΑ, 1995.
- Γιαννούλας Ιωάννης, «Αντιστασιακός Τύπος Τυρνάβου στην Κατοχή (1943-1944)», στο «Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου», Δήμος Τυρνάβου-Όμιλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, 2018.
- Γρηγορίου Χ. Αλέξανδρος, «Χάνια, «πανδοχεία και ξενοδοχεία του Τυρνάβου 1800-1940», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Δήμος Τυρνάβου-Όμιλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας. Τύρναβος, 2018.
- Δημητράτος Νίκος, *Κομμουνιστική Επιθεώρησης, Μηνιαίον Θεωρητικόν όργανον του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδας*, αρ. 1, Αθήνα 1921.
- Δοκίμιο Ιστορία του ΚΚΕ, Α' Τόμος 1918-1949, Σύγχρονη Εποχή, 2008.
- Δοκίμιο Ιστορία του ΚΚΕ 1939-1949, τ.Β2. Σύγχρονη Εποχή, 2008.
- Ηλιού Φίλιππος, *Ο Εμφύλιος πόλεμος-Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, 2003.
- Καραδήμας Δημ., *Καταστραφείσαι πόλεις και χωριά συνεπεία του πολέμου 1940-1945*, Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας 1946.
- Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης, τόμος δεύτερος, Σύγχρονη Εποχή, 1981.
- Κλήμης Ν. Αριστείδης, *Οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί, έκδοση επ' ευκαιρίας του Α' Συνεταιριστικού Συνεδρίου*, Μυτιλήνη 1938.
- Λούλος Κωνσταντίνος, «Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας δια μέσου των «εκκαθαρίσεων», 1936-1946», στο Χάγκεν Φλάισερ, *Η Ελλάδα 36-49-Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης, 2003.
- Λυγκούρης Σπυρίδων-Εμμανουήλ «Ο ματωμένος αρραβώνας του εργάτη και του χωρικού»: Η αγροτική εξέγερση των Τρικάλων (Φεβρουάριος 1925), στο *Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας*, τ.2, Λάρισα 2021.
- Μαρκέτος Σπύρος, «Η ελληνική Αριστερά», στο Χατζηιωσήφ (επ.), *Ιστορία της Ελλάδας τον 20ο αιώνα*, τόμος Β2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004.
- Μιχαλάκης Κώστας, «ζαναζωντάνεψε τ' αρματολίκι» *Η επιρροή του 1821 στο ΕΑΜ και η αξιοποίησή του στην αντίσταση του '41-44*, στο *Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας*, τ.2, Λάρισα 2021.

- Μπάρμπας Τάκης, «*Η ετήσια εμπορική πανήγυρις της Λαρίσης ή το παζάρι της Λάρισας*», ΠΡΑΚΤΙΚΑ 8ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 5-6 Δεκεμβρίου 2014.
- Μπάρμπας Τάκης, «*Το άγνωστο οδικό δίκτυο της μεταβυζαντινής περιόδου από τα Τέμπη μέχρι τον Τύρναβο*», Ψηφίδες Ιστορίας Περιοχής Τυρνάβου, Πρακτικά Δημερίδας, Τύρναβος, 2016.
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «*Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951-Συνέχειες και ασυνέχειες*», στο Χάγκεν Φλάισερ, *Η ΕΛΛΑΔΑ 36-49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο-Τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης, 2003.
- Νικολακόπουλος Ηλίας, *Των εκλογών τα πάθη-Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20ου αιώνα*, Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη-Το Βήμα βιβλιοθήκη, 2012.
- *Ο Ηρωικός Μάης της Θεσσαλονίκης του '36*, Σύγχρονη Εποχή 1984.
- Οικονόμου Ιωάννης Λαρισαίος Λογιωτάτου, *Ιστορική τοπογραφία ενός μέρους της Θεσσαλίας- 1817*, Επιμέλεια Μ.Μ. Παπαϊωάννου-έκδοση Δήμου Λάρισας, Αθήνα 1989.
- Παλιούγκας, Θεόδωρος, *Η Θεσσαλία στο οδοιπορικό του Εβλίγια Τσελεμπί (1668)*, Λαογραφικό Μουσείο Λάρισας, Λάρισα 2001.
- Παρλαπάνος Θόδωρος, «*Αναμνήσεις από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα*» περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», τ. 55, Σεπτεμβρίου 1987.
- Περιοδικό «*Εθνική Αντίσταση*», συλλογή 36, Ιούλης 1983.
- Ρίχτερ Χάιντς, *Η Συμφωνία της Βάρκιζας-Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, 1984.
- Σαϊτάνης Γιώργος, «*Οι θεσμοί της Λαϊκής Αυτοδιοίκηση και Λαϊκής Δικαιοσύνης στην Ελεύθερη Ελλάδα την περίοδο 1942-1945*», στο *Θεσσαλία στους Κοινωνικούς Αγώνες, Περιοδική έκδοση Ιστορικής & Κοινωνικής προσέγγισης των Αγώνων της Θεσσαλίας*, τ.1, Λάρισα 2020.
- Σαράφη Λη, *Η «λευκή τρομοκρατία» Μοχλός σύνθλιψης του φρονήματος*, στο «*Ο εμφύλιος πόλεμος-Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο*», Θεμέλιο, 2002.
- Σκαλιδάκης Γιάννης, Περιοδικό «*HOT DOG HISTORY*» τ.91, ΚΑΤΑΝΟΩΝΤΑΣ ΤΟ ΕΑΜ, 27 Σεπτεμβρίου 2010.
- ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΚΕ, ΣΧΕΔΙΟ 1918-1949, Μέρος Α, ΚΕ του ΚΚΕ, 1988.
- Συλλογικό έργο «*ΓΙΟΥΡΑ-Το θανατονήσι*», Γνώσεις, ανατύπωση 1975.

- Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ-Σχέδιο, μέρος Α, 1918-1949, Κ.Ε του ΚΚΕ, 1988.
- Σφήκας Θανάσης, Η «Ειρηνοπόλεμη» διάσταση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου: Ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και δυνατότητες συμβιβασμού 1945-1949, στο «Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ-Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949, Θεμέλιο, 2002.
- Τζένας Νίκος, «Ο Έγκορτ-οι Άγγλοι-κι εμείς» Περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», τ. 76, 1992.
- Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τ. δεύτερος 1925-1928, Σύγχρονη Εποχή, 1975.
- Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τ. πρώτος 1919-1924, Σύγχρονη Εποχή, 1975.
- Τόλια Φιλιά, «Η επαρχία Ελασσόνας την περίοδο της Απελευθέρωσης» στο Από την απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά-μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Πρακτικά συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016.
- Φατούρος Αργύρης, «Το επίσημο πλαίσιο διείσδυσης των ΗΠΑ» στο Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1940-1950-Ένα έθνος σε κρίση, Θεμέλιο, 1984.

II: ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Αναστασοπούλου Μαρία, Καλλιρόη Παρρέν-Η ζωή και το έργο-Η συνετή απόστολος της γυναικείας χειραφεσίας, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, 2012.
- Ανταίος Πέτρος, Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ, τομ Α & Β, Καστανιώτης, 1977.
- Αρσενίου Α. Λάζαρος, Η Θεσσαλία στην Αντίσταση, τ. Πρώτος & Δεύτερος, Αθήνα 1977.
- Βεργόπουλος Κώστας, Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Εξάντας, 1992.
- Βόγλης Πολυμέρης, Η αδύνατη επανάσταση, Αλεξάνδρεια, 2016.
- Βουλγαράκης Αχ. Δαμιανός, Το κοινωνικό κίνημα στη Λάρισα-Αυτοί που εργάστηκαν για το συνδικαλισμό, Λάρισα 1975.
- Βουρνάς Τάσος, Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας-ο εμφύλιος. Αφοι Τολίδη Ο.Ε, (1981).
- Βραχνιάρης Χρήστος, Κιλελέρ 1910-Τρικαλα 1925-Ανάμεσα σε δύο εξεγέρσεις, Αλφειός, 1985.
- Βραχνιάρης Χρήστος, Πορεία μέσα στη νύχτα, Αλφειός, 1990.
- Γιανουλόπουλος Γιάννης, Η ευγενής μας τύφλωση. εξωτερική πολιτική και εθνικά θέματα από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή, Βιβλιόραμα, 2003.
- Γιανουλόπουλος Γιάννης, Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963), Παπαζήσης, 1992.

- Έβερρετ Έντουαρντ, *Σελίδες Ημερολογίου-1819-Κέρκυρα-Ιωάννινα-Μετέωρα-Τύρναβος-Δελφοί-Αθήνα-Καλάβρυτα-Κωνσταντινούπολη-Βουκουρέστι, Τροχαλία*, 1996.
- ΕΖΕ ΛΕΟΝ (Leon Heuzey), *Οδοιπορικό στην Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία το 1858*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991.
- Ελεφάντης Άγγελος, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Θεμέλιο, 1999.
- Ηλιού Φίλιππος, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος-η εμπλοκή του ΚΚΕ*, Θεμέλιο, 2005.
- Καρπόζηλος Κωστής, *Κόκκινη Αμερική- Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017.
- Κορδάτος Γιάννης, *Τ' Αμπελάκια κι ο Μύθος για το Συνεταιρισμό τους*, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1973.
- Κορδάτος Κ. Ιωάννης, *Η Κοινωνική Σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 1924.
- Λαφαζάνης Μιχάλης, *Διηγήματα-Χαρίκλεια Καμβουκίδου 1988-1913*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Τυρνάβου, 2018.
- Λεονάρδος Αν. Ιωάννης, *Νεώτατη της Θεσσαλίας Χωρογραφία*, Θετταλός-Λάρισα, 1992.
- Μάρκου Σ. Αικατερίνη, *Μνημεία και πολιτισμός των ελληνικών πόλεων κατά την Οθωμανική περίοδο μέσα από τα κείμενα του Michiel Kiel*, Ηρόδοτος 2015.
- Μηλιούλης Στέλιος, *Αναμνήσεις Εξορίας*, Όστρια 2019.
- Μπαρτζιώτας Γ. Βασίλης, *Εξήντα χρόνια κομμουνιστής*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1986.
- Μπίρκας Κώστας, *Κάτω από την μπότα της δικτατορίας*, Μελισσάς, 1966.
- Πανουργιά Νένη, *Επικίνδυνοι πολίτες, Η Ελληνική Αριστερά και η κρατική τρομοκρατία*, Καστανιώτης, 2009.
- Παπαστράτης Προκόπης, *British policy towards Greece during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984.
- Παυλόσογλου Ιορδάνης, *Οι αγώνες της Αριστερής Νεολαίας από το 1922 μέχρι το 2008*, Αυτοέκδοση, 2008.
- Πούκεβιλ Φραγκίσκος, *Ταξίδι στην Ελλάδα, Μακεδονία Θεσσαλία*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1995.

- Ρηγίνος Μιχάλης, *Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα, 1909-1936. Βιομηχανία-Βιοτεχνία*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1987.
- Ρίχτερ Χάιντς, *1936-1946-Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα*, τ. α', Εξάντας, 1975.
- Σακελλαρόπουλος Διον. Θόδωρος *Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Πληροφόρηση, 1991.
- Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1992.
- Σβορώνος Γ. Νίκος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2007.
- Σταμάτης Χαράλαμπος, *Ιστορία της αστυνομίας πόλεων 1921-1971*, ιδιωτική έκδ. 1971.
- Τσιντζιλώνης Ν. Χρήστος *Ο.Κ.Ν.Ε. 1922-1943, Σύγχρονη Εποχή*, 1989.
- Φαλμεράιερ (Fallmerayer) Ιάκωβος (Jacob), *Περί καταγωγής των Ελλήνων*, Νεφέλη, 1984.
- Φλάισερ Χάγκεν, *Στέμμα και σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ.Α', Παπαζήσης, 1995.
- Φλούντζης Αντώνης, *Στρατόπεδα Λάρισας Τρικάλων 1941-1944-Η γέννηση του Αντάρτικου στη Θεσσαλία*, Παπαζήσης, 1977.
- Χαλκός Πέτρος (Γιάννης Κορδάτος), *Η κατήχηση των χωρικών*, Κομμουνιστικός Όμιλος Αλεξάνδρειας 1923-Ανατύπωση Σύγχρονη Εποχή, 2020.
- Χατζηδήμου Δ. Γιάννης, *Σημειώσεις από την ιστορία του εργατικού μας κινήματος-πληρωμένες με αίμα και δάκρυα οι εργατικές κατακτήσεις*, Αθήνα Σεπτέμβριος 1990.
- Χατζησοφιά Άννα, *Η UFA FILM και άλλες ιστορίες*, Εύμαρος, 2016.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Κουκοβίτης Αντώνης, Εφημερίδα *Ελευθερία* Λάρισας, 1982.
- Παναγόπουλος Βαγγέλης, «*ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ (Ι) Τι είδαν στην προεπαναστατική Ελλάδα*» Ιστορικά Ελευθεροτυπίας τ. 43, Αθήνα, 10 Αυγούστου 2000.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Αρίδας Γιώργος.
- Παρλαπάνος Θόδωρος.
- Χωματάς Αθανάσιος.

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

- Μίγας Γιώργος.

- Κλιάφα Μαρούλα

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ-ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Γιούργου Όλγα, «Οι Ενώσεις Παλαιών Πολεμιστών και το ΣΕΚΕ (1922-1925), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2014.
- Λαφαζάνης Μιχάλης «Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), Η Εποχή-Το έργο-Η αλληλογραφία του», Ιωάννινα 2001.
- Τσεκουρλούκη Ελένη, «Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ», ΤΕΙ Μεσολογγίου 1999, (εργασία).

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- *Ακρόπολις*
- *Αναγέννησις Τρικάλων*
- *Ελευθερία*
- *Ελευθερία Λάρισας*
- *ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ*
- *ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ*
- *ΕΜΠΡΟΣ*
- *Εφημερίδα των Συντακτών*
- *Εφημερίς Δημοκρατικών Αρχών*
- *Εφημερίς των Κυριών*
- *ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΝΕΑ*
- *Καθημερινή*
- *Ημερήσιος Κήρυξ Λάρισας*
- *ΜΙΚΡΑ, Λάρισας*
- *ΠΕΛΕΚΥΣ, Εν Τουρνάβω*
- *ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ*
- *ΣΑΛΠΙΓΞ Λάρισας*
- *ΣΚΡΙΠ*
- *Το Βήμα*

ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΤΥΠΟΣ

- *ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ*
- *ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ*, Όργανο Συνασπισμού Κομμάτων της πόλης Τυρνάβου.
- *ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ*
- *ΕΞΟΡΜΗΣΗ*
- *Λαϊκή Δράση*, Όργανο Επαρχιακής Επιτροπής Τυρνάβου

- Λενινιστής

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- <https://www.kar.org.gr/2014/02/16/%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF-1933-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AC%CF%84%CE%B5%CF%82-%CF%83/>
- http://diktiospartakos.blogspot.com/2019/03/blog-post_707.html
- <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3683618>
- <https://gkagkarin.blogspot.com/2019/02/1933.html>
- <https://esdodge.gr/san-simera-tin-21-ianouariou...>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ⁱ (Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, δημοσίευτη). *Το 1928 αρχίζει το άνοιγμα δρόμου Τυρνάβου-Ελασσόνας. Λουλεύουμε περίπου 200 άτομα ηλικιωμένοι και νέοι χωρίς ωράριο από νύχτα σε νύχτα με 50 δραχμές μεροκάματο οι μεγάλοι και 30 οι νέοι. Τα εργαλεία είναι κασμάς, φτυάρι και φουρνέλα. Κάναμε απεργία ζητώντας αύξηση μεροκάματου και δεκάωρου. Ήρθε η έφιππη χωροφυλακή και μας διέλυσε. Την άλλη μέρα με τις οικογένειες και τη συμπαράσταση του λαού έξω από την αστυνομία, η πρώτη νίκη: 60 δραχμές για τους μεγάλους 40 για τους νέους και δεκάωρο. Εγκρίθηκε και η άδεια για το συνδικάτο εργατών γης. Αρχισαν οι εγγραφές, από τα 700 μέλη τα 200 ήταν νέοι.*

ⁱⁱ (Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, δημοσίευτη). *Ο αθλητισμός είχε σοβαρή απήχηση στους νέους, γήπεδο δεν είχαμε και παίζαμε δίπλα στον ποταμό Τιταρήσιο. Στο γήπεδο ερχόταν 150-200 παιδιά και παίζαμε εναλλάξ βάρδιες. Αυτό για τις αρχές ήταν γερός πονοκέφαλος, κάναμε κόκκινη Σπαρτακιάδα γυρίζοντας σε όλη την περιοχή και Λάρισα για αυτά ο μοίραρχος Τέγος βάλθηκε να μας διαλύσει. Πηγαίναμε ζητούσαμε άδεια, δεν μας έδινε λέγοντας δεν χρειάζεται. 25 Μάρτη του 1933 γίνονταν η γιορτή απέναντι από το γήπεδο στη Τούμπα, έπαιρνε μέρος και το Κόκκινο Συμβούλιο, Αστυνομία, Κληρικοί και πολύς κόσμος. Όμως έλειπε η ζωντάνια, η νεολαία 300 νέοι ήταν στο γήπεδο σωστή πρόκληση, αμέσως ο μοίραρχος στέλνει μια κουστωδία έφιππους επικεφαλής τον νομάρχη Κομνηνό για να μας διαλύσουν. Είχε χαλάσει η μπάλα με τα σχοινιά όπως ήταν τότε και ώσπου να τη*

διορθώσουν διάβαζα στους συγκεντρωμένους ένα άρθρο στη νόμιμη εφημερίδα Νέος Λενινιστής για την κρίση.. τι κάνετε εδώ; Ποιος σας επέτρεψε να κάνετε παράνομες συγκεντρώσεις; Εμείς του λέμε πως παίζουμε μπάλα και ο μοίραρχος όταν του ζητήσαμε άδεια μας είπε ότι δεν χρειάζεται. Αμέσως ο Κομνηνός παίρνει την μπάλα και αυταρχικά: Παρλαπάνος, Σουβλής και Χατζηπεριστεράς ακολουθείστε μας. Εμείς του λέμε ή όλοι ή κανένας, έτσι και συμφώνησε. Όπως περάσαμε από την Τούμπα που γινόταν η γιορτή 25 Μαρτίου διαλύθηκαν τα πάντα και ο κόσμος από τη γιορτή ήρθε κοντά μας. «Αυτό θέλαμε και εμείς».

ⁱⁱⁱ (Συνέντευξη Θόδωρου Παρλαπάνου στον Τάκη Μπάρμπα, δημοσίευτη). Ο Κώστας Λουλές, ιστορική φυσιογνωμία για το ΚΚΕ, τι να γράψει κανείς γι' αυτόν τον ήρωα; Από τα φοιτητικά του χρόνια ως το τέλος της ζωής του ήταν φυλακή, εξορία, παράνομος, καταδιωκόμενος, άσπρη μέρα δεν γνώρισε, σκληρό καρύδι, ακούραστος. Πίσω δεν ήξερε να κάνει. Πάντα μπροστά. Το κόμμα για αυτόν ήταν ο άλλος εαυτός του. Κοντά σ' αυτόν η οικογένεια Λουλέ θυσίασε τα πάντα στον αγώνα.

^{iv} <https://gkagkarin.blogspot.com/2019/02/1933.html>. Μία σε μεγάλο βαθμό άγνωστη σελίδα του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος, σελίδα ηρωισμού που βάφτηκε με αίμα συνέβη στις 15 Φλεβάρη 1933. Η αστυνομία, εντείνοντας την τρομοκρατία κατά των προεκλογικών συγκεντρώσεων του Ενιαίου Μετώπου Εργατών-Αγροτών (ΚΚΕ), πολιορκεί συγκέντρωση εργατών στο Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης. Με αλληπάλληλες εφόδους επιχειρεί να καταλάβει τα γραφεία του. Οι συγκρούσεις γενικεύθηκαν σε όλη την πόλη. Δέκα νεκροί και δεκάδες τραυματίες. Στις 16/2 απέργησαν οι τσαγκάρηδες και οι αρτεργάτες, ενώ έγιναν και συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας τόσο στη Θεσσαλονίκη, όσο και στην Αθήνα αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας.

^v Συνδυασμός Αχρωμάτιστος: Περ. Λακερδάς, Μαργ. Γ. Μαλίτας, Ευάγ. Μαμανός, Γ. Α. Κοντογιάννης, Μ. Λουλές, Γ. Νιούγκος, Βασ. Λέντζας, Γ. Ν. Βογιατζής, Αν. Στρογγυλός δικηγόρος, Ανδρ. Αγραφιώτης, Β. Ζανγκότης, Αθ. Σ. Παπαγιάννης δικηγόρος, Πελοπίδας Ξύδας, Β. Μητσιός και Αθ. Γουνιτσιώτης. Συνδυασμός του Ιατρού Λάμπρου Λάμπρου: Ν. Ζαχαρακούλης, Δ. Ταουσάνης, Λάμπρου Ν. Λάμπρου ιατρός, Χ. Τσαρχάσης, Ευάγ. Βασιλείου, Δημ. Χασιώτης, Ν. Μαρκούλης, Ιωάννης Τσελνικούλης, Θωμάς Βελισιώτης, Ι. Καραούλης, Ανδρ. Ψαθάς, Δ. Δημουλάς, Αλκ. Χριστοδούλου, Εμμ. Παπαγιάννης και Ιω. Κουκουνός. Συνδυασμός Ανεξάρτητος: Γ. Βαρδακώστας, Ιω. Δανίκας, Αναστάσιος Τζιούλης, Μ.

Χαΐδας, Δ. Τριστέλας, και Δ. Μπαφάλης δικηγόρος. Συνδυασμός Κομμουνιστών: Κ. Αρίδας, Γεδεών Λουλές, Β. Χατζημητσοβίτης, Δ. Μουκούλης, Αθ. Κάπρας, Ν. Μανδηλάς, Σ. Ντάσιος, Θ. Χατζηρεπάνης, Δημ. Στάθης, Μιχ. Παπράς, Ν. Χατζημίχος, Κ. Γ. Σαμαντζής, Αναστ. Καρασούλας, Κ. Σιάρakas και Ιω. Γκαβουτζίμος. Ανεξάρτητοι Σύμβουλοι: Ν. Μπαφάλης, Ν. Μητσιός, Αστ. Δασκαλόπουλος, Αθ. Δασκαλόπουλος, Β. Μαχαίρας, Πελ. Αγγελίδης δικηγόρος και Γεώρ. Χύμος δικηγόρος.

^{vi} «Την άλλη μέρα από τις εκλογές, το λεωφορείο Κοζάνη-Λάρισα, καθώς κατέβαινε τις πελώριες στροφές του Ολύμπου και χύνονταν στον κάμπο του κόκκινου Τύρναβου, το υποδέχονταν οι Σαρακατσαναίοι με φωνές:-Κουόκκινιε...κουόκκινιε.. Ήτανε το χαρούμενο άγγελμα για τους κόκκινους συμβούλους που είχανε βγει στον Τύρναβο. Πριν από κάμποση ώρα είχαμε δει και την κόκκινη Τσαρίτσανη με τα χαρούμενα σπιτάκια της, στο βάθος του κάμπου της Ελασσόνας. Μερικοί μαθητές που είχανε βγει ως τη δημοσιά, μας φώναζαν καθώς περνούσαμε:-Κόκκινοι, κόκκινοι... Μερικοί αντιδραστικοί επιβάτες τα είχανε χάσει μ' αυτή την υποδοχή. Οι μαθητές «κόκκινοι», οι σαρακατσαναίοι «κουόκκινιε»-σίγουρα ο κόσμος χάλασε.-Ξυπνήσανε, φίλε μου, κι' οι Σαρακατσαναίοι, έκανε κάποιος μ' ένα θλιβερό αναστεναγμό γεμάτο απογοήτευση. Κι' ήτανε να μη στενάζει και να μην απογοητεύεται; Είναι σαν παραμύθι, σαν ψέμα πως κι' εκείνοι ακόμα οι σαρακατσάνηδες με τις κάπες, οι αιωνίως αζούριστοι που ζούνε σε χορτάρινες καλύβες, που είναι γιομάτοι ψείρες και τρώνε μπομποτά ολοένα, πως ως κι' αυτοί κρατήσανε κόκκινο ψηφοδέλτιο στα χέρια τους, ρίζανε κι' αυτοί ένα βόλι στα στήθια της μπουρτζουαζίας... Και τώρα χαίρονται μαζί με τους εργάτες, μαζί με τους άλλους αγρότες και φώναζαν:-Κουόκκινιε...κουόκκινιε.....- Ξυπνήσανε κι' οι σαρακατσαναίοι...λέει ο αντιδραστικός απογοητευμένος.-Σαν ψέματα.. σκέφτομαι, σαν ψέματα,, Ξυπνούν! Το Ενιαίο Μέτωπο τινάζει το λήθαργο από την πιο καθυστερημένη αγροτιά. Ο δυσκίνητος τροχός της σκέψης τους, αρχίζει να κινείται..-Θέλεις να μας κάμουνε καμιά ιστορία οι μπολσεβίκοι στον Τύρναβο; ανησυχούνε οι φιλόνομοι επιβάτες, που θλίνονται γιατί ξυπνούν οι αγρότες..».

^{vii} «Απαιτούμεν: 1) Την ματαίωσιν της ψηφίσεως του μελετωμένου Νομοσχεδίου περί καταργήσεως των αμβύκων η οποία σκανδαλωδώς υποδεικνύεται παρά του Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου και του Πανελληνίου Εθνικού Συνδέσμου αμπελοκτημόνων. Την ελευθέραν κατασκευήν αμβύκων μέχρι των 150 κοιλών. 2) Απόλυτον ελευθερίαν αποστάξεως και διαθέσεως του σταφυλοοινοπνεύματος

(τσιπούρον) καθ' άπαν το Κράτος και προ παντός εις Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Θράκην και Ήπειρον. 3) Ελευθέραν απόσταζιν οίνων, κουμάρων, σύκων κλπ. δια τους παραγωγούς άνευ περιορισμού και φόρου. 4) Κατάργησιν της αναδρομικής φορολογίας των αμβύκων της Θεσσαλίας χρήσεως 1933, άμεσον ανάκλησιν και ακύρωσιν των σχετικών ενταλμάτων. 5) Κατάργησιν παντός φόρου επί του οίνου και λοιπών αμπελουργικών προϊόντων. Οικονομικά ενισχύσεις και αμερικανικά φυτά δωρεάν από το κράτος εις τους κατεστραμμένους από την φυλλοξήραν και την αμπελουργικήν κρίσιν αμπελουργούς. Άμεσον ίδρυσιν Κρατικών φυτωρίων αμερικανικών και άνοσων κλιμάτων και παροχήν τούτων δωρεάν. Ελευθέραν εισαγωγήν άνοσων κλιμάτων εκ Μακεδονίας. 7) Αδασμολόγητον Θείον και Θεϊκόν χαλκόν. 8) Ελλάττωσιν των Σιδηροδρομικών ακτοπλοϊκών κλπ. κομίστρων δια την μεταφοράν αμπελουργικών προϊόντων. 9) Κατασκευήν από το Κράτος επαρχιακών δρόμων και ιδιαίτερα των ορεινών αμπελουργικών Θεσσαλικών περιοχών. 10) Ελευθέραν εισαγωγήν Θεσσαλικών κλπ. σταφυλών καθ' άπαν το Κράτος και καθ' όλον το έτος. 11) Ίδρυσιν Κρατικών οινολογικών και αντιφυλλοξηρικών σταθμών. 12) Ευνοϊκήν ρύθμισην των αμπελουργικών χρεών υπέρ των κατεστραμμένων αμπελουργών. 13) Κατάργησιν του Αυτονόμου οργανισμού οίνου και να μη επεκταθή εις την Θεσσαλίαν. 14) Αποκήρυξιν του Εθνικού Συνδέσμου αμπελοκτημόνων ως επιζημίου εις τα συμφέροντα των εργαζομένων αμπελουργών. (Λάρισα 17 Ιουνίου 1934), Το Προεδρείον. Κ. Λουλές, Δ. Βλαχοστέργιος, Μ. Αναγνώστου, Κ. Μπασιάκος, Γ. Παπαγεωργίου».

viii Εφημερίδα Ελευθερία Λάρισας, 13 Μαρτίου 1934, πρωινή έκδοση, αναφέρει συγκεκριμένα κοινοτικά και κρατικά (Αεροπορική άμυνα-οικόπεδο του Υπουργείου Γεωργίας) οικόπεδα καθώς και πολλά εκκλησιαστικά.

ix «Με την επίθεση του ιταλικού φασισμού, οι κομμουνιστές στάθηκαν οι πιο φλογεροί και συνεπείς πατριώτες. Οι κρατούμενοι στις φυλακές και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης καλέσαμε το λαό να ενωθεί σε πανεθνικό μέτωπο και ζητήσαμε να σταλούμε και οι ίδιοι στο μέτωπο να πολεμήσουμε [...]Ο Μεταξάς και αυτοί που τον διαδέχτηκαν, όχι μόνο δε δέχτηκαν την προσφορά μας, αλλά μας παρέδωσαν στους Γερμανούς. Πρόεδρος: Ευτυχώς που δε σας έδωσαν όπλα. Κ. Λουλές: Πολλοί κομμουνιστές πήραν όπλα και τα τίμησαν. Στις δύσκολες στιγμές της κατοχής, ενώ τα κόμματα που κυβερνούσαν ως τότε κλείστηκαν στο καβούκι τους και συνιστούσαν υπομονή, όχι τρέλες, το ΚΚΕ πρώτο σήκωσε τη σημαία του απελευθερωτικού αγώνα. Η

θαυμαστή και ένδοξη εποποιία που έγραψε ο λαός κάτω απ' τη σημαία του ΕΑΜ είναι έργο που οργάνωσε, εμπύχωσε και πραγματοποίησε το ΚΚΕ».

^x Θόδωρος Παρλαπάνος, «Αναμνήσεις από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα» στο περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», τ. 55, Σεπτεμβρίου 1987, σ. 45-48. ...Έφτασε με τα πόδια από το πολεμικό μέτωπο στον Τύρναβο μετά και την εισβολή των Γερμανών (οι οποίοι έκαψαν τον αλευρόμυλο του Ευριπίδη Χατζηκρανιώτη καθώς ο ίδιος πέντε μέρες πριν, είχε ανοίξει και μοιράσει στους τυρναβίτες το στάρι και ο γιός του Κώστας είχε βγει Αντάρτης στο βουνό) την ώρα που κάποιοι «συμπατριώτες» του (Μουτούσης-Μπάκος) είχαν ήδη υποταχθεί στους κατακτητές. Ο ίδιος άλλα και άλλοι που είχαν χάσει την εμπιστοσύνη τους στους κυβερνώντες που τους εγκατέλειψαν ένιωθαν την ανάγκη η ενότητα που είχε σφυρηλατηθεί στο μέτωπο να τη συνεχίσουν σε νέα, λαϊκή αυτή τη φορά, βάση. Παράκαμψαν τα εμπόδια που είχε δημιουργήσει η Μεταξική δικτατορία και τον Μάιο του 1941, στο σπίτι των Δοξανέων μαζεύτηκε η πρώτη τετράδα από τελούμενη από τους: Κυρούλη Κωνσταντίνο, Δοξάνη Γεώργιο, Λουλέ Θωμά και Παρλαπάνο Θεόδωρο. Ασχολήθηκαν με τα εξής θέματα: Οργανωτικό, προβλήματα επιβίωσης του λαού, τεχνικού εξοπλισμού (μιας και είχαν επιταχθεί όλα τα ραδιόφωνα) απόκτηση και απόκρυψη εξοπλισμού, έρανο για τους Ακροναυπλιώτες και μέτρα αποφυγής σύλληψης. Άρχισε λοιπόν να συντελείται ένας προσεκτικός οργανωτικός οργανισμός με δημιουργία τριάδων κάτι που το 1941 αγκάλιασε όλους τους τομείς. Μέχρι και τη διοίκηση της χωροφυλακής. Μαζεύτηκαν και κρύφτηκαν όπλα και με τη βοήθεια του Μ. Παπρά μετέφεραν από την Αθήνα, τρόφιμα στους Ακροναυπλιώτες της πόλης, περίπου 8-10, ανάμεσά τους οι Κ. Λουλές, Γ. Λουλές Κ. Αρίδας, Α. Κάπρας, Σ. Ζαραγκώτας, Σ. Κατσαρός Ν. Μανδηλάς. Στην αποφυγή των συλλήψεων συνέβαλε τα μέγιστα ο μοίραρχος Σύρμος με τους Α. Καναβό και Α. Λέντζα, οι οποίοι είχαν επαφή και με τον διερμηνέα των Γερμανών. Στις αρχές του 1942 ο Παρλαπάνος συναντά τον συγκρατούμενό του από την Αίγινα το 1933-34, Λάζαρο Αδαμόπουλο, ο οποίος τον συνέστησε να βρει αντικαταστάτες και μετά και την προτροπή του Γαμβέτα να γυρίσει στην πόλη και να πάρει όλους τους εκτεθειμένους οι οποίοι ήταν κρυμμένοι, και να φτιάξουν αντάρτικη ομάδα στον Κάτω Όλυμπο (Π. Καρυπίδης, Α. Αρχοντής. Ι Γιανώτας, Γ. Καραλίβανος, Μ. Παρλαπάνος, Ν. Παρλαπάνος, Γ. Μανδηλάς, Π. Ζικοστάθης, Θ. Παρλαπάνος και άλλοι τρεις από Δελέρια και Αργυροπούλι). Όλοι τους πήραν ονόματα αγωνιστών του 1821 και η ομάδα βοηθούσε

στο να δυναμώσουν οι ΕΑΜικές οργανώσεις, να προειδοποιήσει μαυραγορίτες, ληστές και όσους έβλεπαν με καλό μάτι τους λεγεωνάριους να «κοιτάζουν» τις δουλειές τους, να συγκεντρώνει ρουχισμό και οπλισμό μέσω των οργανώσεων για τους αντάρτες και να κάνουν εμφανίσεις σε χωριά για να τονώσουν το ηθικό του κόσμου και να τους τρέμουν οι συνεργάτες των κατακτητών. Η ομάδα του Παρλαπάνου (Κολοκοτρώνη) διατάχθηκε να πάει στον Κίσσαβο για εκπαίδευση και εκεί δημιουργήθηκαν ΕΑΜικές οργανώσεις σε όλα τα χωριά και η πρώτη ομάδα Κισσάβου. Με τις δραστηριότητες και εμφανίσεις στα χωριά δυνάμωσαν οι οργανώσεις, αναπτρώθηκε το πατριωτικό φρόνημα του λαού και υπήρξε αθρόα προσέλευση εθελοντών. Αργότερα στα τέλη του 1942 συγκροτάρχης της περιοχής Ελασσόνας Τυρνάβου, ανέλαβε ο Ν. Γκατζώνας (Πυροσβέστης) από τον Τύρναβο...

^{xi} Θόδωρος Παρλαπάνος, *«Αναμνήσεις από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα»* στο περιοδικό «Εθνική Αντίσταση», τ. 55, Σεπτεμβρίου 1987, σ. 27-28. ...Αρχίζουν να βλέπουν με άλλο μάτι τους αριστερούς. Και όταν, από τον Μάη του 1941, οι αριστεροί ανασυγκροτούν τις οργανώσεις τους, και κάνουν αναγκαστικά πολλές κινήσεις για επαφές και συνομιλίες, κάτι καταλαβαίνουν οι αστυνομικοί, ιδιαίτερα στις κωμοπόλεις Καλαμπάκα, Ελασσόνα, Τσαριτσάνη, Πόρτα, Τύρναβο και αλλού. Καταλαβαίνουν, αλλά δεν αντιδρούν. Κι αν ληφθεί υπ' όψη, πως την περίοδο εκείνη πιάστηκαν ελάχιστοι αριστεροί στη Θεσσαλία, τότε το συμπέρασμα είναι πως λίγοι ήταν οι Έλληνες αστυνομικοί ή άλλοι καταδότες που πειθάρχησαν στην ειδική εγκύκλιο της κυβέρνησης των δωσίλογων, και φάνηκαν πρόθυμοι να εξυπηρετήσουν τον κατακτητή [...] υπάρχουν περιπτώσεις αστυνομικών που ειδοποιούν τις οργανώσεις για συλλήψεις που θα κάνουν οι κατακτητές, ή που βγαίνουν στο βουνό. Κι αυτό στη Θεσσαλία δεν είναι τυχαίο. Αποδίδεται στο περιβάλλον όπου ζούσαν οι αστυνομικοί και στην προσπάθεια των οργανώσεων και των στελεχών τους, που στέλνουν γράμματα ή πλησιάζουν τολμηρά τίμιους αστυνομικούς και τους καλούν σε αγώνα αντιστασιακό...

^{xii} Περιγράφει τον πατέρα του Καΐβα την ώρα που άλλοι τυρναβίτες παρακολουθούσαν τις ετοιμασίες ενός γερμανικού θιάσου για τους στρατιώτες τους, ίδιος περπατά με το τσιμπούκι στο στόμα αδιάφορος για ότι συνέβαινε με το θίασο και να κοιτάζει μακριά συλλογισμένος το γιό του που χάθηκε (αναφερόμενος χωρίς να κατονομάζει τον γιο του Γιάννη Καΐβα) «τον πήραν και τον έπνιξαν μαζί με

άλλους αξιωματικούς και επιστήμονες και παιδιά του Λαού οι βάρβαροι αυτοί του μεσαίωνα..

xiii Θόδωρος Παρλαπάνος, Αναμνήσεις από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα, περιοδικό «Εθνικής Αντίστασης», τ. 55, Σεπτεμβρίου 1987, σ. 46-47. «Το παραπάνω περιστατικό αφορούσε τον «τετερτοαυγουστιανό» Σπ. Παπαγιάννη, ο οποίος μηχανευόταν να ξαναζωντανέψει την ΕΟΝ μέσα στους νέους του Τυρνάβου μιλώντας για εθνικοσοσιαλισμό και τα ιδανικά του ναζισμού (μετά την εκτέλεση του στην πόλη έγιναν συλλήψεις 150 ατόμων, κάηκαν τα σπίτια των Θ. Σαμουλαδά, Ν. Παρλαπάνου, Θ. Παρλαπάνου κ.α). Ακολούθησαν εξονυχιστικές ανακρίσεις, ωστόσο έπειτα από πολυπληθείς διαμαρτυρίες κατοίκων, απελευθερώθηκε το σύνολο των συλληφθέντων. Καταδικάστηκαν όμως από στρατοδικείο (2 μέχρι 5 χρόνια) οι Κ. Κυρούλης, Κ. Σαμουλαδάς, Α. Παρλαπάνου. Ο Παπαγιάννης ήταν ο ιθύνων νους στην οργάνωση ΕΣΠΟ στο Νομό Λάρισας. Όταν εμφανιζόταν οι κατακτητές-διοικητές και φρούραρχοι στο κέντρο «Τούμπα», έδινε εντολή στους θαμώνες να σηκωθούν και να χαιρετήσουν φασιστικά. Έδωσε μάλιστα και ονομαστικό κατάλογο με 22 ονόματα στις αρχές κατοχής ώστε να συλληφθούν. Οι αρχές κατοχής κάλεσαν τον πρόεδρο της κοινότητας Ταουσάνη Δ. (Σ.Σ. πρόεδρος κοινότητας 1936-1940, 1942-43) και τον αγρονόμο και διοικητή της χωροφυλακής μοίραρχο Σύρμο, για να καταστρώσουν το σχέδιο σύλληψης. Ευτυχώς ο μοίραρχος Σύρμος (ο οποίος είχε μίσος για τους κατακτητές και τους προδότες) πρόλαβε με σύνδεσμο να ειδοποιήσει τους υποψήφιους προς σύλληψη. Η κηδεία του Παπαγιάννη, έγινε δημοσία δαπάνη και ιταλική συνοδεία μπάντας, ενώ τα μαγαζιά της πόλης «υποχρεώθηκαν» να κλείσουν για να παραστούν υποχρεωτικά οι κάτοικοι. Δεν είναι τυχαίο διότι ο ίδιος ο Παπαγιάννης μαζί με τον πρόεδρο της κοινότητας Δ. Ταουσάνη, βοήθησαν τους πρωτεργάτες της κίνησης για ίδρυση Λεγεώνας στον Τύρναβο, Μουτούση, Διαμάντη και Ραποντίκα (1940-41). Παρότι όμως το βλάχικο στοιχείο στην πόλη αντιστοιχούσε περίπου στο 30% του πληθυσμού, η παραπάνω προσπάθεια δεν καρποφόρησε. Διότι η οργάνωση του Τυρνάβου με ατομικές επαφές και συσκέψεις κατατόπισε τον κόσμο και ιδίως τους βλάχους για το σκοπό του εχθρού».

xiv Εφημερίδα, ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ, Αριθ. Φύλ 833, 5 Ιουνίου 1947, πρωτοσέλιδο. «Έξω από τα Τρίκαλα, συνελήφθη προ ημερών από τον αγροφύλακα Μανίκα, άοπλος, ο συναγ. Κ. Αρίδας γραμματεύς της Νομαρχιακής Επιτροπής του Α.Κ.Ε. Τρικάλων. ο συναγωνιστής Αρίδας για να αποφύγει τις φοβερές διώξεις που

είχαν εξαπολύσει στην περιοχή εκείνη οι αρχές εις βάρος των στελεχών του Αγροτικού κόμματος, αναγκάστηκε από καιρό να κρύβεται και φαίνεται ότι συνελήφθη σε σπίτι όπου κρυβόταν. Όπως συνάγεται, από τα τηλεγραφήματα που δημοσίευσε ο μοναρχικός τύπος, εις βάρος του συναγ. Αρίδα εξυφάνθηκε σκευωρία με σκοπό να τον παραπέμψουν στο στρατοδικείο και να τον εξοντώσουν. Ήδη η Κ.Ε του ΕΑΜ προέβη σε διάβημα προς την κυβέρνηση για την τύχη του συναγ. Αρίδα. Επισήμανε και πάλι τις ευθύνες της κυβερνήσεως και υπογράμμισε την υποχρέωση που έχει να προστατεύσει τη ζωή ενός πολίτη που τυγχάνει να είναι από τα ηγετικά στελέχη του Αγροτικού κόμματος. Παρ' όλα αυτά ο Αρίδας παρεπέμφθη στο Έκτακτο Στρατοδικείο και κετεδικάσθη «δισ εις θάνατον». Η αναστολή της εκτελέσεως της ποινής είναι υποχρέωση της κυβερνήσεως, αν δεν θέλει στα τόσα εγκλήματά της να προσθέσει μια ακόμα ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ εξέχοντος πολιτικού αντιπάλου της».

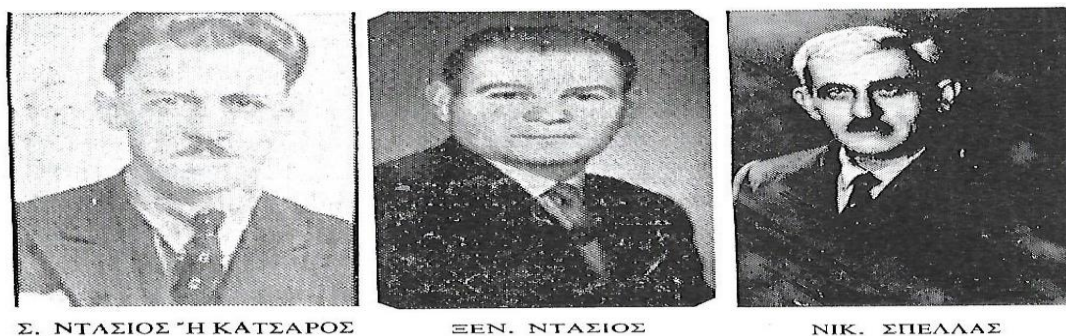
^{xv} Γιώργος Αρίδας, Συνέντευξη 3 Δεκεμβρίου 2020. «Η μητέρα χωρίς να έχουν στοιχεία εναντίον της (έφτανε και περίσσευε το ότι ήταν σύζυγος του Αρίδα και ότι βοηθούσε το αντάρτικο) παρέμεινε σε διάφορες φυλακές της χώρας για 6 περίπου χρόνια. Τον βρέφος έβγαλε από την φυλακή ο αδελφός της συζύγου (εργολάβος δημοσίων έργων) μετά από 7 περίπου μήνες. Την αναζητούσε από φυλακή σε φυλακή και μιας ο ίδιος δεν είχε παιδιά το υιοθέτησε. Στάθηκε τυχερός διότι η πεθερά του αδελφού της μητέρας του Αρίδα, καταγόταν από τα Μεταξάτα Κεφαλλονιάς και στην εποχή της ακμής του δικτάτορα υπήρχε από τη φρουρά του Μεταξά κάποιος αστυφύλακας τον οποίο αναγνώρισε και τον ρώτησε αν υπάρχει στο μεταγωγών η αδελφή του. Πήρε απάντηση ότι έχει έρθει πρόσφατα από Θεσσαλία μια караβιά με Κουκουεδίνες. Το 1961 και με την πολιομυελίτιδα να τον απειλεί, ο γιος μαζί με τη σύζυγό του, η οποία είχε εντωμεταξύ αποφυλακιστεί, κατέφυγε στο εξωτερικό (Αν Γερμανία). Στο σπίτι του Αρίδα στα Τρίκαλα, είχε εντοιχίσει η γυναίκα του μέσα σε μια βαλίτσα όλα τα ιστορικά ντοκουμέντα (βιβλία, φακέλους κ.α.) ώστε να μην εντοπιστούν. Δυστυχώς το κομμάτι του τοίχου αυτού αργότερα κατέπεσε, και οι ένοικοι που έμεναν στο σπίτι για να το φροντίζουν, από φόβο κατέκαψαν όλα τα περιεχόμενά της».

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Φωτο 1: Οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ στην περιφέρεια Λαρίσης. *Αρχείο: ΕΛΙΑ.*

Φωτο 2: Πανεργατική Τυρνάβου.

Φωτο 3: «Αγρότες έξω από το δικαστήριο όπου δικάζονταν το «κόκκινο» δημοτικό συμβούλιο. Εφημερίδα *Νέος Ριζοσπάστης*, 23 Απριλίου 1934, σ. 3».

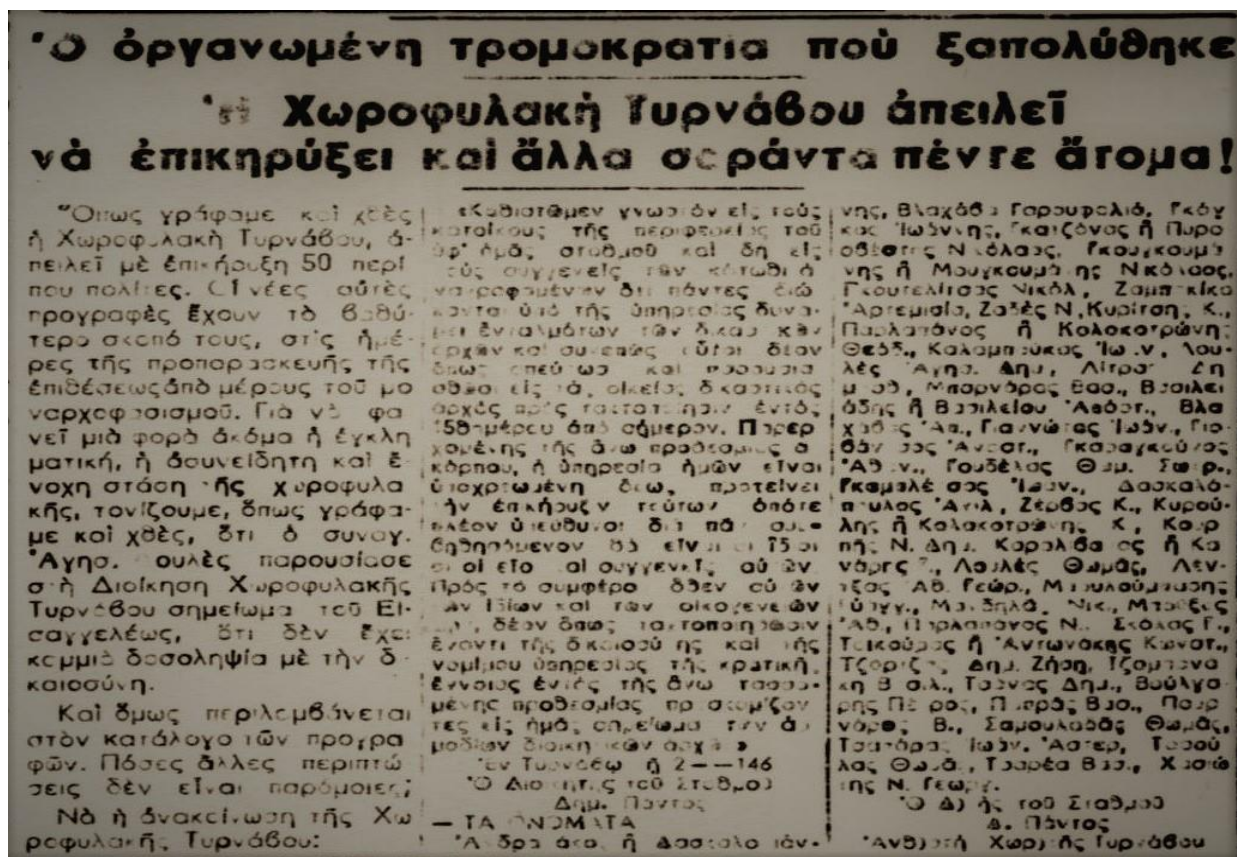
Φωτο 4: Εφημερίδα *Κήρυξ* (24ης Οκτωβρίου 1935).

Φωτο 5: Απρίλης 1941 Τυρναβίτης ζητά φαγητό από τους εισελθόντες Γερμανούς.
Στην διπλανή φωτογραφία οι Γερμανοί περνούν από την πλατεία της πόλης.

Φωτο 6: Εφημερίδα *Αλήθεια* 26 Ιανουαρίου 1946, πρωτοσέλιδο.

Φωτο 7: Εθνικό Συμβούλιο Κορυσχάδες-καθιστός πρώτος δεξιά ο Γ. Χατζηρεπάνης από τον Τύρναβο. Διπλανή φωτογραφία: Κώστας Αρίδας.

